

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

**AVRUPA BİRLİĞİ ORTAK TARIM
POLİTİKASI VE TÜRK TARIMININ ORTAK
TARIM POLİTİKASINA UYUMU**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Yrd.Doç.Dr. Murat ÇETİNKAYA

HAZIRLAYAN
Başak DEMİR

KONYA - 2007

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
**Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası ve Türk Tarımının
Ortak Tarım Politikasına Uyumu**
Başak DEMİR

Tez Savunma Tarihi: 30.10.2007

Bu tez tarafımcı okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Murat ÇETİNKAYA

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:

İmzası

Prof. Dr. Serdar ALTINOK

Yrd. Doç. Dr. Ahmet AY

Yrd. Doç. Dr. Murat ÇETİNKAYA

İÇİNDEKİLER

Sayfa No:

İÇİNDEKİLER.....	ii
ÖZET	vii
ABSTRACT.....	viii
KISALTMALAR.....	ix
TABLolar LİSTESİ.....	xi
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xiv
GİRİŞ.....	1

BÖLÜM I

AVRUPA BİRLİĞİ ORTAK TARIM POLİTİKASININ GELİŞİMİ VE MEVCUT DURUMU

1. Ortak Tarım Politikasının Oluşumu.....	3
2. Ortak Tarım Politikasının Amaçları.....	4
3. Ortak Tarım Politikasının İlkeleri.....	4
3.1. Tek Pazar İlkesi.....	4
3.2. Topluluk Tercih İlkesi.....	5
3.3. Mali Dayanışma İlkesi.....	6
4. Ortak Tarım Politikasının Nedenleri.....	7
4.1. Gıda Yetersizliklerinin Önüne Geçilmesi.....	7
4.2. Tarımda Çalışan Kesimin Gelir Düzeyinin Korunması.....	7
4.3. Piyasa Mekanizmaları Arasındaki Farklılıkların Giderilmesi.....	8
4.4. Almanya ve Fransa Arasındaki Çıkar Ayrılığı.....	8
5. Ortak Tarım Politikasının Araçları.....	9
5.1. Karar Mekanizması.....	9
5.2. Ortak Piyasa Düzenleri.....	10
5.2.1. İç Piyasada Uygulanan Düzenler.....	11
5.2.2. Dış rekabete Karşı Koruma Düzenleri.....	11
6. Ortak Tarım Politikası Reform Çalışmaları.....	12
6.1. 1968-1989 Dönemi.....	12

6.2. 1990-1997 Dönemi.....	13
6.3. Gündem 2000 ve Sonrası.....	13
7. Fiyat Politikası.....	15
7.1. İç Piyasada Ortak Fiyat Politikası.....	15
7.2. Dış Piyasaya Yönelik Fiyat Politikaları.....	16
8. Ortak Tarım Politikasının Finansmanı.....	17
8.1. Tarımsal Garanti ve Yön Verme Fonu (FEOGA).....	17
8.1.1. FEOGA Garanti Bölümü.....	18
8.1.2. FEOGA Yönlendirme Bölümü.....	21
9. Ortak Tarım Politikasının Etkileri.....	21
9.1. OTP'inin Üreticiye ve Tüketicie Etkileri.....	21
9.1.1. Üreticiye Etkileri.....	21
9.1.2. Tüketicie Etkileri.....	22
9.2. OTP'nin Büyük Üreticiler ve Küçük Üreticiler Üzerindeki Etkisi.....	23
9.3. OTP'nin Üye Ülke Tarım Sektörleri Üzerindeki Etkisi.....	25
9.4. OTP'nin Dünya Tarım Ürünleri Ticareti Üzerindeki Etkisi.....	29
9.5. Genişlemenin OTP Üzerindeki Etkisi.....	32
9.6. OTP'nin Kalite ve Çevre Üzerindeki Etkisi.....	35
9.6.1. OTP ve Kalite.....	35
9.6.2. OTP VE Çevre.....	36
9.7. OTP'nin İstenmeyen Etkileri.....	39

BÖLÜM II.

TÜRKİYE'NİN TARIM SEKTÖRÜ VE TARIM DESTEKLEME POLİTİKALARI

1. Türkiye'de Tarım Sektörü.....	42
1.1. Tarım ve Hane Halkı İlişkisi.....	45
1.2. Toprak Ve Su Kaynakları.....	46
1.3. Bitkisel Ürünler.....	50
1.4. Hayvancılık.....	57
2. Türk Tarım Politikaları Gelişimi ve Uygulanan Tarım Politikaları.....	62
2.1. 1980 Yılına Kadar Uygulanan Tarım Politikaları.....	63

2.2. 1980 – 2000 Yılları Arasında Uygulanan Tarım Politikaları.....	64
2.3. 2000 Yılı ve Sonrasında Uygulanan Politikalar.....	68
2.3.1. 2000 Yılından Günümüze Kadar Uygulanan Politikalar.....	68
2.3.2. Türkiye’de Tarım Politikalarının Geleceği: Tarım Kanunu ve Tarım Stratejisi 2006-2010.....	69
3. Türkiye’de Tarımsal Destekleme Politikaları.....	71
3.1. Tarım Reformu Projesi ve Doğrudan Gelir Desteği.....	72
3.1.1. Tarım Reformu Projesi Uygulaması.....	72
3.1.2. Tarım Reformu Projesi (ARIP)nin Etkileri.....	73
3.1.3 Tarım Kanunu ve Tarımsal Destekleme Araçları.....	76
3.1.3.1. Doğrudan Gelir Desteği.....	77
3.1.3.2. Fark Ödemesi.....	77
3.1.3.3. Telafi Edici Ödemeler.....	78
3.1.3.4. Hayvancılık Destekleri.....	78
3.1.3.5. Tarım Sigortası Ödemeleri.....	78
3.1.3.6. Kırsal Kalkınma Destekleri.....	78
3.1.3.7. Çevre Amaçlı Tarım Arazilerini Koruma Programı Destekleri.....	79
3.1.3.8. Diğer Destekleme Ödemeleri.....	79
3.2. Fiyat Desteği ve Destek Alımları.....	80
3.3. Girdi Destekleri.....	80
3.3.1. Gübre Desteklemesi.....	81
3.3.2. Tohum Desteği.....	81
3.3.3. Tarımsal İlaç Desteği.....	81
4. Türk Tarımını Genel Sorunları.....	82
4.1. Yapısal sorunlar.....	82
4.1.1. Üretim Planlaması Sorunu.....	82
4.1.2. Tarımsal İşletmelerin Bölünmüşlüğü Sorunu.....	82
4.1.3. Tarım Toprakları Sorunu.....	83
4.1.4. Verim ve Üretim Düşüklüğü Sorunu.....	85
4.2. Örgütlenmeden Kaynaklanan Sorunlar.....	85
4.2.1. Üreticinin Örgütlenme Sorunu.....	85

4.2.2. Devletin Örgütlenme Sorunu.....	86
5. Tarım Anlaşmaları ve Türk Tarımına Etkileri.....	87
5.1 Tarım Anlaşmaları.....	87
5.1.1. DTÖ Müzakereleri ve DTÖ Anlaşması.....	87
5.2. Tarım Anlaşması'nın Türk Tarımına Etkisi.....	91
6. Türkiye’de Kırsal Kalkınma.....	92

BÖLÜM III

TARIM SEKTÖRÜNDE TÜRKİYE-AB KARŞILAŞTIRMASI ve TÜRK TARIM POLİTİKASININ AVRUPA BİRLİĞİ ORTAK TARIM POLİTİKASINA UYUMU

1. Türkiye- AB Tarım Sektörünün Durumu ve Ekonomik Önemi.....	97
1.1. TR-AB Tarımının Dış Ticarete Etkileri.....	100
1.2. TR-AB’de Tarımının GSMH’ya Katkıları.....	107
2. TR-AB Ülkelerinde Tarımsal Yapı Açısından Mukayese.....	109
2.1. Arazi Varlığı Ve Kullanılışı Bakımından Karşılaştırma.....	109
2.2. Nüfus ve İşgücü Açısından Karşılaştırma.....	110
2.3. Tarım İşletmelerinin Büyüklükleri Açısından Karşılaştırma.....	111
2.4. Tarımsal Ürünlerde Yeterlilik Açısından Karşılaştırma.....	112
2.4.1. Gıda Tüketimi Yapısı.....	112
2.4.2. Bitkisel Üretim Değerleri.....	112
2.5. Hayvansal Üretim Açısından Karşılaştırma.....	117
2.5.1. AB ve Türkiye’de Hayvan Sayısı.....	117
2.5.2. AB ve Türkiye’de Süt Üretimi.....	117
2.5.3. AB ve Türkiye’de Et Üretimi.....	119
2.6. Girdi Kullanım Düzeyi Açısından.....	120
2.6.1. Gübre Kullanımı.....	120
2.6.2. Tarımsal Mekanizasyon.....	121
2.6.3. Sulama.....	121

2.7. Tarımsal Politikalar Açısından Karşılaştırma.....	122
3. Türkiye'nin OTP'ye Uyum Çalışmaları.....	128
3.1. Genel Bir Bakış.....	128
3.2. Türkiye'nin AB'nin OTP'sine Uyum Konusunda Yükümlülükleri.....	133
3.3. AB'nin Türk Tarım Sektörüne Dair Değerlendirmeleri.....	137
3.4. Türk Tarımının OTP ile Uyum Durumu.....	138
4. Türkiye'nin AB'ye Uyumunun Tarım Sektörü Reformuna Sağlayacağı Katkı- lar.....	142
5. Türk Tarımının OTP'ye Uyumunun Olası Etkileri.....	145
5.1. Uyumun Refah Üzerine Etkisi.....	145
5.2. Uyumun Fiyat ve Pazar Politikasına Etkileri.....	146
5.3. Uyumun Üretim Üzerine Etkileri.....	146
5.4. Uyumun Tüketim Üzerine Etkileri.....	148
5.5. Uyumun Dış Ticarete Etkileri.....	149
5.6. Uyumun Bütçe Üzerindeki Etkileri.....	150
5.7. Uyumun Teknoloji Kullanımı, Verimlilik, İşletme Yapısı Üzerindeki Etkile- ri.....	150
5.8 Uyumun Gümrük Birliği ile İlişkisi ve Etkileri.....	152
6. Türkiye'nin AB'ye Getireceği Bütçesel Yük.....	154
SONUÇ.....	166
KAYNAKLAR.....	168

ÖZET

Ortak Tarım Politikası, hem tarımın son derece hayati bir işlev olan beslenme ile doğrudan bağlantılı olması, hem de AB bütçesinin en büyük kısmının OTP'ye ayrılması nedeniyle ayrı bir önem taşımaktadır.

AB, en eski ve en karmaşık politikası olan Ortak Tarım Politikası ile, Birlik içindeki olası gıda yetersizliklerinin önüne geçmeyi, verimli, sağlıklı ve çevre dostu bir üretim altyapısına kavuşmayı ve AB'nin gıda alanındaki dışa bağımlılığını ortadan kaldırmayı hedeflemektedir.

Bu çalışmada, Avrupa Birliği'nin ilk ortak politikası olan Ortak Tarım Politikası'nın yapısı, işleyişi, sonuçları ve OTP'ye yönelik yeniden yapılandırma faaliyetleri açıklanmakta, ayrıca Türkiye'nin OTP'ye uyum amacıyla sürdürdüğü çalışmalar da ele alınmaktadır.

ABSTRACT

The Common Agricultural Policy has a distinct importance since farming is directly connected with alimentation that has an extremely vital function, in addition a major part of the budget of the European Union is allocated to the CAP.

Through the CAP, its oldest and the most complex policy, EU plans to secure the availability of supplies preventing any deficiencies within the Union as well as to reach at an efficient, healthy and enviroment-friendly production infrastructure. It also aims at eliminating the foreign dependence of EU in the field nutrition.

This study essays to explain the structure, operation and results of the CAP, the first common policy of EU. The projects to restructure the CAP along with the activities of implementing the CAP in Turkey are also studied.

KISALTMALAR

AB:	Avrupa Birliği
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
AET:	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AP:	Avrupa Parlamentosu
ARIP:	Tarım Reformu Projesi
AT:	Avrupa Toplulukları/Avrupa Topluluğu
ATYGF:	Avrupa Garanti ve Yön Verme Fonu
BSE:	Deli Dana Hastalığı
DGD:	Doğrudan Gelir Desteği
DTÖ:	Dünya Ticaret Örgütü
FADN:	Çiftlik Muhasebe Veri Ağı
FEDER:	Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu
FEOGA:	Avrupa Tarımsal Yönlendirme Fonu
FSE:	Avrupa Sosyal Fonu
FVO:	Gıda ve Veterinerlik Ofisi
GAP:	Güney Doğu Anadolu Projesi
GATT:	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Antlaşması
GSMH:	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYH:	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
HB:	Hesap Birimi
KDV:	Katma Değer Vergisi
KOB:	Katılım Ortaklığı Belgesi
LACS:	Entegre İdare ve Kontrol Sistemi
MDAÜ:	Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri
OTP:	Ortak Tarım Politikası
OPD:	Ortak Piyasa Düzeni
MDAÜ:	Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri
SAPARD:	Tarım ve Kırsal Kalkınma Alanında Özel Katılım Programı
STAR:	Tarımsal Yapılar ve Kırsal Gelişme Komitesi
TAKBİS:	Tapu ve Kadastro Bilgi Sistemi

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

UP: Ulusal Program

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1- Garanti Bölümü Harcamalarının Fonksiyonel Dağılımı	19
Tablo 2- Garanti Bölümü’nden Harcama Yapılan Sektörler	20
Tablo 3- Ülkelere İlişkin Çeşitli İstatistikler – 1	27
Tablo 4- Ülkelere İlişkin Çeşitli İstatistikler – 2	28
Tablo 5- Tarım Sektörünün Genel Durumu	44
Tablo 6- Yerleşim Yeri ve Tarımsal Faaliyette Bulunmasına Göre Hane Halkı Sayısı	45
Tablo 7- Toprak ve Su Kaynakları	49
Tablo 8- Bitkisel Ürünler Önemli Mallar Talebi	53
Tablo 9- Bitkisel Ürünler Üretimi	54
Tablo 10- Bitkisel Ürünler Dış Ticaret	55
Tablo 11- Hayvancılık Talebi	60
Tablo 12- Hayvancılık Üretimi	61
Tablo 13- Hayvancılık İhracatı	61
Tablo 14- Hayvancılık İthalatı	62
Tablo 15- OTP ile Türk Tarım Politikasının Karşılaştırılması	99
Tablo16- Türkiye’nin Toplam Dış Ticaretinde AB’nin Yeri ve Gelişimi	101
Tablo 17- Türkiye’nin AB ile Dış Ticareti	102
Tablo 18- Türkiye-AB Ticaretinde Karşılıklı Verilen Tavizler	103
Tablo 19- AB’ye İhracatında Türkiye’ye Tanınan Tavizler	103
Tablo 20- Türkiye’ye İthalatında AB’ye Tanınan Tavizler	105
Tablo 21- Tarım Alanında Temel Bazı Veriler İtibariyle Türkiye ve AB’nin Karşılaştırılması	108
Tablo 22- AB ve Türkiye’de Tarımın İstihdam ve GSMH’daki Payı	108
Tablo 23- Sektörel Yapı (Toplam GSYİH’nin Yüzdesi)	109
Tablo 24- AB ve Türkiye’nin Yüzölçümleri ve Tarımsal Alanlarının Karşılaştırılması	110
Tablo 25- AB ve Türkiye’nin Nüfus ve İşgücü Açısından Karşılaştırılması	110

Tablo 26- Türkiye ve AB'nin Tarım Sektöründe Çalışan Nüfus Yapısının Karşılaştırılması	111
Tablo 27- AB ve Türkiye'de Tarım İşletmelerinin Sayısı ve Ortalama Genişlikleri	112
Tablo 28- AB ve Türkiye'deki Kişi Başına Yıllık Gıda Tüketimi	113
Tablo 29- AB ve Türkiye'de Seçilmiş Bazı Ürünlerin Ekim Alanı	114
Tablo 30- AB ve Türkiye'de Seçilmiş Bazı Ürünlerin Verimleri	115
Tablo 31- AB ve Türkiye'de Seçilen Bazı Ürünlerin Üretici Fiyatları	116
Tablo 32- AB ve Türkiye'deki Hayvan Sayısı	117
Tablo 33- AB ve Türkiye'de Süt Üretimi	117
Tablo 34- AB ve Türkiye'de Toplam Süt Üretimi Değişim	118
Tablo 35- AB ve Türkiye'de Kişi Başına Düşen Yıllık Süt Miktarı	118
Tablo 36- AB ve Türkiye'de Toplam Et Üretimi	119
Tablo 37- AB ve Türkiye'de Kişi Başına Düşen Yıllık Et Miktarı	119
Tablo 38- AB ve Türkiye'deki Sığır Üretimindeki Değişim	119
Tablo 39- AB ve Türkiye'de Tavuk Eti Üretimindeki Değişim	120
Tablo 40- Türk Tarımının OTP'ye Uyumunun Refah Etkileri	145
Tablo 41- Türk Tarımının OTP'ye Uyumunun Üretim Etkileri (Fiziksel)	146
Tablo 42- Türk Tarımının OTP'ye Uyumunun Üretim Etkileri (Parasal)	147
Tablo 43- Türk Tarımının OTP'ye Uyumunun Tüketim Etkileri (Fiziksel)	148
Tablo 44- Türk Tarımının OTP'ye Uyumunun Tüketim Etkileri (Parasal)	148
Tablo 45- Türk Tarımının OTP'ye Uyumunun Dış Ticaret Etkileri (İhracat)	149
Tablo 46- Türk Tarımının OTP'ye Uyumunun Dış Ticaret Etkileri (İthalat)	149
Tablo 47- Türk Tarımının OTP'ye Uyumunun Dış Ticaret Dengesi Üzerine Etkileri	150
Tablo 48- TASM-AB Senaryolarının Genel Sonuçları	152
Tablo 49- TURKSİM Gümrük Birlikli ve Gümrük Birliksiz Karşılaştırma	154
Tablo 50- Türkiye'nin Üyeliğinin AB Bütçesi Üzerine Tahmini Etkisi	156
Tablo 51- Türkiye'nin AB Bütçesine Yapacağı Geleneksel Özkaynak Katkısı	158
Tablo 52- GSYİH Büyüme Oranları	160
Tablo 53- AB Tarafından Türkiye ve Diğer Aday Ülkelere Verilen Hibe Nitelikli Yardımlar	161

Tablo 54- Türkiye ve AB Bütçesi İlişkisi –I	164
Tablo 55- Türkiye ve AB Bütçesi İlişkisi -II	165

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1- Türkiye'nin AB Bütçesine Yapacağı Katkı (Cari Fiyatlarla)	158
Grafik 2- Türkiye'nin ATYGF Garanti Bölümünden Alabileceği Destek Tahmini	161

GİRİŞ

Avrupa Birliği ortak politikaları, ortaya koydukları ilke, mevzuat ve kurallar ile, üye ülkeler arasında uygulamadan doğacak farklılıkları ortadan kaldırmakta, böylece ortak politika ile düzenlenmiş alanlardaki kurallar tüm üye ülkelerde uyumlu hale gelmektedir. Müktesebat konu başlıkları arasında yer alan ve tam üyelikle birlikte Türkiye'nin de benimseyeceği bu politikalar, müzakere sürecinde Türkiye-AB ilişkilerinin en ağırlıklı gündemini oluşturacaktır. Bunun temel sebebi, müktesebat uyumunun, AB'nin işleyişine yönelik bütün bir sistematığa uyum sağlanmasını gerektirmesi nedeniyle, ülkemizdeki tüm koşulların yeniden şekillendirilmesini zorunlu kılmasıdır. Bu nedenle, başta iş dünyası olmak üzere, ülkemizdeki ilgili tüm çevrelerin AB politikaları konusunda bilgi sahibi olmaları ve Türkiye'nin bütünleşmekte olduğu AB sisteminin parametrelerini uygulayabilir duruma gelmeleri büyük önem taşımaktadır.

Ortak Tarım Politikası, hem tarımın son derece hayati bir işlev olan beslenme ile doğrudan bağlantılı olması, hem de AB bütçesinin en büyük kısmının OTP'ye ayrılması nedeniyle ayrı bir önem taşımaktadır. AB, en eski ve en karmaşık politikası olan Ortak Tarım Politikası ile, Birlik içindeki olası gıda yetersizliklerinin önüne geçmeyi, verimli, sağlıklı ve çevre dostu bir üretim altyapısına kavuşmayı ve AB'nin gıda alanındaki dışa bağımlılığını ortadan kaldırmayı hedeflemektedir. Bir başka ifadeyle AB Ortak Tarım Politikası ile, çevrenin korunması, gıda güvenliği ve kırsal kalkınma önlemlerinde ödün vermeksizin, tarım üreticisinin ekonomik durumu, sosyal hakları ve tarımsal üretimin verimliliğiyle rekabet edilebilirliğinin güçlendirilmesini sağlamaktadır¹. Zaman içinde değişen koşullara uyum sağlamak amacıyla OTP'de reform ihtiyacı doğmuştur, içinde bulunduğumuz dönemde AB hem söz konusu politikanın giderek karmaşıklılaşarak, yönetilebilir olma niteliğini kaybetmeye başlaması hem de genişleme nedeniyle ortaya çıkan yeni ihtiyaçlara cevap verebilmesinin sağlanması için geniş kapsamlı bir OTP reformu gerçekleştirmektedir.

¹ Türkiye Ziraat Odaları Birliği, "Türkiye-Avrupa Birliği Entegrasyonunda Tarım" **Konferans**, Ankara-2006, s:32

Tarım sektöründe Türkiye'nin karşılaştığı en büyük sorunlar arasında, tarım sektörünün yapısı ve geçimini tarım sektöründen kazanan nüfusun fazlalığı yer almaktadır. Türkiye'deki tarım işletmeleri, teknik ve ekonomik işletmecilik şartlarının gerektirdiği ölçülerden uzak, tarım üretimi alanlarındaki altyapı ise yetersiz durumdadır.

Bilindiği gibi üyelik sürecinde Türkiye, ekonomik ve sosyal hayatın bütün alanlarında olduğu gibi tarım konusunda da köklü ve somut reformlarla Avrupa Birliği'ne uyum sağlamaktadır. Bu çerçevede tarım sektörü ile ilgili birçok alanda gerekli yasal düzenlemeler yapılmış ve uygulamaya geçilmiştir. Sektörün büyüklüğü Türk toplumunun önemli bir bölümünü doğrudan ilgilendirmesi ve AB OTP'sinin içinde bulunduğu reform süreci Türkiye'nin uyum çalışmalarını etkileyen unsurlar arasındadır. Bu nedenle, Türk tarım sektörü ile ilgili bütün kesimlerin. AB'de bu sektöre yönelik uygulamaları ve politikaları yakından takip etmesi gerekmektedir. Ancak Türkiye AB'nin bu en masraflı ve en geniş kapsamlı politikasına uyum sağlarken, AB'nin de ülkemizi teknik ve mali açıdan desteklemesi gerekmektedir.

Bu çalışmada, Avrupa Birliği'nin ilk ortak politikası olan Ortak Tarım Politikası'nın yapısı, işleyişi, sonuçları ve OTP'ye yönelik yeniden yapılandırma faaliyetleri açıklanmakta, ayrıca Türkiye'nin OTP'ye uyum amacıyla sürdürdüğü çalışmalar da ele alınmaktadır.

BÖLÜM I

AVRUPA BİRLİĞİ ORTAK TARIM POLİTİKASI'NIN GELİŞİMİ VE MEVCUT DURUMU

1. Ortak Tarım Politikasının Oluşumu

Avrupa Birliği'nin Ortak Tarım Politikası (OTP) adında da anlaşılabileceği gibi üye devletlerin tarım politikalarını gerek ekonomik gerek siyasi anlamda bütünleştiren “ortak” bir politikadır. Birliğin ilk ortak politikası olması nedeniyle ayrı bir öneme sahip olan OTP, diğer ortak politikaların aksine gümrük birliğine dayalı bir ekonomik bütünleşme modeline değil, üye devletlerin tarım politikalarının ortak bir çerçevede yönetilmesi esasına dayanır². Avrupa Birliği'nin Ortak Tarım Politikası, birliği ihtilafa düşüren ve üzerinde en fazla tartışma yapılan politikaların başında gelmektedir. Roma Anlaşması'nın ikinci kısmı (38-47. Maddeler) tarıma ilişkin maddeleri kapsamaktadır. Roma Anlaşması, sanayi ürünlerinde olduğu gibi, tarım ürünleri alanında da serbest dolaşımı öngörmektedir³. Ortak Tarım Politikası'nın en temel unsuru, tarım ürünleri için bütün üye devletlerde geçerli olacak ortak fiyatlar belirlenmesidir. Belirlenen bu fiyatların korunması için iç piyasada ürünler aynı araçlarla desteklenirken, dış ülkelerin rekabetine karşı ortak korunma yöntemleri kullanılır⁴. Bu sayede tarım politikası ortak kurallar çerçevesinde idare edilir. Ortak Tarım Politikası'nın oluşturulup oluşturulmaması konusunda iki seçenek ortaya çıkmıştır. İlk alternatif, tarım sektörünü ortaklığın dışında bırakmaktır. Bu alternatifin kabul edilmesi, ortaklığı zayıflatacak ve Fransa'nın aleyhine olacaktı. İkinci seçenek ise hem ortak bir tarım politikası izlemek, hem de tüm topluluk üyesi ülkelerin çiftçilerini koruyucu bir düzenleme yapmaktır. Sonuçta ikinci seçenek kabul edilerek tarım konusu Roma Anlaşması'nda yer aldı. Bunun sonucunda OTP'yle ilgili çalışmalar 1962 yılında Roma Anlaşması'yla düzenlenmeye başlamış, 1967-1968 yıllarında ancak uygulanmaya başlanmıştır⁵.

² İktisadi Kalkınma Vakfı, **21. Yüzyılın Eşiğinde Avrupa Birliği'nde Ortak Tarım Politikası**, İKV Yayınları, İKV:158, İstanbul-Eylül 1999, s:1

³ Dinler, Zeynel, **Tarım Ekonomisi**, 4.Basım, Bursa, Etkin Kitabevi, 1996, s:324

⁴ İktisadi Kalkınma Vakfı, a.g.e., s:1.

⁵ Dinler, a.g.e., s:324.

2. Ortak Tarım Politikasının Amaçları

OTP'nin amaçları, Roma Anlaşması'nın 39. maddesinde şu şekilde ortaya konulmuştur⁶:

- Üretim standartlarını ve tarım teknolojisini geliştirmek,
- Tarımsal üretim araçlarının etkili kullanımını sağlamak,
- Avrupa'daki tarımsal üretimin verimliliğini artırmak,
- Piyasalarda istikrarı sağlamak,
- Ürün arzının güvenliğini sağlamak,
- Tarımdaki en önemli faktörlerden biri olan işgücünün optimum kullanımını sağlamak,
- Geçimini tarım sektöründen sağlayan kesimlerin gelirini artırmak,
- Tüketicilere daha gerçekçi ve uygun fiyatlar sunmak
- Tarım ürünleri fiyatlarını bütün üye ülkelerde eşitleyerek, fiyatların üye ülkeler arasında haksız rekabete yol açmasının önüne geçmek.

Üye ülkeler tarafından yukarıda sıralanan amaçlara ulaşmak için OTP'nin belirli ilkeler çerçevesinde yürütülmesi gerektiği kararlaştırılmıştır.

3. Ortak Tarım Politikasının İlkeleri

Toplulukta tarımsal üretimi artırmak, üreticilere daha iyi bir yaşam seviyesi yaratmak ve piyasaları istikrara kavuşturarak arzın devamlılığını sağlamak hedeflerini gerçekleştirmek üzere⁷, Roma Antlaşması'nda yer almayan ancak 1960'lı yılların başından bu yana uygulanan üç temel ilkeye dayanmaktadır⁸.

3.1. Tek Pazar İlkesi

Tarım ürünlerinin OTP kapsamında üye ülkelerde serbest dolaşımı amaçlanmıştır. Bu ilke, tek pazarı yaratmak için, AB üyesi ülkeler arasında tarım ürünlerinin serbest dolaşımını etkileyen sınırlamaların ortada kaldırılmasını öngörmektedir⁹. Üye ülkelerin birbirleri ile gerçekleştirdikleri ticaretin gümrük

⁶ Candan, Armağan, **Avrupa Birliği'nin Ortak Tarım Politikası**, 15 Soruda 15 AB Politikası, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, Ankara-2003, s:7

⁷ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri, **Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara 2000, s:127

⁸ İktisadi Kalkınma Vakfı, a.g.e.,s:6

⁹ Aktar, Cengiz, **Avrupa Birliğinin Genişleme Süreci**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002 s:54

vergileri, kotalar ve benzeri engellerle kısıtlanamayacağını anlatan bu ilke, söz konusu engellerin ortadan kaldırılmasıyla tarım ürünlerinde bir tek pazar oluşturulmasını hedeflemektedir. Tek Pazar İlkesi'nin hayata geçirilebilmesi için üye ülkelerin kullanacakları kural ve mekanizmaların aynı olması ve Topluluk tarafından bir çatı altında idare edilmesi gerekmektedir. Tek pazar uygulamasının doğal koşullarda tek fiyat sonucunu doğurması beklendiği halde, ortak fiyat oluşumlarının piyasa mekanizmaları yerine idari kararlarla belirlenmesi nedeniyle bu gerçekleşmemiştir. Örneğin fiyatlar tahıl, şeker, şeker pancarı gibi ürünlerde en yüksek ve en düşük fiyatın ortalaması olarak belirlenirken, süt ve süt ürünlerinde en yüksek fiyat, ortak fiyat olarak kabul edilmiştir. Topluluk içinde tarım ürünleri fiyatlarının eşitlenememesinin diğer bir nedeni de özellikle 1970'li yıllarda dünya para piyasalarında yaşanan döviz kuru dalgalanmaları olmuştur. Yeşil Kur ismi verilen özel bir para sistemi ile bazı araçlar devreye sokularak, olası istikrarsızlıkların önüne geçilmeye çalışılmıştır. Bu araçlardan en önemlisi piyasa kurları arasındaki farkı karşılamak için kullanılan Telafi Edici Tutarlar uygulaması olmuştur. Tek Pazar ilkesi ile hedeflenenler arasında, malların üye ülkeler arasında serbest dolaşımı sağlanmış ancak bu, tek pazarın oluşması için yeterli olmamıştır. 1999 yılından itibaren Euro'nun kullanılmaya başlanması ile döviz kuru dalgalanmaları sona ermiş, bu da tarım ürünleri tek pazarının oluşmasına önemli katkıda bulunmuştur¹⁰.

3.2. Topluluk Tercihi İlkesi

Topluluk içi piyasalarda ve Topluluk sınırlarında, üye ülkeler tarafından üretilen tarım ürünlerine öncelikli bir rejim uygulamaktır. Böylelikle üçüncü ülkelerde üretilen ürünlere karşı topluluk üyesi ülkelere tercih tanınmakta ve topluluk tarım sektörü korunmaktadır. Topluluk üreticilerinin ucuz dış rekabete karşı korunması için iki temel koruma mekanizması oluşturulmuştur. Bunlardan birincisi bugün yerini Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması ile gümrük tarifelerine bırakmış olan prelevman adlı değişken vergidir. Bu vergi ithal ürünlerinden alınmakta ve bu ürünlerin fiyatını topluluk fiyatına yükseltmek amacını taşımaktaydı, ikinci temel koruma aracı ise ihracat iadesi uygulamasıdır. Topluluk ürünlerinin, fiyatların daha düşük olduğu dış pazarlara ihraç edilebilmesi için kullanılan bu araç, topluluk ürünlerine rekabet gücü kazandırmayı hedeflemekte ve daha çok iç

¹⁰ Candan, a.g.e., s:4

tüketimin yetersiz olduğu ya da önemli miktarda üretim fazlası bulunan ürünler için kullanılmaktadır. Yani, ithalata karşı bir koruma ve korumanın mümkün olmadığı durumlarda da topluluk ürünlerine sübvansiyon sağlanmaktadır¹¹.

3.3. Mali Dayanışma İlkesi

Mali dayanışma ilkesi diğer iki ilke çerçevesinde uygulanacak olan ortak politika doğrultusunda yapılacak harcamaların, ortaklaşa oluşturulan bir bütçeden ve AB üyesi ülkelerin tamamının katkısı ile karşılanmasını hedeflemektedir. Yani bu ilke ile vurgulanmak istenen, OTP'ye ilişkin harcamaların, tüm Avrupa Birliği Ülkeleri tarafından karşılanmasıdır¹². Bu ilke çift yönlü işlemekte ve bir yandan OTP'ye ilişkin harcamalar Topluluk üyeleri tarafından ortaklaşa üstlenilirken, diğer yandan OTP çerçevesinde alınan vergilerden sağlanan gelirler Topluluğun ortak geliri olarak kabul edilmektedir. Topluluk bütçesi içinde 1962 yılında oluşturulan özel bir fon ile mali sorumluluğun ortak paylaşımı sağlanmıştır. Oluşturulan Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu (FEOGA) ile OTP giderleri karşılanmaktadır. FEOGA, 1964 yılında, Yönlendirme ve Garanti olmak üzere iki ayrı bölüm haline getirilmiştir. Garanti Bölümü fiyat ve pazar politikasının işleyebilmesi için gerekli olan harcamaları finanse etmekte ve Birlik bütçesinin %45'ini oluşturmaktadır. Yönlendirme Bölümü ise tarımsal yapıların iyileştirilmesine yönelik yapılandırma çalışmaları ile kırsal bölgelerin kalkındırılmasında kullanılmakta ve AB bütçesinin %3'ünü oluşturmaktadır.

AB'deki bazı tarım uzmanları, Roma Antlaşması ile belirlenen ve yukarıda belirtilen bu amaçların, ortak bir tarım politikasının hayata geçirilmesindeki etkenleri en iyi şekilde yansıtan ve OTP'nin temel işleyişini içeren bir çerçeve çizdiğini belirtmektedirler. Bu görüşe göre tarımda verimliliğin artırılması yoluyla bir yandan ürün arzı güvence altına alınmış, diğer yandan da çiftçi gelirleri tatmin edici seviyeye ulaştırabilmiştir. OTP'nin bu yönüyle, tarım sektöründe korumacı modernizasyon yöntemini benimseyen bir refah devleti politikası olduğu vurgulanmaktadır. Bu bakış açısının, OTP'nin ekonomik kaygılar kadar, toplumsal ve siyasi kaygılarla uygulanmasında, şekillendirilmesinde ve yönetilmesinde etkili olduğu ortadadır¹³.

¹¹ Dış Ticaret Müsteşarlığı, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, 5.Baskı, Ankara Kasım 2002, s:19

¹² Aktar, a.g.e., s:54.

¹³ Candan, a.g.e., s:9

4. Ortak Tarım Politikasının Nedenleri

Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kurulduğu yıllarda üye ülkeler, tarım sektörünün ekonomik unsurlarını klasik ekonomik enstrümanlar aracılığıyla denetlemek ve ulusal destek politikaları arasında belirli ölçüde koordinasyon sağlamak yerine, “ortak” bir politika oluşturarak, tarım ürünlerinde tüm topluluk pazarı için geçerli olacak ortak fiyatlar belirlemeyi tercih etmişlerdir.¹⁴ Bu tercihin birkaç farklı nedeni vardır.

4.1. Gıda Yetersizliklerinin Önüne Geçilmesi

İkinci Dünya Savaşı yıllarında ve sonrasında Avrupa kıtasında çok ciddi bir sorun olarak ortaya çıkan gıda yetersizlikleri, stratejik bir düzenleme olarak Ortak Tarım Politikası'nın (OTP) oluşturulmasında önemli bir etken olmuştur. Savaş koşullarının doğurduğu sonuçlarla birlikte Avrupa kıtasında gıda arzının güvence altına alınmasının şart olduğu anlaşılmış ve bu alanda dışa bağımlılığın azaltılması gerektiğine dair bir bilinç oluşmuştur. 1950 yılında başlayan ve tarım politikasında ortak çizgiyi hedefleyen çalışmalar, o zamanlar savaştan yorgun çıkmış bir kıtada açlığı gidermek üzere, gıda kıtlığını ortadan kaldıracı yöntemleri içeriyordu¹⁵. Böylelikle Topluluk ülkeleri vatandaşlarının gıda ihtiyacının Topluluk içinden karşılanabilmesi için gerekli adımları atmaya başlamıştır. Tarımsal üretimin miktarının yeterli seviyeye ulaştırılıp, bu düzeyin korunabilmesi için pazarın mümkün olduğunca geniş olması gerektiği düşüncesinden hareketle, ortak bir tarım politikası etrafında toplanmak kaçınılmaz bir yöntem olarak görülmüştür.

4.2. Tarımda Çalışan Kesimin Gelir Düzeyinin Korunması ve Artırılması

Tarım ürünlerinin fiyatlarının hayat standartlarında belirleyici olması; Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kurucuları olan Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg'un tarım politikaları ve pazarlarını bütünleştirmeleri ihtiyacını doğurmuştur. 1960'lı yılların başında söz konusu 6 ülkede tarım sektöründe çalışanlar, aktif nüfusun beşte birine denk düşmekteydi. Bugün ise 15 üyeden meydana gelmiş AB'de, tarımda çalışan kesimin oranı aktif nüfusun yirmide biri seviyesindedir. O dönemde nüfusun bu kadar önemli bir bölümünü oluşturan bir kesimin gelir düzeyinin korunması ve artırılması gerekliliği OTP'nin

¹⁴ İktisadi Kalkınma Vakfı, a.g.e., s:3

¹⁵ Canpolat, Mehmet, “Bir Düş, Bir Hedef, Zorlu Bir Yol Avrupa, Birliğe Bir Adım”, DSP Eğitim Yayınları, Tarsus-Ekim 2002, s:92

hayata geçirilmesinde rol oynayan unsurlardan biri olmuştur. Tarım ürünlerinin fiyat istikrarsızlıkları, piyasaya müdahale edilmemesi durumunda tarım sektörü çalışanlarının gelirleri de önemli dalgalanmalara yol açmıştır. Bunun en önemli etkenleri, gıda talebinin kısa vadede fiyatlarda meydana gelen değişimlere karşı hassas olmaması ve tarım ürünleri arzının kısa ve uzun vadede fiyat değişikliklerine karşı esnek olmamasıdır. Bu nedenle, topluluğun tarım üreticilerinin muhtemel fiyat dalgalanmalarından korunması, temel hedef olarak belirlenmiştir. Bu hedefin gerçekleştirilmesi için piyasalara müdahale edilmesi, etkin bir müdahale içinde ortak bir politika belirlenmesi gerekli görülmüştür¹⁶.

4.3. Piyasa Mekanizmaları Arasındaki Farklılıkların Giderilmesi

Üye ülkelerin ulusal tarım politikaları arasındaki derin farklılıkların yalnızca koordinasyonla ortadan kaldırılamayacağı düşüncesi, ortak bir tarım politikası oluşturulmasının ardında yatan diğer bir nedendir¹⁷. OTP'nin uygulanmasından önceki dönemde, Avrupa ülkelerinin ulusal tarım politikaları, tarımsal yapılarına göre farklılıklar göstermekteydi. Örneğin; Almanya gibi tarım sektörünün ekonomide diğer sektörlerle göre daha az yer tuttuğu ülkeler, net ithalatçı konumunda oldukları için, ulusal pazarlarını ithalat vergileri ve kotalarıyla korumaktaydılar. Diğer yada başını Fransa'nın çektiği, tarımın önemli bir faaliyet alanı olduğu net ihracatçı ülkeler ise, ihracat vergi ve kotaları yanında destekleme fiyatları ve ihracat teşvikleri ile koruma mekanizmalarını oluşturuyordu. Değişik müdahale ve koruma araçları ile oluşturulan piyasa mekanizmaları arasındaki farklılıkların giderilmesinin ancak ortak ve tek bir politika etrafında birleşilmesi ile sağlanabileceğinin görülmesi de OTP'nin oluşumunu hızlandıran etkenlerden biri olmuştur¹⁸.

4.4. Fransa ve Almanya Arasındaki Dengesizliğin Giderilmesi

AET içinde oluşturulan gümrük birliği, ilk haliyle, sanayi mallarının serbest dolaşımının sağlanması anlamına geliyor ve tarım ürünleri bunun dışında kalıyordu. Bu durum sanayi sektörü Fransa'ya göre daha güçlü olan Almanya'yı tatmin ederken, nüfusunun dörtte biri tarım sektöründe çalışan Fransa'yı rahatsız ediyordu. Dolayısı ile OTP'nin sanayi mallarını kapsayan gümrük birliğim dengeleyici bir politika ve Fransa ile Almanya arasındaki çıkar ilişkisinin bir yansıması olarak da

¹⁶ İktisadi Kalkınma Vakfı, a.g.e., s:3

¹⁷ İktisadi Kalkınma Vakfı, a.g.e., s:3

¹⁸ Candan, a.g.e., s:7

gündeme geldiği söylenebilir. Yukarıda belirtilen etmenlerin bir araya gelmesi neticesinde Avrupa'daki tarım sektörü için ortak bir politika belirlenmesi kararlaştırılmış, böylece 1 Ocak 1958 yılında yürürlüğe girerek Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu kuran Roma Antlaşması ile OTP'nin yasal temeli oluşturularak amaçları ve ilkeleri belirlenmiştir. Roma Antlaşması'nda yer alan hedefleri uygulamaya koymak üzere de 1958 yılı Temmuz ayında Stresa Konferansı ile başlayan çalışmalar 1960 yılında Topluluk Bakanlar Konseyi'nin politika ilkelerini benimsemesiyle sonuçlanmıştır, ilk ortak piyasa düzeni, 1962 yılında tahıl sektöründe yürürlüğe girmiştir¹⁹. Sonuç olarak Fransa gibi tarımsal üretimi yüksek ülkeler uygulamadan memnun iken AB bütçesine katkı oranı yüksek Almanya gibi ülkeler, OTP'de revizyon yapılmasını istemektedir²⁰.

5. Ortak Tarım Politikasının Araçları

OTP kuruluşundan bu yana sürekli reformlara konu olmakla birlikte işleyiş mekanizmaları açısından istikrarlı bir yapı sergilemektedir²¹. Aşağıda OTP'nin işleyişi ve araçları incelenmektedir.

5.1. Karar Mekanizması

Birlik, Ortak Tarım Politikası söz konusu olduğunda, üye ülke yetkilileri üzerinde diğer alanlarda olduğundan daha çok söz sahibidir. Birlik, OTP'nin fiyat ve pazar mekanizmalarının belirlenmesinde yetki sahibi iken, tarım sektörüne dair vergilendirme ve çiftçilerin sosyal güvenliği gibi konular üye ülkelerin yetkisi dahilindedir. Kararların alınması sürecinde yasa taslaklarının hazırlanması, piyasaların denetlenmesi ve gerekli olduğunda değişiklikler yapılması Avrupa Komisyonunun sorumluluğu altındadır. Komisyon genel olarak OTP'nin günlük işleyişini takip etmekte ve bunu yaparken de üye ülkelerin ilgili sektörde uzmanlaşmış kamu görevlilerinden oluşan İdari Komiteler tarafından desteklenmektedir. Ortak Piyasa Düzeni'ne dahil olan bütün sektörlerle ilgili idari komiteler bulunmakta, yapısal konular söz konusu olduğunda ise Tarımsal Yapılar ve Kırsal Gelişme Komitesi (STAR) devreye girmektedir, idari komitelerle benzer bir işleve sahip olan Düzenleyici Komiteler ise organik tarım, hayvan ve bitki sağlığı, gıda hukuku ve tarım araştırmaları gibi OTP'nin işleyişi ile dolaylı olarak ilgili

¹⁹ Candan, a.g.e., s:7

²⁰ Ülger, İrfan Kaya, **Avrupa Birliği'nin ABC'si**, Konrad Adenauer Vakfı-Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, Ankara-Mayıs 2003,s:63

²¹ www.deltur.cec.eu.int/abtarim.rtf, 02.06. 2006.

konularla meşguldür. Son olarak, Danışma Komiteleri ile de komisyon ile üye ülkelerin üreticileri, işleme ve ticaret sektörü temsilcileri, tüketici birlikleri ve tarım kooperatifleri arasındaki bağlantı sağlanmaktadır. AB'nin Ortak Tarım Politikası'na dair zorunlu harcamaların miktarı ve içeriğine ilişkin son kararlar Avrupa Konseyi'ne bırakılmıştır. Konsey, komisyondan gelen yasa tasarıları hakkında karar almadan Avrupa Parlamentosu'na (AP) danışmak zorundadır. AP'nin, OTP'nin karar alma sürecindeki yetkisi, diğer ortak politikadaki rolü ile karşılaştırıldığında son derece sınırlıdır. OTP kapsamında belirlenecek tüm politikalarda Avrupa Konseyi ve AP arasında basit görüş yöntemi (danışma prosedürü) uygulanmaktadır. OTP ile ilgili nihai kararlar konseyde nitelikli oy çokluğu ile alınmaktadır.

5.2. Ortak Piyasa Düzenleri

Ortak Piyasa Düzenleri (OPD), ayrı ayrı her ürün için, o ürünün üretim ve pazarlama koşulları dikkate alınarak belirlenen düzenlemelerdir. Tarım ürünlerinin tümünün aynı üretim ve pazarlama şartlarına tabi olmaması nedeniyle birden fazla piyasa düzeni oluşturulmuştur. Bu sistemin sürdürülebilmesi için iç piyasada destek, dış pazarlara karşı da koruma mekanizmaları belirlenmektedir. OPD'de piyasaya müdahale durumu söz konusudur. Müdahale ortak Pazar kuruluşları aracılığıyla yapılmakta, bu kuruluşlar tarım ürünleri üretiminden, dış ticarete, kotalara ve tüketimine kadar uzanan bir süreçte rol almak üzere örgütlenmişlerdir²². Ortak Piyasa Düzenleri yapılırken malların serbest dolaşımı ve rekabetinin güvence altına alınmasına özen gösterilmektedir. Topluluğun ilk kurulduğu yıllarda tarım ürünlerinin yarısı ortak piyasa düzenleri kapsamında yer alırken bugün patates (nişastalık patates hariç) dışındaki tüm tarım ürünleri, Ortak Piyasa Düzenleri'nden biri içinde yer almaktadır. OTP çerçevesinde Ortak Piyasa Düzeni uygulanan ürünler şu şekilde gruplandırılmıştır:

- **Tarım Ürünleri:** tahıllar, pirinç, nişastalık patates, zeytinyağı, seker, süt ve süt ürünleri, proteinli bitkiler, yağlı tohumlar, keten-kenevir, ipek böceği, şerbetçiotu, kurutulmuş yem, yas sebze-meyve, işlenmiş sebze-meyve, tekstil ürünleri (pamuk), şarap, tütün, muz.

²² Üzümcü, Adem, "Türkiye ve AB Tarımı: Karşılaştırmalı Bir Analiz ve Ortak Tarım Politikasına Uyum Süreci", **Alfa Aktüel**, 2006, s:147

- **Et Ürünleri:** sığır-dana eti, koyun-keçi eti, domuz eti, su ürünleri, kümes hayvanları ve yumurta²³.

Üretim düzeyleri, istihdam oranı ve AB bütçesindeki payları incelendiğinde en önemli Ortak Piyasa Düzenleri'nin tahıllar pirinç, sığır-dana eti ile süt ve süt ürünlerine dair ortak düzenler olduğu görülmektedir.

OTP'nin tabi olduğu ilkeler çerçevesinde her bir ürün için ortak fiyatların belirlenmesinden sonra oluşturulan Ortak Piyasa Düzenleri'ni üç başlık altında incelemek mümkündür:

5.2.1. İç Piyasada Uygulanan Düzenler

Ortak Piyasa Düzenlerine dahil olan ürünlerin yaklaşık %70'ı bu kategoride yer almaktadır. Ürün türüne göre farklılık gösteren bu sistemde ürün fiyatlarının belli bir seviyenin altına inmesi, topluluğun müdahale kurumları tarafından yapılan müdahale alımları ile engellenmektedir. Bu ürünlerin arz fazlalığı durumlarında, müdahale kuruluşları ürünleri üreticiden satın almakta ve özel depolarda saklamaktadır. Satış koşullarının iyileşmesi halinde tekrar piyasaya sunmaktadır²⁴. Düşük fiyatlı yabancı ürünlere karşı ise ithalat vergisi ya da ihracat iadesi uygulamaları yapılmaktadır.

5.2.2. Dış rekabete Karşı Koruma Düzenleri

Bu mekanizma ile ürünlerin %20'sini kapsayan düşük fiyatlı yabancı ürünlere karşı gümrük vergileri ve fiyatların belirli bir düzeyin altına düşmesi durumunda da ek vergiler tahsil edilmektedir.

• Ürünlere doğrudan destek sağlayan düzenler:

Bu düzenler, Dünya Ticaret Örgütü'nce belirlenen hükümler uyarınca dış koruma mekanizması uygulanması mümkün olmayan ürünleri kapsamaktadır. Ayrıca toplam tarımsal üretimin %1'ini oluşturan ancak üretimi uzmanlık gerektiren ve bazı bölgelerin tek geçim kaynağını oluşturan ürünler için üreticilere yapılan yardımlar da bu başlık altında değerlendirilmektedir²⁵.

²³ Candan, a.g.e., s:10

²⁴ İktisadi Kalkınma Vakfı, a.g.e., s:11

²⁵ Soğuk, Handan, "Avrupa Birliği ve Türkiye'de Tarım Politikası", **İktisadi Kalkınma Vakfı Dergisi**, Ocak-Nisan 2001, s:53

Üretici birlikleri ile ilgili olarak, 6 Temmuz 2004'te, üretici birliklerinin kurulmasını teşvik amacıyla Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu TBMM tarafından kabul edilmiştir²⁶.

6. Ortak Tarım Politikası Reform Çalışmaları

OTP'da yapılan reform çalışmaları 1968-1989, 1990-1997 ve Gündem 2000 ve sonrası olmak üzere üç dönemde ele alınmaktadır.

6.1. 1968-1989 Dönemi

OTP'ye ilişkin ilk reform çalışması, OTP ile ilgili sorunun talebin arzı karşılayamaması olduğu yönündeki eleştiriyi ortaya koyan 1968 tarihli “Mansholt Planı”dır. Arz-talep dengesini sağlamak için, 5 milyon hektar arazinin ekilmemesi, 5 milyon çiftçinin üretimden vazgeçmesi ve küçük işletmelerin yerini büyük işletmelere bırakmasını öneren plan başta Fransa olmak üzere üyelerce eleştirilmiş ve kabul edilmemiştir.

1973 yılında birliğin genişlemesi, üretim artışını dengeleme ve bütçe harcamalarını azaltmayı hedefleyen dar kapsamlı bazı reformların yapılmasına neden olmuştur. İlk reform, süt ürünleri sektöründe ürün fazlalığının mali yükünün üreticiyle paylaşılması düşüncesiyle uygulamaya başlanan ve 1992 yılına kadar sürdürülen “Ortak Sorumluluk Vergisi”dir.

İkinci önemli reform 1980'li yılların başında uygulanan “Garanti Eşiği”dir. Bu uygulamada üretim fazlası olan ürünlerin üretim hacmi, tahmini tüketim miktarı, ihracat potansiyeli gibi unsurları dikkate alınarak maksimum üretim eşiği saptanmıştır. Eşiğin aşılması durumunda hedef veya müdahale fiyatının artış oranları sınırlandırılmış yada üreticilerin fazla ürünleri stoklamaları ve satış masraflarına üretim vergisi ile katılımlar sağlanmıştır. Garanti eşiklerinin yüksek tutulması, eşiğin aşılması durumunda ise destek fiyatları sınırlı miktarda ürün için kısıtlanması nedeniyle, bu uygulama da istenen sonucu vermemiştir.

Süt tozu ve tereyağı stokları artınca, 1984 yılında süt ürünlerine yönelik kota uygulanmıştır. Uygulamanın başarılı sonuçlar vermesi nedeniyle ileriki yıllarda da sürdürülmesine karar verilmiştir.

1988 yılında giderek artan üretim fazlalıkları, tarıma yapılan bütçe maliyetlerinin çoğalması ve uluslararası tarım ürünleri ticaretinde yaşanan sorunlar

²⁶ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, **Türkiye'nin AB'ye Katılım Sürecine İlişkin 2004 Yılı İlerleme Raporu ve Tavsiye Metni**, Devlet Planlama Teşkilatı Yayın ve Temsil Daire Başkanlığı Yayın ve Şube Müdürlüğü, Ankara 2004, s:84

(sığır ve dana eti ile tahıllara yönelik harcamaların artması İspanya ve Portekiz'in üye olması, dünyada tarım ürünleri fiyatlarının düşmesi) kapsamlı reformların yapılmasını gerektirmiştir.

Bütçe disiplinin aşırı üretim ile bozulmasını önlemek amacıyla arz-talep dengesini sağlamaya yönelik bütçe dengeleyiciler oluşturulmuştur. Bu araçlar arasında en önemlisi olan “Maksimum Garanti Edilmiş Miktar” ile, her bir ürün için önceden belirlenen eşiği aşması durumunda verilen desteğin otomatik olarak azaltılması ön görülmüştür. Ancak uygulamada bu gerçekleştirilemediğinden, yapılan reformların etkisi zayıf olmuştur²⁷.

6.2. 1990-1997 Dönemi

1990'lı yıllarda çevre bilincinin gelişerek bir baskı unsuru haline gelmesi sonucu, 1993-2000 yılları için uygulamaya konulan 5. Çevre Eylem Programı, AB'nin tüm politikalarının çevre koruma ile bütünleştirilmesi için bir çerçeve oluşturmuştur.

Bu kapsamda 1992'de uygulamaya konan MacSharry reformları, OTP'nin işleyişinden kaynaklanan sorunların yanında, GATT Uruguay görüşmeleri kapsamında dünya tarım ürünleri ticaretini engelleyecek ve bu ürünlerin pazara girişini zorlaştıracak her çeşit tarım sübvansiyonlarının ortak kurallara bağlanması ve kademeli olarak kaldırılması hedefi de dikkate alınarak OTP'nin pazar ve fiyat mekanizmalarında önemli değişiklikler yaratmıştır.

MacSharry reformları ile OTP bütçesinde büyük yer tutan tahıllar ve sığır eti destek fiyatları önemli oranda indirilmiş, çiftçilerin gelirlerinde oluşan kayıplarda, doğrudan yardım kapsamında telafi edici vergiler ile karşılanmıştır. Bu sistem ayrıca, ekonomik ve sosyal bütünleşmenin hızlandırılması, toprağın daha rasyonel kullanılması gibi daha kapsamlı yapısal reformlarla desteklenmiştir.

Böylece kırsal kalkınmanın dengeli olması için ek tedbirlerle sağlanan destekler arttırılmış, çevre koruma ve ormanlaştırmaya yönelik girişimler üye ülkeler için zorunlu hale getirilmiştir²⁸.

6.3. Gündem 2000 ve Sonrası

Uruguay görüşmeleri sırasında alınan iç destekleri azaltma kararları ve MacSharry reformlarına rağmen, OTP'nin uygulamasında yaşanan sıkıntılar sonucu,

²⁷ <http://www.deltur.cec.eu.int>, 24.03.2004

²⁸ Bayraç Naci ve Yenilmez Füsün, **Tarım Sektörünün Yapısal Analizi ve Avrupa Ortak Tarım Politikası**, www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/Naci2.doc, 18-09-2005.

Aralık 1995 Madrid Zirvesinde konseyin isteği üzerine komisyon tarafından hazırlanan ve 21. yüzyılda AB'nin karşılaştacağı sorunları belirleyerek, çözüm önerilerini içeren Gündem 2000 metninde OTP reformlarının devamı niteliğinde hazırlanan bir dizi reforma yer verilmiştir.

Bu kapsamda 21. yüzyılda OTP'nin işleyişine yön verecek yeni amaçlar aşağıdaki biçimde belirlenmiştir.

- Birlik üreticilerinin iç ve dış alanda rekabet gücünün arttırılması,
- Ürün güvenliğinin sağlanması,
- Tarım toplumunun yaşam kalitesi ve gelir düzeyinin arttırılması,
- Çevre korumanın OTP ile bütünleştirilmesi
- Tarım üreticilerine alternatif iş olanakları yaratılması,
- Tarım alanındaki AB mevzuatının sadeleştirilmesidir²⁹.

Yeni OTP'sı rekabetçi, sürdürülebilir ve kalite odaklı bir tarım sektörüne ulaşmak olmak üzere üç temel hedef öngörmektedir. Bu hedefleri gerçekleştirmek üzere yeni düzenlemeler yapılmış ve tarımsal bütçe yılda ortalama 38 milyar euro piyasa politikalarına ve 4.3 milyar euro kırsal gelişme harcamaları olmak üzere, toplam 42.3 milyar euro ile sınırlandırılmıştır.

Yeni düzenlemeler tarla ürünleri, sığır eti, süt ve süt ürünleri, şarap üretimi, yeni kırsal gelişme çerçevesini, doğrudan destekler için yatay kuralları ve OTP'nin finansmanını kapsamaktadır.

AB'ye aday ülkeler kapsamında yer alan Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerinin kırsal kalkınması ile ilgili sorunlara çözüm getirmek ve OTP'ye uyum çalışmalarına katkıda bulunmak amacı ile “Tarım ve Kırsal Kalkınma Alanında Özel Katılım Programı” (SAPARD), oluşturulmuştur. Programın ayrıca, tarımsal üretim ve gıda sanayinde etkinliği ve rekabet gücünü arttırması yanında istihdamı yükselmesi de amaçlanmaktadır.

FEOGA'nın Garanti Bölümünden finanse edilmesi kararlaştırılan program, 1.1.2000 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Komisyon 2000-2006 yılları için 520 milyon euro'luk bir SAPARD desteği sağlamayı öngörmektedir³⁰.

AB, Gündem 2000 ile uzun dönem tarımsal ve kırsal gelişme stratejisini çizmiştir. Uzun dönem amaçları belirlenmiş ve bu amaçlara hizmet edecek yapılabilir

²⁹ Bayraç ve Yenilmez, a.g.m., s:1.

³⁰ <http://www.deltur.cec.eu.int>, 24.03.2004

araçlar uygulamaya sokulmuştur. Adaylardan beklenen, sürdürülen politikalara uyum göstermeleridir. Ancak adayların daha önce, kurumsal ve yasal altyapılarını tamamlanması ve tarımsal yapılarını OTP’den yararlanabilir hale getirmesi gerekmektedir³¹.

7. Fiyat Politikası

Tarım ürünlerinin fiyatlarının belli bir seviyenin altına düşmemesi ve üreticilerin gelir düzeyinin azalmaması amacıyla 1962 yılından bu yana bu ürünler için her yıl ortak fiyatlar belirlenmektedir. Bu ortak fiyat uygulaması, birliğe ithal edilen düşük fiyatlı ürünlerden kaynaklanan rekabeti engellemek, AB menşeli ürünlerin dış piyasaya açılmasını kolaylaştırmak ve AB’nin ortak pazar düzenini olumsuz yönde etkileyecek farklı fiyatlara yer vermemek gibi amaçlara hizmet etmektedir. OTP’nin pazar ve fiyat mekanizmasının temelinde,de sözü edilen ortak fiyatların düşmesi durumunda pazara müdahale edilmesi ve aradaki farkın destekler yoluyla Birlik bütçesinden karşılanması bulunmaktadır. Ortak pazarda, ortak pazara katılan ülkelerin tümünün uyması için konulan ortak kurallar ve ortak kuralların uygulanması ile ilgili anlaşmazlıklar çıktığı zaman, bu anlaşmazlıkları nihai olarak çözecek bir mercii vardır. Bu mercii kural koyan, düzenleme yapan, süreklilik kazanmış, kurumsallaşmış bir organdır³².

7.1. İç Piyasada Ortak Fiyat Politikası

Bu politika, uygulandıkları ortak piyasa düzenine göre hedef ya da müdahale olarak adlandırılan başlıca iki ayrı fiyatla gerçekleştirilmektedir.

• **Hedef fiyat:** Topluluk içerisinde normal fiyatlar olarak kabul edilir. Aslında politik yönden arzu edilen fiyatlardır³³. Üreticilerin gelir düzeyini mümkün olan en makul seviyede tutacak olan tavan fiyatı saptayarak, aynı zamanda tüketicilerin de aşırı fiyat artışlarına karşı korunması amacıyla belirlenen fiyattır. Her yılın pazarlama dönemi öncesi konsey tarafından saptanan hedef fiyat, üreticilere mallarını satabilecekleri ortalama fiyat konusunda fikir vererek pazarın belirsizliğini belli bir

³¹ Bayraç ve Yenilmez, a.g.m., s:2

³² T.C. Merkez Bankası, Avrupa Birliği El Kitabı “Avrupa Birliği ve Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Semineri 20-31 Mart 1995” T.C. Merkez Bankası Personel Genel Müdürlüğü, Ankara-1995, s:230

³³ Karluk, Rıdvan, *Avrupa Birliği ve Türkiye*, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Yayınları, İstanbul-1996, s:209.

oranda ortadan kaldırmaktadır. Bu fiyat üretici için arzu edilen gelir seviyesini göstermektedir³⁴.

- **Müdahale fiyatı:** Fiyatların belirlenen hedef fiyatın altına düşmesi durumunda, üreticilere sağlanan en düşük garanti seviyesini ifade eden taban fiyattır. Bu fiyat, tarımsal ürünün birlik içerisinde satılabileceği asgari fiyattır. Genelde hedef fiyatın %9 altında belirlenir³⁵. Avrupa’da aşırı üretim sonucunda ortaya çıkan ürün stokları nedeniyle, 1984 yılından bu yana bazı ürünler için müdahale fiyatları ile alımlar kotaya bağlanmıştır. Son reformlar ile de süt ve süt ürünleri ile pirinç gibi alanlarda müdahale fiyatlarının düşürülmesi öngörülmüştür. Müdahale fiyatı mekanizması istenmeyen bir durum olan stokların yükselmesine de neden olabilmektedir³⁶.

- **Geri çekme fiyatı:** Üretici kuruluşların, bazı meyve ve sebzelerde oluşan arz fazlasını piyasadan çekme fiyatıdır.

- **Satın alma fiyatı:** Devlet kurumlarının, ürünleri piyasadan satın alış fiyatıdır.

7.2. Dış Piyasaya Yönelik Fiyat Politikaları

- **İthalat politikası:** İthal edilen ürünlerin AB piyasasına girebileceği en düşük fiyat olan eşik fiyat belirlenmektedir. İthal tarım ürünlerinin birliğe girmesine izin verilen asgari fiyatlardır. Bir anlamda, AB’nin her ülke için ortak giriş fiyatıdır. Eşik fiyat, ithal tarım ürünlerinin birlik içinde en yüksek maliyetle üretim yapan bölgeye gönderilmesi için gerekli ulaştırma+dağıtım giderlerinin hedef fiyattan düşülmesi ile bulunur³⁷. Daha önce, ithal edilen ürünün fiyatının eşik fiyatın altında olması halinde ürünün fiyatını eşik fiyata getirmek için prelevman denen değişken bir vergi alınmaktaydı. Prelevman, normal gümrük vergilerine ek olarak tahsil edilir ve eşik fiyat ile en ucuz dünya CIF fiyatı arasındaki fark kadardır. Temmuz 1995 tarihinde yürürlüğe giren Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması ile gümrük tarifeleri sistemine geçilmiştir.

- **İhracat politikası:** Fiyatları dünya fiyatlarının üstünde seyreden Birlik ürünlerinin ihracatını teşvik etmek için ihracatçılara, dünya fiyatları ile müdahale

³⁴ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, a.g.e., s:128

³⁵ Karluk, a.g.e., s:210

³⁶ Atakan, Mehtap, Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası ve Türkiye’nin Uyumu, **Uzmanlık Tezi**, TC. Başbakanlık Gümrük Müsteşarlığı AT ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara, Eylül 1998,s:23

³⁷ Karluk, a.g.e., s:211.

fiyatları arasındaki farkın ödenmesi anlamına gelen ihracat iadesi adlı prim ödenmektedir.

Yukarıda sıralanan fiyat politikaları dışında çiftçiler, doğrudan ödemeler ile desteklenmektedir. Bunlar, keten, kenevir, ipek kozası gibi ürünlerin üretimini artırmak için sağlanan üretim desteği; belirli ürünler için verilen işleme desteği; zeytinyağı gibi bazı ürünlerin tüketimini teşvik etmek için sağlanan tüketim desteği ve üreticilerin ürünlerini piyasaya sürme yerine özel depolarda saklamalarını sağlamaya yönelik depolama desteğidir.

1971 yılına gelinceye kadar ortak fiyat politikası gereğince üye ülke para birimlerinin oluşturduğu bir para sepeti olan Hesap Birimi (HB), ortak para birimi olarak kullanılmıştır. 1971 yılından itibaren dünyada sabit yerine dalgalı kur sistemine geçilmesi nedeniyle dalgalanmalardan etkilenmeyecek ve OTP çerçevesinde kullanılacak bir kur sistemi belirlenmiştir. Yeşil Kur olarak adlandırılan bu sistem ile her ülkenin para birimi euroya çevrilmeye başlanmış, böylelikle ulusal para birimlerinin normal piyasa kurlarından farklı yeşil kur değeri oluşmuştur. Telafi Edici Tutarlar ile de yeşil kur ve piyasa kurları arasındaki fark karşılanmıştır. 1 Ocak 1999'dan günümüze kadar geçen sürede para birliğine dahil olan 12 AB üyesinde euro, önce kaydi, Ocak 2002 tarihinden itibaren de nakdi olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu gelişme, OTP çerçevesinde ortak fiyatın uygulanmasını kolaylaştırmıştır³⁸.

8. Ortak Tarım Politikasının Finansmanı

Bütçe harcamaları zorunlu ve zorunlu olmayan harcamalar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Zorunlu harcamalar AB'nin kurucu anlaşmaları ile AB'nin yaptığı diğer anlaşmalar çerçevesinde yapılan harcamalardır. Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönerme Fonu'na ilişkin harcamalar, zorunlu harcamalardır. Bu bağlamda anlaşma ve akitlerde yer almayan harcamalar zorunlu olmayan harcamalardır³⁹.

8.1. Tarımsal Garanti ve Yön Verme Fonu (FEOGA)

OTP harcamaları, Roma Antlaşması uyarınca oluşturulmuş olan Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu (FEOGA) tarafından karşılanmaktadır. FEOGA, Topluluk genel bütçesinin bir parçası olmasından dolayı mali anlamda özerk bir fon değildir. Dolayısıyla Topluluğun genel bütçe prosedürü, bu fonun finansmanında da

³⁸ İktisadi Kalkınma Vakfı, **Avrupa Topluluğu OTP Problemleri ve Reform Çalışmaları**, İKV Yayınları, 2002, s:15

geçerlidir. Topluluğun kurulmasından 1970 yılına kadar topluluk bütçesi, uluslararası örgütlerde olduğu gibi, üyelerin mali katkılarından oluşmaktaydı. 1970 yılında oluşturulan öz kaynaklar sistemi ile topluluk, mali özerkliğe kavuşturulmuştur. Topluluk bütçesinin tamamının öz kaynaklardan karşılanması ise 1978 yılından itibaren mümkün olabilmıştır⁴⁰.

FEOGA, kurulduğundan bu yana topluluk bütçesinden en fazla pay ayrılan fondur. Oluşturulduğu ilk yıllarda topluluk bütçesinin %90'ını teşkil eden FEOGA'nın payı yıllar içinde azalma eğilimi göstermiş ve 2003 bütçesinde FEOGA'nın Garanti Bölümü için %44.9'luk bir düzeye inmiştir. FEOGA'nın Yönlendirme Bölümü ise AB Yapısal Fonları çerçevesinde değerlendirilmektedir. FEOGA'nın bütçe payının önemli ölçüde azalmasında çeşitli etkenlerin rolü olmuştur. Topluluk, ilk kurulduğu dönemden bu yana geçen sürede sanayi, ticaret ve çevre gibi alanlarda ortak politikalar belirlemiştir. Bu nedenle Topluluk bütçesinden pay ayrılması gereken alanların sayısı ve çeşidi artmıştır. Bunun yanında OTP'nin yeniden yapılandırılmasına yönelik reform çalışmaları da FEOGA'nın bütçe payının azalmasında önemli rol oynamıştır. FEOGA kurulduğundan bu yana, Garanti ve Yönerme bölümlerinin fon içerisindeki payları oldukça dengesiz olmuştur. 1964-74 yılları arasında, fonun yaklaşık yüzde 90'ını Garanti bölümü oluştururken, bu oran 1985 yılında yüzde 96.7'e yükselmiştir. Ancak, 1985 yılından itibaren, Yönerme bölümünün payı artmaya başlamış ve 1993 yılında Garanti bölümünün oranı yüzde 91.4'e gerilemiştir⁴¹.

FEOGA'ya AB bütçesinden ayrılan payın zamanla azalmasına rağmen bu oranın halen bütçenin yaklaşık yarısı seviyesinde olması, OTP'nin topluluk bütçesindeki en büyük ve önemli kalem olmaya devam ettiğini göstermektedir. Üstelik 2003 yılı bütçesinin gelirlerinin yalnızca %1.5'inin tarım kaynaklı olması da topluluk bütçesinin belirlenmesi sürecinde FEOGA ve OTP ile ilgili yaşanan yoğun tartışmaların nedenini açıklamaktadır⁴².

8.1.1. FEOGA Garanti Bölümü

FEOGA'ya 2003 yılı bütçesinden ayrılan miktar 44,780 milyon euro düzeyindedir. Bu rakam, AB ülkelerinin toplam GSYİH'sinin %0.5'i gibi bir oranı

³⁹ Dura, Atik, **Avrupa Birliği, Gümrük Birliği ve Türkiye**, Nobel Yayınları, Ankara, 2000, s:133.

⁴⁰ Candan, a.g.e.,s:13

⁴¹ Dinler, a.g.e., s:328

⁴² Candan, a.g.e., s:14

ifade etmektedir. FEOGA'nın çok büyük bir bölümünü oluşturan Garanti Bölümü, Ortak Piyasa Düzenleri çerçevesinde fiyat ve pazar mekanizmalarının uygulanmasıyla ilgili tüm zorunlu harcamaların finansmanında kullanılmaktadır. Garanti Bölümü 1992 yılına dek büyük çoğunluğu müdahale alımları, stoklama giderleri ve ihracat iadeleri gibi yollarla ürünlere fiyat desteği sağlanmasında kullanılıyordu. Ancak 1992 yılında gerçekleştirilen MacSharry reformları ile fiyat desteği sağlamaya yönelik önlemlerin payı azaltılarak bunun yerine üreticilere yapılan doğrudan ödemelerin Garanti Bölümü içindeki oranı artırılmıştır. 2003 yılında Garanti Bölümü harcamalarının %58.5lik kısmı bitkisel ürünlere, %29.3'ü hayvansal ürünlere. %10.5'i de kırsal kalkınmanın teşvik edilmesine ayrılmıştır. Sektörel bazda incelendiğinde ise en fazla harcamanın tahıl ürünleri ile sığır ve dana eti için yapıldığı görülmektedir⁴³.

Tablo 1- Garanti Bölümü Harcamalarının Fonksiyonel Dağılımı

Doğrudan gelir desteği	% 67,08
İhracat geri ödemeleri	% 15,09
Depolama yardımı	% 5,94
Tüketim yardımı	% 3,99
İşleme ve pazarlama yardımı	% 3,70
Yönlendirme primi	% 1,60
Müdahale alımları	% 0,60
Diğer destekler	% 2,00

Kaynak: Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, **Avrupa Birliği'ne Giden Yolda Türk Tarımı**, Ankara-Mart 2000,s:14

Garanti Bölümü harcamalarının fonksiyonel dağılımına bakıldığında en büyük payın doğrudan gelir desteğine ayrıldığını görmekteyiz. Diğer yandan en az payı da müdahale alımları almaktadır. AB doğrudan gelir desteği ile çiftçilerin üretimine direkt destek vermektedir. Müdahale alımları ise çok düşük seviyededir.

⁴³ Karluk, a.g.e., s:443

Tablo 2- Garanti Bölümü'nden Harcama Yapılan Sektörler

Ortak Piyasa Düzenine Tabi Ürünler	Harcama (Milyon Euro)	Harcamanın FEOGA İçindeki Payı (%)
Tarla bitkileri (hububat, yağlı tohumlar ve proteinli bitkiler)	17 831	44,1
Sığır eti	4 916	12,2
Süt ve süt ürünleri	2 621	6,5
Zeytin yağı	2 251	5,6
Şeker	1 937	4,8
Meyve-sebze	1 701	4,2
Koyun-keçi eti	1 755	4,3
Tütün	980	2,4
Şarap	661	1,6
Lif bitkileri ve ipek böceği	968	2,4
Kurutulmuş yem	388	1,0
Domuz eti, kümes hayvanları, yumurta	365	0,9
Diğer tarım ürünleri	305	0,8
Diğer hayvancılık ürünleri ve önlemler	49	0,1
Diğer harcamalar	1 095	2,7
Ek tedbirler	2 617	6,5

Kaynak: Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, **Avrupa Birliği'ne Giden Yolda Türk Tarımı**, Ankara-Mart 2000, s:14

Garanti Bölümü'nden harcama yapılan sektörler bakımından, en çok harcama yapılan sektörün tarla bitkileri olduğunu görmekteyiz. Daha sonra en büyük harcamayı sığır eti almaktadır. En az harcamayı ise diğer hayvancılık ürünleri almaktadır. Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi AB tarımsal ürünlere öncelik vererek onlara daha fazla harcama yapmaktadır.

8.1.2. FEOGA Yönlendirme Bölümü

FEOGA bütçesinin küçük bir kısmını oluşturan Yönlendirme Bölümü için bütçeden ayrılan miktar 3,122 milyon eurodur⁴⁴. Bu fon, kırsal kalkınma tedbirlerinin finansmanında ve tarım sektöründe yapısal politikalara ilişkin önlemlerde kullanılmaktadır. Bu önlemler, tarımsal mekanizmaların iyileştirilmesi için yatırım, altyapı ve eğitim gibi alanlardaki projeleri içermektedir.

OTP'nin finansmanında kullanılan diğer kaynaklar ise bölgeler arasındaki gelişmişlik farklılıklarını ortadan kaldırmak için oluşturulmuş Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (FEDER), AB çapında mesleki eğitim, istihdam ve insan kaynaklarının geliştirilmesi hedefiyle oluşturulan Avrupa Sosyal Fonu (FSE) ve kırsal kalkınmayı destekleyen faaliyetleri bütünleştirmeyi hedefleyen LEADER adlı programdır. FEOGA'nın Yönlendirme Bölümü'ne ilişkin yapısal hedeflerin finansmanında kullanılan mekanizmalar esasen AB'nin yapısal politikaları çerçevesinde oluşturulmuş olan fonlardır.

Yönverme Bölümü'nün finansmanında iki tür eylem vardır;

Dolaylı Eylemler: Yönverme Bölümü, topluluk kurallarına uygun olarak üye devletlerce finanse edilen harcamaları geri ödemektedir. Geri ödenen miktar, yatırımın yüzde 25'i kadardır. Ancak, geri kalmış bölgelere yüzde 65'e kadar geri ödeme yapılabilmektedir.

Doğrudan Eylemler: Yönverme Bölümü başvuran kuruluşa belirli bir yatırım projesi için doğrudan yardımda bulunur. Bu eylemde tek şart, üye devletin söz konusu projeyi onaylaması ve finansmanına katkıda bulunmasıdır. Yardımın oranı bölgelere göre farklılık gösterir⁴⁵.

9. Ortak Tarım Politikasının Etkileri

9.1. OTP'nin Üreticiye ve Tüketiciye Etkileri

9.1.1. Üreticiye Etkileri

- **İstikrarlı Pazar:** OTP, Avrupalı üreticilere, ürettikleri ürünlerin değerlendirileceği istikrarlı pazar koşulları sağlamıştır. Ortak pazar uygulaması ile Avrupalı üreticiler mallarını dünyanın en büyük ve satın alma gücü en yüksek pazarlarından biri olan AB'de serbestçe satabilme imkanına kavuşmuşlardır.

⁴⁴ Candan, a.g.e., s:16

⁴⁵ Karluk, a.g.e., s:219.

Genişleme ile birlikte bu pazar, 2004 yılının Mayıs ayından itibaren 500 milyonluk bir pazar haline gelecektir⁴⁶.

- **İstikrarlı Gelir:** Yaşanan teknolojik gelişmelerle tarım sektöründe verimlilik artmıştır. Hayatını tarım sektöründen kazananların daha iyi yaşam koşullarına kavuşmalarını sağlamak için fiyat desteklerinin yanı sıra doğrudan gelir desteği uygulaması da en önemli mekanizmalardan biri olmuştur. Ürün fiyatlarının belli bir seviyenin altına inmesinin engellenmesiyle üreticiler, ürettikleri ürünleri satarken garanti edilmiş, güvence altına alınmış bir gelire sahip olmaktadır. Bu uygulama, fiyatların düşmesi durumunda müdahale edilerek aradaki farkın birlik bütçesinden karşılanması yoluyla gerçekleştirilmektedir.

- **Dış Rekabete Karşı Koruma:** OTP kapsamında düşük fiyatlı yabancı ürünlere karşı gümrük vergisi, kotalar ile fiyatların belli bir düzeyin altına düşmesi halinde ek vergiler koyularak Avrupalı üreticiler korunmakta, belli ürünlere uygulanan ihracat sübvansiyonları ile de ayrıca desteklenmektedir. Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) müzakereleri çerçevesinde dış rekabete karşı uygulanan koruma mekanizmaları büyük oranda ortadan kaldırılmıştır.

- **Üreticilerin Yapısal Sorunlarına Çözüm:** FEOGA'nın Yönlendirme Bölümü, Avrupa Sosyal Fonu, Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu ve LEADER ile kırsal bölgelerdeki işletmelerin verimliliklerini artırmak, istihdam kapasitelerini yükseltmek, üreticilere mesleki eğitim imkanı sağlamak ve yenilikçi faaliyetlere girmelerini teşvik etmek hedeflenmektedir⁴⁷.

9.1.2. Tüketicilere Etkileri

- **Yeterli Gıda:** OTP ile, ikinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da yaşanan kıtlığın bir daha yaşanması ihtimali ortadan kaldırılmıştır. Avrupa'daki tarımsal üretim, 1960 ile 1980 yılları arasında %70 oranında artmıştır. Avrupa tarım alanında belli başlı bazı ürünler dışında kendi kendine yeten bir kıta haline gelmiştir.

- **Makul Fiyata Ürün:** Tek fiyat destek mekanizması yada hedef fiyat uygulamasıyla bir yandan üreticilerin gelir seviyesinin makul bir düzeyde tutulması sağlanırken, diğer yandan da tüketicilerin aşırı fiyat artışlarına karşı korunması hedeflenmiştir. Topluluk üyesi bir ülkede yaşayan ortalama bir aile 1980'li yıllarda

⁴⁶ Candan, a.g.e., s:14.

⁴⁷ A.g.e., s:15.

bütçesinin %30'unu gıda ürünlerine harcarken bugün bu oran %20'nin altına düşmüştür. Ancak genel olarak topluluk düzeyinde gıda fiyatlarının yüksek seyrettiği açıktır. Bu durumdan olumsuz anlamda en fazla etkilenenler düşük gelirli tüketiciler olmaktadır.

- **Sağlıklı ve Kaliteli Ürün:** Avrupalı tüketicilerin sağlıklı ve kaliteli ürün taleplerinin karşılanması, AB için çok önemli bir sorumluluk olagelmıştır. Bu kaygıdan hareketle birlik, kurulduğundan bu yana uyguladığı kurallar, standartlar ve gıda denetim mekanizmaları ile tüketicilere en sağlıklı ürünün ulaşmasına çalışmaktadır.

- **Çevre Koşullarına Uygun Üretilmiş Ürün:** Üretim yapılırken çevreye zarar verilmemesi, ürünün uygun çevre koşullarında ve son yıllarda da organik yöntemlerle üretilmesi için OTP bünyesinde düzenlemeler getirilmiştir.

- **Ürün Çeşitliliği:** Üreticilere sağlanan özel teşvikler neticesinde tüketiciler farklı damak tatlarına hitap edebilen ürün çeşitleri ile karşılaşmaktadır⁴⁸.

9.2. OTP'nin Büyük Üreticiler ve Küçük Üreticiler Üzerindeki Etkisi

OTP'ye yönelik ilk reform girişimi olan Mansholt Planı, 1968 yılında gündeme gelmiş ve OTP'nin temel sorununun piyasa mekanizmalarının işleyiş bozuklukları değil, Topluluğun tarım sektöründeki yapısal problemler olduğunu ortaya koymuştur. Sözü edilen yapısal problemlerden biri de Avrupa'daki küçük ölçekli tarım işletmelerinin sayısının fazla olmasıydı. OTP'nin uygulamaya koyulmasından sadece 6 yıl sonra gündeme gelen Mansholt Planı'nda modern tarım için on yıl içinde tarımsal nüfusun yarı yarıya azaltılmasının bir zorunluluk olduğu yanında, bitkisel üretimde ortalama işletme ölçeğinin 80-120 hektara çıkartılması gerektiğinin de altı çizilmişti. Bunun nedeni, büyük işletmelerin üreticiler için daha yüksek bir gelir düzeyi sağlayacağına ve tarım sektörünün de tarım yöneticileri tarafından fiyatlar aracılığıyla daha kolay yönetilebilir ve yönlendirilebilir bir yapıya kavuşturulacağına inanılması idi.

Gerçekten de OTP uygulamalarının başlamasıyla, yapısal değişimin yaşandığı iki temel alan tarımsal nüfus ve işletme ölçekleri olmuştur, ileri düzeyde makineleşme ve pazar ekonomisi ile bütünleşme, bir taraftan tarımda çalışan işgücünü azaltırken, öte yandan yeni sosyo-ekonomik ve teknik yapıya uyum

gösteremeyen küçük ve orta ölçekli geleneksel işletmelerin büyük bir bölümünü tasfiye etmiştir. 9 topluluk üyesinde tarımda çalışan nüfus 1960'dan 1980 yılına kadar yarı yarıya azalarak 15 milyondan 7.7 milyona düşmüştür. Tarımda çalışan nüfusun toplam çalışan nüfusa oranı, aynı dönemde % 21'den % 7.4'e gerilemiştir. Tarımsal işletme sayısı ise 7.3 milyondan 4.9 milyona düşmüştür, işletmelerin üçte birinin ortadan kalkmasına ek olarak, modern tarım aletlerinin etkili kullanılmasını sağlamak amacıyla girilen arazilerin birleştirilmesi çabaları da, ortalama işletme ölçeklerinin büyümesine yardımcı olmuştur. 1960 yılında 12 hektar olan ortalama işletme genişliği, 20 yıl sonra 17.5 hektara yükselmiştir. Aynı dönemde 50 hektarın üzerinde bulunan işletmelerin toplam tarım alanlarında işgal ettiği yer, % 20'den % 43'e yükselmiştir⁴⁹.

OTP uygulamaları sayesinde, 1990'lı yıllara kadar, üreticilere verilen gelir desteğinin ürünlere sağlanan fiyat garantisine bağlı olması, desteğin üretim hacmine bağlı olarak artması sonucunu doğurmuştur. Kısacası üretim potansiyeli daha fazla olan büyük ölçekli işletme sahiplerinin geliri, sistemden daha fazla yararlanabilmeleri nedeniyle küçük işletmelere oranla daha fazla artmıştır. Küçük işletmelerin genellikle Akdeniz ülkelerinde, büyük işletmelerin ise Kuzey ülkelerinde yoğunlaştığı göz önünde bulundurulduğunda, OTP mekanizmalarıyla yalnızca işletmeler arasında değil, bölgeler arasında da gelir dağılımı farklılıkları oluştuğu sonucuna varılabilir.

OTP, ağırlıklı olarak büyük işletmelerin oluşmasını özendiren uygulamaları hayata geçirmiş ve büyük işletmeleri daha çok desteklemiştir. Günümüzde OTP yoluyla Avrupa'daki tarım sektörüne sağlanan desteklerin %70'i, Avrupa'daki tarım işletmelerinin %20'sini oluşturan büyük ölçekli işletmelere gitmektedir. Diğer yandan AB'deki tarım işletmelerinin %40'ını oluşturan küçük işletmeler ise OTP kapsamındaki tarım yardımlarının ancak %8'ini alabilmektedir.

Büyük oranda fiyat ve pazar politikası yoluyla sağlanan gelir artışları, daha çok büyük işletme sahipleri için yararlı olmuş, OTP'nin temel amaçlarından bir sapma olarak, tarımsal gelir dağılımında büyük ve küçük işletmeler arasında önemli farklılıklar ortaya çıkmıştır. OTP'nin daha çok büyük üreticilere katkı sağlamış olması, ortak politikanın toplumsal amaçlarına aykırı bir durum yaratmaktadır. Bu

⁴⁸ Candan, a.g.e., s:16.

⁴⁹ A.g.e., s:17

durumun önüne geçmek için komisyon, 2002 ve 2005 yıllarında deneme mahiyetinde uygulanmak üzere, Küçük Üreticiler Planı olarak anılan, düşük miktarda doğrudan ödemelere hak kazanan küçük üreticiler için basitleştirilmiş bir yardım planı önermiştir. Planla hedeflenen üye ülkelerdeki çiftçiler ve ulusal idareler üzerindeki idari yükü azaltmaktır.

Düzenleme, çiftçilere 3 yıl süresince doğrudan ödeme tiplerinden kendilerinin seçeceği birkaç tür destek sepeti için (özellikle ekilebilir alan ödemeleri ve canlı hayvan primleri), yılda azami 1000 Euro genel toplam ödeme ile sınırlı olarak, yıllık sabit bir ödeme yapılması amacıyla tek bir başvuruda bulunma seçeneğini sunmaktadır. Üreticiler bu plan dışında kalan ödeme tipleri için (nişastalık patates, zeytinyağı, muz, tütün, tohum ve bazı canlı hayvan primleri) ayrıca başvurma hakkına sahiptir. Üye ülkeler, programa katılan çiftçilere, başvuru destek tipleri için tek bir yardım ödemesi yapmak konusunda serbesttirler. Sabit yıllık ödemeler, başvuru döneminden önceki 3 yıllık referans dönemi esas alınmak suretiyle hesaplanmaktadır.

26 Haziran 2003 tarihinde açıklanan yeni OTP reform paketinde, Komisyon, 2005 yılından itibaren uygulamaya geçmek üzere asgari 5000 Euro doğrudan ödeme alan çiftçileri muaf tutarak yardımın %80'ini sadece %20'lik kesimin almasıyla oluşan dengesizliği engellemeyi hedeflemektedir. Yıllık 5000 Euro'dan fazla doğrudan ödeme alan üreticilerden 2005'te %3, 2006'da %4, 2007-2013 yıllarında da %5 kesinti yapılması; bu kaynağın ise kırsal kalkınmaya ve dolayısıyla daha küçük ölçekli işletmelere ayrılması öngörülmüştür⁵⁰.

9.3. OTP'nin Üye Ülke Tarım Sektörleri Üzerindeki Etkisi

AB üyesi ülkeler arasında tarım bütçesine net katkı koyan ülkeler, başta Almanya olmak üzere İngiltere, Hollanda ve Belçika, net katkı alan ülkeler ise Fransa, İspanya, Portekiz, Yunanistan, İrlanda ve Danimarka'dır. OTP bütçesine kişi başına en fazla katkı sağlayan ülkeler Almanya, Hollanda ve Belçika iken sırasıyla İrlanda, Yunanistan ve İspanya OTP bütçesinden kişi başına en fazla katkıyı alan ülkeler durumundadır.

1992 yılında gerçekleştirilen reformlarla hayvansal ürünlere OTP bütçesinden verilen destek nispeten azalırken, bitkisel ürünlere verilen destekte artış söz konusu

⁵⁰ Candan,a.g.e., s:18.

olmuştur. Bunun en önemli nedenlerinden biri hayvansal ürünlerde (özellikle süt ürünleri) sağlığa zararlı bulgulara rastlanmasıdır. Bu durum, hayvansal üretim ağırlıklı kuzey ülkelerine değil, bitkisel üretim ağırlıklı Fransa ve İspanya gibi ülkelere avantaj sağlamıştır.

Diğer yandan, tercihli ticaret anlaşmaları ile gümrük birliğinin etkisi ve AB içinde uygulanan fiyat destekleme politikaları da net ihracatçı ülkelere daha fazla avantaj getirmektedir. Örneğin, portakal ithal eden Belçika, AB gibi bir oluşumun içinde olmasaydı, bu ürünü İspanya yerine Fas'tan alabilirdi. Ancak gümrük vergilerinin olmaması sayesinde Belçika, portakalı, diğer bir AB üyesi olan İspanya'dan, normal koşullarda Fas'tan ithal edeceğinden daha ucuza alabilmektedir. Bu da ihracatçı durumdaki İspanya'ya avantaj sağlamaktadır.

Üye ülkeler tek tek incelendiğinde, OTP'den dolayı gelir ve giderlerinin nasıl etkilendiği şu şekilde ortaya çıkmaktadır:

Yunanistan: Doğrudan ödemelerden aldığı katkıların çok, bütçeye yaptığı katkının ise az olmasından dolayı avantaj sağlamaktadır. AB içi tarım ticaretinde net ithalatçı konumunda olduğu için bu alandaki giderleri artmaktadır.

İrlanda: Bu ülke, tarıma dayalı ticaretinin AB üyeliği ile birlikte artması ve bütçeye yaptığı katkının azlığından dolayı OTP'den kazançlı çıkmaktadır. Özellikle sığır ve dana eti sektöründe aldığı doğrudan ödemeler İrlanda için oldukça önemlidir.

İspanya: Aldığı yüksek miktarlardaki doğrudan ödemelerden dolayı kazançlı çıkmakta, ticari etkilerden ise kısmen zarar görmektedir.

Portekiz: OTP bütçesine fazla katkı yapmamaktadır. Ancak Portekiz'in, 'çok korunan' statüsünde bulunan herhangi bir tarımsal ürün üretmemesi, düşük doğrudan ödeme desteği almasına neden olmakta ve avantajını yitirmesine yol açmaktadır.

Danimarka, Fransa: Bu iki ülke tarımsal ticaretin artmasından ve doğrudan ödemelerden dolayı kazançlı çıkmaktadır.

Hollanda: Artan ticaretten olumlu etkilenmesine rağmen, düşük doğrudan ödemeler nedeniyle OTP uygulamalarından diğer ülkelere kıyasla daha az yararlanmaktadır. Daha çok, hayvansal üretim yapan Hollanda, bitkisel üretime avantajlar sağlayan 1992 reformlarından olumsuz yönde etkilenmiştir.

Belçika, Lüksemburg, İtalya, Almanya ve İngiltere: Tarımsal ürünlerde diğer ülkelere göre dışarıya daha bağımlı olan bu ülkeler, tarımsal ticaretin artmasından diğer ülkeler kadar fayda sağlamamıştır. Bütçeye yaptıkları katkının yüksekliği de OTP bağlamında diğer ülkelere göre kayba uğramalarına neden olmaktadır.

Avusturya, Finlandiya ve İsveç: Bütçeye yüksek katkılarında dolayı OTP çerçevesinde mali kayba uğramaktadırlar. Bu üç ülkenin birliğe 1995 yılında katılması diğer ülkelerin tarım alanındaki gelirlerinde önemli bir değişikliğe sebep olmamıştır⁵¹

Tablo 3- Ülkelere İlişkin Çeşitli İstatistikler - 1

	Yüzöl- çümü	Nüfus	Yoğunluk	S.A.G.S. (Satın Alma Gücü Stan- dardları) ile GSYH			GSYH % değişme	Tarım	
	1000 km ²	Mil- yon kişi	Nü- fus/km ²	Milyar euro S.A.G.S.	GSYH/nüf us S.A.G.S.	GSYH/ nüfus % AB ortalaması	%	brüt katma değer- deki payı (%)	istih- damdaki payı (%)
Bulgaristan	111	8.3	75	38.2	4600	23	3.4	21.1	25.7
Çek Cumhuriyeti	79	10.3	130	125.7	12200	60	-2.3	4.5	5.5
Estonya	45	1.4	32	10.2	7300	36	4.0	6.2	9.4 (1)
Kıbrıs	9	0.7	78	10.3 (1)	14787 (1)	77 (1)	5.0	4.6	9.6
Latviya	65	2.4	37	13.2	5500	27	3.6	4.7	18.8
Litvanya	65	3.7	57	22.9	6200	31	5.1	10.1	21.0
Macaristan	93	10.1	109	99.0	9800	49	5.1	5.9 (1)	7.5
Malta	0.3	0.4	1333	veri yok	veri yok	veri yok	4.1	2.8	1.8
Polonya	313	38.7	124	301.8	7800	39	5.0	4.8	19.1
Romanya	238	22.5	94	123.7	5500	27	-7.3	17.6	40.0
Slovakya	49	5.4	110	50.2	9300	46	4.4	4.6	8.2
Slovenya	20	2.0	100	27.4	13700	68	3.9	3.9	11.5
Türkiye	775	63.4	82	404.7	6383	32	2.8	16.1	42.3

Kaynak: <http://www.dpt.gov.tr/bgyu/abbp/abbp.html> 2000

⁵¹ Candan, a.g.e., s:23.

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi en fazla nüfusa ve yüzölçümüne sahip olan ülke Türkiye'dir. Buna karşılık GSYH'nın nüfusa oranına bakıldığında zaman zaman Türkiye pek çok ülkeye nazaran geri kalmaktadır. Bunların dışında Türkiye'nin tarımda istihdam ettiği nüfus oranı %42.3'tür. Bu oranda diğer bütün AB'ye üye olan ve üyeliğe aday olan ülkelerin üstündedir. AB'ye üyelik sürecinde karşılaşılan en büyük sorunda tarımda çalışan nüfusun fazla olmasıdır⁵².

Tablo 4- Ülkelere İlişkin Çeşitli İstatistikler - 2

Enflasyon oranı		İşsizlik oranı	Genel Hükümet Harcamaları	Dış Ticaret				Cari İşlemler Hesabı	Doğrudan Yabancı Yatırımlar (DYY)	
	Yıllık ortalama	Uluslararası Çalışma Örgütü tanımına göre (aktif nüfusun %'si)	Açığın veya fazlanın GSYH'ye oranı (%)	Ticaret bilançosu ihracat/ithalat (%)	Toplam ihracatta AB'nin payı (%)	Toplam ithalatta AB'nin payı (%)	AB'nin dış ticaret fazlası (2) (Milyon euro)	Açığın veya fazlanın GSYH'ye oranı (%)	Kişi başına DYY stoğu (euro) (3)	GSYH'nin %'si olarak net giriş (3)
Bulgaristan	22.3	16.0	-0.3 (1)	86.3	49.7	45.0	196	-1.8	138	2.8
Çek Cumhuriyeti	10.7	6.5	-2.2(1)	91.4	64.2	63.3	1153	-1.9	1074	4.5
Estonya	8.2	9.7 (1)	2.6 (1)	67.7	55.1	60.1	928	-8.7	1061	10.8
Kıbrıs	2.2	3.3	veri yok	14	50.4	61.9	1690	-6.6	2378 (4)	2.1 (4)
Latviya	4.7	13.8	1.8 (1)	56.7	56.6	55.3	420	-11.1	542	5.6
Litvanya	5.1	13.3	-0.7 (1)	64.0	38.0	50.2	967	-12.2	392	8.7
Macaristan	14.3	7.8	-5.4 (1)	89.4	72.9	64.1	2283	-4.9	1541	4.1
Malta	2.4	5.1	veri yok	58.8	52.8	69.3	1208	-4.8	305 (4)	3.3 (4)
Polonya	11.8	10.6	-2.6 (1)	59.9	68.3	65.9	11957	-4.0 (1)	333	4.5

⁵² <http://www.dpt.gov.tr/bgyu/abbp/abbp.html> 2000

Romanya	59.1	6.3	veri yok	70.1	64.5	57.7	2451	-7.7	178	5.3
Slovakya	6.7	12.5	-4.8 (1)	82.3	55.8	50.4	311	-10.5	295	2.8
Slovenya	7.9	7.9	-1.5 (1)	89.6	65.5	69.4	1502	0.0	941	0.8
Türkiye	84.6	6.4	-7.2	59.6	50.0	52.4	8481	+1.0	89 (4)	0.4 (4)

Kaynak: <http://www.dpt.gov.tr/bgyu/abbp/abbp.html> 2000

Tabloda da görüldüğü gibi 2000 yılı verilerine göre Türkiye’de enflasyon çok fazladır. İhracatın ithalata oranı ise %50’lerde kalmaktadır. Tabloda en ilgi çeken nokta Türkiye’de kişi başına düşen doğrudan yabancı yatırımların çok az olmasıdır. Diğer ülkelere bakıldığı zaman doğrudan yabancı yatırımların özellikle Kıbrıs, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya,, Slovenya gibi ülkelerde çok yüksek olduğu görülmektedir. Bu da o ülkeler için AB’ye katılım sürecinde büyük avantajdır.

9.4. OTP’nin Dünya Tarım Ürünleri Ticareti Üzerindeki Etkisi

Ortak Tarım Politikası’nın uygulanmasıyla birlikte topluluk üye ülkeleri, tarım ürünlerinde net ithalatçı bir konumdan net ihracatçı bir konuma geçmiştir. Bu gelişme, dünya tarım pazarını kökten değiştirmiş ve dünyadaki diğer tarım ihracatçısı ülkelerde önemli miktarda maliyet artışına neden olmuştur. OTP, Avrupalı üreticileri küresel rekabete karşı korumakta ve desteklemektedir. Bunun için kullanılan araçlar ithalat tarifeleri, ihracat destekleri ve doğrudan ödemelerdir. Bu önlemler sayesinde AB’deki üreticilerin kazançları artırılmakta, tüketiciler ise dünya pazar fiyatlarının oldukça üstünde fiyatlarla karşılaşmaktadır. OTP, yıllarca üreticileri desteklediği için Avrupa’da tarımsal üretim artmış ve AB’nin tarımsal ürün ithalatı önemli ölçüde azalmıştır. Bu da uluslararası pazarlardaki fiyatların düşmesine neden olmuştur. OTP çerçevesinde dünya piyasalarından tecrit edilerek istikrarlı tutulan iç fiyatlar sayesinde, AB, dünya pazar koşullarına tepki veremez olmuş ve dolayısıyla da dünya tarım üretiminde bir dengesizlik oluşmuştur. Bunun sonucunda da dünya fiyatlarındaki istikrar bozulmuştur.

AB içinde tarım sektörünün bütçedeki payının büyüklüğü ve bunun bütçe üzerinde yarattığı baskı ile uluslararası topluluğun özellikle Dünya Ticaret Örgütü yoluyla giderek artan dış baskısı gibi nedenlerle OTP’nin dünya ticaretini daha az tahrip etmesi yönünde birtakım önlemler tartışılmaya başlanmıştır. Bu kapsamda 1947-1993 yılları arasında sekiz adet çok taraflı ticaret müzakeresi yapılmıştır.

GATT çerçevesinde yapılan son tur, Uruguay'ın Punto del Este şehrinde 15-20 Eylül 1986 tarihlerinde toplanan üye ülke ticaret bakanlarının yayınladıkları bir bildiri ile başlamış ve GATT Uruguay Turu 15 Aralık 1993'te bir uzlaşmaya varılarak sonuçlanmıştır. Böylece hem DTÖ kurulmuş, hem de ilk kez dünya tarım ticaretinin düzenlenmesine ilişkin bir tarım anlaşması imzalanmıştır.

Uruguay Turu'nda temel olarak taraflar, tarımsal ürünlerde rekabet üstünlüğü olan ve bu nedenle mümkün olduğu ölçüde liberalizasyona gidilmesini savunan ülkeler ile, ucuz ithalat rekabetinden kendi üreticilerini korumayı amaçlayan, daha az rekabet şansına sahip ülkeler olmak üzere belirlenmiştir. Uruguay Turu'nun anahtar oyuncularını ABD, AB, Japonya, Cairns Grubu, gelişmekte olan ülkeler, Güney Kore, İskandinav ülkeleri ve net gıda ithalatçısı olan ülkelerdir. Rekabet şansı yüksek olan ihracatçı ülkelere ABD ve 15 büyük tarımsal ürün ihracatçısı ülkeden oluşan Cairns Grubu liderlik etmiştir. Bu ülkelerin istemleri, diğer ülkelerin pazarlarına giriş şanslarının artması ve ihracata yönelik mali yardımların kaldırılması doğrultusunda olmuştur. Ticarete liberalizasyonun ekonomik gelişmeyi de beraberinde getireceğine inanan bazı gelişmekte olan ülkeler de, bu grubu desteklemişlerdir, ihracatı sürdürürken rekabet şansı az olan üreticilerini dış pazarların rekabetinden korumak isteyen AB ve onun tarafında yer alan ülkeler ise ticarete liberalizasyonu engellemeye, en azından sınırlı tutmaya caba göstermişlerdir⁵³.

Daha önce de belirtildiği gibi Uruguay Turu sonunda 1994 yılında Dünya Ticaret Örgütü oluşturulmuştur, Uruguay Turu kapsamında bir de tarım anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma ile,

- Tüm tarife dışı engellerin gümrük tarifesine dönüştürülmesi,
- Ülkeler arasında haksız rekabet yaratan tarım ürünleri sübvansiyonlarının kullanımının sınırlandırılması,
- İthalat ve ihracatı düzenleyen bu iki önlemi desteklemek amacıyla iç piyasada tarım sektörüne yönelik desteklerin azaltılması öngörülmüştür.

Uruguay Turu'nda belirlenen gümrük tarifeleri üst sınırının OTP kapsamında uygulanan gümrük tarifelerinin üzerinde olması nedeniyle Birlik, bu önlemden etkilenmemiştir. Ancak tarifelerin aşamalı olarak indirilmesi ile izin verilen tarife üst sınırına yaklaşılmıştır. AB, başlangıçtan bu yana sorun yaratan ihracat sübvansiyonlarının indirilmesi yönündeki taahhüdüne rağmen, gelecekte iç piyasanın

⁵³ Candan, a.g.e., s:31

doğunluğa ulaşacak olması nedeniyle ihracatı teşvik etmeye devam etmiştir. 1999 yılı sonunda gerçekleşen DTÖ Tarım Anlaşması yeni tur müzakereleri, OTP’de reform tartışmalarının yeniden gündeme gelmesine sebep olmuştur. Bunda. Uruguay Turu ile başlatılan sürecin geliştirilmesi ve serbest ticareti engelleyecek destek ve korumaların kapsamlı bir biçimde azaltılmasını amaçlayan yeni tur müzakerelerde AB’nin özellikle ABD ve diğer önemli tarım ihracatçısı ülkelere karşı müzakere şansını koruyabilmeyi istemesi etkili olmuştur. Böylece OTP’nin dünya tarım ürünleri ticareti üzerindeki olumsuz etkileri ve bundan kaynaklanan sorunlar da, OTP’nin yeniden yapılandırılmasında belirleyici rol oynamıştır.

AB’nin, Eylül 2003’te Meksika’nın Cancun kentinde düzenlenecek olan DTÖ Bakanlar Konferansı’ndaki tarım müzakerelerinde sunacağı teklif, AB’nin, Tarım, Kırsal Kalkınma ve Balıkçılıktan sorumlu Komisyon Üyesi Franz Fischler tarafından şu şekilde açıklanmıştır:

- Tarım ürünlerindeki gümrük vergilerinin, toplam, ortalama %36 indirilmesi;
- İç tarımsal desteklerin son tarım görüşmelerinde belirlenen yükümlülükler çerçevesinde %55 düzeyinde düşürülmesi, bu konuda hızlı bir ilerleme için Uruguay’da tanımlanan iç destek ve indirim yöntemlerine sadık kalınması
- Tüm tarım ürünleri ihracat sübvansiyonlarının %45 indirilmesi
- Gelişmekte olan ülkelerin durumunu düzeltmek için özel bir rejimin uygulanması.

Bu konuda söz konusu ülkelere:

- **Pazara girişlerine ilişkin olarak:**
 - Hassas tarımsal ürünleri için öze! bir gıda güvenliği garanti sisteminin oluşturulması, böylece bu alandaki yükümlülüklerini daha kolay gerçekleştirmeleri,
 - Gelişmiş ülkelere yapacakları ihracatta tarımsal ürünlerinin %50’sine sıfır gümrük vergisi uygulanması.
 - Az gelişmiş ülkelere gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere yapılacak tarımsal ürün ihracatında tam serbestlik sağlanması,
 - Gelişmekte olan ülkeler için özel önem taşıyan linilerde gümrük vergilerinin indirilmesi
- **İç yardımlara ilişkin olarak:**
 - Tarım sektörlerini, rekabeti önlemeyecek şekilde geliştirmelerine yardım edilmesi,

• **Özel rejimlere ilişkin olarak:**

- Gelişmiş ülkeler, yeni yükümlülüklerini altı yıl içinde yerine getirirken gelişmekte olan ülkelerin 2006 yılından itibaren 10 yıl içinde yükümlülüklerini yerine getirmeleri,

- Gelişmiş ülkelere eşit bir biçimde davranılması için mevcut boşlukların kaldırılması, bu çerçevede %5 de minimis tarımsal destek oranı uygulamasının kaldırılması, dış ticarete engel teşkil eden ihracat kredilerinin doğru bir biçimde tanımlanması, gıda yardımlarının sadece ihtiyaç durumunda kullanılması, ürün fazlasının gıda yardımı olarak dağıtılmaması, ticari muafiyetlerin yarattığı haksız uygulamaların önüne geçilmesi;

- Tüketicilerin beklentilerinin dikkate alınması;

- Roquefort peyniri, Parma jambonu, Basmati pirinci gibi bulundukları bölgeye göre değeri belirlenen bazı ürünler için bir adlandırma listesi yapılması ve söz konusu adların haksız kullanımının yasaklanması,

- Çevrenin korunması, kırsal kalkınma ve hayvan refahı konularının DTÖ tarım anlaşmalarına koyulması ve bu konulara ilişkin önlemlerin ticarete engel olarak algılanmaması⁵⁴.

9.5. Genişlemenin OTP Üzerindeki Etkisi

OTP'nin tarihsel gelişimi izlendiğinde, yeniden yapılandırma süreçlerinin, AB'ye yeni üye katılımları öncesinde hız kazandığı görülmektedir. AB, uzun bir süredir, bütçe disiplini çerçevesinde, tarım harcamalarını sınırlamayı amaçlamakta, bunun sonucu olarak da yeni üye katılımlarında tarımsal harcamalar için öngörülen tutarı, destekleme yoğunluğunu azaltarak karşılayabilmektedir. Bunun son örneği de 2004 yılında Birliğe yeni katılan 10 üyeye rağmen, Gündem 2000 reformları çerçevesinde OTP harcamalarının 2006 yılına kadar hemen hemen sabitleştirilmiş olmasıdır. Tarıma ayrılan alanların genişliği, GSMH ve daha önemlisi işgücü içindeki yeri itibariyle tarım, 13 aday ülke ekonomisinde toplulukta olduğundan daha büyük bir rol oynamaktadır. Aday ülkelerdeki başlıca politika hedefi tarıma aşırı bağımlılığı azaltmak ve sosyal sıkıntıları bertaraf etmektir⁵⁵.

Topluluk, Gündem 2000'in, küreselleşme karşısında, tarımsal faaliyetlerde verimlilik ve rekabet gücünü artırmaya yönelik bir düzenleme olduğunu ifade

⁵⁴ http://europa.eu.int/comm/agriculture/external/wto/index_en.htm, 04.06.2006

⁵⁵ T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, a.g.e., s:83.

etmektedir. Halbuki destekleme yoluyla yapılan tarımsal harcamaların kısılmasında Merkez ve Doğu Avrupa Ülkeleri'ni (MDAÜ) kapsayan genişleme sürecinin önemli bir etkisi olduğu ortadadır. 1997 yılında yapılan Lüksemburg Zirvesi ile AB'ye adaylık statüsü kazanan ve 2004'ün Mayıs ayında AB üyesi haline gelen MDAÜ'lerin ekonomilerinde tarım ve tarım sektöründe çalışanların payı AB ülkelerine göre oldukça yüksektir. Bu ülkelerin AB'ye katılmasıyla AB'deki tarımsal alanların büyüklüğünde %50 oranında bir artış olacaktır. 1 Mayıs 2004 tarihinde 10 yeni üye ülkenin (Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Slovakya, Slovenya, Litvanya, Letonya, Estonya, Malta ve GKRY) AB'ye resmen katılması ile AB tarihinin en kapsamlı genişlemesini tamamlamış oldu. Toplam 378 milyon nüfusa sahip olan AB 15'in nüfusu, son genişleme ile birlikte 454 milyona ulaşmıştır. Avrupa kıtasının tarihi bölünmesini sona erdiren bu genişleme dalgası AB'nin sosyal, kültürel, ekonomik iç dengelerinin yanı sıra kurumsal yapısını da büyük ölçüde değiştirdi⁵⁶.

10 yeni üye ile birlikte geçimini tarım sektöründen sağlayan kişi sayısı bugünkünün iki katına çıkmıştır. 2007 yılında üye olmaları öngörülen Romanya ve Bulgaristan'ın yanı sıra Türkiye'nin de katılımıyla bu oran bugünkünün 3 katının da üzerine çıkmış olacaktır. Açıktır ki MDAÜ'lerin tarım sektörlerinin farklı yapısı ve büyüklüğü OTP'ye uyum sürecini daha maliyetli bir hale getirmektedir. Özellikle Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Estonya ve Slovenya'nın OTP üzerinde önemli etkileri olacaktır⁵⁷. Örneğin Polonya'nın tarım sektöründe istihdam edilen nüfusu yüzde 18.8, yeni üye olan Polonya ile 2007'de üye olması beklenen Romanya'nın çiftçi sayılatı 15 üyeli Avrupa birliğindeki çiftçi sayısına eşittir⁵⁸. MDAÜ'lerin AB'ye katılmasıyla beraber ürün stoklarının artması, arz talep dengesi ile bütçe harcamalarının olumsuz etkilenmesi beklenmektedir. Bunların yanında başlangıçta bu ülkelerdeki ürün fiyatlarının OTP fiyatlarından daha düşük olması nedeniyle yapılacak müdahaleler de AB bütçesine yük getirecektir.

MDAÜ'lerin AB ile bütünleşme sürecinin DTÖ Tarım Anlaşması çerçevesinde yaratacağı etkiler de ele alınmalıdır. 1990'lı yıllarla birlikte ihracat oranları artan MDAÜ'lerde bu oran, AB üyeliği ile birlikte mevcut destekler

⁵⁶ Avrupa Birliği'nin Genişlemesi, <http://www.abgs.gov.tr/indextr.html>, 01.07. 2006

⁵⁷ Candan, a.g.e., s:28

⁵⁸ Baş, Erhun, **Avrupa Birliği'nde Ortak Tarım Politikası Alanında 2003 ve 2004 Yıllarında Gerçekleştirilen Reformların Genişleme Süreci ve Türkiye'nin Adaylığı Göz Önüne Alınarak İncelenmesi**, Nobel Yayınları, Ankara-Mayıs 2004, s:37.

sayesinde daha da yükselecektir. Buna paralel olarak MDAÜ ihracat fiyatlarının AB'den düşük olması ihracat sübvansiyonunu gerektirecektir. Oysa DTÖ Tarım Anlaşması kapsamında ihracata uygulanan sübvansiyonların azaltılması öngörülmektedir. Yine MDAÜ'lerin, AB'den düşük olan gümrük tarifelerini AB üyeliği ile birlikte artırmaları da DTÖ'ye üye olan ülkelerin tepkisini çekebilecektir. Ayrıca genişlemenin, AB'nin iç destek indirimleri için temel aldığı toplam Topluluk Destek Ölçümü düzeyini yükseltmesi beklenmektedir. Bunun nedeni de MDAÜ'lerin üyelikle birlikte iç destek seviyelerini artırmak isteyecek olmalarıdır.

Genişlemenin OTP üzerindeki olumsuz etkilerini azaltabilmek için Gündem 2000 tarım reformları çerçevesinde MDAÜ'lerin kırsal kalkınma konusunda karşılaştıkları sorunları çözmek ve OTP'ye uyum çalışmalarını desteklemek amacıyla Tarım ve Kırsal Kalkınma Alanında Özel Katılım Programı (SAPARD) oluşturulmuştur. Bu kapsamda 2000-2006 mali döneminde MDAÜ'lere yıllık toplam 520 milyon Euro'luk mali yardım verilmesi öngörülmüştür. Bunun yanı sıra, Avrupa Konseyi'nin Aralık 2002 Kopenhag Zirve kararları ile de AB'ye katılımları onaylanan 10 ülkeye, 2004-2006 dönemi için, kırsal kalkınma da dahil olmak üzere tarım alanında toplam 5.1 milyar Euro aktarılması kabul edilmiştir. 2004 yılında bu ülkelerin çiftçilerine FEOGA'dan sağlanacak olan doğrudan gelir desteği şu andaki AB ülkelerindeki çiftçilere hektar başına yapılan doğrudan gelir desteği oranının %25'i kadar olabilecektir. Bu oranın 2005'te %30, 2006 yılında ise %35 olması öngörülmektedir. Yeni üye ülkelere yönelik bu oranların 10 yıl içinde OTP uyarınca diğer 15 üye için uygulanan destek oranıyla eşitlenmesi hedeflenmektedir. Bu arada sözü geçen üye ülkeler isterlerse çiftçilerine AB yardımlarına ek olarak doğrudan gelir desteği sağlayabileceklerdir. Ancak ulusal fonlardan sağlanacak bu ek destekle birlikte AB'den gelecek desteğin toplamı, 2004'te mevcut AB üyelerindeki çiftçilere hektar başına yapılan desteğin %55'ini, 2005'e %60'ını, 2006'da ise %65'ini asamayacaktır⁵⁹.

Kopenhag Zirvesi bildirisinde doğrudan gelir desteğine dair düzenlemeler yanında yeni üye ülkelerin çiftçilerinin, üyelik gerçekleşir gerçekleşmez OTP pazar önlemlerinden tam olarak faydalanabilecekleri, 500 milyonluk bir pazara ulaşma imkanına kavuşacakları, ürünlerine daha yüksek fiyat alabilecekleri ve istikrarlı bir gelire sahip olacakları vurgulanmıştır. MDAÜ çiftçilerinin, %80'i AB bütçesi

⁵⁹ http://europa.eu.int/comm/agriculture/external/enlarge/index_en.htm

tarafından finanse edilecek olan kırsal kalkınma önlemleri sayesinde daha fazla kırsal gelişme desteği alıp, tarımsal yapılarını modernize etme ve geliştirme imkanına kavuşacakları da öngörülmektedir⁶⁰.

9.6. OTP'nin Kalite ve Çevre Üzerindeki Etkisi

OTP için önemli unsurlardan biri de OTP'nin kaliteye ve çevreye bakış açısıdır. Aşağıda bu konular incelenmektedir.

9.6.1. OTP ve Kalite

Avrupalı tüketicilerin sağlıklı ve kaliteli ürün taleplerinin karşılanması, AB için önemli sorumluluk alanlarından biri olagelmıştır. Bu kaygıdan hareketle Birlik, uyguladığı kurallar, getirdiği standartlar ve gıda denetim mekanizmaları ile tüketicilere sağlıklı ürünlerin ulaşmasına çalışmaktadır. Birlik, gıdaların, tüketicinin önüne gelinceye kadar geçtiği aşamalara dair getirdiği düzenlemelerle gıda standartlarını belli bir seviyenin üstünde tutmaktadır.

Birlik, OTP kapsamında bütün ürün çeşitlerini içerecek şekilde, üreticileri yüksek kalitede üretim yapma yönünde cesaretlendirmekte ve desteklemektedir. Özellikle son 10 yıldır OTP, tüketicilerin kalite beklentilerine cevap vermek üzere, fazla üretim yerine kaliteli üretimi teşvik edecek düzenlemelere tabi tutulmuştur. Fiyat destekleme mekanizması ile ürün fazlalarının Birlik tarafından satın alınması gibi uygulamalar zaman içinde ikinci plana düşmüştür. Bu durum da üreticileri daha çok yerine, değişik çeşit ve standartlarda üretim konusunda teşvik etmektedir. Örneğin, yüksek kalitede üretilen et ya da tahıl ürünleri piyasada daha yüksek fiyatlarla alıcı bulabilmektedir. Hayvan yetiştiricilerinin de belli bir sayının altında hayvan barındırmaları durumunda daha fazla ödenek alması, üretimin yoğunluğunun azaltılmasına yönelik diğer bir önlemdir. AB'nin kırsal kalkınma politikası çerçevesinde de tarımsal üretimin kalitesinin artırılması için bazı teşvikler sağlanmakta ve pazarlama tekniklerinin geliştirilmesi için çiftçilere destekler verilmektedir.

Tarımsal üretimde kullanılan ilaç, gübre gibi kimyasalların olumsuz etkilerinin insan ve toplum sağlığı üzerindeki zararları artarak kendini hissettirmeye başlamıştır. Tüm bu olumsuz etkilerin ortadan kaldırılması amacıyla kimyasal gübre ve tarımsal mücadele ilaçlarının hiç kullanılmaması ya da mümkün olduğunca az kullanılması, bunların yerini aynı görevi yapan organik gübre ve biyolojik mücadele

⁶⁰ Candan, a.g.e., s:20

yöntemlerinin alması temeline dayanan organik tarım, AB'nin de üzerinde önemle durduğu alanlardan biri halini almıştır. Yeni gelişmekte olan ve pazar payı her geçen gün artan organik ürünlerin üretimi, AB tarafından çeşitli kurallara bağlanmıştır. Ekolojik ya da biyolojik tarım olarak da adlandırılabilen organik tarım yoluyla üretilen ürünler, tüketicilerin güvenle satın alabilmesi için AB tarafından hazırlanan özel logolarla etiketlenmektedir. AB içinde 2003 yılı itibarı ile bazı ürünlerde %20'lik bir artışın beklendiği organik üretimin değerinin ilk kez 10 milyar Euro eşliğini geçmesi beklenmektedir. AB bugün artık kalite kavramını sürdürülebilir tarım anlayışının merkezine yerleştirmiştir.

AB tarafından gıda ve hayvan sağlığı, hayvan refahı ve bitki sağlığına dair kuralların uygulanıp uygulanmadığını denetlemek için kurulan Gıda ve Veterinerlik Ofisi (FVO) bütün üye ülkelerde ve AB'ye tarımsal ürün ihracatı yapan ülkelerde yerinde incelemeler yürütmektedir. Merkezi İrlanda'da bulunan ofis, bitkisel ya da hayvansal ürünlerden geçebilecek hastalıkların bir üye ülkeden diğerlerine bulaşmasının önlenmesinde çok önemli bir role sahiptir. Merkezi Fransa'da bulunan Bitki Çeşitliliği Ofisi ise AB sınırları içinde bitki mülkiyetinin korunmasına ilişkin oluşturulan tek rejimin uygulanmasını kontrol etmektedir⁶¹.

9.6.2. OTP ve Çevre

OTP nedeniyle bir yandan ürün fazlalıkları, diğer yandan da çevre sorunları ortaya çıkmıştır. Üretimi artırmak için entansif tarım yöntemlerinin uygulanması neticesinde toprağın aşırı kullanımı, doğal yaşam alanlarının zarar görmesi, su ve toprak kirliliği gibi sorunlar, çevreyi tehdit eder hale gelmiştir. Kimyasal maddelerle tarımsal ilaçların aşırı kullanımı, yeni tarım alanları oluşturmak için tarlaların açılması sonucunda biyolojik çeşitliliğin azalması ve orman dokusunun zarar görmesi neticesinde görülen toprak erozyonu, OTP'nin çevreye verdiği başlıca zararlar arasında sayılmaktadır⁶².

Avrupa coğrafyasında önemli bir sorun haline gelen çevre tahribatı, çevre dostu tarımsal üretim tekniklerinin özendirilmesi ve orman alanlarının yeniden kazanılmasıyla azaltılmaya çalışılmaktadır. Söz konusu amaçlara yönelik Avrupa

⁶¹ Candan, a.g.e., s:21.

⁶² Türkiye Çevre Vakfı, **Türkiye'nin Tarım Politikası ve Çevre**, Türkiye Çevre Vakfı Yayınları, Ankara-2000, s:62.

Birliği Çevre Politikası'nın tarımsal üretimle etkileşim halinde olan ilkeler de aşağıdaki şekilde belirlenmiştir⁶³.

- Kirlilik yapıcı öğelerin etkilerini önlemek yerine bunlara kaynağında engel olunmalıdır. Ayrıca izlenecek çevre politikası ekonomik, sosyal ve teknik ilerlemeyle uyumlu olmalıdır.

- Tüm teknik planlama ve karar verme eylemlerinde çevre üzerindeki etkiler mümkün olduğunca erken aşamalarda göz önüne alınmalıdır.

- Doğanın ya da doğal kaynakların kullanılmasında, ekolojik dengeye zarar vermekten kaçınılmalıdır.

- Birliğin ekolojik bilgi düzeyi, kirlilikle mücadele, çevrenin iyileştirilmesi ve korunmasına yönelik eylemler için geliştirilmeli ve bu alandaki araştırmalar teşvik edilmelidir.

- Kirlilik yapıcı unsurların ortadan kaldırılması ve önlenmesinin maliyeti, kirlitenler tarafından karşılanmalı ve bir devletin başka bir devletin çevresini bozucu uygulamalardan kaçınması sağlanmalıdır.

- Kirliliğin her kategorisinde, korunacak çevrenin ve kirliliğin özelliğine uygun olarak, eylem düzeyini belirlemek gereklidir.

- Ülkelerin çevre politikaları ayrı olarak planlanmalı ve uygulanmalıdır. Bu konudaki ulusal programlar koordine edilmeli ve birlik içinde uyumlaştırılmalıdır.

Tarımsal üretimin çevreye karşı olumsuz etkilerini bertaraf etmeye yönelik somut tedbirler, 1987 yılında kabul edilen 4. Eylem Programı ile getirilmiştir. Bu çerçevede;

- Argo-kimyayal ürünlerin ve toksit atıkların neden olduğu toprak kirliliğiyle mücadele,

- Toksik ve tehlikeli atıklarla, özellikle bunların sınır ötesi taşınmalarıyla ilgili direktiflerin uygulanmasının uyumlaştırılması,

- Kimyasal maddelerin ve hazırlanışlarının kontrolü,

- Kimyasal maddelerin ve hazırlanışlarının çevreye insan sağlığına getirdiği risklerin değerlendirilmesi,

- Çevreye ve tüketici sağlığına yönelik tehlike barındıran bu maddelerin belirlenmesi suretiyle etkili ve ekonomik denetim tedbirlerinin yürütülmesi,

⁶³ Türkiye Çevre Vakfı, a.g.e., s:63

- Yaban bitki ve hayvan örtüsünün korunmasına ilişkin tüzük ve direktiflere işlerlik kazandırılması,
- Avrupa Birliği için önemli sayılan veya çevre açısından duyarlılık gösteren bölgelerin korunması ve çevresel açıdan tahrip edilmiş bölgelerin düzeltilmesinin teşvik edilmesi,
- Çevre bakımından yararlı faaliyetlerin teşvik edilmesi,
- Toprağın korunması, özellikle ağaçlandırma yöntemiyle erozyonun önlenmesi,
- Sanayi ve tarımsal faaliyetlerin getirdiği hasarların giderilmesi ve koruma sağlanırken değişik bölgelerin jeomorfolojik özelliklerine göre hareket edilmesi,
- Su kaynaklarının ve bunların işletilmesinin düzenlenmesi, özellikle su kirliliğinin azaltılması amacıyla atı suların yeniden kullanılmasının teşvik edilmesi ve suları ırmağa akan bütün bölgelerin korunması,
- Kalkınmakta olan ülkelerle çevre ve doğal kaynakların korunması, özellikle; su tedariki, tropikal ormanlar, tehlikeli maddelerin üretimi ve kullanılması konularında işbirliği yapılması,
- Avrupa Birliği'nin diğer politikalarıyla çevre politikasının entegrasyonunun sağlanması,
- En üst düzeyde toplum sağlığı ve çevre koruması amacıyla elverişli standartların uygulanması, konularına 4. Eylem Programı'nda yer verilmiştir.

Topluluk 5. Eylem Programı çerçevesinde de 1995 yılında yapılan bir düzenlemeyle çevre konularını OTP'nin kapsamına almıştır. Bu program ile kimyasal maddelerin kullanılmasının sınırlandırılması ve organik tarım faaliyetlerinin desteklenmesi öngörülmüş, entansif tarımdan kaba tarıma geçilmesi hedeflenmiştir. 1 Mayıs 1999'da yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması ile sürdürülebilir kalkınma topluluğun temel hedefleri arasına alınmıştır⁶⁴.

Avrupa Komisyonu'nca hazırlanan Gündem 2000 başlıklı belge ile OTP reformuna ilişkin getirilen öneriler arasında çevrenin korunması hedeflerinin OTP uygulamaları ile bütünleştirilmesi de bulunmaktadır. "21. Yüzyıl'da nasıl bir OTP?" sorusuna yanıt aranan ve Topluluğun önüne yeni perspektifler koyan Gündem 2000 belgesinde çevre koruma yükümlülükleri bulunmaktadır. Bu yükümlülüklerle göre

⁶⁴ İktisadi Kalkınma Vakfı, **Avrupa Topluluğu OTP Problemleri ve Reform Çalışmaları**, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, Ankara, s:28.

üreticilerin doğrudan ödemelerden yararlanabilmeleri için. üretim yöntemlerinde çevre faktörünü göz önünde bulundurmaları gerekmektedir.

Üye ülkeler, uyulması gereken çevresel önlemleri ve bu önlemlere uyulmaması durumunda uygulanacak yaptırımları belirlemekle görevlendirilmiştir. 26 Haziran 2003'te kesinleşen tarım reform çalışmaları ile söz konusu yaptırımların doğrudan ödemelerin kısıtlanması ya da durdurulmasını da içerebileceği vurgulanmaktadır. Söz konusu tarım reformu ile kırsal kalkınma tedbirleri arasında çevrenin korunması yoluyla Avrupa'nın kırsal mirasının sürdürülmesi hedefi de bulunmaktadır. Tarım sektöründe çevrenin korunmasına yönelik tüm girişimler, 1992 yılından bu yana çevresel-tarım konsepti olarak isimlendirilen önlemler çerçevesinde ele alınırken, yeni kırsal kalkınma programları kapsamındaki tek zorunlu uygulamanın, çevrenin korunmasına yönelik tedbirler olması kararlaştırılmıştır. AB'nin Dünya Ticaret Örgütü ile tarım müzakerelerinde savunduğu ve sunduğu en son teklifler arasında da çevrenin korunması, kırsal kalkınma ve hayvan refahı konularının DTÖ Tarım Anlaşmalarına koyulması ve bu konulara ilişkin önlemlerin ticarete engel olarak algılanmaması gibi hususlar yer almaktadır⁶⁵.

9.7. OTP'nin İstenmeyen Etkileri

OTP oluşturulurken hedeflenen amaçlar önemli oranda gerçekleştirilmiş ve özellikle ürün arzının güvenliği ve pazar istikrarının sağlanması konularında büyük başarı kazanılmıştır. Ancak söz konusu amaçlara ulaşmak için uygulanan politikaların bazı olumsuz etkileri ortaya çıkmış ve OTP, gittikçe daha çok tartışılan bir politika haline gelmiştir. Ortaya çıkan en önemli olumsuz etkileri şu şekilde sıralamak mümkündür⁶⁶:

• **Ürün fazlalıkları:** AB OTP'sinin oluşturulma nedenlerinin başında, AB'nin tarımsal üretimde kendine yeterli olamaması geliyordu. Bu nedenle, oluşturulan politika mekanizmaları, üretim artışlarının sağlanmasına yönelik olmuştur. Gerçekten de bu hedef doğrultusunda kısa sürede sağlanan üretim artışları, aynı zamanda bu politikaların çıkmaza girmesi için de zemin oluşturmuştur. Üretimi artırmak için izlenen politikaların yıldan yıla artan maliyetlerinin yanında, iç piyasada tüketilemeyen ürünlerin biriktirilmesi sonucu da doğmuştur. Bu gelişmelerin doğal

⁶⁵ Türkiye Çevre Vakfı, a.g.e., s:64

⁶⁶ Candan, a.g.e., s: 18

bir sonucu olarak Topluluk tarım ürünleri stokları, tarihinin en yüksek miktarlarına ulaşmıştır. Topluluk tarım ekonomisi literatürü ‘tahıl dağları’, ‘süt gölleri’, ‘tereyağı tepeleri’, ‘et buzulları’, ‘şarap ırmakları’ gibi yeni kavramlarla tanışmıştır.

- **Maliyet artışı:** Üretimin artırılmasına yönelik çabalar, doğal olarak maliyetlerin de artmasına yol açmıştır. Bunun yanında, Topluluğun zaman içinde büyümesi de daha önceden öngörülmeleyen bazı sorunları beraberinde getirmiş ve OTP’nin Topluluğa maliyeti daha da artmıştır. 1973’te topluluğa İngiltere, İrlanda ve Danimarka’nın katılması, dağlık bölgeler lehine direktifler çıkması, 1981 ‘de Yunanistan’ın katılımıyla korumacılık kapsamına Akdeniz’e özgü bazı ürünlerin dahil edilmesi ve İspanya ile Portekiz’in katılımından doğan bazı yapısal sorunlar, bütçe yükünü daha da artırmıştır.

- **Bölgeler arası gelir farklılıklarının ortaya çıkması:** OTP çerçevesinde ürünlere göre farklı düzeyde desteklemeler sağlandığından farklı ürün yetiştiricileri ve bölgeler arasında gelir farklılıkları ortaya çıkmıştır. OTP’nin üye ülkeler veya Birliğin çeşitli bölgeleri arasında adil olmayan gelir aktarımına sebep olması, OTP’nin temel amaçlarıyla uyuşmamaktadır. Topluluk üyesi bazı ülkeler. OTP’ye katkıları ile OTP’den sağladıkları yarar konusunda üye ülkeler arasında farklılıklar bulunduğunu öne sürmektedir. Otuz yıllık uygulama döneminde gerçekten de büyük işletmeler küçük işletmelere göre; süt-et ve tahıl üretiminde uzmanlaşan Kuzey Avrupalı çiftçiler ise meyve-sebze-şarap üreten Güney Avrupalı çiftçilere göre OTP’den daha çok mali yardım görmüşlerdir. Dolayısıyla Belçikalı, Hollandalı, Danimarkalı ve İrlandalı tarım üreticileri FEOGA fonlarından en çok yararlanan üreticiler olmuşlardır. Örneğin 1980’li yılların başında yapılan bir araştırma, Hollanda’da çiftçi başına düşen yıllık ortalama garanti desteğinin Fransız çiftçilerine sağlanandan dört kat daha fazla olduğunu ortaya koymuştur.

- **Genel refah kaybı:** OTP, tarım kesiminde çalışanların gelirinde belirli bir artış sağlarken, bu artış, Avrupalı vergi mükellefleri ile tüketicilerden sağlanan kaynakla gerçekleşmektedir. Topluluk kaynaklarının önemli bir miktarının daha fazla ekonomik getirişi olan faaliyetler yerine tarım sektörüne harcanmasının, genel bir refah kaybına neden olduğu da sık sık dile getirilen argümanlardan biri olmaktadır. Ayrıca bir yandan üreticiler desteklenirken, tüketicilerin zaman zaman yüksek fiyatlarla karşılaşması da istenmeyen etkilerden biridir.

• **Dünya ticaretine olumsuz etki:** OTP ile ortaya çıkan yan etkilerden biri de, topluluğun tarım ürünleri ihracatında destekleyici, ithalatında ise koruyucu bir politika izlemesi nedeni ile diğer tarım ürünleri ihracatçısı ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerini olumsuz yönde etkilemesidir. Söz konusu uygulamadan sadece tarım ürünleri ithalatçısı ülkeler karlı çıkmakta, bu da uluslararası ilişkilerde sorunlara neden olmaktadır. OTP ile tarım ürünleri ihracatçısı ülkelerin Topluluğa ihracatı azalmış, bu da uluslararası piyasada tarım ürünlerine duyulan talebin azalması ve fiyat seviyesinin düşmesine neden olmuştur. Bütün bunlar ticaret hadlerinin tarım aleyhine gelişmesi sonucunu doğurmuş ve genel olarak bütün tarım sektörünü olumsuz yönde etkilemiştir.

• **Çevre tahribatı:** OTP gereğince tarım ürünlerine yıllardır uygulanmakta olan yüksek destekleme fiyatları nedeniyle tarımsal üretim artmış ancak bu durum, çevrenin tahrip edilmesine sebep olmuştur. Orman alanları tarıma açılmış, gübre ve zirai mücadele ilaçları gibi tarımsal girdilerin kullanımı artmış ve bu nedenle çevre tahribatı hızlanmıştır⁶⁷.

⁶⁷ Candan, a.g.e., s:30.

BÖLÜM II

TÜRKİYE’NİN TARIM SEKTÖRÜ ve TARIM DESTEKLEME POLİTİKALARI

1. Türkiye’de Tarım Sektörü

2003 yılında, tarım sektöründe, üretimde yüzde 1 oranında azalış, ithalatta yüzde 38,9, ihracatta ise yüzde 19,4 oranında artış kaydedildiği gözlenmiştir.

Tarımsal alt yapının oluşturulmasında sulama ve arazi geliştirme yatırımları, tarım sektörü yatırımları içindeki ağırlığını korumuş ve 2003 yılı sonu itibariyle toplam 4 milyon 897 bin hektar alan sulamaya açılmıştır. 2004 yılında ise sulamaya açılacak toplam alanın 4 milyon 960 bin hektara ve bu alanın 8,5 milyon hektar ekonomik olarak sulanabilir alan içindeki payı yüzde 58,4’e ulaşmıştır⁶⁸.

2000 yılında başlatılan Doğrudan Gelir Desteği (DGD) ile birlikte uygulanmakta olan pazar fiyat ve girdi destekleri kaldırılmış olup DGD uygulamasında önemli bir ön şart olan çiftçi kayıt sisteminin oluşturulması çalışmaları başlatılmıştır. Aynı dönemde, arz fazlası olan ürünlerden alternatif ürünlere geçişin sağlanması ile Tarım Satış Kooperatifleri ve Birliklerinin yeniden yapılandırılma çalışmaları sürdürülmektedir.

2003 yılı kutlu pamuk, yağlık ayçiçeği, soya fasulyesi, kanola ve zeytinyağı ürünü için 2004 yılında üreticilere destekleme primi ödemesi yapılmaktadır. Soya fasulyesi ve pamukta verimliliği artırmaya yönelik olarak, sertifikalı tohum kullananlar için ek prim ödemesi verilmektedir.

Bitkisel ürünlerde yüksek ve iyi vasıflı tohumların geliştirilmesini hedef alan Tohumluk Programı çerçevesinde tohumluk dağıtımı yapılmaktadır. Talebi yurt içi üretimle karşılanamayan yüksek verimli ve iyi vasıflı tohumların ithalatına devam edilmektedir⁶⁹.

2002 yılı istatistiklerine göre ülkemizde 9 milyon 804 bin baş sığır mevcudu bulunmaktadır. Bu sığır popülasyonunun içerisinde ıslah edilmemiş düşük verimli yerli ırk sığırlar yüzde 36.5, üstün verimli melez ırk sığırlar yüzde 44.5 ve saf kültür ırkı sığırlar yüzde 19 oranında yer almaktadır. Aynı yıl itibariyle toplam 25 milyon

⁶⁸ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ekonomik ve Sosyal Sektörlerdeki Gelişmeler, Sekizinci 5 Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005), **2004 Yılı Mali Programı Destek Çalışmaları**, Devlet Planlama Teşkilatı Yayın ve Temsil Daire Başkanlığı Yayın ve Şube Müdürlüğü, Ankara 2004, s:5

⁶⁹ A.g.e., s:5

174 bin baş koyun popülasyonunun ise yüzde 97,2'sini yerli ırk koyunlar oluşturmaktadır⁷⁰.

Hayvan ıslahı ve nitelikli damızlık sığır elde edilebilmesi amacıyla 2003 yılında 1,3 milyon baş sığır suni tohumlama metoduyla tohumlanmış olup, 2004 yılında bu miktarın 1,5 milyon başa çıkarılmıştır. Bugüne kadar meraların kötü, bilinçsizce, aşırı bir şekilde otlatılmaları ve bunların büyük bölümünün tarla arazisine dönüştürülmesi gibi nedenlerle mera alanları giderek azalmış ve vasıfları bozulmuştur. 25 Şubat 1998 tarihinde kabul edilen 4342 sayılı Mera Kanunu ile bu soruna orta ve uzun vadede çözümler getirilebilecektir. Ülkemizde, kaliteli kaba yem arzı yetersizliği bulunmaktadır. Bu nedenle, yonca, korunga, fiğ, burçak, hayvan pancarı, mısır ve soya fasulyesi gibi yem bitkilerinin üretimlerinin artırılması önemini korumaktadır.

Hayvancılık sektöründe arzulanan verim düzeyine ulaşılabilmesi için mevcut genetik kapasitenin suni ve tabii tohumlama uygulamaları ile geliştirilmesi, bu konuda bakım, besleme şartlarının iyileştirilmesi ve çeşitli girdi fiyatları ile ürün fiyatları arasındaki dengenin korunması hususları önemini sürdürmektedir. Hayvancılığın geliştirilebilmesi için 10 Mayıs 2000 tarihinde 5 yıl süreli olarak yayınlanan 2000/467 sayılı Hayvancılığın Desteklenmesi Hakkında Kararın süresinin 2004 yılından sonrada uzatılmıştır⁷¹.

Hayvancılıkta kamu yatırımları; ıslah çalışmalarına, kooperatifçiliğe, hayvan hastalıkları ve zararlıları ile mücadeleye, koruyucu aşılama-ilaçlamaya ve suni tohumlama hizmetlerine ağırlık verilerek düzenlenmektedir. Ayrıca, özel kesimin de bu sektörde yatırım yapması teşvik edilmektedir.

Tamamlayıcı ve alternatif tarımsal faaliyetler yoluyla çiftçilerin gelir kaynaklarının çeşitlendirilmesi, çayır ve meraların ıslahı, meralarda otlatmanın kontrol altına alınması yönünde çalışmalar yapılmaktadır.

Ormancılıkta, ekolojik sürdürülebilir kalkınma ilkeleri çerçevesinde, amenajman ve kadastro işleri öncelikli olmak üzere, ağaçlandırma, erozyon kontrolü, orman bakım, ağaç ıslahı ve sosyal ormancılık çalışmalarına devam edilecektir. Orman yangınları ile mücadele çalışmaları etkinleştirilirken, Milli Park ve benzeri korunan alanları geliştirme çalışmalarına hız verilecektir. Ayrıca, ormanları koruma

⁷⁰ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, **2004 Yılı Mali Programı Destek Çalışmaları**, s:6

⁷¹ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, **Ön Ulusal Kalkınma Planı (2004-2006)**, Devlet Planlama Teşkilatı Yayın ve Temsil Daire Başkanlığı Yayın ve Şube Müdürlüğü, Ankara 2003, s:126

amacıyla, orman içi dinlenme ve mesire yerleri tesisleri ile şehir ormancılığı alışmaları yaygınlaştırılacaktır. Çalışma ortamı, iş güvenliği ve işçi sağlığını geliştirme çalışmaları yoğunlaştırılacaktır.

Kaynakların sürdürülebilir ve etkin kullanımı ilkesi çerçevesinde su ürünleri üretimini artırmak amacıyla iç sularda stok tespit çalışmalarına başlanacak ve yetiştiricilikte alternatif türlerin geliştirilmesi çalışmalarına hız verilecektir.

Avrupa Birliği ile Katılım Öncesi Mali İşbirliği çerçevesinde tarım sektöründe mevzuat uyumu ve kurumsal kapasitenin geliştirilmesi amacıyla, 2003 yılında Bitki ve Hayvan Hastalık ve Zararlıları ile Mücadele Projeleri uygulamaya konmuştur. 2004 yılında ise Balıkçılık Sektörünün Yasal ve İdari Olarak AB Mevzuatına Uyumu Projesi'ne başlanmıştır.

2004 yılında, tarımsal üretimde yüzde 5, ihracatta yüzde 23,5, ithalatta ise yüzde 10,6 oranında artış meydana gelmiştir⁷². Aşağıda tabloda bu veriler gösterilmektedir.

Tablo 5- Tarım Sektörünün Genel Durumu

Tarım Sektörü Genel Durumu			D: Milyar TL 1998 Yılı	
	2002	2003	2004	
				Yıllık Artış (%)
				2003 2004
ÜRETİM				
Bitkisel Üretim	7.359.612	7.178.632	7.591.277	-2,5 5,7
Hayvancılık	2.657.111	2.726.782	2.814.499	2,6 3,2
Ormancılık Su	291.786	280.365	286.843	-3,9 2,3
TOPLAM	10.659.325	10.555.425	11.080.907	-1,0 5,0
İHRACAT				
Bitkisel Üretim	650.412	778.983	967.374	19,8 24,2
Hayvancılık	23.000	21.589	25.045	-6,1 16,0
Ormancılık Su	3.315	4.865	4.873	46,8 0,2
TOPLAM	691.810	825.989	1.020.253	19,4 23,5
İTHALAT				
Bitkisel Üretim	486.452	680.156	757.999	39,8 11,4
Hayvancılık	16.702	13.854	15.025	-17,1 8,5
Ormancılık Su	33.520	50.953	50.953	52,0 0,0
TOPLAM	537.091	746.131	825.262	38,9 10,6

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı, Ekonomik ve Sosyal Sektörlerdeki Gelişmeler, **Sekizinci 5 Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)**, 2004 Yılı Mali Programı Destek Çalışmaları, DPT Yayınları, Ankara 2004, s:6

⁷² T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, **2004 Yılı Mali Programı Destek Çalışmaları**., s:6

1.1. Tarım ve Hane Halkı İlişkisi

Türkiye nüfusunun % 35'i kırsal alanda yaşamaktadır. Tarım sektörü, özellikle ülkenin kırsal sosyo - ekonomik yapısının başat sektörü niteliğindedir.

Aşağıdaki tablo, 1980 - 2001 yılları arasında, hane halkı sayısı ve tarımsal faaliyet ilişkisinin değişime ilişkin veriler içermektedir;

Tablo 6- Yerleşim Yeri ve Tarımsal Faaliyette Bulunmasına Göre Hane Halkı Sayısı

	TÜRKİYE		
Tarım	1980	1991	2001
Toplam Yerleşim Yeri Sayısı	36.126	36.371	37.009
Toplam Hane Halkı Sayısı	3.794.072	4.764.006	5.160.264
Tarımsal Faaliyette Bulunmayan Hane Halkı Sayısı	359.909	672.476	1.462.521
Tarımsal Faaliyette Bulunan Hane Halkı Sayısı	3.434.163	4.091.530	3.697.743

Kaynak: DİE, 2001 Genel Tarım Sayımı Köy Genel Bilgileri, Yayın no:2898, Ankara-Temmuz 2004, s:29

1980, 1991 ve 2001 yılı sayım sonuçlarına göre karşılaştırmalar yapan yukarıdaki tablodan da izleneceği üzere, toplam yerleşim yeri sayısı 1991'de 1980'e göre % 0.68 oranında, 2001'de 1991'e göre % 1.77 oranında artış göstermektedir. Bu sonuçlara göre son yirmi yılda yerleşim yeri sayısında % 2.46 oranında artış söz konusudur.

Toplam hane halkı sayısı 1980, 1991 ve 2001 itibariyle karşılaştırıldığında, 1991'de 1980'e göre % 25.56 oranında, 2001'de 1991'e göre % 8.32 oranında artmıştır. Son yirmi yılda toplam hane halkı sayısında % 36.01 oranında artış olduğu görülmektedir.

Diğer taraftan, 1980 yılında Türkiye kırsalında bulunan toplam hane halkının % 90'ı tarımsal faaliyette bulunurken, aynı oran 1991 yılında % 86'ya, 2001 yılında ise % 71'e gerilemiştir. Toplam hane halkı sayısında her üç sayım sonucunda artış görülürken, tarımsal faaliyette bulunan hane halkı sayısında 1991'de 1980'e göre % 19.14 oranında artış görülmüş, ancak 2001'de 1991'e göre % 9.62 oranında azalış kaydedilmiştir⁷³.

Bu noktada, tarımsal faaliyette bulunmayan hane halkı sayısındaki artışın yorumlanması önem kazanmaktadır.

Tarımsal gelir olanakları azalan ve bu bağlamda kendini yeniden üretebilme gücünden yoksun kalan hane halkı üyelerinin bir kısmının tarım dışı geçici ve çoklu

işlerde ücret karşılığı çalışmaya başlamaları, bu sonucun ortaya çıkmasında önemli rol oynamaktadır⁷⁴. Diğer yandan, tarımsal işgücünün bir kısmının, kendini yeniden üretebilmek için emek gücünü satmak ya da ek iş yapmak zorunda kaldığı ortaya çıkmaktadır⁷⁵.

1.2. Toprak ve Su Kaynakları

Tarımsal altyapının oluşturulmasında sulama ve arazi geliştirme yatırımları, tarım sektörü yatırımları içindeki ağırlığını korumaktadır.

2003 yılında 28,6 bin hektar alanda sulama yatırımı gerçekleştirilmiştir. Böylece 2003 yılı sonu itibariyle halk sulamaları ile birlikte, ekonomik olarak sulanabilir toplam 8,5 milyon hektar alanın 4 milyon 897 bin hektarı sulamaya açılmıştır⁷⁶.

Sulama yatırımlarında geline seviye, sulama tesislerinin işletme ve bakım-onarım hizmetlerinin daha iyi yürütülmesi, suyun rasyonel kullanımı, tesislerin sürekliliği ve ekonomik verimliliğinin artırılması için kamu eliyle gerçekleştirilen bu hizmetlere sulama tesislerinden faydalananların katılımının sağlanması gereğini ortaya çıkarmıştır. Bu kapsamda, DSI’ce inşa edilen sulama şebekelerinin 2003 yılı sonu itibariyle 1.826 bin hektarının işletme-bakım sorumluluğu çeşitli kuruluşlara devredilmiş olup, 2004 yılında ilave 26 bin hektar alanda sulamanın devri olmuştur. Bu konuda ortaya çıkan ihtiyaçların karşılanmasına yönelik olarak geliştirilen ve 2004 yılında tamamlanan sulama yönetimi ve Yatırımlarında Katılımcı Özelleştirme Projesi kapsamında su kullanıcı örgütlerin 305 adedi ile projeye katılım ve krediden yararlanma sözleşmesi yapılmış ancak bugüne kadar bunların 280 adedi projeden yararlanmıştır. Sulama ile ilgili kamu kurumlarının proje amaçları doğrultusunda güçlendirilmesine yönelik kurumsal destekleme programında yüzde 98 oranında gerçekleşme sağlanmıştır.

⁷³ Devlet İstatistik Enstitüsü, 2001 Genel Tarım Sayımı Köy Genel Bilgileri, **Köy Genel Bilgi Anketi Sonuçları**, Ankara-Temmuz 2004, s:39

⁷⁴ Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı, **AB Hazırlık ve Müzakere Dönemleri İle Üyelik Koşullarında Türkiye Tarım Sempozyumu (04-05 Mayıs 2005)**, TEMA Vakfı Yayınları, Yayın No:46, Ankara-2005, s:67

⁷⁵ Günaydın, Gökhan, **Tarımsal Yapıda Değişmeler ve Gelişmeler**, 2. Tarım Şurası, s:9-10
[http://tarimsurasi.tarim.gov.tr/2.komisyon .pdf](http://tarimsurasi.tarim.gov.tr/2.komisyon.pdf) 16-03-2007

⁷⁶ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, **2004 Yılı Mali Programı Destek Çalışmaları**, s:8

Diğer yandan, su kullanıcı örgütlerin devir aldığı sulamaların rehabilitasyonuna yönelik olarak toplam 27,7 bin hektar alanda iyileştirme çalışmaları yapılmıştır. Ayrıca yine proje kapsamında, katılımcı sulama yatırımı politikalarına geçişi sağlamak ve tarımda verimliliği artırmak amacıyla Pilot Damla ve Yağmurlama Sulama Sistemi oluşturmaya yönelik olarak, 4 adet sulama kooperatifi ile pilot yağmurlama proje uygulaması gerçekleştirilmiştir.

Sulamanın yanı sıra verim artışı sağlamaya yönelik arazi toplulaştırma ve tarla içi geliştirme hizmetlerinde, 2003 yılı sonu itibariyle 333 bin hektarı toplulaştırılmalı olmak üzere toplam 1 milyon 29 bin hektar alanda hizmet gerçekleştirilmiştir.

Güney Doğu Anadolu Projesi kapsamında 2004 Yılı Yatırım Programı Tarım Sektöründe, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'nün 15 adet projesi yer almaktadır. Toplam proje tutarı 11,5 katrilyon TL olan bu projelere 2003 yılı sonuna kadar 2,9 katrilyon TL harcanmış olup, 2004 yılında 136,5 trilyon TL dış kredi olmak üzere toplam 191 trilyon TL ödenek ayrılmıştır. Bu projelerden, 10'u devam etmekte, 5 adedi ise iz ödenek ile yatırım programında bekletilmektedir.

Bu kapsamda; Fırat havzasında devam eden Aşağı Fırat I. Merhale Sulamaları ile Şanlıurfa-Harran Ovasının 125 bin hektarı sulamaya açılmıştır. Bunun yanı sıra, hükümetler arası ikili işbirliği kapsamında yürütülen 18,3 bin hektarlık Yaylak Sulamasının 5,3 bin hektarı ile 8,7 bin hektarlık Bozova I. Kısım Sulamasının 2,2 bin hektarının sulama şebekesi 2003 yılında tamamlanmış ancak şebekeler işletmeye alınamadığından, sulamaya açılamamıştır. Böylece, 2003 yılında GAP kapsamında toplam 10,3 bin hektar ilave alanda sulama yatırımı gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede, 2003 yılı sonu itibarıyla 125 bin hektarı Aşağı Fırat I. Merhale Sulamalarından olmak üzere GAP ve kapsamındaki münferit projelerle toplam sulamaya açılacak alan 225,3 bin hektara ulaşmıştır. Diğer yandan, Yukarı Harran Ovası Anakanal İnşaatı için temin edilen toplam 110 milyon dolarlık kredinin 93 milyon doları 2003 yılı sonu itibariyle kullanılmıştır. Yine Kralkızı-Dicle Cazibe Sulaması İsale Kanalı işi için 2002 yılında temin edilen 86 milyon dolarlık ticari kredinin 43,5 milyon dolarlık kısmı yıl sonuna kadar projede kullanılmıştır⁷⁷.

Ayrıca yine ticari kredi ile Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğünce yürütülen öncelikli projelerden; Suğla Depolaması 2003 yılında tamamlanmış, Konya-Çumra

⁷⁷ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, **2004 Yılı Mali Programı Destek Çalışmaları**, s:7

II. Kısım BSA inşaatı, Van-Karasu Sulaması, Çivril-Işıklı Baklan Ovası 4. Kısım ve Aşağı Menderes Sultanhisar Sulaması için temin edilen toplam 150 milyon dolarlık kredinin 2003 yılı sonu itibariyle 82,2 milyon dolarlık kısmının kullanılması ile söz konusu projelerin hızlandırılması temin edilmiştir.

Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğünün yatırım programında yer alan barajı tamamlanmış, sulama inşaatı devam eden 8 adet sulama projesi için Avrupa Konseyi Kalkınma Bankası'ndan 2002 yılının ikinci yarısında temin edilen toplam 158 milyon dolarlık kredinin, 2003 yılı sonu itibariyle 33,6 milyon doları projelerde kullanılmıştır⁷⁸.

Kamu Yatırım Programının daha rasyonel bir yapıya kavuşmasını temin amacıyla, 2001 yılında başlatılan çalışmalara Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğünün de aralarında yer aldığı kamu yatırım projelerinin ağırlıklı olduğu kuruluşlar için 2003 yılında da devam edilmiştir. Bu çerçevede, kamu projelerinin biran önce ekonomiye kazandırılması hedefine yönelik olarak, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'nün sektörde yer alan 66 adet büyük su işi projesi 2003 Yılı Yatırım Programında iz ödenek tahsis edilmek suretiyle durdurulmuştur. 2004 Yılı Yatırım Programı çalışmalarında da Genel Müdürlüğün sektörde yürütmekte olduğu proje stokunun büyüklüğü ve mevcut yatırım imkanları ile projelerin 34 yılda tamamlanabileceği gözönüne alınarak, yatırımlara ayrılan kısıtlı kaynakların rasyonel kullanımı amacıyla 56 adet projenin iz ödenek tahsisi ile yatırımlarının ertelenmesine devam edilmiştir.

2004 Yılı Yatırım Programı ile yılında tamamlanacak, kredili yürütülecek ve belirli aşamaya gelmiş projelerin öncelikle yürütülmesi esas alınmıştır.

2004 yılında 5 adet büyük su işi projesinin bitirilmesi programlanmıştır. Sektörde kredili yürütülmekte olan toplam 25 adet projeye, sektöre tahsis edilen yatırım tavanının yüzde 42'si ayrılmıştır. Bu kapsamda, Dünya Bankasının finansman desteği ile yürütülen ve 2004 yılında bitirilen Tarımsal Sulama Altyapısı, Yönetimi ve Yatırımında Katılımcı Özelleştirme Projesinde 1,8 milyon dolar, Ordu-Giresun Kırsal Kalkınma Projesinde 125 bin dolar, Avrupa Konseyi Kalkınma Bankası kredisi ile yürütülen 13 adet projede toplam 38,1 milyon dolar, ticari kredi temini ile yürütülen 8 adet projede toplam 72,5 milyon dolar, GAP kapsamında ikili anlaşmalar çerçevesinde kredili yürütülen Yaylak ve Bozova I. Kısım sulamalarında

⁷⁸ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, **2004 Yılı Mali Programı Destek Çalışmaları**, s:8

toplam 59,1 milyon dolar olmak üzere sektörde toplam 171,5 milyon dolarlık kredi kullanımı oluşmuştur⁷⁹.

Diğer yandan Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğünce yürütülen sulama şebekesi inşaatları ve yeraltı sulama kuyuları ile eşgüdüm içinde sürdürülmesi gereken ve aciliyet taşıyan tarla içi geliştirme hizmetleri ve yeraltı sulama şebekelerine 2004 yılında başlanmış, 35 bin hektarlık yeraltı sulama paketi ve 29 bin hektarlık arazi toplulaştırma paketi yatırım programına alınmıştır.

2004 yılında, GAP kapsamında yer alan projelerden Yukarı Harran Ovası Anakanal inşaatında bin hektar, Yaylak sulamasında 4 bin hektar ve Bozova I. Kısım sulamasında 6,5 bin hektar olmak üzere toplam 11,5 bin hektarlık alanda ilave sulama şebekesinin gerçekleştirilmesi programlanmıştır. Böylece, 8,7 bin hektarlık Bozova I. Kısım sulamasının 2004 yılı sonu itibariyle bitirilmiştir. Ayrıca, sulama yatırımı ileri aşamada bulunan Şanlıurfa-Harran Ovası ile Yaylak ve Bozova Projelerinde arazi toplulaştırma faaliyetleri hızlandırılmıştır. Diğer yandan, Kralkızı-Dicle Projesinin hayata geçirilmesi nedeniyle Dicle havzasında arazi toplulaştırma ve tarla içi geliştirme hizmetlerine önem verilmiştir.

2004 Yılı Programı doğrultusunda, sulamaya açılan toplam alanın 4 milyon 960 bin hektara ve bu alanın 8,5 milyon hektar ekonomik olarak sulanabilir alan içindeki payı yüzde 58,4'e ulaşmıştır.

Bunun yanı sıra ülke genelinde 13 bin hektar alanda taşkın koruma, 1,95 bin hektar alanda toprak muhafaza ve 24 bin hektar arazide tarla içi geliştirme yatırımının gerçekleştirilmiştir⁸⁰. Aşağıda veriler tablo şeklinde gösterilmiştir.

Tablo 7- Toprak ve Su Kaynakları

Toprak ve Su Kaynakları Faaliyetlerinde Gelişmeler			(Hektar)
Faaliyet Kolu	2002	2003	2004
Sulama	74.870	28.585	62.900
Tarla içi			
Geliştirme	28.278	23.500	24.000

Kaynak: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ekonomik ve Sosyal Sektörlerdeki Gelişmeler, Sekizinci 5 Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005), **2004 Yılı Mali Programı Destek Çalışmaları**, Devlet Planlama Teşkilatı Yayın ve Temsil Daire Başkanlığı Yayın ve Şube Müdürlüğü, Ankara 2004, s:9

⁷⁹ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, **2004 Yılı Mali Programı Destek Çalışmaları**, s:8

⁸⁰ A.g.e., s:9

1.3. Bitkisel Ürünler

2003 yılında bitkisel ürünler üretimi yüzde 2,5 oranında azalmıştır. Bu azalış özellikle hububat üretimindeki yüzde 3 , diğer tarla ürünlerindeki yüzde 7, meyve üretimindeki yüzde 3,6 azalışlardan kaynaklanmıştır.

Bitkisel ürünler ihracatında yüzde 19,8’lik, ithalatında ise, yüzde 38,9 oranında artış olmuştur. İthalattaki bu artış özellikle buğday, mısır ve ayçiçeği ithalatındaki artıştan kaynaklanmaktadır.

Doğrudan Gelir Desteği (DGD) uygulaması kapsamında, 2003 yılında dekar başına 16 milyon TL ödeme yapılması öngörülmüş ve ödemelerin ilk dilimi Aralık 2003-Mart 2004 tarihleri arasında ödenmiş olup kalan kısmı ise 2004 yılı içerisinde ödenmiştir. 2003 yılında, bir önceki yıla göre yüzde 8 artarak, toplam üreticilerin yüzde 85’ini oluşturan 3,29 milyon üretici DGD uygulamasından yararlanmıştır. Ayrıca, DGD uygulaması kapsamında Çiftçi Kayıt Sistemine dahil olan üreticilere 2003 yılı için dekar başına 3,9 milyon TL mazot desteği ödemesi öngörülmüş, ilk dilimi 2003 yılı içerisinde, geri kalanı ise 2004 yılı Mayıs ayı içerisinde ödenmiştir.

Piyasaların daha etkin ve sağlıklı işlemesi amacıyla yürütülen Ürün Borsalarının Geliştirilmesi Projesi tamamlanmış olup 7 ilde faaliyet gösteren borsaların modernizasyonuna yönelik yatırım ihtiyaçları büyük ölçüde karşılanmıştır.

TİGEM tarafından hububatta sertifikalı tohumluk kullanımını artırmak için bayilik sistemi geliştirilerek, sertifikalı tohumlukların üreticiler tarafından yaygın kullanımının sağlanması hedeflenmiştir. Ülke genelinde 173 adet bayi sayısına ulaşılmıştır. Bayi sayısının artırılması yönünde gerekli çalışmalar TİGEM tarafından yapılmaktadır.

Bitkisel ürünlerde yüksek ve iyi vasıflı tohumların geliştirilmesini hedef alan Tohumluk Programı çerçevesinde 2003 yılında 99.101 ton buğday, 11.458 ton arpa, 10.688 ton mısır, 1.892 ton hibrit ayçiçeği 1.359, ton çeltik, 489 ton soya, 9.580 ton delinte pamuk, 28.910 ton patates, 2.013 ton sebze, 370 ton yonca, 478 ton korunga, 901 ton macar fiğ, 197 ton adi fiğ, 7 ton sudan otu, 32 ton sorgum ve 26 ton yemlik pancar tohumu dağıtılmıştır⁸¹.

Ülkemiz topraklarının az kirlenmişliği ve iklim özellikleri dolayısıyla organik tarım konvansiyonel tarımın yanında artarak ilgi gören potansiyel bir üretim alanı olarak önem kazanmaktadır. Organik üretim toplam tarımsal alanın yüzde 2’sinde

⁸¹ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, **2004 Yılı Mali Programı Destek Çalışmaları**, s:10

gerçekleştirilmektedir. 2003 yılı Eylül ayı itibarıyla ülke genelinde 13.016 çiftçi ile, 170 ürün çeşidinde yaklaşık 1.035 bin dekar alanda 359.131 ton organik üretim gerçekleştirilmiştir.

Ülkemizde organik üretim en fazla sırasıyla Ege, İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde gerçekleşmektedir. İhracatta ise, ilk sıraları kuru üzüm, kuru kayısı, kuru incir, fındık ve nohut almaktadır. Organik tarım üretiminin geliştirilmesi amacıyla, Ekolojik Tarımın Yaygınlaştırılması ve Kontrolü Projesi yürütülmektedir.

2003 yılında, Birleşmiş Milletler Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi kapsamında hazırlanmış olan ve biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımına yönelik, genetiği değiştirilmiş ürünlerin güvenli naklini, işlenmesini ve kullanımını amaçlayan Biyogüvenlik Cartagena Protokolü, 4898 sayılı Kanun ile TBMM tarafından onaylanması uygun bulunmuştur. Söz konusu Protokol yeterli sayıda ülke tarafından onaylanmış ve uluslar arası uygulama süreci başlamıştır. 2003 yılı Bitki Koruma Programında; entegre mücadeleye, tahmin ve erken uyarı sistemine dayalı mücadeleye, zirai ilaçta denetim ve kontrol hizmetlerine, zirai mücadelede dış ve iç karantina hizmetleri ile eğitim çalışmalarına devam edilmiştir. Kamu tarafından yürütülen bitki hastalık ve zararlılarına karşı mücadele programı çerçevesinde, 2003 yılında 39 ilde 18,8 milyon dekar alanda süneye karşı mücadele gerçekleştirilmiştir.

Entegre Mücadele Programı çerçevesinde, 2003 yılında ülke genelinde toplam 28 üründe, 16.734 dekar alanda ve 88.006 adet ağaçta entegre mücadele programı gerçekleştirilmiştir.

Bitkisel üretim 2004 yılında yüzde 5,7 oranında büyümüştür. 2004 yılında bitkisel ürünler ihracatında yüzde 24,2'lik, ithalatında ise yüzde 11,4 oranında artış meydana gelmiştir⁸².

Arz fazlası olan fındık, tütün ve şeker pancarı üretim ve ekim alanlarının daraltılarak bu alanlarda alternatif ürünler yetiştirilmesine yönelik olarak geliştirilen Alternatif Ürün Projesi sürdürülmektedir.

Sağlıklı bir çiftçi kayıt sistemi oluşturularak doğrudan gelir ödemesinin uygulanabilmesi amacıyla kadastrası yapılmamış alanlarda kadastro çalışmalarının tamamlanması ve tapu kayıtlarının güncelleştirilmesi çalışmaları devam etmektedir.

Üreticiyi ve üretim düzeyini risklere karşı korumak amacıyla, tarım ürünlerine yönelik Tarım Ürünleri Sigortası Kanununun 2004 yılında çıkarılmasıdır.

⁸² T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, **2004 Yılı Mali Programı Destek Çalışmaları**, s:10

Tarım-sanayi entegrasyonunun geliştirilmesi, işleme sanayinin rekabet edebilirliğini artırıcı nitelikte uygun ve kaliteli ham maddenin temin edilmesi, üretici gelirlerinin ve verimin artırılması ile tüketici tercihlerinin karşılanması amacıyla tohumluk sektörünün gelişmesine yönelik çalışmalara devam edilmiştir.

Bitkisel üretimde verimlilik ve kalitenin sağlanmasına yönelik olarak yüksek verim kapasitesine sahip, üstün vasıflı sertifikalı tohumlukların yaygın biçimde kullanılmasını amaçlayan Tohumluk Programı kapsamında 2004 yılında 298.260 ton buğday, 20.500 ton arpa, 21.887 ton hibrit mısır, 4.986 ton hibrit ayçiçeği, 505 ton soya, 1.559 ton çeltik, 7.607 ton delinte pamuk, 85.980 ton patates, 1.391 ton sebze, 488 ton yonca, 1.550 ton korunga, 1.760 ton macar fiği, 951 ton adi fiğ, 6 ton sudan otu, 1 ton sorgum ve 70 ton yemlik pancar tohumluk üretimi programlanmıştır ve büyük oranda bu sayılara yaklaşmıştır.

2004 yılında Ekolojik Tarımın Yaygınlaştırılması ve Kontrolü Projesine gereken önem verilerek, organik tarım ürünlerinin üretimi artırılmıştır. Ulusal mevzuatımızın ve kurumsal yapılanmamızın AB ile uyumlu olarak düzenlenmesi çalışmaları devam etmektedir. Organik Ürünlerin Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun Tasarısı hazırlık çalışmaları son aşamaya gelmiştir.

Dünyadaki kimyasal mücadeleye alternatif olabilecek yöntemlerin araştırılması ve geliştirilmesi yönelimlerine paralel olarak, 2004 yılında yeni uygulama tekniklerinin çiftçilere intikal ettirilmesi, hava, su ve toprak kirliliğinin önlenmesi, ilaç bakiyesi olmayan temiz ürün elde edilmesi çalışmalarına öncelik verilmiştir.

Kamu tarafından yürütülen bitki hastalık ve zararlılarına karşı mücadele programı çerçevesinde, 2004 yılı için toplam 18 milyon dekar alanda süne mücadelesi programlanmış ve bu konudaki çalışmalara devam edilmiştir.

Ülke genelinde entegre mücadele programı çerçevesinde, 2004 yılında toplam 28 üründe, 20.329 dekar alanda ve 95.430 adet ağaçta mücadele programa alınmış olup, çalışmalara devam edilmiştir⁸³.

⁸³ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, a.g.e., s:11

Tablo 8- Bitkisel Ürünler Önemli Mallar Talebi

Bitkisel Ürünler Önemli Mallar Talebi		M: Bin Ton D: Milyar TL 1998 Yılı Fiyatlarıyla							
		2002 Gerçekleşme		2003 Gerçekleşme		2004 Gerçekleşme		Yıllık Artış (%)	
MALLAR		Miktar	Değer	Miktar	Değer	Miktar	Değer	2003	2004
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(4/2)	(6/4)
Buğday ⁽¹⁾		17.572	916.380	18.318	955.284	18.847	982.871	4,2	2,9
Arpa		7.721	291.329	8.245	311.100	7.895	297.894	6,8	-4,2
Mısır		3.264	165.638	3.340	169.495	4.314	218.923	2,3	29,2
Çeltik		592	76.256	645	83.083	570	73.422	9,0	-11,6
Bakliyat		1.448	173.593	1.129	135.350	1.187	142.303	-22,0	5,1
Kutlu Pamuk		3.043	523.548	2.760	474.858	2.760	474.858	-9,3	0,0
Tütün		113	107.542	93	88.508	90	85.653	-17,7	-3,2
Şeker Panca-		15.920	266.676	12.617	211.347	13.542	226.842	-20,7	7,3
Patates		5.179	329.302	5.197	330.446	5.062	321.862	0,3	-2,6
Kuru Soğan		1.909	126.357	2.008	132.910	1.860	123.113	5,2	-7,4
Ayçiçeği		977	181.423	1.022	189.779	1.219	226.361	4,6	19,3
Turunçgiller		1.760	161.132	1.833	167.815	1.830	167.540	4,1	-0,2
Elma		2.177	156.561	2.582	185.687	2.583	185.759	18,6	0,0
Taze Üzüm		3.422	398.376	3.520	409.784	3.545	412.695	2,9	0,7
Zeytin		1.800	287.464	850	135.747	1.800	287.464	-52,8	111,8
Fındık		272	121.700	200	89.486	230	102.908	-26,5	15,0
Çay		792	85.283	869	93.574	880	94.758	9,7	1,3
Sebzeler		17.180	1.202.600	18.105	1.267.350	18.350	1.284.500	5,4	1,4
Diğerleri			1.624.494		1.648.202		1.672.176	1,5	1,5
TOPLAM			7.195.652		7.079.805		7.381.903	-1,6	4,3
(1) Buğday için iç tüketim rakamları verilmiştir.									

Kaynak: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ekonomik ve Sosyal Sektörlerdeki Gelişmeler, Sekizinci 5 Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005), **2004 Yılı Mali Programı Destek Çalışmaları**, Devlet Planlama Teşkilatı Yayın ve Temsil Daire Başkanlığı Yayın ve Şube Müdürlüğü, Ankara 2004, s:13

Tabloda da görüldüğü gibi bitkisel ürünler talebi 2003 yılından 2002 yılından daha az, 2004 yılında ise daha fazla gerçekleşmiştir. 2003 yılında yıllık azalış %-1.6'ya düşmüş, 2004 yılında ise tekrar artıya geçmiş ve %4.3 olmuştur.

Tablo 9- Bitkisel Ürünler Üretimi

Bitkisel Ürünler Üretimi							M: Bin Ton D: Milyar TL 1998 Yılı Fiyatlarıyla	
MALLAR	2002		2003		2004		Yıllık Artış (%)	
	Miktar	Değer	Miktar	Değer	Miktar	Değer	2003	2004
HUBUBAT	28.881	1.403.582	28.007	1.361.348	29.846	1.453.956	-3,0	6,8
Buğday	17.550	915.232	16.200	844.830	17.700	923.055	-7,7	9,3
Arpa	8.300	313.176	8.100	305.629	8.300	313.176	-2,4	2,5
Mısır	2.100	106.569	2.800	142.092	2.900	147.166	33,3	3,6
Çeltik	360	46.372	372	47.918	375	48.304	3,3	0,8
Diğerleri	571	22.233	535	20.879	571	22.255	-6,1	6,6
BAKLİYAT	1.636	198.423	1.552	189.514	1.623	197.761	-4,5	4,4
DİĞERTARLA ÜRÜNLERİ	34.118	1.865.761	29.421	1.734.453	30.837	1.761.870	-7,0	1,6
Kutlu Pamuk	2.542	437.351	2.295	394.926	2.305	396.575	-9,7	0,4
Tütün	161	153.223	160	152.512	150	142.755	-0,5	-6,4
Şeker Pancarı	16.396	274.643	12.576	210.661	13.500	226.139	-23,3	7,3
Patates	5.200	330.637	5.300	336.995	5.250	333.816	1,9	-0,9
Ayçiçeği	850	157.840	800	148.555	820	152.269	-5,9	2,5
Diğerleri	8.969	512.067	8.290	490.804	8.812	510.316	-4,2	4,0
MEYVELER	14.060	1.832.880	14.002	1.766.882	15.095	1.963.756	-3,6	11,1
Turunçgiller	2.493	228.011	2.488	226.409	2.553	232.784	-0,7	2,8
Elma	2.200	158.215	2.600	186.982	2.600	186.982	18,2	0,0
Üzüm	3.500	407.456	3.600	419.098	3.650	424.918	2,9	1,4
Zeytin	1.800	287.464	850	135.747	1.800	287.464	-52,8	111,8
Fındık	600	268.457	480	214.765	550	246.085	-20,0	14,6
Çay	792	93.430	869	93.574	880	94.758	0,2	1,3
Diğerleri	2.675	389.847	3.115	490.307	3.062	490.765	25,8	0,1
SEBZELER	17.304	1.211.280	18.068	1.264.760	18.450	1.291.500	4,4	2,1
YAN ÜRÜNLER		605.330		595.420		629.624	-1,6	5,7
ÇİÇEKÇİLİK		242.356		266.255		292.810	9,9	10,0
TOPLAM		7.359.612		7.178.632		7.591.277	-2,5	5,7

Kaynak: **Kaynak:** T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ekonomik ve Sosyal Sektörlerdeki Gelişmeler, Sekizinci 5 Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005), **2004 Yılı Mali Programı Destek Çalışmaları**, Devlet Planlama Teşkilatı Yayın ve Temsil Daire Başkanlığı Yayın ve Şube Müdürlüğü, Ankara 2004, s:14

Bitkisel ürünler üretimi 2003 yılında 2002'ye nazaran düşmüş 2004 yılında ise artış göstermiştir. 2003 yılında %2.5 azalış meydana gelmiş, 2004 yılında ise %5.7 bir artış oluşmuştur.

Tablo 10- Bitkisel Ürünler Dış Ticaret

Bitkisel Ürünler Dış Ticareti							M: Bin Ton D: Milyar TL 1998 Yılı Fi-	
MALLAR	2002		2003		2004		Yıllık Artış	
	Gerçekleşme		Gerçekleşme		Gerçekleşme		(%)	
	Miktar	Değer	Miktar	Değer	Miktar	Değer	2003	2004
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(4/2)	(6/4)
İTHALAT								
Buğday	1.083	37.822	1.806	63.071	1.300	45.400	66,8	-28,0
Mısır	1.173	35.949	1.817	55.686	1.400	42.906	54,9	-22,9
Ayçiçeği	129	8.715	381	25.740	400	27.023	195,3	5
Tütün	37	63.001	46	77.741	50	84.501	23,4	8,7
Pamuk	539	221.80	554	227.97	550	225.328	2,8	-0,7
Kakao	38	20.981	60	33.593	70	38.932	60,1	15,9
Kahve	13	8.357	11	7.304	12	7.689	-12,6	5,3
Diğerleri		89.827		189.04		285.220	110,5	50,9
TOPLAM		486.4		680.156		757. 99	39,8	11,4

Kaynak: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ekonomik ve Sosyal Sektörlerdeki Gelişmeler, Sekizinci 5 Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005), **2004 Yılı Mali Programı Destek Çalışmaları**, Devlet Planlama Teşkilatı Yayın ve Temsil Daire Başkanlığı Yayın ve Şube Müdürlüğü, Ankara 2004, s:13

Hem 2003 hem de 2004 yıllarında bitkisel ürünler dış ticaretinde önemli artışlar olmuştur. Tabloda da görüldüğü gibi dışarıdan ithal ettiğimiz bitkisel ürünler yıllar itibariyle artış göstermiştir.

Tablo 10- Bitkisel Ürünler Dış Ticareti (Devamı)

Bitkisel Ürünler Dış Ticareti							M: Bin Ton D: Milyar TL 1998 Yılı Fiyatlarıyla	
2002	Gerçekleşme		2003		2004		Yıllık Artış	
MALLAR	Gerçekleşme		Gerçekleşme		Gerç. Tahmin		(%)	
	Miktar	Değer	Miktar	Değer	Miktar	Değer	2003	2004
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(4/2)	(6/4)
İHRACAT								
Arpa	596	10.193	396	6.773	500	8.552	-33,6	26,3
Nohut	108	13.717	190	24.086	197	25.040	75,6	4,0
Mercimek	135	19.744	217	31.663	225	32.830	60,4	3,7
Patates	32	2.277	177	12.510	190	13.467	449,4	7,6
İç Fındık	161	176.779	140	154.068	160	176.078	-12,8	14,3
Kuru İncir	36	17.194	42	20.096	44	21.053	16,9	4,8
Kuru Kayısı	69	42.693	73	45.245	77	47.855	6,0	5,8
Çekirdeksiz Kuru	205	58.512	195	55.626	210	59.905	-4,9	7,7
Üzüm								
Taze Üzüm	78	7.781	99	9.922	105	10.523	27,5	6,1
Tütün	85	89.347	113	118.347	110	115.206	32,5	-2,7
Pamuk	38	11.816	89	27.928	95	29.811	136,4	6,7
Kuru Soğan	141	6.666	132,3	6.260	140	6.625	-6,1	5,8
Turunçgiller	785	95.307	636	77.232	780	94.719	-19,0	17,9
Domates	253	26.127	239	24.621	255	26.302	-5,8	6,8
Diğerleri		72.258		164.605		299.410	127,8	81,9
TOPLAM		650.41		778.983		967.37	19,8	24,2

Kaynak: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ekonomik ve Sosyal Sektörlerdeki Gelişmeler, Sekizinci 5 Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005), **2004 Yılı Mali Programı Destek Çalışmaları**, Devlet Planlama Teşkilatı Yayın ve Temsil Daire Başkanlığı Yayın ve Şube Müdürlüğü, Ankara 2004, s:14

İthalatta meydana gelen artışa karşılık bizim diğer ülkelere yaptığımız ihracatta da önemli artışlar meydana gelmiştir. Tabloda da görüldüğü gibi 2003 yılında artış %19.8, 2004 yılında ise %24.2 bir artış olmuştur.

1.4.Hayvancılık

Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren hayvancılığımızda sürekli denilebilecek bir gelişme sağlanmışken, 24 Ocak 1980 kararlarıyla başlayan dönemde hayvancılıkta tablo sürekli bir gerilemeye dönüşmüştür. Bu dönemde hayvan üretimi ve hayvansal ürünler üretimine verilen teşviklere son verilmiştir. 1980'lerin ortalarından beri uygulanan serbest pazar politikaları nedeniyle büyük bir ithal et furyası başlamıştır. Bunun sonucunda da Türk hayvancılığı büyük bir darbe yemiştir⁸⁴.

Hayvancılıkta genel olarak birim hayvan başına verimlerin düşük, yem bitkileri ekim alanlarının yetersiz, çayır ve meraların otlatma kapasitelerinin düşük olması, hayvan hastalıklarının etkilerini sürdürmeleri ve üreticilerin ülke genelinde örgütlenememesi, teknoloji ve bilgi noksanlığı gibi nedenlerle, hayvancılık üretim artışları yeterli olamamaktadır.

2003 yılında hayvancılık üretimi, özellikle kanatlı hayvan etindeki artışla, bir önceki yıla göre yüzde 2,6 oranında artış göstermiş, ihracat yüzde 6,1, ithalat ise yüzde 17,1 oranlarında azalmıştır. Tarımda ileri ülkelerde hayvancılığın toplam tarım üretimi içerisindeki payı yüzde 60- 70 iken, Türkiye'de bu oran yüzde 20-25 dolayındadır.

Ülkemizde hayvan sayıları fazla olduğu halde birim hayvan başına elde edilen verimler düşüktür. Hayvancılığı ileri ülkelerde sığır karkas ağırlığı ortalama 300 kg dolayında iken, ülkemizde 180-190 kg, sığır başına süt verimi ise 5000-6000 kg/laktasyon iken, ülkemizde 1800-2000 kg/laktasyondur. Bu farkın temel nedeni, söz konusu ülkelerdeki kültür ırkı hayvan varlığının fazlalığıdır.

2002 yılı istatistiklerine göre ülkemizde 9 milyon 804 bin baş sığır mevcudu bulunmaktadır. Bu sığır popülasyonunun içerisinde ıslah edilmemiş düşük verimli yerli ırk sığırlar yüzde 36,5 oranında, melez ırk sığırlar yüzde 44,5 ve saf kültür ırkı sığırlar yüzde 19 oranında yer almaktadır. Aynı yıl itibarıyla, toplam 25 milyon 174 bin baş koyun popülasyonunun ise yüzde 97,2'sini yerli ırk koyunlar

⁸⁴ Ankara Ticaret Odası, **Türkiye Tarımı Sorunları ve Çözüm Önerileri**, ATO Yayınları No:85, Ankara Kasım 2004, s:52

oluşturmaktadır. Diğer taraftan 2003 yılında 1 milyon 300 bin baş sığır suni tohumlama metoduyla tohumlanmıştır⁸⁵.

2003 yılında kanatlı hayvan yetiştiriciliği üretimi önemli bir artış göstermiş olup, önümüzdeki yıllarda bu artışın devam etmesi beklenmektedir.

Değişik ülkelerde görülen deli inek hastalığı (BSE) ve şap gibi salgın hastalıklar nedeniyle canlı hayvan, hayvan ürünleri ve bazı yem katkı maddelerinin ticareti etkilenmiştir. 3285 sayılı Kanun gereğince hastalıkların görüldüğü ülkelerden canlı hayvan ve hayvan ürünleri ithalatına 1996 yılının ortalarından bugüne kadar süren yasaklamalar getirilmiştir. Anılan hastalıkların seyri Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından incelenmekte olup, gelişmeler değerlendirilmektedir.

2002 yılında 297 090 baş koyun, 23 622 baş keçi ihraç edilmiş iken, 2003 yılında 30.496 baş koyun ihracatı gerçekleşmiştir. Kanatlı hayvan ve balın yanı sıra iç piyasada tüketimi olmayan yumuşakçaların (sülük, salyangoz vb.) ihracatı önemli ölçüde artarak sürmektedir. Ancak, bu ürünlerden damızlıkta kullanılan kanatlı hayvan, yumurta ve balın önemli sayılabilecek miktarda ithalatı da yapılmaktadır. 2003 yılına ait hayvancılık ithalatındaki başlıca kalemleri atlar, damızlık kümes hayvanları, yumurtalar, merinos koyunu yapağısı ve halı imalatında kullanılan diğer yapağılar meydana getirmektedir. 2002 yılında damızlık düve ithalatı yapılmamış, 2003 yılında ise 2.127 baş düve ve 1 baş boğa ithal edilmiştir.

Diğer taraftan, merkezde Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından Ortakların Mülkiyetinde Hayvancılık Kooperatif Projesi yürütülmektedir. Bu projeye 2002 yılında 14,5 trilyon TL, 2003 yılında 15,9 trilyon TL ödenek tahsis edilmiştir. Yatırım Programlarında yer alan bu projelere yapılan tahsisatlar süt sığırcılığı, damızlık sığır, besi sığırcılığı, koyunculuk ve arıcılık konularında faaliyet gösterebilmek maksadıyla kurulan kooperatiflere, belli bir sıra dahilinde TCZB tarafından uygulanan faiz oranının belirli bir oranı tutarında faiz oranı uygulanarak kullandırılmaktadır. Kooperatiflere kredi şeklinde kullandırılan bu kaynaklardan elde edilen geriye ödemelerden ihtiyacı olan ve sırada bekleyen diğer kooperatiflere tahsisat yapılmakta ve bu konuda Devlet Planlama Teşkilatı'na bilgi verilmektedir. Ayrıca, halen TC Ziraat Bankası tarafından, tüm ülke genelinde, hayvancılık

⁸⁵ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, **2004 Yılı Mali Programı Destek Çalışmaları**, s:14

faaliyetleri dahil çiftçilere kullanılmak üzere açılan zirai kredilerde indirimli faiz uygulanmaktadır⁸⁶.

Toplumsal hayvansal protein bakımından dengeli ve yeterli beslenebilmesini teminen, 2004 yılında hayvan ıslahına devam edilmiş, kaliteli kesif yem ve yem bitkileri üretimi artırılacak, hayvan hastalık ve zararlılarıyla etkili mücadele ve yayım hizmetleri geliştirilmiştir. Nüfus artışına paralel olarak artan iç talebi karşılayabilmek için hayvancılığa özel önem verilmiş, ete ve süte dayalı sanayi ülke genelinde yaygınlaştırılmıştır.

2004 yılında hayvancılığı geliştirme, damızlık sığırcılık, süt sığırcılığı, koyunculuk, arıcılık, sığır besiciliği kooperatif, hayvan hastalık ve zararlıları ile mücadele ve çayır-mera ve yem bitkilerini geliştirme projelerinin uygulamaları yaygınlaştırılarak sürdürülmüştür.

Bugüne kadar meraların bilinçsiz ve aşırı bir şekilde otlatılmaları, bunların büyük bölümünün tarla arazisi şekline çevrilmesi gibi nedenlerle mera alanları giderek azalmış ve vasıfları bozulmuştur. 25.02.1998 tarihinde kabul edilen 4342 sayılı Mera Kanununun uygulanması, bu Kanunla çelişen bazı kanun, mevzuat da yapılması gereken düzenlemelerin yapılması halinde ve ilgili Mera Fonunun (özel hesap) uygun kullanılması ile soruna orta ve uzun vadede çözümler getirilebilecektir.

Diğer taraftan kaliteli kaba yem arzının yetersizliğini giderebilmek için yapılan çalışmalarla, halen ülkemizde toplam tarım yapılan arazinin yüzde 7-8'ni kapsayan alanın genişletilmesine yönelik tedbirlere devam edilmiştir.

Ülkemize, Doğu ve Güneydoğu Bölgelerimize komşu ülkelere son yıllarda kanun dışı yollardan canlı hayvan girmekte olup, bu durum aynı zamanda yeni hayvan hastalık ve zararlılarını da beraberinde getirmektedir. Hayvan hastalık ve zararlıları ile yapılan mücadelelerin daha etkin yapılabilmesi için Yatırım Programlarına her yıl artan miktarlarda ödenekler konulmaktadır. Bu maksatla 2004 Yılında Hayvan Hastalık ve Zararlıları ile Mücadele Projesi uygulaması için 15,05 trilyon TL ödenek tahsis edilmiştir. Bu konuda, AB Mali Yardım Fonundan, toplam tutarı 15 trilyon TL olan hibe kaynak da ayrıca kullanılacaktır.

Halen yürütülmekte olan Ortakların Mülkiyetinde Hayvancılık Kooperatif Projesine 2004 yılında, bir önceki yıla göre, yüzde 65 artışla 26.1 trilyon TL ödenek tahsis edilmiştir.

⁸⁶ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, **2004 Yılı Mali Programı Destek Çalışmaları**, s:14

Kanatlı hayvan yetiştiriciliğinde 2000, 2001 ve 2002 yıllarında meydana gelen bazı olumsuzluklar üretim artışını azaltmıştır. Ancak, 2003 yılında kanatlı hayvan yetiştiriciliği toparlanma sürecine girmiştir.

2004 yılında 1.500 bin baş sığır suni tohumlama metoduyla tohumlanmıştır. Suni tohumlamada öngörülen hedef gerek ülke toplam sığır sayısı, gerekse de dünyada bu yöntemin yaygın bir biçimde uygulandığı ülkelerle karşılaştırıldığında çok düşük düzeyde kalmaktadır. Hayvancılık sektöründe arzulan verim artışlarının sağlanmasında mevcut genetik kapasite, suni-tabii tohumlama uygulamaları ile arttırılırken, bu konuda bakım, besleme şartlarının iyileştirilmesi ve çeşitli girdi fiyatları ile ürün fiyatları arasındaki dengenin korunması hususları önemini sürdürmektedir. Hayvancılığın geliştirilebilmesi için 5 yıl süreli olarak çıkarılan 2000/467 sayılı Hayvancılığın Desteklenmesi Hakkındaki Kararının genişletilerek devam edeceği tahmin edilmektedir.

Tablo 11- Hayvancılık Talebi

Hayvancılık Talebi							M: Bin Ton D: Milyar TL 1998 Yılı Fiyatlarıyla	
MALLAR	2002 Gerçekleşme		2003 Gerçekleşme		2004 Gerçekleşme		Yıllık Artış (%)	
	Miktar	Değer	Miktar	Değer	Miktar	Değer	2003	2004
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(4/2)	(6/4)
Et (Kanatlı Eti Dahil)	1.481	1.273.070	1.583	1.332.953	1.703	1.397.210	4,7	4,8
Süt	9.520	1.047.200	9.625	1.058.750	9.750	1.072.500	1,1	1,3
Yumurta	618	211.390	637	218.087	663	226.899	3,2	4,0
Yapağı	66	28.791	64	27.249	63	27.156	-5,4	-0,3
Tiftik	0,9	308	-0.1	-592	-0.2	-682	292,2	15,2
TOPLAM		2.650.813		2.719.047		2.804.479	2,6	3,1

Kaynak: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ekonomik ve Sosyal Sektörlerdeki Gelişmeler, Sekizinci 5 Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005), **2004 Yılı Mali Programı Destek Çalışmaları**, Devlet Planlama Teşkilatı Yayın ve Temsil Daire Başkanlığı Yayın ve Şube Müdürlüğü, Ankara 2004, s:18

Tabloya bakıldığında hayvancılık talebi her geçen yıl artmaktadır. Et, süt, yumurta talebi her geçen yıl artarken, yapağı ve kıl değerleri yıllardan yıllara düşüş göstermektedir. Toplam değerlere bakıldığında hayvancılık talebi 2004 yılında diğer yıllara oranla en yüksek düzeydedir.

Tablo 12- Hayvancılık Üretimi

Hayvancılık Üretimi							M: Bin Ton D: Milyar TL 1998	
2002 MALLAR	Gerçekleşme		2003 Gerçekleşme		2004 Gerçekleşme		Yıllık Artış (%)	
	Miktar	Değer	Miktar	Değer	Miktar	Değer	2003	2004
	(D	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(4/2)	(6/4)
Kırmızı Et	840	966.000	845	971.750	855	983.250	0,6	1,2
Beyaz Et	650	318.500	740	362.600	850	416.500	13,8	14,9
Süt	9.520	1.047.200	9.625	1.058.750	9.750	1.072.500	1,1	1,3
Yumurta	620	212.040	645	220.590	672	229.824	4,0	4,2
Yapağı	55	23.760	54	23.328	52	22.464	-1,8	-3,7
Tiftik	1,0	398	1,0	398	1,0	398	0,0	0,0
Kıl	4,5	1.193	4,4	1.166	4,2	1.113	-2,3	-4,5
Diğerleri		88.020		88.200		88.450	0,2	0,3
TOPLAM		2.657.11		2.726.78		2.814.499	2,6	3,2

Kaynak: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ekonomik ve Sosyal Sektörlerdeki Gelişmeler, Sekizinci 5 Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005), **2004 Yılı Mali Programı Destek Çalışmaları**, Devlet Planlama Teşkilatı Yayın ve Temsil Daire Başkanlığı Yayın ve Şube Müdürlüğü, Ankara 2004, s:18

Tabloya bakıldığında, hayvancılık üretimi de her geçen yıl artmaktadır. Kırmızı et, süt ve yumurta da her geçen yıl artış olurken; yapağı ve kıl değerlere diğer yıllara göre düşüş olmuştur.

Tablo 13- Hayvancılık İhracatı

Hayvancılık İhracatı		M: Bin Ton D: Milyar TL 1998 Yılı Fiyatlarıyla						
MALLAR	2002 Gerçekleşme	2003 Gerçekleşme	2004 Gerçekleşme	Yıllık Artış (%)				
	Miktar	Değer	Miktar	Değer	Miktar	Değer	2003	2004
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(4/2)	(6/4)
Yenilebilir Canlı								
Hayvan İhracat	11	1.3970	9	11.430	12	15.240	-18.2	33.3
Eşdeğeri Et	18	5.850	2	650	10	3.250	-88.9	400.0
Yumurta	0.4	360	0.1	90	0.2	180	-75.0	100.0
Kirli Tiftik		2.500		10.830		6.600	333.2	-39.1
TOPLAM		22.680		23.000		25.270	1.4	9.9

Kaynak: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, **2004 Yılı Mali Programı Destek Çalışmaları**, Devlet Planlama Teşkilatı Yayın ve Temsil Daire Başkanlığı Yayın ve Şube Müdürlüğü, Ankara 2004, s:18

Hayvancılık ihracatına bakıldığında her geçen yıl hayvancılık ihracatının arttığını görmekteyiz.

Tablo 14- Hayvancılık İthalatı

Hayvancılık İthalatı	M: Bin Ton D: Milyar TL 1998 Yılı Fiyatlarıyla							
MALLAR	2002	Gerçekleş-	2003 Gerçekleşme	2004 Gerçekleşme	Yıllık Artış (%)			
	me							
	Miktar	Değer	Miktar	Değer	Miktar	Değer	2003	2004
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(4/2)	(6/4)
Damızlık Sığır(Baş)	290	77	-	-	200	53	-	-
Dam. Küm. Hay.	3.500	2.048	2.600	1.521	3.600	2.106	-25.7	38.5
(Bin Baş)	9	7.020	4	3.120	6	4.680	-55.6	50.0
Kirli Merinos Yapağısı	10	2.940	6.5	1.911	8	2.352	-35.0	23.1
TOPLAM		16.885		16.702		19.441	-1,1	16.4

Kaynak: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ekonomik ve Sosyal Sektörlerdeki Gelişmeler, Sekizinci 5 Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005), **2004 Yılı Mali Programı Destek Çalışmaları**, Devlet Planlama Teşkilatı Yayın ve Temsil Daire Başkanlığı Yayın ve Şube Müdürlüğü, Ankara 2004, s:18

Hayvancılık ithalatı ise, 2003 yılında 2002 yılına nazaran küçük bir düşüş yaşamış ancak 2004 yılında tekrar bir yükselişe geçmiştir.

2. Türk Tarım Politikaları Gelişimi ve Uygulanan Tarım Politikaları

Türk tarım sektörü ve gıda sanayiindeki yetersiz rekabet gücü, gelecekte karşılaşılabilecek siyasi ve ekonomik sorunların başında gelecektir. Rekabet gücünü artırmak için alınacak önlemler, bir yandan da, kırsal alanların gelişmesine dolaylı katkı sağlayacaktır. Doğaldır ki bu önlemler, Türk nüfusunun %33'ünün tarım sektöründe çalıştığı ve AB'nin aksine kırsal alanların büyük bölümünde tarımın halen en önemli ekonomik sektör olduğu göz önüne alınırsa, önemli miktarda kaynak harcanmasına neden olacaktır⁸⁷.

Türkiye'de günümüze kadar, diğer ülkelerde veya AB'de olduğu gibi yasa gücünde belirlenmiş tarım politikası çerçevesi uygulanamamıştır. 2006 yılında kabul edilen Tarım Kanunu ile Türkiye ilk defa tarım politikalarının ne olduğunu belirten

⁸⁷ www.ikv.org.tr/pdfs/6c02d3a6.pdf , Kasım-2003

ve çerçevesini çizen bir kanuna kavuşmuştur. Ancak ilgili uygulama yönetmelikleri çıkmadığı için henüz bu kanunun tam olarak uygulanabildiğini söylemek mümkün değildir. Bu nedenle mevcut durum içerisinde Türkiye’de yerleşik bir tarım politikası bulunmamaktadır. Türkiye’de tarım politikalarının resmi ağızdan dile getirildiği en önemli belge beş yıllık kalkınma plânları ve programlardır. Yıllar içerisinde farklı kurum ve kuruluşlarla yönetilmiş olan Türk tarım politikasını üç döneme ayırarak incelemek mümkündür. Her üç dönemde de bu politikalar tarım kanunu ile desteklenmediğinden daha çok o dönemdeki ihtiyaçları karşılamak amacıyla gerçekleştirilmiş uygulamalar olarak görülmektedir. Genelde istikrarlı çerçevesi olmayan Türk tarım politikası uygulamaları, tımar sistemi olarak adlandırılan Osmanlı Toprak Düzeni’nden kalan bozuk bir tarımsal yapı üzerinde, Cumhuriyet döneminin ilkeleri ile oluşturulmuş içerde destekleyici ve müdahaleci, gümrüklerde ise koruyucu ve görelî olarak daha ulusçu bir görünüm vermektedir.

Türkiye’de devletin tarım sektörüne yönelik destekleme politikaları uzun yıllar taban fiyat belirlenerek destekleme alımlarında bulunulması şeklinde yoğunlaşmış daha sonra girdi destekleri, düşük faizli kredi, teşvik primi ödemeleri, hayvancılığı geliştirme teşvikleri ile ürün bazında uygulanan belirli ürünlerde ekim alanlarını sınırlandırarak alternatif ürünlere geçişin teşvik edilmesine yönelik tazminat ödemeleri ve destekleme primleri gibi uygulamalarla tarım sektörünün desteklenmesi yoluna gidilmiştir.

2.1. 1980 Yılına Kadar Uygulanan Tarım Politikaları

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de 1929–1930 ekonomik bunalımı ve bu bunalımın özellikle tarımsal ürün fiyatlarında çöküşe yol açması nedeniyle bu dönemde korumacı politikalar önem kazanmıştır. 1980 öncesi dönemde çoğunlukla kullanılan araçlar; taban fiyat ve destekleme alımları ile birlikte girdi sübvansiyonları ve ucuz kredi desteklemeleri olmuştur.

Cumhuriyetin başlangıç yıllarında temel üretim aracı topraktı ve kapitalist üretim ilişkileri fazla yayılmamıştı. Dönemin sivil-asker bürokratları, cılız sermaye kesimleri ve toprak ağalarından oluşan iktidar bloğunun tarım politikalarının özelliği; tümüyle zengin köylü ve toprak ağası işletmelerini desteklemek, onların kapitalist gelişmesini temin etmek; makineli tarıma geçmelerini sağlamaktı. İkinci Paylaşım Savaşı’nın ardından değişen dünya dengelerine paralel olarak, Türkiye’ye savaş sonrası Avrupa’yı besleyen, tarım ürünü ihraç eden bir ‘görev’ biçildi. Bu amaçla

Marshall Planını'ndan alınan payın bir kısmı tarımın makineleşmesine harlandı. 1950'lerin ilk yarısında ülkeye 40 bin üzerinde traktör girdi. 1950'li yıllarda traktör sayısındaki büyük artışa paralel olarak ekim alanları hızla genişledi. Tarımsal kredi ve çağdaş girdi kullanımının artması sonucu tarımsal üretimde büyük bir artış oldu. Fakat, dünyanın gelişmiş ülkelerinde bilgisayar donanımlı tarım teknolojisinin kullanımının giderek artmasına karşılık, Türkiye tarımında halen karasaban, hayvan pulluğu kullanılmaktaydı. Tarımsal yapı küçük ve geçimlik işletmelerin egemen olduğu bir yapıya sahip. Türkiye'de 1980'lere değin kırsal kesimde bir yandan pazar ilişkilerinin kökleştirilmesi, öte yandan da bu ilişkilerden zararlı çıkan küçük üreticiliğin bir ölçüde desteklenerek, iç göç sürecinin görece olarak denetim altında geliştirilmesi hedeflendi. Tarımsal girdi, kredi sübvansiyonları ve temel ürünlerdeki fiyat destekleriyle yürütülen bu politikayla kırsal nüfusun gelir düzeyi belirli bir seviyede tutuldu⁸⁸.

Bu dönemde, sayıları yıllara göre değişmekle birlikte, birçok ürüne “pazar fiyatı desteği” verilmiştir. Pazar fiyatı desteği her zaman politika tartışmalarının merkezinde olmuş ve diğer araçlara göre desteklemede daha önemli bir yer edinmiştir.

1960'larda planlı kalkınma dönemine yeniden girilmesiyle birlikte 1963 yılında, destekleme uygulamaları da kalkınma planları çerçevesinde ele alınmaya başlamıştır. Tarım sektörüne yönelik amaç ve stratejiler kalkınma planları ve yıllık programlarla belirlenmeye başlanmıştır. Bu planlama dönemlerinde de pazar fiyatı desteği uygulamasına devam edilmiş bunun yanında, yoğun olarak kimyevi gübrede sübvansiyon uygulanmıştır. Ayrıca finansman sıkıntısına çözüm üretebilmek için piyasa faizlerine göre tarıma verilen düşük faizli kredilerle çiftçi desteklenmeye çalışılmıştır⁸⁹.

2.2. 1980 – 2000 Yılları Arasında Uygulanan Tarım Politikaları

1980 yılında serbest pazar ekonomisine geçişle birlikte, genel ekonomi politikaları açısından olduğu kadar tarım politikaları açısından da dönüm noktası olmuş ve tarım sektörüne yönelik uygulanan politikalarda da önemli değişiklikler

⁸⁸ www.tumgazeteler.com/fc/rbt.cgi?a=683165&baslik=Cumhuriyetin%20tar%20FDm%20tarihi - 7k - 01-11-2004

⁸⁹ Yalçinkaya Neslihan, Yalçinkaya, Hakan, Çılbant Coşkun, **Avrupa Birliği'ne Yönelik Düzenlemeler Çerçevesinde Türk Tarım Politikaları ve Sektörün Geleceği Üzerine Etkisi**, www.bayar.edu.tr/~iibf/dergi/pdf/C13S22006/NYHYCC.pdf -13-02-2006

yapılmıştır. 24 Ocak kararlarının uygulandığı 1980’li yıllar, iç ticaret hadlerinin hızla tarım aleyhine geliştiği bir dönem olmuştur⁹⁰.

Bu dönemde, tarım piyasalarına destekleyici, koruyucu yöndeki devlet müdahalelerinin kapsamının daraltılması öngörülmüştür. 1980 öncesinde yaşanan enflasyonlara tarımsal ürün fiyatlarının, tarımsal girdilere verilen sübvansiyonların ve düşük faizli kredilerin parasal genişleme üzerindeki etkisinin neden olduğu görüşü, devletin tarıma bakış açısının değişmesine yol açmıştır.

Sonuç olarak, tarım sektörü enflasyonun başlıca nedenleri arasında değerlendirilmeye başlamıştır. Bu bağlamda birçok üründeki pazar desteği azaltılmaya başlamış, sübvansiyonlar kaldırılmış ve tarımsal kredilerdeki faizler piyasa oranlarına yaklaşmıştır.

Destekleme fiyatlarının açıklanmasında gecikmeleri önlemek ve desteklemeci kuruluşların piyasaya zamanında ve etkin bir şekilde girmesini sağlamak amacıyla, “Destekleme Çerçeve Kararnamesi” 1982 yılında çıkartılmış, böylece destekleme fiyatlarının saptanmasında “Ekonomik İşler Yüksek Koordinasyon Kurulu”, alım esaslarının saptanmasında ise “Para-Kredi Kurulu” yetkili kılınmıştır.

Bu dönemde, Türkiye’deki tarım sektörü, daha çok yapısal önlemleri içermeyen, kısa vadeli politik konjonktüre endeksli fiyat ağırlıklı destekleme politikası araçları ile yönlendirilmeye çalışılmıştır.

1980 sonrası, IV., V., VI., VII. Plan dönemlerinde tarım politikaları ile ilgili olarak belirlenen ortak amaçları şu şekilde özetlemek mümkündür⁹¹:

- Artan nüfusun beslenme ihtiyacının karşılanması,
- Tarım ürünleri fiyatlarında istikrarın sağlanması,
- Üretimin kötü hava şartlarından daha az etkilenmesinin sağlanması,
- Tarımda çalışanlara yeterli ve düzenli gelir temini,
- Tarım ürünleri ihraç olanaklarının geliştirilmesi,
- Tarım ürünlerinin işlenme ve pazarlanmasında etkinliğin sağlanması,
- Tarım sektöründe gerek kooperatifleşme yoluyla gerek kamu kuruluşlarının yardımıyla örgütlenmenin sağlanması,
- Tarıma dayalı sanayilere ham madde temini,
- Tarımda modern yöntemlerin uygulanması.

⁹⁰ Türkiye Erozyonla Mücadele Vakfı, a.g.e., s:74

⁹¹ Yalçinkaya, Yalçinkaya, Çılbant, a.g.m., s:5

1981 yılından itibaren destekleme alımlarına konu olan ürün sayısı azaltılmaya başlanmış, 1990 yılında 10 ürüne kadar daraltılmıştır. Seçim yılı olan 1991 yılında, daha önceki daralmanın aksine tam ters bir politika izlenmiş, desteklenen ürün sayısı arttırılmıştır. Aynı politika, izleyen koalisyon hükümetince de korunmuş ve 1992 yılında desteklenen ürün sayısı 26'ya ulaşmıştır.

1990'lı yılların başlarında gerçekleştirilen en yakın tarihli Genel Tarım Sayımı, tarım sektöründe çalışanların %35'inin kendi işletmelerine sahip olduğunu %60.9'unun ise ücretsiz aile işgücünden oluştuğunu ortaya koymaktadır. Ücretsiz aile işgücünün %71.2'sini kadınlar oluşturmaktadır⁹². Türkiye'nin tarım üretiminin yıllık ortalama artış hızının 1988 yılından bu yana %1'in altında seyrettiği, nüfus artış hızının %2'ye yakın olduğu dikkati çekmektedir⁹³.

5 Nisan 1994'te mali piyasalar ve döviz kuruna istikrar kazandırmak, sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak ve yapısal reformları uygulamak için "Ekonomik Önlemler ve Uygulama Planı" yürürlüğe konmuştur.

Bu planda temel ilke olarak, üretim yapan ve sübvansiyon dağıtan bir devlet yapısından, ekonomide piyasa mekanizmasının tüm kurum ve kurallarıyla işlemesini sağlayan bir devlet yapısına geçilmesi hedeflenmiştir. 1994 yılında 5 Nisan kararları ve IMF'ye olan ulusal taahhütlerimiz çerçevesinde, destekleme modeli daha rasyonel bir yapıya kavuşturmak adına yeniden düzenlenmiştir.

5 Nisan kararlarında tarım sektörüyle ilgili olarak alınan başlıca önlemler şunlardır:

1. Dünya fiyatlarının üstünde seyreden destekleme fiyatları bazı ürünlerde ekim alanlarının genişlemesine, üretim fazlası oluşmasına ve devletin aşırı alımlar yaparak yüksek stok maliyetlerine katlanmasına neden olmaktadır. Destekleme fiyatları belirlenirken dünya fiyatlarındaki gelişmenin yanı sıra yurtiçi faktör fiyatlarındaki gelişmeler de dikkate alınacaktır.

2. Bu kapsamda tarımsal destekleme fiyatları, ücret ve maaşlarda öngörülen hedeflerle tutarlı olarak belirlenecektir.

3. Tarımsal destekleme konusunda hedef kitleye doğrudan ödeme yapma ve kredi kolaylıkları sağlama gibi fiyat desteği dışındaki konulara ağırlık verilecektir.

⁹² Tarım Reformu Genel Müdürlüğü APK Daire Başkanlığı, "Ülkemizde Tarımsal Yapıya İlişkin Özellikler" Tarım ve Köyşleri Bakanlığı Yayınları, Temmuz-Ağustos 1998, s:17

⁹³ İktisadi Kalkınma Vakfı, a.g.e., s:90

4. Tarımsal girdilerle ilgili sübvansiyonlarda bütçe ödenekleriyle sınırlı kalınacaktır.

5. Dağıtımı devlet tarafından yapılan girdilerin fiyatları piyasa koşullarına göre belirlenecektir.

6. Tarımsal destekleme alımının kapsamı daraltılacaktır. Hububat, şeker pancarı ve tütün bu kapsamdan çıkarılacaktır⁹⁴.

5 Nisan Kararları sonucunda, destekleme ile görevli kuruluşların doğrudan ya da dolaylı olarak TCMB kaynaklarını kullanmalarına son verilmiş, bunun yerine, ürünlerin giderek daha çok borsalarda işlem görmesi ve özel sektörün ve üretici birliklerinin piyasalara katılımını arttırarak, fiyatların daha rasyonel ve dünya piyasalarıyla uyumlu düzeylerde oluşması yönündeki politikalar benimsenmiştir. Ancak bu politikalar başarıyla uygulanamamıştır. Bunun temel nedeni teknik, ekonomik ve sosyal açıdan birçok sorunun varlığını korumasıdır. Ekonomik ve sosyal sorunların çözümünü sadece politikalarla bulmak mümkün değildir. Sonunda, 1999 yılı öncesinde genellikle ürün fiyatlarının dünya fiyatlarıyla uyumsuz olarak belirlenmesi beraberinde dışa karşı korumacılık önlemlerini getirmiştir. Yüksek fiyatlar bir taraftan bütçe olanaklarını zorlamış, diğer taraftan kaynak dağılımı ve tüketici refahını, dolayısıyla da toplumsal refahı olumsuz etkilemiştir. Yüksek fiyatla, dünya piyasalarına ürün arzı mümkün olamayacağından, ihracata da sübvansiyon uygulaması zorunlu hale gelmiştir. İhracatta yaşanan tikanıklıklar ise sonuçta yine üreticileri etkilemiştir. Desteklemenin kapsamı ve fiyat düzeyleri, iç ve dış talepteki gelişmelerle yeterince ilişkilendirilmeyerek bazen ekonomik, çoğunlukla da politik kaygılarla belirlenmiştir. Bazı ürünlerin üretimleri, pazar istekleri gözetilmeden teşvik edilmiştir.

Sözü edilen dönemde, tarım sektörü ile ilgili olarak, dört konunun altını çizmekte yarar görülmektedir. Bunlardan birincisi, bir önceki dönemden başlatılan tarımsal KİT özelleştirmelerinin gerçekleştirilmesi olmasıdır. İkinci konu, 1990-94 yılları aralığında, iç ticaret hadlerinin tarım lehine gelişmesidir. Üçüncü özellik, dönemin ortasındaki 1994 krizi sonuçları ile ilgilidir. Sermayenin merkezileşmesi ve kısa süreli sermaye hareketlerinin kural tanımaz bir hız kazanması, bir çok az gelişmiş ülkede olduğu gibi, Türkiye ekonomisini de yapısal krizler ile karşı karşıya bırakmakta ve kriz dönemleri tarım sektörünün en çok kaybettiği dönemler

⁹⁴ Yalçinkaya, Yalçinkaya, Çılbant, a.g.m., s:5.

olmaktadır. Son olarak ise, Dünya Ticaret Örgütü, kapsamında imzalanan tarım anlaşması ve AB ile imzalanan gümrük birliği anlaşması, tarım politikalarının dışsal belirleyici niteliğine dönüşmüşlerdir⁹⁵.

2.3. 2000 Yılı ve Sonrasında Uygulanan Politikalar

2.3.1. 2000 Yılından Günümüze Kadar Uygulanan Politikalar

2000’li yıllara gelindiğinde, bir taraftan tütün ve çay gibi belli ürünlerdeki değerlendirilemeyen aşırı stokların imha edilmesi sektörü zorlarken, diğer taraftan hayvansal ürünler ve yağlı tohumlarda olduğu gibi arz açıklarının meydana gelmesi, sektördeki dengesizliği ve planlama eksikliğini gözler önüne sermiştir. Tarımsal üretimin yönlendirilmesi ve ekonomik dengelerin korunmasını amaçlayan tarımsal destekleme politikaları; desteklerin hedef kitleye ulaştırılamaması, istenilen hedeflerin gerçekleştirilememesi ve devlete getirdiği mali yük nedeniyle etkisini yitirmiş, kalkınmaya yönelik hedefleri engelleyen unsurlar olarak gündeme gelmiştir.

Türkiye’de 1990’lı yılların sonuna doğru tarım politikalarında reform ihtiyacının gündeme gelmesi, ülkedeki iç gelişmeler ve bu dinamiklerden kaynaklanan tartışmalar kadar, üyesi olduğu ve birtakım taahhütler altına girdiği Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) ve Avrupa Birliği (AB) gibi uluslararası kurum ve organizasyonların politikalarının etkisinin bir sonucudur.

9 Aralık 1999 IMF Niyet Mektubu ve Yeniden Yapılandırma Programı, tarım politikaları açısından yeni bir dönem olmuştur. Bu niyet mektubunda tarımla ilgili aşağıdaki maddeler yer almıştır:

1. Uygulanmakta olan mevcut destekleme politikalarından vazgeçilerek yerine küçük üreticiyi hedef alan araziye dayalı Doğrudan Gelir Desteği Sistemine geçilmesi,
2. Hububat, tütün ve şekerpancarı fiyatlarının dünya fiyatları ile uyumlu olması ve zaman içinde destekleme alımlarının kaldırılması,
3. Hükümet adına bazı tarımsal ürünlerde destekleme alımı yapan Tarım Satış Kooperatif ve Birliklerinin özerk yapıya kavuşturulması doğrultusunda yasa çıkartılması,
4. Hükümetin çiftçilere verdiği kredi sübvansiyonunun aşamalı olarak ortadan kaldırılması,

⁹⁵ Türkiye Erozyonla Mücadele Vakfı, a.g.e., s:76

5. Gübre ve diğer girdi sübvansiyonlarının 2000 ve 2001’de nominal olarak sabit tutulması ve daha sonra tamamen kaldırılması.

Son yıllarda, değişen ülkesel ve uluslararası koşullar yeni fırsatları yaratırken, tarım ve gıda sektöründe farklı yaklaşımlar ve reform gerekliliğini de gündeme getirmiştir. Mevcut politikaların etkinliğini yitirmesi nedeniyle, tarım, Avrupa Birliği ile entegrasyonda öncelikle geliştirilmesi gereken bir sektör olarak belirmiş, Dünya Ticaret Örgütü kuralları karşısında zorlanmış ve uyumu güçleşmiştir. Uygulanmakta olan kendi kendine yeterli olmaya yönelik politikaların çok taraflı anlaşmalarda yer aldığı şekliyle, gerekli görülen “Tarım Reformu” çerçevesinde değişerek, ülkelerin önemli ürünlerde kendine yeterli olma politikaları yanında karşılaştırmalı üstünlüğe sahip ürünleri yetiştirmeleri ve piyasa fiyatlarına hassasiyeti artırıcı politikaların benimsenmesi öngörülmüştür. Söz konusu reform ile daha önceki destekleme uygulamalarının kaldırılması ve Doğrudan Gelir Desteği Sistemi (DGDS)’ne geçilmesi hedeflenmiştir⁹⁶.

2.3.2. Türkiye’de Tarım Politikalarının Geleceği: Tarım Kanunu ve Tarım Stratejisi 2006-2010

Günümüzde uygulanan tarım politikasının amaçlarını şu şekilde özetlemek mümkündür:

Kaynakların etkin kullanımı ilkesi çerçevesinde ekonomik, sosyal, çevresel ve uluslar arası gelişmeler boyutunu bütün olarak ele alan örgütlü, rekabet gücü yüksek, sürdürülebilir bir tarım sektörünün oluşturulması temel amaç olarak belirlenmiştir. 2004 yılında hazırlanan ve 2005 yılında çıkan Tarım Kanunu, tarım politikalarını belli bir çerçeveye oturtmaktadır. Bu kanun metninde çıkarılan Tarım Stratejisi 2006-2010 ise bu 5 yılda nasıl bir strateji ile tarım politikalarının yürütüleceği ortaya koymaktadır.

Kaynakların etkin kullanımı ilkesi çerçevesinde ekonomik, sosyal, çevresel ve uluslar arası gelişmeler boyutunu bütün olarak ele alan örgütlü, rekabet gücü yüksek, sürdürülebilir bir tarım sektörünün oluşturulması bu stratejinin temel amacıdır. Bu temel amaç doğrultusunda tarım stratejisi belgesi, 2006-2010 yılları arasında, AB’ye uyumu da gözeterek, tarım sektörü ile ilgili kesimlerin karar almaları kolaylaştırmak, sektörün kalkınma hedef ve stratejileri doğrultusunda geliştirilmesi sağlamak ve

⁹⁶ Yalçinkaya, Yalçinkaya, Çılbant, a.g.m., s:6

Tarım Çerçeve Kanunu ile bu kanuna dayalı olarak hazırlanacak ikincil mevzuatın temelini oluşturmak için hazırlanmıştır⁹⁷.

Bu kanundaki stratejik amaçlar vardır.

- Sürdürülebilirlik ilkesi çerçevesinde kaliteye dayalı üretim artışı ile gıda güvenliği ve gıda güvencesinin sağlanması,
- Üreticilerin gelir düzeyinin yükseltilmesi ve istikrarının sağlanması, üretim maliyetlerini azaltıcı ve teknolojik gelişimi hızlandırıcı tedbirlerin uygulamaya konulması yoluyla üreticilerin rekabet düzeylerinin yükseltilmesi,
- Tarımsal pazarlama altyapısının iyileştirilmesi ve üreticilerin pazara erişim düzeylerinin artırılması, tarım-sanayi entegrasyonunun geliştirilmesi, işleme sanayinin rekabet edilebilirliğini artırıcı nitelikte uygun ve kaliteli hammaddenin temin edilmesi ile tüketici tercihlerinin karşılanması amacıyla yönelik tedbirlerin alınması,
- Üreticilerin katılımını ve sorumluluğunu esas alan ve doğrudan üreticilere finansman sağlayan yaklaşıma dayalı kırsal kalkınma projelerinin oluşturulması ve söz konusu projelerin kırsal yaşam şartlarını iyileştirecek biçimde uygulanması,
- Kamudan bağımsız bir yapıda üreticilere, üretimden pazarlamaya kadar olan safhalarda hizmet vermek üzere, kar amacı gütmeyen Tarımsal üretici Birliklerinin kurulması ve geliştirilmesi ile tarımsal nitelikli diğer üretici örgütlerinin geliştirilmesi, söz konusu örgütlerde denetimin özerkleştirilmesi,

temel stratejik amaçlardır⁹⁸.

Temel ilkeler ise, Avrupa Birliği Ortak Tarım ve Balıkçılık Politikalarına Uyum ve Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması'nın esas alınması, piyasa koşullarında tarımsal üretime yönelik olarak piyasa mekanizmalarını bozmayacak destekleme araçlarının uygulanması, tarım ve kırsal kalkınmada bütüncül yaklaşım ve katılımcılığın benimsenmesi olarak belirlenmiştir. Ancak her ne kadar tarımsal politika hedefleri tarımı gelişmiş ülkelerin hedefleri ile aynı tespit edilmiş olsa da hedeflerin aynı tespit edilmiş olması sonuçların birbirlerine benzer olacağı anlamına

⁹⁷ **DPT ve Dünya Bankası İnceleme Raporu**, Tarım Stratejileri 2006-2010, Ankara-2004 s:21

⁹⁸ Yavuz, a.g.e., s:61

gelmemektedir. Bu stratejinin doğru olup olmadığı ancak yaşanarak öğrenilebilecektir.

Avrupa Birliği Komisyonu'nun her yıl düzenli olarak açıkladığı ilerleme raporlarından biri olan 2005 İlerleme Raporu'nda bu Strateji'nin, Tarım Çerçeve Yasasına temel oluşturacak nitelikte olduğu kabul edilmiştir. Ancak sürdürülebilir ve rekabetçi bir tarımsal gıda sektörü yaratılması taahhüdü, gıda güvenliği standartlarının geliştirilmesi, çeşitlendirilmenin teşvik edilmesi ve tarımsal çevre planlarının desteklenmesi gibi, bazı önemli açılardan geri adım teşkil ettiği ileri sürülmüştür. Örneğin, Strateji Belgesinde doğrudan ödeme sisteminin toplam tarım bütçesi içindeki payının % 76'dan % 45'e indirilmesi ve belli ürünler üzerinde odaklanılması planlanmıştır. İlerleme raporuna göre ise prime bağlı üretimin artırılması ve Türkiye'nin kendi kendine yeterli olmadığı ürünlerin üretiminin teşvik edilmesi için üretime bağlı doğrudan gelir ödemelerinin artırılması öngörülmüştür⁹⁹.

3. Türkiye'de Tarımsal Destekleme Politikaları

Türkiye'de tarımsal destekleme politikaları ile; ülke gereksinimlerine uygun optimum üretim yapısının sağlanması, üreticinin korunarak uygun gelir olanağına kavuşturulması ve böylece tarımın ülke ekonomisine olan katkısının artırılması amaçlanmaktadır.

Tarımsal ürün piyasalarının, tarımsal işletmelerin ve nihayet tarımsal ürünlerin gösterdikleri özelliklerin sonucu olarak, tarımsal ürün fiyatlarının istikrarsız ve aynı zamanda tarım dışı ürün fiyatlarına göre daha düşük düzeyde olduğu görülmektedir. Tarım ürünlerinin arz-talep esnekliği düşük, üretim periyodu diğer sektörlerle göre uzundur. Bu özellikleri ve toplumda sosyal dengelerin sağlanması ve korunmasına katkıları, ürün muhafazası ve bunlarla ilgili pazarlama olanaklarının zor ve diğer sektörlerle göre gelirinin düşük olması gibi etkenlerle tarım sektörü ülkelere göre değişmekle birlikte, piyasa ekonomisinin en yaygın uygulandığı ülkeler dahil birçok ülkede üretim-tüketim zinciri içerisinde desteklenmektedir.

Tarım sektöründe, mevcut risk ve belirsizlikler yanında, paranın geri dönüşüm hızının düşük ve sermaye birikiminin yetersiz ve buna bağlı olarak yatırımların az olması, sektörde desteklemeleri ve teşvikleri gerektirmektedir.

⁹⁹ Yalçinkaya, Yalçinkaya, Çılbant, a.g.m., s: 6

Türkiye’de tarımsal desteğin en önemli kaynağı, sınırlarda uygulanan yüksek koruma nedeniyle yükselen fiyatlar aracılığıyla tüketicilerden sağlanan transferlerdir. Türkiye’de üreticiye verilen desteğin yaklaşık %80’i tüketiciden transferlerle sağlanmaktadır. Bu bir vergi olarak ifade edilecek olursa, tarımsal ürün tüketicilerinin ödedikleri fiyatların yaklaşık %30’unun (dünya fiyatı – iç piyasa fiyat farkı) vergi olduğu ileri sürülmektedir. Desteğin geri kalanı, yaklaşık %20’si bütçe gelirlerinden sağlanmakta, ve daha çok girdi sübvansiyonlarını karşılamak için kullanılmaktadır¹⁰⁰.

3.1. Tarım Reformu Projesi ve Doğrudan Gelir Desteği

3.1.1. Tarım Reformu Projesi Uygulaması

Türkiye 2001 yılından itibaren uygulanmaya başlanan Tarım Reformu Projesi (ARIP) kapsamında; tüm tarımsal fiyat desteklemelerini ve girdi sübvansiyonlarını kaldırarak Doğrudan Gelir Desteği Sistemine (DGDS) geçmiştir. Üreticilere tarımsal üretim amacıyla işledikleri araziler için Bakanlar Kurulu tarafından belirlenen birim ödeme miktarı üzerinden, doğrudan ödeme yapılması planlanmıştır¹⁰¹. Başka bir deyişle 2000 reformu, Türkiye tarımsal destekleme politikalarında radikal bir değişiklik olarak gündeme gelmiştir.

Her ne kadar 2000 yılı Ekonomik stikrar Programı ile birlikte uygulamaya giren tarım reformu, OTP’ye uyum konusundan bağımsız olarak hazırlansa da reformun ana unsuru olan “Doğrudan Gelir Desteği Sistemi”, AB’de Mayıs 92 reformu ile uygulamaya sokulan telafi edici ödeme sistemine benzerlik göstermektedir.

Dünya Bankasının desteği ile 2000 yılından itibaren uygulanmaya başlayan tarım reformu üç ana unsur içermektedir. Bunlar:

1. Doğrudan gelir desteği,
2. Fiyat ve girdi desteklerinin aşamalı olarak kaldırılması ve
3. Tarımdaki devlet işletmelerinin özelleştirilerek tarım ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanmasında hükümet müdahalesinin azaltılmasıdır¹⁰².

Doğrudan Gelir Desteği (DGD), Dünya Ticaret Örgütü’ne göre kamu kaynaklarından hedef tarım üreticilerinin gelir düzeyini etkilemek amacıyla yapılan

¹⁰⁰ Yalçinkaya, Yalçinkaya, Çılbant, a.g.m., s: 7

¹⁰¹ Yalçinkaya Neslihan, Yalçinkaya, Hakan, Çılbant Çoşkun, Avrupa Birliği’ne Yönelik Düzenlemeler Çerçevesinde Türk Tarım Politikaları ve Sektörün Geleceği Üzerine Etkisi, Yönetim ve Ekonomi, Cilt:13, Sayı:2, Yıl:2006, s:109

¹⁰² Yalçinkaya, Yalçinkaya, Çılbant, a.g.m., s:8

transferler şeklinde uygulanan bir politikadır. DGD ile üreticilere üretimden bağımsız doğrudan gelir ödemesi yapılmaktadır. Bu politikanın özelliği, piyasanın işleyişine bir müdahale olmaması nedeniyle üretim, tüketim, ve dış ticaret kararlarının piyasa koşullarına göre belirlenmesi, desteklemenin toplumsal refah kayıplarına neden olmaması ve harcamaların hangi amaçla yapıldığını izleme açısından uygulamanın şeffaflığıdır. Ayrıca tarım kesimine yönelik gelir yardımının hedef kitleye bağlı olarak daha adil bir gelir dağılımını sağlaması da hedeflenmiştir. 2000 yılından itibaren uygulanan destekleme türlerinin yıllar başlamıştır. 2004 yılında DGD uygulaması çerçevesinde 2003 yılında olduğu gibi, dekar başına ödeme 16 milyon TL ve tarım arazisi üst sınırı 500 dekar olarak belirlenmiştir. 2003 yılında, çiftçi kayıt sistemine dahil olan yaklaşık 2,76 milyon üretici ve toplam 16,6 milyon hektar arazi için 2,72 katrilyon TL ödeme yapılmıştır. Bütçe imkanlarının kısıtlı olması ve kayıt işlemlerinin zaman alması nedeniyle yıl ödemelerinin büyük bir bölümü bir sonraki yılda tamamlanabilmektedir¹⁰³.

3.1.2. Tarım Reformu Projesi (ARIP)nin Etkileri

2000 yılında uygulamaya konan tarım reformu projesi ile, yıllardır azalma eğiliminde olan destekler %40-%50 oranında azalmaya devam etmiştir. Örneğin, 1999 yılında 4,2 milyar dolarlar düzeyinde olan kamusal tarım desteği, 2002 yılında 1,2 milyar dolar düzeyine gerilemiş, destek kompozisyonu tümüyle değiştirilmiştir.

1999 yılı sonunda başlayan dönemde uygulanan tarım reformunun Türkiye tarım yapısı üzerinde doğurduğu sonuçlar, Dünya Bankası tarafından incelenmiş ve yayımlanmıştır. Raporun ana hatlarını aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür:

- 1999 – 2002 aralığında, tarımsal sübvansiyonlar 6 milyar ABD \$ azalarak 1,1 milyar ABD \$'a inmiştir. Başka bir deyişle, tarımsal sübvansiyonların GSMH'ya oranı %3,2'den % 0,5'e inmiştir.
- Aynı dönemde, tarımsal GSMH 27 milyar ABD \$'dan 22 milyar ABD \$'a inmiştir.
- Çiftçiler üzerindeki net etki, yaklaşık 4 milyar ABD \$ tutarında yıllık zarar olmuştur.
- 2002 – 2003 reform döneminde gerek suni gübre gerekse tarımsal kimyasal madde kullanımı % 25 – 30 azalmıştır.
- Tarım kredisi faiz oranları negatiften pozitifte dönmüştür.

¹⁰³ Yalçinkaya, Yalçinkaya, Çılbant, a.g.m., s:7

- Kredi alan çiftçiler, borçlarını başlıca üç nedene bağlı olarak ödememişlerdir; tarımsal gelirdeki azalmalar, yüksek reel faiz oranları ve bazı çiftçilerin borçların kısmen affedilmesi yolundaki beklentileri.

- 1999 – 2001 arasında, Türkiye’de üretilen başlıca tarım ürünlerinin brüt değeri, reel olarak % 16 azalmıştır.

- Bütün ürün çeşitlerinde Türk ihracat ve ithalatının 1997 – 2002 döneminde artış göstermesine karşın tarım ve gıda ürünlerinin toplam ihracat ve ithalattaki payı düşmüştür. 2001’deki önemli orandaki devalüasyon, üretim artışı ile birlikte ihracatın artmasına yardımcı olmuş ve işlenmemiş tarım ürünü ithalatındaki azalmaya yol açan en önemli faktör olmuştur.

- 1999 – 2001 arasında hektar başına üretimin dolar eşdeğeri % 28 azalmıştır (864 ABD \$/hektardan 621 ABD \$/hektara). Bütün önemli tarım ürünü gruplarında genel düşüş kaydedilmiştir. Bu düşüş % 13 ile bakliyatla en az oranda, % 38 ile tütün şeker pancarı ve pamuğu da içeren bir kategori olan öteki tarla ürünlerinde en yüksek oranda gerçekleşmiştir. Hektar başına meyve değeri % 29 azalırken, hububat ve sebze değeri sırası ile % 22 ve % 23 düşmüştür. Bu dönemde hektar başına katma değer dolar bazında yaklaşık % 40 düşüş kaydetmiştir.

- Reform döneminde toplam ekili alan, Akdeniz Bölgesi dışında bütün bölgelerde yaklaşık % 2 azalmıştır. Bu azalmanın üçte ikisi, ekili alanın (başlıca tahıl) ve nadasa bırakılan tarlaların 300.000 hektardan fazla (ekili alanın yaklaşık % 3,5’u oranında azalma) azaldığı Orta Anadolu Bölgesinden kaynaklanmıştır.

- 1999 ve 2001 arasında tarım ürünleri fiyatları, tahmini olarak % 40 düşmüştür.

- Türkiye, OECD ülkeleri arasında en düşük destekleme oranlarına sahip olan ülkeler arasında bulunmakla birlikte GSMH’nin yüzdesi olarak bu destek, OECD ülkelerindeki en yüksek destek oranlarından biridir.

- DGD programı, çiftçilerin maruz kaldığı net gelir kaybının yaklaşık % 35 – 45’ini karşılamıştır. Bu durum, tarım nüfusunun yaklaşık dörtte üçünü içeren DGD Programından fiilen yararlanabilenleri etkilemektedir¹⁰⁴.

Sonuçlar, Türkiye tarımının içinde bulunduğu duruma ilişkin net, açık ve çarpıcı bilgiler vermektedir.

¹⁰⁴ Türkiye Erozyonla Mücadele Vakfı, a.g.e., s:85

OTP çerçevesinde uygulama kapsamı giderek genişleyen DGD, Türk tarım sektöründe halen kısıtlı bir çerçevede kullanılmaktadır¹⁰⁵.

2001 yılından bu yana tarımsal destekleme alımları ile girdi sübvansiyonlarını ikame eder durumdaki DGD politikasının, Türkiye’de mevcut uygulama biçimiyle tarımsal üretimi etkileme gücü yoktur ve daha çok sosyal yardım niteliğindedir. Ayrıca, arazi üzerinden ödenen DGD ödemeleri, bölgeler arasında işletmeler arasında ve ürünler arasında bir dengesizlik yaratmaktadır. Ortalama işletme büyüklüğü daha fazla olan bölgelerdeki (İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri gibi) üreticiler diğer bölgelere göre işletme başına daha fazla destek almaktadır. Bu durum zaten bozuk olan yapıyı daha da olumsuz etkilemektedir. DGD daha çok Türkiye’de Çiftçi Kayıt Sisteminin geliştirilmesine hizmet etmektedir. Öncelikle, küçük arazilere sahip yoksul çiftçiler açısından, DGD uygulamasından yararlanabilmek için yapılması gereken harcamalar (bürokratik işlemler ve köy-kent arasındaki ulaşım giderleri vb.) alınacak DGD ödemesinden fazla olabilmektedir. Bu nedenle, küçük çiftçi sisteme uzak durmaktadır. Büyük çiftçiler ise, sistemin aslan payını almaya devam etmektedirler. DGD ödemesi için bir üst arazi büyüklüğü belirlenmesine karşın, büyük arazi sahipleri noter sözleşmeleri ile arazilerini uygun ölçeklerde bölerek yakınlarına dağıtmakta ve böylelikle arazilerinin tamamı için DGD’den yararlanmaktadırlar. Ayrıca, tebliğlerde tarımsal üretimle iştigal edenlere DGD ödemesi yapılacağı belirtilmiş olmakla birlikte, uygulama farklı yönde gelişmektedir. Gerçekten çiftçi niteliğini taşımayan birçok kişinin, sistemden rahatlıkla üretici belgesi alabildiği bilinmektedir. Ayrıca, kentte oturup arazisini kiraya verenler, bu anlaşmalarda, DGD ödemelerini kendilerinin alacağı koşulunu dayatmaktadırlar. Bu doğrultuda, kentte oturan ve arazisini yıllardır görmemiş, tarımsal üretimle ilgisi olmayanlar da, geniş oranda DGD’den yararlanmaktadırlar.

Reform başlangıçta ilan edildiği kapsamda uygulanamamıştır. Fiyat desteklerine son verildiği ilan edilmesine rağmen son defa, istisna diyerek bazı alımlar, örneğin çay, uzun bir süre sürmüştür. Reformun ürün kapsamı daraltılmıştır. “Tüm destekler kaldırılıp yerine doğrudan gelir desteği konulmuştur” görüşü de tam doğru değildir. Telif edici ödemeler olan prim , ihracat iadesi, hayvancılık desteği ve çay budaması ödemeleri devam etmektedir.

¹⁰⁵ İktisadi Kalkınma Vakfı, a.g.e., s:92

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü ve DSI gibi kuruluşlar aracılığı ile çeşitli, sübvansiyonlu hizmetler sürdürülmektedir. Birliklere sınırlı miktarda da olsa hala düşük faizli kredi sağlanmaktadır. Bütçeden ödenen bu desteklerin yanı sıra korumacılıkla ve sosyal amaçla vergi muafiyeti, sosyal güvenlik için düşük primle eşit sağlık hizmeti sağlanmaktadır. Altyapı ve ürün borsalarının geliştirilmesi için gösterilen çabalar da desteğin başka bir boyutta sürdüğünü göstermektedir.

Ülkemizde uygulaması 1993 yılında pamuk ve tütün ile başlatılmış bulunan pirim uygulamasının 2006 yılı için pamuk, soya fasulyesi, kanola, zeytinyağı ve mısırdaki uygulanarak 2007 yılında da devam ettirilmektedir.

Ayrıca 2003 yılında çıkartılan Bakanlar Kurulu kararı ile tarımsal üretimin temel girdilerinden olan mazotun tarımda kullanılan kısmının desteklenmesi kararlaştırılmıştır¹⁰⁶.

3.1.3 Tarım Kanunu ve Tarımsal Destekleme Araçları

25.04.2006 tarih ve 26149 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan Tarım Kanunu ile birlikte Türkiye, Cumhuriyet tarihinde ilk defa resmi bir tarım kanununa kavuşmuştur. Kanun, AB ve DTÖ ile olan taahhütlerimiz doğrultusunda hazırlanmış olup, henüz gerekli yönetmelikler çıkarılamadığından tam olarak uygulanmaya başlanamamıştır.

Tarım Kanunu’nda tarım politikalarının amaçları; tarımsal üretimin iç ve dış talebe uygun bir şekilde geliştirilmesi, doğal ve biyolojik kaynakların korunması ve geliştirilmesi, verimliliğin artırılması, gıda güvencesi ve güvenliğinin güçlendirilmesi, üretici örgütlerinin geliştirilmesi, tarımsal piyasaların güçlendirilmesi, kırsal kalkınmanın sağlanması suretiyle tarım sektöründeki refah düzeyini yükseltmek olarak tanımlanmıştır.

Tarım politikalarının ilkeleri, tarımsal üretim ve kalkınmada bütüncül yaklaşım, uluslararası taahhütlere uyum, piyasa mekanizmalarını bozmayacak destekleme araçlarının kullanımı, örgütlülük ve kurumsallaşma, özel sektörün rolünün artırılması, sürdürülebilirlik, insan sağlığı ve çevreye duyarlılık, yerinden yönetim, katılımcılık, şeffaflık ve bilgilendirmek olarak belirlenmiştir.

Tarım politikasının öncelikleri ise, tarımsal üretimde verimlilik, ürün çeşitliliği, kalite ve rekabet gücünün yükseltilmesi, yeterli ve güvenilir gıda arzının

¹⁰⁶ Yalçınkaya, Yalçınkaya, Coşkun, a.g.m., s:10

sağlanması, tarımsal işletmelerin altyapılarının geliştirilmesi, tarımsal faaliyetlerde bilgi ve uygun teknolojilerin kullanımının yaygınlaştırılması, tarımsal girdi ve ürün piyasalarının geliştirilmesi ve üretim-pazar entegrasyonunun sağlanması, tarımsal üretimin tarım-sanayi entegrasyonunu sağlayacak şekilde yönlendirilmesi, tarım sektörünün kredi ve finansman ihtiyacının karşılanmasına ilişkin düzenlemeler yapılması, destekleme ve yönlendirme tedbirlerinin alınması, doğal afetler ve hayvan hastalıklarına karşı risk yönetimi mekanizmalarının geliştirilmesi, kırsal hayatın sosyo-ekonomik açıdan geliştirilmesi, üretici örgütlenmesinin geliştirilmesi, tarım bilgi sistemlerinin kurulması ve kullanılması, toplulaştırma, arazi kullanım plânının yapılması ve ekonomik büyüklükteki tarım işletmelerinin oluşturulması, toprak ve su kaynaklarının geliştirilmesi ve rasyonel kullanımı, ve Avrupa Birliği'ne uyum sürecindeki gelişmelerden doğacak ihtiyaçları karşılayabilecek şekilde ortak piyasa düzenlerinin öngördüğü, idarî ve hukukî düzenlemelerin yapılması olarak sıralanmıştır.

Tarımsal desteklemelerin amacının, tarım sektörünün öncelikli problemlerinin çözümüne katkıda bulunmak, uygulanan politikaların etkinliğini artırmak, sektörün bu politikalara uyumunu kolaylaştırmak olarak belirlendiği kanunda, tarımsal destekleme politikalarının, ekonomik ve sosyal etkinlik ve verimlilik koşullarını sağlayacak programlarla uygulanacağı belirtilmiştir. Tarım Kanunu'nda Tarımsal destekleme araçları ve bu araçların nasıl uygulanacağı aşağıdaki gibi belirlenmiştir¹⁰⁷.

3.1.3.1. Doğrudan Gelir Desteği

Üreticilere, tarımsal üretim amacıyla işledikleri araziler için Bakanlar Kurulu tarafından belirlenen birim ödeme miktarı üzerinden, doğrudan ödeme yapılacaktır. Ödeme miktarlarının, üreticilerin tarım politikaları amaçları ve çevre koruma koşullarına uyumunu kolaylaştırmak üzere farklı düzeylerde belirlenebilmesi mümkündür.

3.1.3.2. Fark Ödemesi

Çiftçilere üretim maliyetleri ile iç ve dış fiyatlar dikkate alınarak fark ödemesi desteği verilecektir. Fark ödemesi desteği öncelikle arz açığı olan ürünleri kapsayacaktır. Her yıl, fark ödemesi kapsamına alınacak ürünler ile ödeme miktarları

¹⁰⁷ Yalçınkaya, Yalçınkaya, Coşkun, a.g.e., s: 111

Tarım Kurulu tarafından belirlenecektir. Arz açığı olan ürünlere yönelik, verim ve üretim alanı çarpılmak suretiyle bulunan prim ödemesi yapılacaktır¹⁰⁸.

3.1.3.3. Telafi Edici Ödemeler

Mevcut durumda fındık ve tütün üretiminde vazgeçip üreticilerin alternatif ürünlere yönelmeleri teşvik edilecektir¹⁰⁹. Üreticilere, arazilerinde alternatif ürünleri yetiştirmelerinden dolayı karşılaşılabilecekleri gelir kayıplarını önlemek üzere telafi edici ödeme yapılacak, her bir üretici için yapılacak ödeme miktarı, üreticinin alternatif ürünlerin üretimine ayırdığı arazi miktarı ile birim ödeme miktarının çarpımı suretiyle hesaplanacaktır. Ayrıca üreticilerin bir araya gelerek, alternatif ürünlerin işlenmesi ve pazarlanması için yapacakları yatırımların finansmanı için ek ödemeler de öngörülmüştür.

3.1.3.4. Hayvancılık Destekleri

Hayvancılık faaliyetlerinde ırk ıslahı, kaba yem üretiminin artırılması, verimliliğin artırılması, işletmelerin ihtisaslaşması, işletmelerde hijyen şartlarının sağlanması, hayvan sağlığı ve refahı, hayvan kimlik sisteminin teşviki, hayvansal ürünlerin işlenmesi ve pazarlanması ile bunlarla ilgili kontrol, takip ve standartların iyileştirilmesi ve su ürünlerinin desteklenmesi amacıyla destekleme tedbirleri alınacaktır. Hayvancılık desteklemelerinde, bölge ve iller bazında farklı destekler uygulamaya ve ödeme miktarlarını belirlemeye Bakanlar Kurulu karar verecektir.

3.1.3.5. Tarım Sigortası Ödemeleri

Üreticilerin, üretim materyallerini ve ürünlerini sigorta ettirmelerini teşvik etmek üzere, sigorta prim bedellerinin bir kısmı Devlet tarafından karşılanacaktır. 2006 yılı için bu oran %50 olarak belirlenmiştir. Başka bir ifadeyle sigorta primlerinin yarısı çiftçi tarafından karşılanmakta, diğer yarısı ise devlet tarafından finanse edilmektedir.

3.1.3.6. Kırsal Kalkınma Destekleri

Kırsal gelirlerin artırılması ve çeşitlendirilmesi, kırsal altyapı, toplulaştırma, tarla içi geliştirme hizmetleri ve sosyal yapının güçlendirilmesi ile doğal kaynakların korunması ve geliştirilmesi amacıyla, kırsal toplum kesimlerinin birlikte veya ferdî

¹⁰⁸ <http://www.zmo.org.tr/odamiz/odagorusleri.php?kod=1283>, 08-07-2006

¹⁰⁹ Yavuz, Fahri, **Türkiye’de Tarım**, TC. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Aralık-2005.

olarak yürütecekleri yatırım projelerinin maliyetinin bir kısmı, masraf paylaşma esasına göre, devlet tarafından karşılanacaktır¹¹⁰.

Kırsal kalkınma yardımları aşağıdaki başlıkları kapsayacaktır:

- Çiftçi ve çiftçi grupları tarafından yapılan köy bazlı yatırımlar,
- Özel sektör, Sivil Toplum Kuruluşları ve çiftçi kuruluşları tarafından yapılan kırsal yayım hizmetleri,
- Arazi toplulaştırma faaliyetleri,
- Küçük çiftçiye yönelik kredilendirme faaliyetleri,
- Kadın ve dezavantajlı (çocuklar, engelliler için ekonomik değer yaratacak programlar) gruplara yönelik programlar¹¹¹.

3.1.3.7. Çevre Amaçlı Tarım Arazilerini Koruma Programı Destekleri

Erozyon ve olumsuz çevresel etkilere maruz kalan tarım arazilerinde, işlemeli tarım yapan üreticilerin, arazilerini doğal bitki örtüleri, çayır, mera, organik tarım ve ağaçlandırma için kullanmalarını teşvik etmek üzere, kendilerine belirli bir süreyi kapsayacak şekilde, çevre amaçlı tarım arazilerini koruma programı destekleri sağlanacaktır. Ödemeler, Bakanlık ile üreticiler arasında imzalanacak sözleşmelere dayalı olarak tahsis edilen alan miktarı ile birim ödeme miktarının çarpımı esasına dayanır¹¹².

3.1.3.8. Diğer Destekleme Ödemeleri

Araştırma, geliştirme ve tarımsal yayım desteği, pazarlama teşvikleri, özel depolama yardımı, kalite desteği, piyasa düzenlemeleri desteği, organik üretim desteği, imha desteği, ürün işleme desteği, gerektiğinde bazı girdi destekleri ile tarım havzaları destekleri ve benzer konularda destekleme araçlarının kullanılması bu kanunla mümkün kılınmıştır.

Tarım Kanunu ile birlikte, verilecek asgari destek miktarı GSMH'nın %1'i olarak belirlenmiştir. Söz konusu sınır bugünkü milli gelir düzeyinde yaklaşık 3,5 milyar dolar olmaktadır. Ancak, AB ilerleme raporunda tarım destekleri için gerekli miktarın 11,3 milyar Euro olarak belirlenmesi, %1'lik oranın yeterli olmayacağını da göstermektedir. Yine de desteklemelere ayrılacak minimum sınırın belirlenmesi önemli bir adım olmuştur.

¹¹⁰ Yalçınkaya, Yalçınkaya, Çoşkun, a.g.m., s:11

¹¹¹ <http://www.arip.org.tr/foy8.htm>, 05.08.2005

¹¹² <http://www.zmo.org.tr/odamiz/odagorusleri.php?kod=1283>, 08-07-2006

Kanun, ayrıca verilecek desteklerin önceden belirlenmesine olanak tanıyan düzenlemeleri getirmiştir. Bu sayede, üreticiler alacakları destekleri daha ekim döneminde öğrenme fırsatına kavuşacaklardır. Kanunla birlikte telafi edici ödemeler kapsamında üretim planlaması yapılmasına ve uygulanmasına da olanak sağlanacaktır.

Kanunda belirlenen ulusal tarım politikaları çerçevesinde çalışmalar yapmak üzere ürün bazında üreticilere, tüccarlara, sanayicilere ve/veya bunların oluşturdukları birlikler ile kamu ve araştırma kurumlarına, meslek odalarına ve derneklere, bir araya gelerek tüzel kişiliği haiz ürün konseyleri kurma imkanı tanınmıştır. Böylece üretici örgütlenmeleri ve sivil toplum kuruluşlar, tarım politikalarının uygulanmasında aktif rol oynama imkanına sahip olabileceklerdir. Kanun ayrıca sözleşmeli üretimi desteklemektedir¹¹³.

3.2. Fiyat Desteği ve Destek Alımları

Tarım ürünlerinin fiyatlarının belirli bir düzeyin altına inmesini engellemek ve üreticilerin gelir düzeyini yükseltmek için kullanılan fiyat desteği, ilk kez 1932 yılında buğday üretiminin desteklemesi için uygulamıştır. Daha sonraki dönemlerde tütün, şeker pancarı, haşhaş, fındık, çay, zeytinyağı, pamuk vb. ürünlerinde desteklenmesiyle uygulama kapsamı genişletilmiştir¹¹⁴. Fakat 5 Nisan 1994'te yürürlüğe giren Ekonomik Önlemler Uygulama Planı doğrultusunda, ekonomik ve sosyal açıdan önem taşıyan ve geniş üretici kitlelerini ilgilendiren 3 ürün grubu (hububat, şeker pancarı ve tütün) dışında diğer ürünler destekleme kapsamından çıkarılmıştır. 2000'li yıllara kadar da desteklenen ürün sayısında önemli bir değişim olmamıştır. 2000 yılında ise doğrudan desteklenen ürün sayısı buğday ve şeker olarak ikiye indirilmiş ve 2002 yılına gelindiğinde destekleme tümüyle kaldırılmıştır. Bu tarihten sonra IMF ve Dünya Bankası ile yapılan anlaşma gereği tarımda dünya fiyatlarının geçerli olması ve doğrudan gelir desteği ile bazı ürünlerde prim uygulamalarının devam ettirilmesi istenmiştir.

3.3. Girdi Destekleri

OTP'de kullanılmayan bu destek yöntemi, Türk tarımında halen arzu edilen verimliliğin sağlanamadığı dikkate alınırsa, büyük önem taşımaktadır¹¹⁵. Aşağıda girdi destekleri içerisinde önemli olanlar üzerinde durulacaktır.

¹¹³ Yalçinkaya, Yalçinkaya, Çılbant, a.g.m., s:12

¹¹⁴ İktisadi Kalkınma Vakfı, a.g.e., s:90

¹¹⁵ Ag.e., s:91.

3.3.1. Gübre Desteklemesi

Gübre desteklemesi ülkemizde 1961 yılında başlamış 1986 yılına kadar sürdürülmüş 1986 yılında ,TZDK ‘nın destekleme ile ilgisi kesilerek , üretici firmalara kg bazında destekleme şekline döndürülmüştür. İlk yıllarda yalnızca devlet aracılığıyla sağlanan kimyevi gübre dağıtımında, talebin giderek artması sonucu 1986 yılından itibaren gübre ticareti serbest bırakılmıştır¹¹⁶. 1994 yılında fatura bedeli üzerinden çiftçilere ödemeye başlayan gübre desteği , 2002 yılından itibaren yürürlükten kaldırılmıştır¹¹⁷.

3.3.2 Tohum Desteği

Türkiye’den tohum desteği , vasıflı tohumların yaygınlaşması ve kaliteli tohum üretim ve kullanımının gelişimine olumlu katkıda bulunmuştur. 1985 yılında sertifikalı tohumlar destekleme kapsamına alınmıştır, daha sonra kapsama sertifika fidan dahil edilmiştir. Söz konusu tohumlar için geçerli olacak destek miktarı, her yıl Tarım Bakanlığı tarafından belirlenmekteydi¹¹⁸. Uygulama destekleme kapsamında alınan tohum cinslerine göre belirlenen destekleme miktarı ölçüsünde üretici kuruluşlara yapılmaktaydı¹¹⁹. Hibrit mısır , hibrit ayçiçeği ,soya,yonca, fiğ, sudan otu ,çay- mera tohumlar ile inokulant (azot üreten bakteri) destekleme kapsamındaydı. Fakat tohum destekleme uygulaması 31 Aralık 2001 tarihinden itibaren uygulamadan kaldırılmıştır.

3.3.3 Tarımsal İlaç Desteği

Ülkemizde tarımsal ilaç uygulaması 1987 yılında bitki ve hayvan hastalıklarına karşı kullanılan ilaçlarda , fatura bedelinin %20 sinin çiftçilere ödenmesi ile başlamıştır. Bu uygulamanın genel amacı Türkiye ‘de bitki ve hayvan hastalıklarına karşı devletin aldığı genel koruma önlemleri içinde veya çiftçilerin bizzat yaptıkları korumada kullanılan ilaçlara sübvansiyon üstlenmemekteydi . Öte yanda , çiftçinin kullanılan ilacın içeriğine bağlı olarak , ilaç bedelinin % 0 ile % 30 u çiftçiye geri ödemekteydi. Bu uygulama da 31 Aralık 2001 tarihi itibariyle yürürlükten kaldırılmıştır.

¹¹⁶ İktisadi Kalkınma Vakfı, a.g.e., s:92

¹¹⁷ Emiroğlu, Meftune, **Tarım-Sanayi İlişkilerindeki Gelişmeler**, s:81
<http://www.zmo.org.tr/etkinlikler/5tk02.pdf> 12-04-2007

¹¹⁸ İktisadi Kalkınma Vakfı, a.g.e., s:92

4.Türk Tarımını Genel Sorunları

Tarımın sorunlarını, ürünün üretim aşamasından, üründen maksimum faydanın sağlanmasına, üretimin ihracat potansiyeline yönlendirilmesine kadar pek çok alanı kapsamaktadır¹²⁰. Aşağıda tarımın bu sorunları incelenecektir.

4.1. Yapısal Sorunlar

Türkiye tarımının yapısal sorunları şöyle özetlenebilir:

4.1.1. Üretim Planlaması Sorunu

Türkiye hangi ürünü ne için, nerede, ne kadar ve nasıl üreteceğini planlamamakta, üretim tamamen çiftçinin inisiyatifinde ve çokluk belli bir bilinç dışında biçimlenmektedir. Bu nedenle de herhangi bir ürün, kimi yıl gereksinimin çok üstünde üretilmekte, kimi yıl ise ülke gereksiniminin çok altında bir üretim gerçekleşmektedir¹²¹.

Sonuçta bu da tarımda büyük sorunlara neden olmaktadır.

4.1.2. Tarımsal İşletmelerin Bölünmüşlüğü Sorunu

Türkiye'de tarımsal üretim birimi, diğer bir deyişle tarımsal işletme sayısı olması gerekenden çok fazladır. 1950 yılında 2,5 milyon olan işletme sayısı 1980'de 3,6 milyona çıkmıştır. 1991 yılında ise Türkiye'de 4.091.000 tarım işletmesi bulunmaktadır. Tarım işletmelerinin artması, öncelikle işletmelerin miras yoluyla parçalanmasından ileri gelmektedir. Bu kadar çok sayıda işletmeye tek tek hizmet götürmek son derece zor, hatta olanaksızdır¹²².

İşletmeler küçük ve çok parçalı olduğu için de emek verimliliği düşüktür. İşletmelerde önemli sermaye sorunu vardır. Küçük olan işletmeler hem geçimlerini sağlayacak, hem de üretime ayıracak gelirden yoksun oldukları için tarım kesimi çok büyük ölçüde sermaye sıkıntısı yaşamakta, bu da hem üretimi kısıtlamakta, hem de sosyal sorunlar yaratmaktadır.

Tarım nüfusumuz çok yüksektir. Son nüfus sayımı sonuçlarına göre, nüfusun yaklaşık % 40'ı hala kırsal alanda yaşamaktadır. Oysa ki, bu oran ABD'de % 3,5, Avrupa'da % 5-10 dolayındadır. Nisan 1999 itibariyle Türkiye'de 12 yaş üstü sivil istihdam 22.049.000 olup, tarımda istihdam edilenlerin sayısı 10,096.000 dir. Yani,

¹¹⁹Çelik, Nebi, Tarımda Girdi Kullanımı ve Verimliliğe Etkileri, **DPT Uzmanlık Tezleri**, Temmuz-2000, s:29

¹²⁰ <http://makale.turkcebilgi.com/kose-yazisi-19198-emre-alkin-sorgulanan-sorunlari-ile-tarim-sektoru.html> 05-02-2005

¹²¹ http://www.zmo.org.tr/odamiz/ana_hatlariyla_turkiye_tarimi.php 09-04-2007

¹²² http://www.zmo.org.tr/odamiz/ana_hatlariyla_turkiye_tarimi.php 09-04-2007

sivil istihdamın % 46'sı tarımda çalışmaktadır. Buna karşılık tarımın gayri safi milli hasıladaki payı 1991-1998 yılları ortalaması olarak % 15.48'dir. Bu oran 1980'de % 26.0, 1997'de % 15.0'i, 1998'de % 17.0, 1999'da ise % 15.0'dir.

1000 dönüm tarımsal alana düşen iktisaden faal nüfus çok yüksektir. 1000 dönüm tarımsal alana düşen iktisaden faal nüfusun teknolojinin ilerlemesine koşut olarak azalması gerekir. Oysa ki, 1000 dönüm tarımsal alana düşen tarımda iktisaden faal nüfus 1965'de 38 iken, 1990'da 45'e çıkmıştır ve 1995'de 43,4'dür. Bu nedenle de tarımda iktisaden faal nüfus başına düşen tarım toprağı giderek azalıp, 1965'de 26,7 dönüm iken, 1990'da 22,1, 1995'de 23,1 dönüm olmuştur. Türkiye'de kişi başına düşen tarım arazisi ise 1960'da 9.5 dönüm, 1990'da 4,9 dönüm, bugün ise 4,5 dönümün de altındadır. Kısacası giderek azalmaktadır¹²³.

Zaman içinde pek değişmediğı anlaşılan ortalama işletme büyüklüğünün (1980'de 6.6 hektar, 1991'de 5.9 hektar, 2001'de 6.1 hektar) AB (17 hektar) ve ABD (100 hektar) gibi tarım devleriyle karşılaştırıldığında ne kadar cılız kaldığı ortadadır¹²⁴.

Bu sorunların çözümü için bazı önlemler alınmalıdır:

- Tarımsal işletmelerin bölgelere göre asgari işletme büyüklüğü ölçüsü tespit edilmeli,
- küçük işletmelerin gelirini artırıcı KOOPERATİFLEŞME veya ürünlerini kendileri işleyip pazarlayacağı şirketler kurulmalı,
- Tarımsal araziler veraset yoluyla paylaşılmamalı.
- Üretici birlikleri yasası yeniden düzeltilmeli, mevcut şekli ile sorunlara çözüm getirmesi zor görünmektedir. Mevcut yasa en az 16 kişi ve toplam ürünün % 25'ini temsil etmelidir şeklindedir¹²⁵.

4.1.3. Tarım Toprakları Sorunu

Tarım topraklarında mülkiyet sorunu yaşanmaktadır. 4.091.000 tarım işletmesinden 102.000'inin hiç toprağı bulunmamaktadır. Bu durum özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde çok önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bölgede 362.000 tarım işletmesi olup, bu işletmelerin 29.000'i topraksızdır, bir karış toprağı yoktur. 21.000 işletmenin toprağı ise 5 dekardan azdır. Bir yanda topraksız ve

¹²³ http://www.zmo.org.tr/odamiz/ana_hatlariyla_turkiye_tarimi.php 09-04-2007

¹²⁴ http://www.referansgazetesi.com/haber.aspx?HBR_KOD=75665&KOS_KOD=25&ForArsiv=1 09-08-2007

¹²⁵ <http://www.tarim.gen.tr/deniztarim/ddeniz.htm> 18-02-2006

5 dekardan az toprağı sahip 50.000 ailenin toplam 48.000 dekar toprağı varken, diğeryandan 405 varlıklı ailenin toplam toprağı 3.152.000 dekardır. Bir başka ifade ile, yöredeki 6 aile 50.000 ailenin sahip olduğı kadar toprağı sahiptir. Bu durum, korkunç bir sosyal adaletsizliğı ifade ettiğı gibi, ayrıca ne topraksız köylünün, ne de bu denli ucsuz bucaksız toprak sahiplerinin ekonomik bir işletme olarak çalışması mümkündür.

Tarım toprakları amaç dışı kullanılmaktadır: Türkiye dünyada toprak rezervi kalmayan 19 ülkeden biridir. Bu nedenle topraklarını çok dikkatli ve doğru kullanmak zorundadır. Oysa tam tersi bir durum yaşanmaktadır . Son yirmi yılda yalnızca yerleşim alanı elde etmek için tarım dışı bırakılan alan 450.000 ha.'dır. Bu demektir ki, Türkiye bir yandan sanayi, turizm, ulaştırma, konut yapımı, kum ocağı açma gibi nedenlerle varolan bir GAP'ı öldürürken, diğeryandan bugüne kadar harcadığı 3.2 katrilyon TL ve bundan sonra harcayacağı hesaplanan 4.5 katrilyon TL ile bir GAP yaratmaya çalışmaktadır¹²⁶.

Türkiye topraklarında çok önemli düzeyde erozyon sorunu yaşanıyor. Erozyona uğrayan alan yıldan yıla artıyor. 1986 yılında 50 milyon ha. alanda erozyon varken bugün Türkiye'de 62 milyon ha. alanda erozyon sorunu vardır. Türkiye'nin toplam alanının 78 milyon ha. olduğu düşünülürse sorunun büyüklüğü net olarak görülür. Erozyon nedeniyle Türkiye her yıl 1,2 milyar ton verimli tarım toprağını yitirmektedir.

Türkiye'de çok önemli toprak ve su kirlenmesi sorunu yaşanmaktadır. Bir yandan sanayi tesisleri, bir yandan konut alanları, diğeryandan da bilinçsiz tarım su ve toprakta önemli kirlenmelere neden olmaktadır. Sanayi kaynaklı kirlenme sürecinden akarsular da nasibini almaktadır.

Ülkemizin geldiğı bu noktada varılan somut sonuç şudur : Kişi başına tarım toprağı son yirmi yılda üçte bir düzeyinde, son beş yılda onda bir düzeyinde azalmıştır. Bu azalmayla bağlantılı olarak ormana ve meraya yönelen saldırılar hızlanmış, erozyona ivme kazandırılmış ve tahribat hesap edilemez boyutlara ulaşmıştır.

Tarım topraklarının sulama sorunu vardır. Türkiye'nin ekonomik olarak sulanabilecek toprağı 8,5 milyon ha.'dır. 1999 yılı sonu itibariyle DSİ, KHGM ve halk sulamaları ile sulanan toplam alan 4,6 milyon ha. olup yaklaşık 4 milyon ha.

¹²⁶ http://www.zmo.org.tr/odamiz/ana_hatlariyla_turkiye_tarimi.php 09-04-2007

alanın daha sulamaya açılması gerekiyor. Oysa ki yıllık programlara göre sulamaya açılabilen alan ortalama 100.000 ha. kadardır. Bu hızla gidilirse sulanması mümkün alanlara ancak 40 yıl sonra su getirilmiş olacaktır. Sulamada bir başka sorun GAP Bölgesi dahil henüz hangi sistem sulama yapılacağının kararlaştırılmamış olmasıdır. Yanlış ve fazla sulamadan ötürü çoraklık, tuzlanma ve erozyon sorunları giderek ağırlaşmaktadır¹²⁷.

4.1.4. Verim ve Üretim Düşüklüğü Sorunu

Gerek bitkisel ve gerekse hayvansal üretimde verim son derece düşük olup, çiftçide bilgi eksikliği oluşu, teknolojinin tarıma yeterince aktarılmayıp, uygun tohumluk ve damızlık sağlanamaması, gübre ve tarım ilaçlarının eksik ya da yanlış kullanılması verim düşüklüğünün önemli nedenlerini oluşturmaktadır. Verim düşüklüğüne bağlı olarak üretimde tatmin edici artışlar yaşanmadığı gibi, son yıllarda birçok üründe üretim azalmaları da görülmektedir¹²⁸. Türkiye tarım dışalımıcısı bir ülke kimliğini hızla kazanmaktadır¹²⁹.

1991-1998 yıllarının üretim rakamlarına göre et, buğday, mısır, nohut, şeker pancarı ve soyada üretim artmayıp, azalmıştır. Mercimek, kuru fasulye, ayçiçeği, patates, süt, tatlı su ürünleri, baklagiller, şeftali, üzüm, incir ve portakalda bir miktar artış varsa da, bu artışlar % 1,5 olan nüfus artışının altında kalmıştır. Yalnızca beyaz et, yumurta, deniz ürünleri, sebze üretiminde memnunluk verici artışlar vardır.

4.2. Örgütlenmeden Kaynaklanan Sorunlar

Örgütlenmeyi, üretici ve devlet örgütlenmesi olarak ayrı ayrı ele almak gerekir.

4.2.1. Üreticinin Örgütlenme Sorunu

Tarım alanının en önemli sorunlarından birisi üretici örgütlenmesinin zayıf olmasıdır. 50–60 yıldır biriken sorunların çözülememesinin en önemli nedeni örgütlenme eksikliğidir¹³⁰.Devletin net bir örgütlenme politikası olmamış, bu konudaki kamu yönlendirmeleri yetersiz kalmış; etkin ve yaygın örgütlenme eğitimi programları uygulanamamıştır. Kooperatifçilik ve üretici birlikleri biçimindeki örgütlenmeler son derece yetersizdir. Ayrıca devlet güdümünde kurdurulmaya

¹²⁷ http://www.zmo.org.tr/odamiz/ana_hatlariyla_turkiye_tarimi.php 09-04-2007

¹²⁸ http://www.zmo.org.tr/odamiz/ana_hatlariyla_turkiye_tarimi.php 09-04-2007

¹²⁹ <http://www.zmo.org.tr/odamiz/bizden.php?kod=374> 24-06-2003

¹³⁰ www.tarim.gov.tr/.../diatk/web/faaliyetler_dosyalar/taramacalismalar/STK_toplantilari/02subat06_koop.doc -

Çalışılan ve yapısı henüz netlik kazanmayan üretici birliklerinin kooperatifçiliğe karşı oluşturulmaya çalışıldığı konusunda kamuoyunda yoğun kuşklar bulunmaktadır. Sulama birlikleri ise, sayıları hızla artarken, henüz yasal bir statüye kavuşturulmamıştır.

Çiftçiler aşağıdaki amaçları gerçekleştirmek için örgütlenmelidir;

- Tarımsal fiyatların oluşumuna katkıda bulunmak,
- Tarımsal pazarların iyileştirilmesi,
- Tarımsal ürünlerin farklılaşmasına katılmak,
- Kırsal ortamın koşullarını iyileştirmek¹³¹.

4.2.2. Devletin Örgütlenme Sorunu

Türkiye tarım ile ilgili konularda yetki ve sorumlulukların birçok kurum ve kuruluş arasında dağılmış olması ile ana kurum olan Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'nın yeniden yapılandırılma gereksinimi gibi birçok sorun mevcuttur¹³². Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı gerekli işlevi görebilmesi için yeniden örgütlenmelidir. Ayrıca 8 ayrı bakanlığa ve özellikle dış ticarete Hazine Müsteşarlığı, Dış Ticaret Müsteşarlığı, Devlet Planlama Teşkilatı gibi birçok kuruluşa dağılmış olan yetkilerin Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'nda toplanması gerekir¹³³.

Yukarıdaki sorunların haricinde, diğer tarımsal sorunlar da aşağıdaki gibidir:

- Gübre, zirai ilaç, tohumluk gibi girdilerde kullanım yetersizdir,
- Tarıma ilişkin mevzuat yetersizdir,
- Tarımsal desteklemeler gelişmiş ülkelere oranla oldukça düşüktür,
- Tarıma bütçeden ayrılan pay, tarımsal nüfusa oranla gelişmiş ülkeler göz önüne alındığında çok düşüktür,
- Yıllık nüfus artışı ile tarımda büyüme arasında ters bir ilişki olası, tarımda kendi kendine yeterliliği ortada kaldırmaktadır. Bu ise ülkeyi ithalatçı konumuna getirmektedir,
- Hayvansal üretim oldukça düşük seviyededir,
- Kaliteli gıda arzında dünya standartlarının altındadır,

¹³¹ Çıkın ,Ayhan, Tarımda Sivil Örgütlenme
www.tohum.org/topic.asp?_t=2&_i=22&_m=20 - 72k – Ocak-2003

¹³² Baş , Erhun, a.g.e., s:44-45

¹³³ http://www.zmo.org.tr/odamiz/ana_hatlariyla_turkiye_tarimi.php 09-04-2007

- Uluslar arası kuruluşlardan kaynaklanan dış ticaret sınırlamaları mevcuttur,
- Tarım sektöründe özellikle üreticilerle ilgili düzenli bir kayıt sistemi ve desteklemelerde kullanılacak bir veri tabanı istenilen seviyede değildir,
- Çiftçilerin gelir dağılımındaki bozulma, bölgelerin farklı ekolojik yapısı nedeniyle bölgeler arası gelir farklılığının artmasına eden olmuştur,
- Bilinçsiz otlatma ve yanlış kullanım sonucu meraların verimi azalmıştır,
- Uygulanan destekleme politikalarıyla tarımın alt sektörleri arasında denge kurulamamış, hayvancılık sektörü tamamen ihmal edilmiştir,
- Tarımsal üretimde istenilen kalite ve verim artışı sağlanamamış, dış ticarete tarımın uluslar arası rekabet gücü çok zayıflamıştır,
- Ülkemizde tarım ürünleri sigorta sistemi, istenilen seviyede geliştirilememiştir¹³⁴.

5. Tarım Anlaşmaları ve Türk Tarımına Etkileri

5.1 Tarım Anlaşmaları

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Dünya ekonomisini ve ticaretini düzenlemeyi amaçlayan ülkeler ABD'de yapılan Bretton Woods Konferansı sonunda;

- Uluslararası Para Fonu(International Monetary Fund-IMF),
- Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (International Bank for Reconstruction Development-IBRD)
- Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (General Agreement on Tariffs and Trade-GATT-1948)ile Dünya ticaretini, mal, para ve sermaye hareketlerini düzenlemeye başlamışlardır.

1948 de başlayan Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması-GATT müzakereleri, 15 Aralık 1994'de Marakes'de sonuçlanmış ve 01.01.1995 tarihinden itibaren Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)'ne (World Trade Organisation) dönüşmüştür.

Türkiye, DTÖ üyesi ve 1995 yılında yürürlüğe giren DTÖ Tarım Anlaşması'na taraf bir ülkedir.

5.1.1. DTÖ Müzakereleri ve DTÖ Anlaşması

DTÖ Müzakereleri;

- 1-1947 Cenevre Müzakeresi,

¹³⁴ TUSİAD, **Sektörel Durum Analizi Sorunlar Çözüm Önerileri**, İstanbul, No:3, Mayıs 2002, s:36

- 2-1949 Annecy (Fransa) Müzakeresi,
 - 3-1950-1951 Torquay (İngiltere) Müzakeresi, (Türkiye GATT'a üye olmuştur.)
 - 4-1955-1956 Cenevre Müzakeresi,
 - 5-1960-1962 Cenevre Dillon Round,
 - 6-1964-1967 Kennedy Round,
 - 7-1973-1979 Tokyo Round,
 - 8-1986-1993 Uruguay Round,
 - 9-2000-2005 Doha Round Müzakereleri,
- DTÖ Anlaşmaları;

Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları aşağıdaki gibidir:

- Mal Ticareti Anlaşması
- Hizmet Ticareti Anlaşması
- Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması
- Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Mekanizmaları
- Uyuşmazlıkların Çözümü ve Anlaşmazlıkların Halli Organı

Mal Ticaret Anlaşmaları aşağıdaki gibidir:

- GATT (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması) ,
- Tarım Anlaşması,
- Sağlık ve Bitki Sağlığı Anlaşması,
- Tekstil ve Hazır Giyim Anlaşması,
- Ticarette Teknik Engeller Anlaşması,
- Ticaretle Bağlantılı Yatırım Önlemleri Anlaşması,
- Telafi Edici Vergi ve Damping Karşılıyıcı Resimler Anlaşması,
- Gümrük Kıymeti Anlaşması,
- Sevk Öncesi İnceleme Anlaşması,
- Menşe Kuralları Anlaşması,
- İthalat Lisansları Anlaşması,
- Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Vergiler Anlaşması,
- Korunma Önlemleri Anlaşması¹³⁵,

¹³⁵ Ay Ahmet ve Yapar Sinem, **Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması ve Türkiye**, www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/makaleler%5CAhmet%20AY-%20Sinem%20YAPAR%5C57-80.pdf –s:10

1995 yılında yürürlüğe giren DTÖ Tarım Anlaşması, tarım ürünleri ticareti ve ticareti etkileyen tarımsal destekler için bir takım kurallar öngörmüştür. Uruguay turu tarım müzakerelerinde, tarım sektöründe bir reform süreci başlatılarak üye ülkelerden tarımsal ürünlere ilişkin,

- İç destekler,
- İhracat destekleri
- Pazara giriş (ithalatta GV), indirim taahhüdünde bulunmaları istenmiştir. Üye ülkelerin taahhütleri iki gruba ayrılmıştır:
- Buna göre 1995 yılında başlayan uygulama dönemi GÜ'ler için 6 yıllık bir dönemi kapsamış ve 2000 yılında sona ermiştir.
- GYÜ'ler için ise uygulama dönemi 10 yıl olarak kabul edilmiş ve 2004 yılı sonunda sona ermiştir.

Ana başlıklar itibariyle, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin taahhütleri şöyle özetlebilir;

Pazara Giriş: Anlaşma pazara girişi kolaylaştırmak için 6 yılda GÜ'lerin gümrük tarife oranlarını %36, GYÜ'lerin ise 10 yılda % 24 oranında indirmelerini öngörmüştür.

İç Destekler: Üçe ayrılmıştır:

- İndirime tabi olanlar (kırmızı kutu),
- Kısıtlananlar (mavi kutu),
- İndirime tabi olmayanlar (yeşil kutu).

Kırmızı Kutu Destekleri (fiyat ve girdi destekleri): Toplam tarımsal üretim değeri itibariyle bu desteklerin; GÜ'ler için en fazla % 5, GYÜ'ler için de en fazla %10 olması kararlaştırılmıştır.

Mavi Kutu Destekleri: Mevcut tarım anlaşmalarında yer alan tanım genişletilerek mavi kutu önlemleri üretim şartı aranmaksızın kullanılabilmesi öngörülmektedir¹³⁶.

Üretimi sınırlayan veya azaltmaya yarayan destekler bu kapsamda sayılabilir.

¹³⁶ Oğuz , Binhan, **AB ile Müzakere Sürecinde Tarım ve Gıda Sanayinin Rekabetliliği**, s:197

Yeşil Kutu Destekleri: İndirim taahhüdünden muaf destekler olarak da adlandırılabilen bu destekler ticaret ve üretim üzerinde bozucu etkileri olmayan ya da çok az bozucu etkiye sahip destekleri kapsamaktadır. Yeşil Kutu destekleri;

- Genel Hizmetler,
- Araştırma, Eğitim, Yayım, Zararlı ve Hastalık Kontrolü,
- Sağlık ve Standardizasyon Amaçlı Kontrol Hizmetleri
- Altyapı ve Teknolojik Olarak Geliştirme Hizmetleri (hayvancılık destekleri)
- Üreticilere Doğrudan Ödemeler (DGD)
- Doğal Afetler İçin Yapılan Ödemeler
- Yatırım Teşvikleri Yoluyla Sağlanan Uyum Yardımı
- Çevre Programı Kapsamında Olan Önlemler
- Bölgesel Yardım Programları Kapsamındaki Ödemeler vb. destekleri kapsamaktadır.

İhracat Destekleri: Özellikle gelişmiş ülkelerin verdiği bu tip desteklerle ilgili düzenlemeler de yine bu ülkeler için önem arz etmektedir. 1986-1990 dönemi seviyeleri üzerinden, GÜ'lerin İhracat destek bütçelerini % 36, ürün miktarını % 21, GYÜ'lerin de bütçelerini % 24, ürün miktarını da % 14 azaltmaları hükmüne bağlanmıştır.

Bağlayıcı nitelikteki bu kurallar 1995-2004 yıllarını kapsamakta idi. DTÖ Tarım Anlaşması'nın 20. maddesi bu sürenin bitiminden sonra ek kuralların yürürlüğe konulmasını ve bu amaçla yeni bir müzakere döneminin başlatılmasını öngörmekteydi. Bu öngörü ışığında 2001 yılında Doha'da düzenlenen DTÖ Bakanlar Toplantısı'nda müzakerelerin yeniden başlatılması karara bağlanmıştır. Uygulama sonuçlarının aleyhlerine işlediğini fark eden Gelişmekte olan ülkeler, Meksika'nın Cancun şehrinde 10-14 Eylül 2003 tarihlerinde gerçekleştirilen Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) V. Bakanlar Konferansında işi sıkı tutmuşlar ve bu konferans herhangi bir anlaşma yapılamadan başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

2003 yılı içinde yapılan müzakerelerde benzer özellikleri ve hassasiyetleri olan ülkeler bir araya gelerek GÜ'ler ABD ve AB karşısında çeşitli gruplar (CAIRNS, G-10, G-20, G-33) oluşturmuşlardır. Bu müzakereler sonucunda da 31 Temmuz 2004 tarihli çerçeve metin kabul edilmiştir. Aşağıda Çerçeve Anlaşması'nın temel öngörülleri vardır:

İç Destekler:İç destekler önemli ölçüde azaltılacaktır. Fazla destek veren ülkeler daha yüksek oranda indirim yapacak, Mavi kutu destekleri üretim değerinin %5'ini geçmeyecek, De minimis oranı azaltılacak,

İhracat Sübvansiyonları: Listelenmiş ihracat sübvansiyonları ve vadesi 180 günü aşan ihracat kredileri kaldırılacak, vadesi 180 günden kısa olan ihracat kredilerinde sıkı disiplin getirilecek, kamu kurumlarınca yapılacak ticari işlemlerin (ihracat) genel ticareti bozmaması sağlanacak, gıda yardımlarının yardım yapılan ülkelerdeki üretim faaliyetlerini bozucu etkilerinin olmaması sağlanacak.

Pazara Giriş: Tarım ürünleri ithalatında uygulanan gümrük vergileri azaltılacak, yüksek orandaki vergiler yüksek oranda indirime tabi tutulacak, ülkelere hassas ürünler için ayrıcalık sağlanacak, tarife içi kota imkanı sağlanacaktır.

GYÜ'ler için ayrıcalıklar da aşağıdaki gibidir:

- Tüm taahhütlerde daha uzun bir uygulama dönemi sağlanacak,
- İç destek ve Pazara girişte daha düşük oranlar belirlenecek,
- Gıda güvenliği, kırsal kalkınma ve geçim güvencesi için özel ürünlere pazara girişte ayrıcalık tanınacak,
- Tropik ürünlerin ihracatında serbest ticaret kuralları uygulanacaktır¹³⁷.

5.2. Tarım Anlaşması'nın Türk Tarımına Etkisi

Türkiye DTÖ'nün kurucu üyeleri arasında yer almakta, DTÖ anlaşma ve uzlaşmalarından kaynaklanan her türlü taahhütlerini ve yükümlülüklerini yerine getirmekte ve DTÖ çerçevesindeki çeşitli anlaşmaların öngördüğü mevzuat düzenlemelerini yapmaktadır¹³⁸.

Aşağıda bu etkiler incelemektedir:

Pazara Giriş Alanındaki Etkileri: Türkiye, GÜ statüsünde bir ülke olması nedeni ile, 10 yıl içerisinde her bir tarım ürünü için %10, tarım ürünlerinin tümünde ise %24 oranında indirim yapma taahhüdünde bulunmuştur. Türkiye ithalatında hassasiyet arz eden ve bu edenle tavan konsolidasyon imkanından yararlanan mallar (et, süt, tahıl ve şeker ürünleri) dışında bütün tarife pozisyonlarında 1 Eylül 1986'da geçerli olan tarife oranlarını indirime esas almıştır¹³⁹.

¹³⁷Yücer ,Ahmet, **Dünya Ticaret Örgütü ve Türk Tarımı**,

sgb.tarim.gov.tr/AB_Tarim/abhazirlik_konferanslar/ahmet_yucer/25_mayis.ppt – 25-05-2005

¹³⁸ Ay Ahmet ve Yapar Sinem, **Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması ve Türkiye**,
www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/makaleler%5CAhmet%20AY-%20Sinem%20YAPAR%5C57-80.pdf – s:11

¹³⁹ Ay Ahmet ve Yapar Sinem, **Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması ve Türkiye**,

Gümrük vergilerinin indirilmesini amaçlayan bu konu, Türkiye gibi bağlı tarifeleri son derece yüksek olan, destekleri ile değil ithalat vergileri ile çiftçisini korumaya öncelik vermiş bir ülke için büyük önem taşımaktadır¹⁴⁰. Çerçeve metninde hassas ürün ve özel ürünlerden bahsedilmektedir. İthalatına tahammülümüz olmayan ürünlerin özel ürün, kısmen ithalatını yaptığımız temel tarım ürünlerinin de hassas ürün kapsamına alınması ülkemiz açısından önem arz etmektedir.

İç Destekler Alanındaki Etkileri: Kırmızı Kutu: Türkiye kırmızı kutuda yer alan fiyat yolu ile yapılan destekleri, girdi desteklerini ve kredi desteğini 2001 yılından itibaren kaldırmıştır. Ancak, Asgari Destek (de minimis) istisnasının %10'un altına çekilmesi halinde prim desteği verilen pamuk, ayçiçeği, soya fasulyesi gibi ürünlerde sorun yaşamamız muhtemeldir.

Mavi Kutu: Ülkemiz Mavi kutu tedbirleri altında fındık ve tütünde uygulanmakta olan alan daraltması ve çay budama tazminatları yer almaktadır. Çerçeve, mavi kutuda üretimi sınırlayan programlar yanında, üretime bağlı olmayan yeni bir destekleme programı öngörmektedir. Bu desteklerin toplam tarımsal üretim değerinin % 5'ini geçmeyecek şekilde düzenlenmesi gerekmektedir¹⁴¹.

Türkiye'nin bu kutu çerçevesine giren destekleme tedbirlerinin parasal değerinin çok düşük olması nedeniyle, çerçevenin bu desteklemelerimizi olumsuz etkileyecek bir yükümlülüğe neden olması beklenmemektedir¹⁴².

Yeşil Kutu Tedbirleri: Yeşil kutu tedbirleri içerisinde yer alan başta DGD olmak üzere, kırsal kalkınma, gıda güvencesi, alt yapı yatırımları, genel hizmetler gibi desteklerin, bugün olduğu gibi uygulanabileceği anlaşılmaktadır.

Türkiye için beslenme açısından hububat, et ve süt ürünleri ile yağlı tohumlu bitkiler üretimi ve hayvancılık için gerekli yem bitkileri üretiminin ürün deseninde yapılacak düzenlemelerle yeterli üretimin sağlanması gerekmektedir. Bu nedenle özellikle bu ürünlerin yeşil kutu kapsamında kalması büyük önem arz etmektedir.

İhracat Destekleri Alanındaki Etkileri: Ülkemiz bugüne kadar tarım ürünleri ihracatına elle tutulur miktarda sübvansiyon vermemiştir. Dolayısıyla ihracat desteklerinin kaldırılması yönünde atılacak adımların ülkemiz tarımını olumsuz

www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/makaleler%5CAhmet%20AY-%20Sinem%20YAPAR%5C57-80.pdf – s:11

¹⁴⁰ Oğuz , Binhan, **AB ile Müzakere Sürecinde Tarım ve Gıda Sanayinin Rekabetliliği**, s:199

¹⁴¹ Yücer ,Ahmet, **Dünya Ticaret Örgütü ve Türk Tarımı**,

sgb.tarim.gov.tr/AB_Tarim/abhazirlik_konferanslar/ahmet_yucer/25_mayis.ppt – 25-05-2005

yönde etkilemeyecektir. GÜ'lerin uyguladıkları ihracat desteklerinin kaldırılması, tarım ürünlerimizin dış pazarlardaki rekabet üstünlüğünü artıracak tahmin edilmektedir¹⁴³.

6. Türkiye'de Kırsal Kalkınma

Türkiye'de kırsal kalkınma sahasındaki mevcut çalışmalar, Güney Doğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi (GAP-BKİ) Teşkilatı tarafından yürütülen Güney Doğu Anadolu Projesi (GAP) ile Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı bünyesinde yürütülen muhtelif projelerden oluşmaktadır. Söz konusu proje esasen AB'deki gibi kapsamlı olmamasının ve Kırsal Kalkınma Politikasından kaynaklanmamasının yanı sıra, bu tür projeleri finanse etmek üzere bir yapısal fonda bulunmamaktadır. Ancak tanımı ve işlevleri itibarıyla bu kapsamda değerlendirilebileceğinden bu başlık altında incelenmektedir. Özünde, bir enerji, sulama ve bölgesel kalkınma projesidir. Kırsal kalkınma konusunda Türkiye'deki en kapsamlı proje GAP olup, Türkiye yüzölçümü ve nüfusunun yaklaşık %10'una tekabül eden Güney Doğu Anadolu bölgesini kapsamaktadır. GAP için 1999 yılı sonuna kadar 14 milyar Dolar harcama yapılmış bulunmaktadır. Projenin toplam maliyeti ise 32 milyar Dolar olarak öngörülmektedir.

Temel hedefleri, Güneydoğu Anadolu Bölgesi halkının gelir düzeyini ve hayat standardını yükselterek, bu bölge ile diğer bölgeler arasındaki gelişmişlik farkını ortadan kaldırmak, kırsal alandaki verimliliği ve istihdam imkanlarını artırarak, sosyal istikrar, ekonomik büyüme gibi ulusal kalkınma hedeflerine katkıda bulunmak olan GAP, çok sektörlü, entegre ve sürdürülebilir bir kalkınma anlayışı ile ele alınan ve dünyada uygulanmakta olan bölgesel kalkınma projelerinin en büyüklerinden birisidir.

OTP'nin Ortak Tarım ve Kırsal Kalkınma Politikası olarak değişmeye başladığı dikkate alındığında, Türkiye'nin de kırsal kalkınma politikalarına özel bir önem vermesi gerekecektir.

Türkiye'de ana hatlarıyla belirlenmiş bir kırsal kalkınma politikası bulunmamaktadır. Bu bakımdan, ülke şartları göz önünde bulundurularak, AB'nin

¹⁴² Oğuz , Binhan, **AB ile Müzakere Sürecinde Tarım ve Gıda Sanayinin Rekabetliliği**, s:198

¹⁴³ Yücer , Ahmet, **Dünya Ticaret Örgütü ve Türk Tarımı**,
sgb.tarim.gov.tr/AB_Tarim/abhazirlik_konferanslar/ahmet_yucer/25_mayis.ppt – 25-05-2005

kırsal kalkınma politikalarına paraleli olarak işleyebilecek bir kırsal kalkınma politikasının belirlenmesi gerekmektedir.

Bu doğrultuda öncelikle, kırsal kalkınma kavramı AB'de olduğu şekliyle ele alınmalıdır. Kırsal alanların sadece tarımla ilgili olan ve tarım nüfusunu barındıran alanlar olmadığı; sosyal, ekonomik, kültürel ve doğal kaynakları barındıran ekonomik bir bütün olduğu kabul edilmelidir. Zira, sadece tarıma ve tarımsal altyapıya yönelik bir politikanın kırsal kalkınmada yeterli olamayacağı ve kırsal alanlardaki problemleri çözemeyeceği bilinmektedir. Bu yüzden günümüzde AB'nin kırsal kalkınma politikası, siyasi bir bütünlük içinde rahat hareket edilmesini sağlayacak şekilde zengin bölgeler ile geri kalmış bölgelerdeki gelişmişlik farklılığının giderilmesini amaçlamaktadır.

AB ile siyasi bir entegrasyonu amaçlayan Türkiye için de kırsal kalkınma politikaları, sosyal ve ekonomik dengelerin kurulması ve kültürel çeşitliliğin sağlanmasını amaçlayacak doğrultuda sosyal ve bölgesel politikalarla entegre edilmeli, kırsal alanlardaki tarıma ve tarım nüfusuna yarar sağlayacak şekilde yönlendirilmeli ve Türk tarımının temel sorunlarını gidermesine yardımcı olmalıdır¹⁴⁴.

Türkiye'de kırsal alanın içinde bulunduğu koşullar ve sorunlar ile bu sorunların çözümü için, ulusal ölçekte kırsal kalkınma stratejisi ve hedefleri açısından sahip olunan güçlü yönler (olanakları da içermektedir) ile zayıf yönler (tehditleri de içermektedir) ilişkin genel bir değerlendirme yapıldığında bazı önemli sonuçlara ulaşılmıştır. Burada bu özelliklerin ortaya çıkarılması, politika belirlemek ve uygulamaya aktarmak açısından önem taşımaktadır.

Güçlü Yanlar

- Doğal kaynaklar ve biyo çeşitliliğin zenginliği,
- Kuru, sulu ve sulanabilir geniş tarım alanlarının varlığı,
- Çevre kirliliğinin göreceli olarak az olması,
- Organik tarım potansiyeli,
- Kültürel zenginliğe ve toplumsal dayanışmaya sahip olunması,
- Tarımsal sanayi girdilerinin ve hammaddelelerinin çeşitliliği ve bulunabilirliği,
- Ulaşım ve haberleşme olanaklarının artması,

¹⁴⁴ İktisadi Kalkınma Vakfı, **Avrupa Birliği'nin Ortak Tarım Politikası ve Türkiye'nin Uyumu**, İKV Yayınları, İstanbul-Ağustos 2001,s:203.

- Çiftçilerin bilinçlenme isteğinin artması ve bunu ihtiyaç olarak görme eğilimi
- Kamu kuruluşlarının ve taşra teşkilatının yaygınlığı,
- Dünyada organik tarım ürünlerine talebin artması,
- Organize tarım ve hayvancılık bölgelerinin oluşması,
- Özel sektörün kırsal alanda yatırım yapma eğiliminin artması,
- Tarımsal ürünlerin değerlendirilmesi için coğrafi konum itibarıyla uluslar arası pazarlara yakınlık,
- Tarım- sanayi entegrasyonunun gelişme göstermesi,
- Artan kırsal turizm talebi ve potansiyeli,
- Yerel ve geleneksel üretim potansiyellerinin harekete geçirilebilirliği (kırsal alanda girişimcilik potansiyeli)
- Marka olabilecek yerel ürünlere yönelme,
- Üreticilerin örgütlü davranma eğiliminin yükselmesi,
- Tarımda çalışabilir nüfus potansiyeli (özellikle genç nüfus varlığı),
- Ulaşım olanaklarının giderek artması,
- Avrupa Birliği'ne uyum süreci hazırlıkları ve bu kapsamdaki projeler,
- Avrupa Birliği'ne tam üyelik doğrultusunda kaydedilen aşamalar,
- Uluslar arası kaynaklara-fonlara erişebilirlik,
- Kırsal kalkınma konusunda uluslar arası proje deneyimleri¹⁴⁵.

Zayıf Yanlar

- Tarımda ve tarımsal taşınmazlarda kayıt dışılığın yüksekliği,
- Kırsal alanda ve tarımda yatırımlara yönelimlerin az olması,
- Kırsal alanda kişi başına GSYİH'nin ülke ortalamasından az olması,
- Tarımda verimliliğin düşük olması ve üretim maliyetlerinin yüksekliği,
- Tarıma yönelik kredi veren kuruluşların giderek işlevlerinin azaltılması ve bu konuda ortaya çıkan belirsizlikler,
- Tarımda istihdam edilen nüfusun yaratılan katma değere göre fazlalığı,
- Kırsal alanda gizli işsizlik oranının yüksekliği,
- Nüfusun kente göç eğilimi,
- Kırsal alanda sosyal güvenlik sistemine katılımın düşük olması,

¹⁴⁵ Yavuz, Fahri,a.g.e., s:91

- Bölgeler arasında ve bölge içinde gelişmişlik farklılıklarının yüksekliği,
- Yerleşim birimlerinin dağınık ve küçük olması,
- Tarımsal işletmelerin küçük ve parçalı olması ve bundan dolayı pazara yönelik üretimde bulunulamaması, işletmelerin genellikle aile için tüketim yapması,
- Tarım-sanayi entegrasyonunun zayıflığı,
- Gıda güvenliği ve bitki sağlığı konularındaki yetersizlikler
- Kırsal sanayinin ülke genelinde yaygınlaştırılamamış olması,
- Geleneksel davranış eğilimleri ve üretim alışkanlıkları,
- Kırsal alanda yoksulluk sorununun artması,
- Üreticilerin mesleki eğitim düzeyinin düşük olması,
- Küçük ve dağınık işletme özellikleri nedeniyle pazarlama olanaklarının yetersiz olması,
- Tarımsal sigorta sisteminin geliştirilememiş olması,
- Kırsal alana hizmet götüren kuruluşlar arasındaki koordinasyonun eksik olması,
- Kırsal yerleşim planlamasının yetersizliği,
- Tarımsal eğitim ve yayım hizmetlerinin günün koşullarına göre yenilememesi
- Küreselleşmenin getirdiği uluslar arası politikaların ve yaptırımların etkileri,
- Tarımda yapısal uyum politikalarının getirdiği belirsizlikler
- Tarım ve orman alanlarının amaç dışı kullanılması,
- Hızlı kentleşmenin doğal kaynaklar üzerindeki baskısı,
- Doğal kaynakların bilinçsiz olarak kullanılması ve kirletilmesi,
- Erozyon ve iklim değişikliklerinin yarattığı etkiler,
- Hukuksal yatırımların uygulanmasındaki sorunlar ve kararlılık¹⁴⁶.

¹⁴⁶ Yavuz, Fahri,a.g.e., s:93

BÖLÜM – III

TARIM SEKTÖRÜNDE TÜRKİYE-AB KARŞILAŞTIRMASI ve TÜRK TARIM POLİTİKASININ AVRUPA BİRLİĞİ ORTAK TARIM POLİTİKASINA UYUMU

AB'ye üye ülkeler, tarımsal yapılarına göre farklı uyum süreçleri geçirmişlerdir. Tarım sektörleri gelişmiş olan ve altyapı sorunları bulunmayan ülkeler, üyelikle birlikte AB'nin OTP'sine dahil edilmişlerdir. Tarım sektörleri yeterince gelişmemiş, tarım nüfusu yüksek ve altyapı sorunları bulunan İspanya, Portekiz ve Yunanistan, üyelikle birlikte OTP'ye uyum için 5-7 yıllık bir geçiş sürecine tabi tutulmuşlardır. Bu ülkeler bu süre içerisinde AB'nin teknik ve mali imkanlarından faydalanmışlardır.

Türkiye'nin tarımsal yapısının, tarım nüfusu, işletme büyüklüğü, üreticinin örgütlenmesi, tarımsal desteklemeler, kurumsal organizasyon, teknoloji kullanımı, verimlilik, bitki ve hayvan sağlığı şartları, ürün kalite ve standartları açısından AB ülkelerinden önemli ölçüde farklılıklar arzemesi nedeniyle Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerin gelecekteki en önemli sorunlu yönünü tarım alanındaki ilişkiler oluşturacaktır.

1. Türkiye- AB Tarım Sektörünün Durumu ve Ekonomik Önemi

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne olası üyeliğine ilişkin tartışmalar, uzun süredir kamuoyunun gündeminde önemli bir yer tutmaktadır. Farklı nitelik ve niceliklerde olmakla birlikte, kırsal yaşam ve tarım hem Avrupa Birliği'nin hem de Türkiye'nin sosyo-ekonomik ve siyasal bütününe önemli bir parçasını oluşturmaktadır.

Avrupa Birliği, 1960'lı yılların başından beri tarımına ve kırsal yaşamına büyük önem vermiş, her türlü mekanizmayı kullanarak sektörü desteklemiştir. Günümüzde halen, Avrupa Birliği bütçesinin yarıya yakını tarım için harcanmakta, 80.000 sayfalık AB mevzuatının yine yarısı tarım ile ilgili bulunmaktadır.

Buna karşılık, AB'nin 40 yıllık Ortak Tarım Politikası uygulamaları sonucunda elde ettiği başarılar, AB'nin hedef ve politikalarında çeşitli değişiklikler meydana getirmiştir. Ekolojisinin Birlik içerisinde üretilmesine izin verdiği hemen tüm ürünlerde kendine yeterliliği yakalayıp stok fazlası için dış pazar arayışında bulunan AB, sosyolojisi içinde tarım ile uğraşanların oranını % 5 düzeyine indirmiştir. Aynı şekilde, tarımsal altyapı sorunlarını çözen AB, düşük maliyet-yüksek verimlilik temelinde, tarım-sanayi entegrasyonunu da kurmuştur. Bu

bağlamda, AB tarım politikaları artık yukarıda sözü edilen yapının gereksinimlerine uygun olarak kurgulanmaktadır.

Oysa Türkiye tarımı, henüz temel altyapı sorunlarını çözmemiş durumdadır, işletmeleri parçalı, başta su ve gübre olmak üzere girdi kullanımı sorunlu, tarımına mekanizasyonu ve teknolojiyi yeterli derecede sokamamış olan Türkiye’de, halkın % 39’u tarım alanında istihdam edilmektedir. Kırsal alanında yoksulluğun hakim olduğu ülkemiz, üretim cephesinde yaşanan sorunlar nedeniyle, başta hayvancılık olmak üzere tarımın birçok alt sektöründe kendine yeterli durumunu yitirmektedir.

AB ve Türkiye’nin tarımsal yapılarının ve kırsal sosyolojisinin farklı oluşu, aynı politikaların taraflardan birisi için olumlu, diğeri için ise olumsuz sonuçlar üretmesi durumunu ortaya çıkarmaktadır. Nitekim olası AB üyeliğine ilişkin yapılan projeksiyonlar, Türkiye’nin hayvansal ve bitkisel üretim deseninin önemli bir bölümünün, üyelik sonrası ortak pazarda rekabet edemeyeceğini gösterir¹⁴⁷.

Tarım politikası önemli bir sorundur. Sadece bizim için değil diğer aday ülkeler içinde önemli bir sorundur. Çözümü tabii Türkiye’nin sanayileşmesi ve tarımdan tarım dışına istihdamı kaydırabilmesinden geçmektedir. Bununla beraber tabii yüksek yapısal işsizlik yani tarımda önemli miktarda iş arayan, iş bulamadığı içinde köylerinde kalan insanların varlığı önemli bir sorundur¹⁴⁸. Tarımsal ve kırsal sosyolojisi geri kalmış özellikler gösteren İrlanda’nın 1973, Yunanistan’ın 1981 ve Portekiz’in 1986 yıllarında gerçekleşen üyelikleri sonrası, önemli gelişmeler gösterdikleri doğrudur. Ancak AB’nin müzakere tarihi almış 12 aday ülke ile yürüttüğü genişleme görüşmeleri süreci, AB’nin bu alandaki politikalarını değiştirdiği ve aday ülkelere kaynak aktarmaya hevesli olmadığını ortaya koymaktadır.

Bu nedenle, AB mevzuat uyum çalışmaları ile Dünya Bankası - IMF politikaları arasında sıkışmış Türkiye’nin, ulusal çıkarlarını koruyucu düzenlemelere bir an evvel geçmesi gerekir. “Uyum yasaları” adı altında kamuoyuna sunulan Şeker ve Tütün yasalarının, AB mevzuatı ile uyumlu olmadığı ortadadır. O halde Türkiye köylüsünün yaşamını çokuluslu şirketlerin insafına terk eden bu yasaların bir an evvel değiştirilmesi gerekmektedir. Hayvansal ve bitkisel üretim yapılarının verimlilik ve

¹⁴⁷ Devlet Planlama Teşkilatı , Türkiye’nin AB’ye Katılım Sürecine İlişkin **2004 Yılı İlerleme Raporu ve Tavsiye Metni** , s:85

¹⁴⁸ Akat , Asaf Savaş, **Avrupa Yolunda Türkiye ve Polonya Değişim Sürecinde İki AB Aday Ülkesi**, Konrad Adenauer Vakfı Yayınları, Ankara-2001,s:33

rekabet düzeyini radikal bir şekilde yükseltecek politikalar, ancak kamu korumacılığı temelinde yürütülebilir. Bu yapının gecikmeksizin kurulması gerekir.

Tablo 15- OTP ile Türk Tarım Politikasının Karşılaştırılması

	Ortak tarım politikası	Türk tarım politikası	Değerlendirme
1.Amaçlar	-Tarımda verimliliğin artırılması -Tarımda çalışanlara uygun bir yaşam düzeyinin hazırlanması -pazarların istikrara kavuşturulması -ürün arzının garanti edilmesi -tarım ürünlerinin tüketicilere uygun fiyata sağlanması	-Tarımda verimliliğin artırılması -tarım ve tarım dışı sektörler arasında gelir dengesinin sağlanması -pazarda mal dengesi ve fiyat istikrarının sağlanması -ihracatın artırılması -AB'nin OTP'ye uyumu için gerekli düzenlemelerin yapılması	-AB'nin OTP amaçlarına ulaşmış hatta bunları aşmıştır. -Türk tarım politikası kalkınma plan ve programları itibarıyla amaçlarına ulaşamamıştır. Uzun süreli ve tutarlı bir tarım politikası oluşturulamamıştır.
2.Araçlar	-Ortak piyasa düzenleri ve ortak tarımsal fiyatlar -ortak piyasa düzenleri çerçevesinde uygulanan fiyat dışı araçlar -yapısal iyileştirmeyi sağlayan araçlar -finansal araçlar	-Destekleme fiyat politikası ve destekleme alımları kapsamında uygulanan fiyatlar -fiyat dışı araçlar	-Ülkemizde kullanılan araçlar yetersiz kalmakta, amaca ulaşamamaktadır.
3-Uygulayıcılar	-AB yetkili organları tarafından görevlendirilen kuruluşlar	-Hükümet tarafından görevlendirilen kuruluşlar (TMO,Tekel,vb)	-AB, OTP kapsamında OPD ile kuruluşları birlikte görevlendirmekte, bu kuruluşlar çiftçi lehine devreye girmekte ve denge sağlanınca piyasa-dan çekilmektedir. -Türkiye'de ise bazı yıllarda miktar sınırlaması olmaksızın ürün alım politikası güdülmesi, bazı yıllarda yüksek alım fiyatları uygulanması bu kuruluşların zarar etmesine neden olmaktadır.

4-financeman kaynağı	-Avrupa Garanti ve Y6n Verme Fonu -Tarım Fonu	-Para-Kredi ve koordi-nasyon kurulu kararına bağlı olarak T.C. Merkez Bankası	-AB OTP'ye y6nelik t6m harcamalar Ortak Tarım Fonundan karşılanmak-tadır. -T6rkiye'de ise tarımsal destekleme fiyat politi-kası kapsamındaki uygu-lamaları sonuçta devlet finanse etmektedir.
----------------------	--	---	--

Kaynak: 6ZOĞUZ, Y. Ziya , **AB ve T6rkiye'de Tarımsal Yapıda G6r6len Temel Farklılıklar ve Bunun T6rk Tarımına Yansıma Biçimi**, Harran 6niversitesi, Sosyal Bilimler Enstit6s6, Yayınlanmamış Y6ksek Lisans Tezi, Urfa, 2001, s:27

1.1. TR-AB Tarımının Dış Ticarete Etkileri

T6rkiye tarım 6r6nlerinde ihracatçı konumunda olmak için yeterli potansiyele sahip olmakla birlikte, son yıllarda ithalatı giderek artmış ve bazı 6r6nleri net ithalatçı konumuna gelmiştir. Buna karşın AB yıllar boyunca d6nyanın en b6y6k tarım 6r6nleri ithalatçısı ve ABD'den sonra olmak 6zere ikinci ihracatçısı olmuştur.

Tablo16- Türkiye'nin Toplam Dış Ticaretinde AB'nin Yeri ve Gelişimi

GÖSTERGELER	1995	1996	1997	1998	1999
Türkiye'nin toplam ihracatı	21 636	23 224	26 245	26 974	26 588,3
Türkiye'nin Tarım Ürünleri İhracatı	2307	2659	2893	2913	2592
Türkiye'nin AB'ye toplam ihracatı	11078	11549	12248	13498	14332,8
Türkiye'nin AB'ye tarım ürünleri ihracatı	1963	1936	2094	1941	-
Türkiye'nin toplam ithalatı	35708	43627	48559	545921	40687
Türkiye'nin tarım ürünleri ithalatı	2444	2885	3093	2597	1814
Türkiye'nin AB'den toplam ithalatı	16859	23137	24869	24074,7	21418,9
Türkiye'nin AB'den tarım ürünleri ithalatı	824	768	578	477	-

Kaynak: ÖZOĞUZ, Y. Ziya , **AB ve Türkiye'de Tarımsal Yapıda Görülen Temel Farklılıklar ve Bunun Türk Tarımına Yansıma Biçimi**, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Urfa, 2001, s: 28

İhracatımızın genelinde olduğu gibi tarım ürünleri dış satımında da en büyük pazarımızı, gerek coğrafi yakınlığı, gerekse ekonomik koşulları nedeniyle AB ülkeleri oluşturmaktadır.

Tablo 17- Türkiye'nin AB ile Dış Ticareti

Yıl	Türkiye'nin AB'ye İhracatı (milyon \$)	Türkiye'nin toplam Tarım Ürünleri İhracatı İçinde AB'nin Payı %	Türkiye'nin AB'den ithalatı (milyon \$)	Türkiye'nin toplam Tarım Ürünleri İthalatı İçinde AB'nin Payı %
1994	1647	%46,9	185	%7,3
1995	1965	%48,5	790	%1,3
1996	1854	%43,3	675	%24,4
1997	2037	%41,7	512	%19,4
1998	1941	%42,9	477	%20,8

Kaynak: Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, **AB'ye Giden yolda Türk Tarımı** , s:40

Önümüzdeki yıllarda Gümrük Birliğinin derinleşmesi ve diğer alanlarda sağlanacak ilerlemeler doğal olarak Türkiye ile AB arasındaki ticareti olumlu yönde etkileyecektir. Ancak, mevcut oranların değişmeyeceği varsayılrsa dahi, AB ile ilişkilere paralel olarak hızla büyüyen Türkiye ekonomisi mutlak değer itibarıyla AB için önemli bir ticaret partneri haline gelecektir. 2003 yılında yaklaşık 212 milyar euro GSYİH ile AB'den 27,8 milyar euro tutarında ithalat yapan Türkiye'nin, AB'den yapılan ithalatın GSYİH'daki payı değişmeyeceği varsayımı ile, baz senaryoya göre 1,138 trilyon euro GSYİH ile 2020 yılında AB üyesi ülkelerden yaklaşık 149.2 milyar euro ithalat yapabilir hale geleceği tahmin edilmektedir. Bu tüm Topluluğun pastasını büyüten ve bu büyüyen pastadan kendi payını alan bir Türkiye anlamına gelmektedir¹⁴⁹.

Türkiye'nin AB'ye yönelik tarım ürünleri ihracatı her bir ürün grubu için ayrı ayrı olmak üzere AB tarafından kurulmuş Temel Direktifler kapsamında yer alan düzenlemeler uyarınca gerçekleştirilmektedir. Bu çerçevede AB'ye ihracat yapmak isteyen 3. ülkelerin yetkili makamları kendi ülkelerindeki tesisleri, topluluğun ilgili ürünler itibarıyla hijyen ve diğer konularda belirlediği standartlara uygunluğunu denetleyip uygun bulduklarını bir liste halinde AB Komisyonu'na bildirmektedirler. İlgili ürünler itibarıyla söz konusu listede yer almayan firmaların AB'ye ihracat yapmaları mümkün değildir.

¹⁴⁹ Devlet Planlama Teşkilatı, **Türkiye'nin Üyeliğinin AB'ye Muhtemel Etkileri**, s:25

Topluluk tarafından 1963'den bu yana uygulanan ve son halini 1980 yılında 1/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile alan Türkiye'ye yönelik tek taraflı tavizli rejim kapsamında, topluluğa yapılan tarım ürünleri ihracatımızın %71'i vergiden muaf, %5'i ise gümrük vergisi indirimiyle gerçekleştirilmektedir.

Türkiye'nin AB'den aldığı tavizler, bazı ürünlerde takvime bağlı sınırsız vergi muafiyeti, domates salçası ve kayısı pulpu tarife kontenjanlarında artış, bazı ürünlerde vergi indirimi ve kontenjan dahilinde muafiyet olarak özetlenebilir. AB'nin taviz aldığı bazı tarım ürünleri, canlı hayvan ve et, lüks peynirler, çavdar, maltlık arpa, şeker ve yağlı tohumlar olarak ifade edilebilir¹⁵⁰.

Tablo 18- Türkiye-AB Ticaretinde Karşılıklı Verilen Tavizler

GÖSTERGELER	Türkiye'nin AB'ye ihracatı	AB'nin Türkiye'ye ihracatı
Vergi muafiyet (%)	71	-
Vergi indirimi (%)	5	7
Toplam taviz (%)	76	7
Tavizsiz kısım (%)	24	93

Kaynak: Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, **AB'ye Giden yolda Türk Tarımı**, s:42

Türkiye'nin AB'ye ihracatında tanınan toplam taviz %76 civarında iken, AB'nin Türkiye'ye ihracatında tanınan taviz %7 civarındadır.

Tablo 19- AB'ye İhracatında Türkiye'ye Tanınan Tavizler

Türkiye Menşeyli Tanım Ürünlerinin AB 'ye ihracatında Türkiye'ye Tanınan Tavizler		
Ürün Adı	Protokol Öncesi Durum	Protokol Sonrası Durum
Koyun-Keçi eti	%17,6 gümrük vergisi, 1240-4287 ecu/ton spesifik vergi	Vergilerden muaf (200 ton)
Dondurulmuş Hindi (bütün, parça, karaciğer dışında sakatatlar)	257-934 ecu/ton spesifik vergi	93-339 ecu/ton spesifik vergi (1000 ton)
Kaşkaval, beyaz peynir, tulum peyniri,	671,9 ecu/ton spesifik vergi üçüncü ülkelere 2077 ecu/ton	Vergilerden muafa 1500 ton aşan miktar için eski tavizli oran
Patates	10/01-31/03, vergilerden muaf, diğer zamanlar % 14,1 gümrük vergi-	Ek taviz yok

¹⁵⁰ T.C Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, **AB'ye Giden yolda Türk Tarımı**, s:42

Fasulye	1/11-30/4, vergiden muaf diğer zamanlar 1 ,9 ecu/100 kg. spesifik	Ek taviz yok
Soğan	15/02-15/5, vergilerden muaf diğer zamanlar % 11,2 Gümrük Vergisi	Ek olarak 16/05-14/02 vergilerden muaf 2000 ton
Patlıcan	15/01-30/04, vergilerden muaf, diğer zamanlar % 14,9 Gümrük Vergisi	Ek olarak 1/05-14/01 vergilerden muaf 1 000 ton
Kereviz	1/0,1-30/04, vergilerden muaf Diğer zamanlar % 15,5 Gümrük Vergisi	Ek taviz yok
Balkabağı ve Dolmalık Kabak	1/12-Şubat sonu vergilerden muaf, diğer zamanlar % 14,4 Gümrük Vergisi	Ek olarak 1/03-30/11 vergilerden muaf 500 ton dolmalık kabak
Diğer yabani soğanlar	15/02-15/05, vergilerden muaf, diğer zamanlar % 1 1,6 Gümrük Vergisi	Ek taviz yok
Fındık	Sıfır gümrük vergisi (25.000 ton için	% 3 Gümrük Vergisi, kota sınırlaması yok
Taze Sofralık Üzüm	15/11-30/04, vergilerden muaf	Ek taviz yok
Karpuz	1/04-15/06 vergilerden muaf diğer zamanlar % 10,3 Gümrük Vergisi	Ek olarak 16/06-31-03 vergiden muaf 14.000 ton
Kavun	1/1 1-31/05, vergilerden muaf diğer zamanlar % 1 0,6 Gümrük Vergisi	Ek taviz yok
Limon	Giriş fiyatı	Modülasyon istenirse görüşme yapılacak
Erik	1/05-15/06, vergilerden muaf diğer zamanlar % 6 Gümrük Vergisi	Ek taviz yok
Dondurulmuş Çilek Ahududu, Böğürtlen vb.	% 24,3 Gümrük Vergisi, 98 ecu/ton spesifik vergi	Ad Valorem vergiden tamamen muaf, spesifik vergiden 100 için muaf
Çavdar	1 1 ,68 ecu/ton' a kadar indirim	Ek taviz yok
Malt, kavrulmuş kavrulma-	6,57 ecu/ton' a kadar indirim	Ek taviz yok
Saf zeytinyağı, saf lampant /eytinyağı, ham zeytinyağı	1286-1452 ecu/ton spesifik vergi	Spesifik vergiden % 10 indirim
Diğer Zeytinyağı	1 570- 1 870 ecu/ton spesifik vergi	Spesifik vergiden % 5 indirim
Konserve domates (kuru madde % 12'den az)	Vergilen muaf 80.000 ton aşan miktar için % 16,8 Gümrük Vergisi otolimitasyon vardı	Vergilerden muaf 80.000 ton otolimitasyon kalktı
Domates Salçası (kuru madde % 28-30 eşdeğeri)	Vergiden muaf 8.500 ton aşan miktar için % 1 6,8 Gümrük Vergisi	Vergilerden muaf 30.000 ton Otolimitasyon kalktı
Turunçgil müstahzarları, şeker içerenler	% 23,3 gümrük vergisi, 49 ecu/ton spesifik vergi	Vergilerden muaf (100 ton), Ad Valorem vergiden tamamen muaf
Diğer şeker içeren turunçgil müstahzarları	% 28 gümrük vergisi, 269 ecu/ton spesifik vergi	Vergilerden muaf (100 ton), Ad Valorem vergiden tamamen muaf

Kayısı Pulptı	Vergilerden muaf (90 ton) aşan miktar için % 15,9 Gümrük Vergisi	Vergilerden muaf (600 ton)
Köpüklü Şarap, fermente edilmiş içkiler, etil alkol ve diğer alkollü içkiler	Vergilerden muaf	Vergilerden muaf
Sirkeler ve asetik asitten elde edilen sirke ikameleri	Vergilerden muaf	Vergilerden muaf

Kaynak: Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, AB'ye Giden yolda Türk Tarımı , s:44

Yukarıda tarım sektöründe tanınan tavizler protokol öncesi ve protokol sonrası olarak ayrı ayrı ele alınmıştır.

Tablo 20- Türkiye'ye İthalatında AB'ye Tanınan Tavizler

AB Menşeyli Tanım Ürünlerinin Türkiye'ye İthalatında AB 'ye Tanınan Tavizler		
Ürün Adı	Protokol Öncesi Durum	Protokol Sonrası Durum
Damızlık sığır	Vergilerden muaf	Vergilerden muaf
Besilik sığır (80- 160kg)	% 70 gümrük vergisi	2.000 ton için sıfır vergi
Besilik sığır (160-300kg)	% 20 gümrük vergisi	% 50 gümrük vergisi indirimi (1500 tona kadar)
Sığır karkas (dondurulmuş)	% 165 gümrük vergisi	5000 ton için; % 50 gümrük vergisi indirimi. (Max vergi; 1997'de %50, 1998'de %43, 1999'da %37, 2000 yılında % 30 da sabitlenecektir). 14 000 ton için; % 30 gümrük vergisi indirimi. (Max. Vergi ; 1997'de % 70, 1998'de % 61, 1999'da % 52, 2000 yılında % 43'te sabitlenecektir).
Yağsız süttozu (yağ oranı % 1,5'denaz)	% 130 gümrük vergisi, dahilde işleme rejimi çerçevesinde sıfır vergi	1 500 ton için dahilde işleme rejimi çerçevesinde sıfır vergi
Yağlı süttozu (yağ oranı % 1,5'den fazla)	% 130 gümrük vergisi, dahilde işleme rejimi çerçevesinde sıfır vergi	2500 ton için dahilde işleme rejimi çerçevesinde sıfır vergi
Tereyağı	% 70 gümrük vergisi	3000 ton için sıfır vergi
İşlenmiş peynir	% 81 gümrük vergisi	300 ton için sıfır vergi
Diğer peynirler	% 81 gümrük vergisi	2000 ton için sıfır vergi

Çiçek soğanları	% 7 gümrük vergisi	200 ton için sıfır vergi
Diğer fidan, çelik ve fideler	% 23 gümrük vergisi	3000 ton için sıfır vergi
Kesme taze çiçek	% 50 gümrük vergisi	1 00 ton için sıfır vergi
Buket ve süs bitkileri	% 50 gümrük vergisi	1 00 ton için sıfır vergi
Patates tohumluk	% 23 gümrük vergisi	5000 ton için sıfır vergi
Elma (golden hariç)	% 52 gümrük vergisi	1000 ton için sıfır vergi
Şeftali-nektarin	% 55 gümrük vergisi	1000 ton için 15/7-31/12 tarihleri arasında sıfır vergi
Demirhindi, mahun elması Lychees, Sapodillo eriği	% 50 gümrük vergisi	1000 ton için sıfır vergi
Çarkıfelek meyvası, karambola ve pitahaya	% 50 gümrük vergisi	500 ton için sıfır vergi
Diğer tropik bitkiler	% 50 gümrük vergisi	500 ton için sıfır vergi
Poşet çay	% 145 gümrük vergisi	200 ton için % 70 gümrük vergisi indirimi
Durum buğdayı	% 3-45 gümrük vergisi	100 000 ton için 1/9-31/5 tarihleri arasında sıfır vergi
Ekmeklik buğday	% 3-30 gümrük vergisi	200 000 ton için 1/9-31/5 tarihleri arasında sıfır vergi
Çavdar	% 30 gümrük vergisi	20 000 ton için 1/9-31/5 tarihleri arasında sıfır vergi
Maltlık arpa	% 15 gümrük vergisi	46 000 ton için 1/9-31/5 tarihleri arasında sıfır vergi
Mısır	% 15 gümrük vergisi	52 000 ton için 1/12-31/5 tarihleri arasında sıfır vergi
Pirinç	% 35 gümrük vergisi	28 000 ton için sıfır vergi
Pamuk tohumu	% 4 gümrük vergisi	1 500 ton için sıfır vergi
Tohum meyve ve sporları (Ekim amaçlı)	% 19 gümrük vergisi	1000 ton için sıfır vergi
Şeker pancarı tohumu	% 2,5 gümrük vergisi	300 ton için sıfır vergi
Sığır, koyun ve keçi yağları	% 4 gümrük vergisi	3000 ton için sıfır vergi

Ham soya yağı	% 12 gümrük vergisi	60 000 ton için 1/1-31/8 tarihleri arasında sıfır vergi
Rafine soya	% 23 gümrük vergisi	2000 ton için 1/1-31/8 tarihleri arasında sıfır vergi
Ham ayçiçek yağı	% 12 gümrük vergisi	18000 ton için 1/1-31/8 tarihleri arasında sıfır vergi
Ham rep ve kolza yağı	% 12 gümrük vergisi	10 000 ton için 1/1-31/8 tarihleri arasında sıfır vergi
Rafine beyaz şeker	% 100 gümrük vergisi	80 000 ton için % 50 indirim, aşan miktarlar için % 20 indirim
Domates salçası	% 147 gümrük vergisi	1 500 ton için sıfır vergi
Sirke ve sirke yerine geçen maddeler	% 47 gümrük vergisi	2500 ton için sıfır vergi
Et, sakatat ve deniz ürünleri unu	% 0 gümrük vergisi, sınırsız	Sınırsız
Soya fasulyesi yağı küspesi	% 0 gümrük vergisi, sınırsız	Sınırsız
Kedi-köpek maması	% 9,5 gümrük vergisi	1 000 ton için sıfır vergi
Hayvan gıdaları	%4	6000 ton için sıfır vergi

Kaynak: Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, AB'ye Giden yolda Türk Tarımı, s:47

Yukarıda AB'ye tanınan tavizler ürünlere göre geniş bir şekilde ele alınmıştır.

1.2. TR-AB'de Tarımının GSMH'ya Katkıları

Tarımsal üretim ülkelerin sosyo-ekonomik yapılarında tarım sektörü, üreticiler için bir gelişim aracı, ülke ekonomisi ise toplumun beslenmesi, tarıma dayalı sanayiye hammadde temin etmesi, tarımsal sanayi ürünlerine talep oluşturması ve dış satım açısından büyük önem taşımaktadır ¹⁵¹.

Türkiye'de kalkınma politikalarında sanayiye ağırlık verilmesine rağmen, tarım hala ülke ekonomisi içinde önemini korumaktadır.

¹⁵¹ ÖZOĞUZ Y. Ziya , a.g.e. s:30

Tablo 21- Tarım Alanında Temel Bazı Veriler İtibariyle Türkiye ve AB'nin Karşılaştırılması

Göstergeler	AB (1999)	TÜRKİYE (1999)	(2/1) %
Tarımsal GSYİH (Milyar ECU)	275,0	30,0	10,9
GSYİH'da tarımın payı %	3,9	16,9	-
Tarımsal işgücü %	5,4	48,0	-
Toplam istihdamda tarımın payı %	5,0	45,0	-
Tarımsal alan (milyon Ha)	143,0	28,0	19,6

Kaynak: ÖZOĞUZ, Y. Ziya , **AB ve Türkiye’de Tarımsal Yapıda Görülen Temel Farklılıklar ve Bunun Türk Tarımına Yansıma Biçimi**, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Urfa, 2001, s:31

Bu da gösteriyor ki,ülkemiz sanayileşme yolunda hızla ilerlerken tarımın ülke ekonomisindeki payı önemli düzeylerde bulunmaktadır.

Tablo 22- AB ve Türkiye’de Tarımın İstihdam ve GSMH’daki Payı

	İstihdamda tarımın payı	İstihdamda tarımın payı	GSMH’da tarımın payı
	1995	1999	2000
AB (15)	7,3	5,0	1,6
Türkiye	44,0	45,0	16,9

Kaynak: ÖZOĞUZ, Y. Ziya , **AB ve Türkiye’de Tarımsal Yapıda Görülen Temel Farklılıklar ve Bunun Türk Tarımına Yansıma Biçimi**, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Urfa, 2001, s:31

Türkiye’de tarımın GSMH’daki payı %16,9 ile AB’den 11 kat fazla oranda gerçekleşmiştir.

Tablo 23- Sektörel Yapı (Toplam GSYİH'nın Yüzdesi) (2005)

	AB-25	Türkiye
Tarım	2.1	11.5
Sanayi, İnşaat	27.0	27.6
Hizmetler	71.0	60.9

Kaynak: Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, **Avrupa Birliği Tarım Müzakerelerinde Hazırlık ve Müzakere Süreci Üzerine Tartışma Toplantıları**, Ankara-2005, s:24

Sanayi sektörümüz AB'deki kadar GSYİH'dan pay alırken, tarım sektörü yüzde 9,4 daha fazla pay alıyor. İşte müzakerelerin can alıcı bir noktası budur. Bu fazlalık hizmetler sektörüne kayacaktır. AB teknolojilerinin giderek ülkemizde yaygınlaşmasının tarımda düşük olan verimliliği artırıcı aynı zamanda işgücü yoğunluğunu azaltıcı bir etkisi de olacaktır. Neticede yaklaşık 6 milyon kişinin tarımdan hizmet sektörüne göç etmesi söz konusudur. Türkiye önemli bir göç hareketiyle karşılaşacaktı.¹⁵² Mali kurumlar GSMH'ye katkılarından daha yüksek bir istihdam katkısı sağlarken, inşaat sektörünün her iki açıdan payları birbirine eşittir¹⁵³.

2. TR-AB Ülkelerinde Tarımsal Yapı Açısından Mukayese

2.1. Arazi Varlığı Ve Kullanılışı Bakımından Karşılaştırma

Topraklar tarım sektörü için vazgeçilmez bir üretim faktörü olduğu kadar, sanayi ve kentleşme için de ayrı derecede önem taşımaktadır. Bu durum, toprakların çeşitli kullanımlar arasındaki dağılımının en iyi şekilde yapılması zorunluluğunu getirmektedir.

¹⁵² Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, **Avrupa Birliği Tarım Müzakerelerinde Hazırlık ve Müzakere Süreci Üzerine Tartışma Toplantıları**, Ankara-2005, s:24

¹⁵³ Yentürk , Nurhan, **“Ulusal Gelirin Yapısı ve Gelişimi” Türkiye Ekonomisi**, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, Yayın No:1579, Eskişehir-Ekim 2004, s:26

Tablo 24- AB ve Türkiye'nin Yüzölçümleri ve Tarımsal Alanlarının Karşılaştırılması (2000)

	Yüzölçümü (1000 ha)	%	Tarım alanı (1000 ha)	%
AB	313857	100,00	143018	100,00
Türkiye	77950	24,84	28050	19,61

Kaynak: ÖZOĞUZ, Y. Ziya , **AB ve Türkiye’de Tarımsal Yapıda Görülen Temel Farklılıklar ve Bunun Türk Tarımına Yansıma Biçimi**, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Urfa, 2001

s:32

2.2. Nüfus ve İşgücü Açısından Karşılaştırma

Nüfusun sektörler üzerindeki dağılımı, ülkelerin gelişmişlik düzeyini göstermede önemli rol oynamaktadır.

Tablo 25- AB ve Türkiye'nin Nüfus ve İşgücü Açısından Karşılaştırılması(2000)

GÖSTERGELER	AB	Türkiye	Türkiye/AB (%)
Nüfus (Milyon)	373	63	16,9
Çalışan nüfus (Milyon)	150	20,5	13,6
Tarımda istihdam (Milyon)	7,4	8,6	116,2
Toplam istihdamda tarımın payı (%)	5,0	41,9	838,0
Tarımsal işgücü (%)	5,4	48,0	888,8
Tarım nüfusu (milyon)	18,5	22,5	121,6

Kaynak: ÖZOĞUZ, Y. Ziya , **AB ve Türkiye’de Tarımsal Yapıda Görülen Temel Farklılıklar ve Bunun Türk Tarımına Yansıma Biçimi**, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Urfa, 2001, s:32

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi Türkiye’de çalışan nüfusun büyük bir bölümü tarım kesiminde çalışmaktadır. Tarım alanında çalışan nüfusumuzun fazla olması da AB’ye uyum konusunda bize büyük bir sorun oluşturmaktadır. Türkiye’de tarımda toplam çalışanın nüfusa oranı %41.9 iken, AB ülkelerinde bu oran %5’dir. Bu da aradaki farkın ne kadar büyük olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak Türk tarımının AB’ye uyumunun en sorunlu konu olması doğaldır.

Tablo 26- Türkiye ve AB'nin Tarım Sektöründe Çalışan Nüfus Yapısının Karşılaştırılması

GÖSTERGELER	TÜRKİYE (1998)	AB (12) (1998)
Sayı (000)	9023	7773
Erkek (%)	53,5	65,0
Kadın (%)	46,5	35,0
Ücretli iş gücü (%)	05,4	30,3
*Kendi hesabına (%)	94,6	69,7
Tam gün (%)	-	85,9
Yarım gün (%)	-	14,1
Yaş grupları (%)		
25	32,6	10,0
25-34	17,8	18,3
35-44	16,7	20,0
45-54	14,3	22,4
55-64	13,0	22,0
65- +	5,6	7,1

Kaynak: ÖZOĞUZ, Y. Ziya , **AB ve Türkiye’de Tarımsal Yapıda Görülen Temel Farklılıklar ve Bunun Türk Tarımına Yansıma Biçimi**, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Urfa, 2001, s:33

AB ve Türkiye karşılaştırıldığında, Türkiye AB’nin %20’si büyüklüğünde bir tarımsal alana sahip olmasına rağmen, tarım sektöründe %13,9 oranında daha fazla çalışanı bulunmaktadır¹⁵⁴.

2.3. Tarım İşletmelerinin Büyüklükleri Açısından Karşılaştırma

Tarım işletmelerinin büyüklüğü ve bunların zaman içinde nasıl bir değişim gösterdiğinin analizi, ülke topraklarının daha etkin ve rasyonel kullanılması açısından önemlidir.

¹⁵⁴ Özoguz, Y. Ziya , a.g.e. , s:33

Tablo 27- AB ve Türkiye’de Tarım İşletmelerinin Sayısı ve Ortalama Genişlikleri (1999)

	Tarım işletmelerinin sayısı (000)	Ortalama işletme genişliği (ha)	5 Ha az işletmeler (%)	100 ha büyüklüğündeki işletmeler (%)
AB	6989,0	18,4	55,8	3,2
Türkiye	3966,5	5,9	67,8	0,25

Kaynak: ÖZOĞUZ, Y. Ziya , AB ve Türkiye’de Tarımsal Yapıda Görülen Temel Farklılıklar ve Bunun Türk Tarımına Yansıma Biçimi, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Urfa, 2001, s: 33

Ülkemizde ortalama işletme büyüklüğü 1999 verilerine göre 5.9 ha olup Birliğe üye ülkeler içerisinde Yunanistan ve İtalya dışında diğer ülkelerin tamamında ortalama işletme büyüklüğü ülkemizden daha fazladır.

Bu arazilerin tasarruf şekilleri de tarımsal yapının oluşmasında önemli bir rol oynamaktadır. AB tarımında kiracılık yaygındır ve tarım alanlarının %59.3’ü mülk arazi şeklinde işlenirken, %40,7’si kiracılıkla işletilmektedir. AB’de miras yoluyla tarım arazilerinin parçalanmasına izin verilmediği için yasal düzenlemelerin sağlam düzenlemelere oturtulmuş olmasının da etkisiyle kiracılık yoluyla arazilerin işlenmesi yaygındır. Türkiye’de ise kendi arazilerini işleyen işletmelerin oranı %92.5, yalnız kiracılıkla işletmelerin oranı %1.2 ve arazilerin yalnız ortakçılıkla işletilen işletmelerin oranı %0.3’tür¹⁵⁵.

2.4. Tarımsal Ürünlerde Yeterlilik Açısından Karşılaştırma

2.4.1. Gıda Tüketimi Yapısı

AB ve Türkiye 1999 yılı itibariyle gıda tüketimi yapısına bakıldığında tahıl, pirinç, patates, kuru baklagiller, sebze ve meyve tüketiminde ülkemizin bariz üstünlüğü görülürken, şeker, et, yumurta, süt ve mamülleri gibi ürünlerin tüketimi AB’de daha fazladır.

¹⁵⁵ Özoğuz, Y. Ziya , a.g.e. , s:34

Tablo 28- AB ve Türkiye’deki Kişi Başına Yıllık Gıda Tüketimi**(Kg)**

Gıda Maddeleri	AB	Türkiye	Türkiye/AB (%)
Tahıllar	85,0	224,9	264,6
Pirinç	4,0	8,0	200,0
Patates	76,1	62,0	881,5
Şeker	33,7	28,6	84,9
Kuru baklagiller	2,2	14,7	668,2
Sebze	117,0	192,2	164,3
Meyve *	61,0	149,8	245,6
Et *	94,2	20,7	22,0
Süt ve mamulleri *	324,1	144,4	44,6
Yumurta	13,0	8,1	62,3

Kaynak: Özoğuz, Y. Ziya , a.g.e , s:34

Türkiye’de gıda tüketiminde bitkisel ürünlerin ağırlıkta olduğu, hayvansal ürün tüketiminde ise yetersiz kaldığı görülürken, gelişmiş ülkelerde ise proteince zengin kaynaklı besinler daha fazla tüketilmektedir. Buna mukabil ülkemizde gıda üretimi ihtiyaçlarımızı karşılamaktan çok uzaktır.

Avrupa Birliği ülkelerinde gıda tüketimi son on yılda önemli değişimler göstermiştir. Bu değişimleri bitkisel ve hayvansal yağlar, sebzeler, pirinç, et ve baklagillerde artış, süt ürünleri, şeker, patates, hububat ve yumurtada ise azalış olarak belirtebiliriz.

2.4.2. Bitkisel Üretim Değerleri

AB ve Türkiye arasında bitkisel üretim değerleri arasında da büyük farklılıklar vardır. Aşağıdaki tablolarda Türkiye ve AB bitkisel üretim değerleri açısından karşılaştırılmaktadır.

Tablo 29- AB ve Türkiye’de Seçilmiş Bazı Ürünlerin Ekim Alanı

	AB	AB	TÜRKİYE	TÜRKİYE	Türkiye ve AB
ÜRÜNLER	Ekiliş alanı (ha)	%	Ekiliş alanı (ha)	%	karşılaştırılması %
Buğday	17193154	39,74	9380000	53,13	54,6
Arpa	10897881	25,19	3650000	20,67	33,5
Çavdar	1135533	2,62	140000	0,79	12,3
Yulaf	1949080	4,51	154000	0,87	7,9
Mısır	4177580	9,66	518000	2,93	12,4
Bakla	127890	0,29	21000	0,12	16,4
Bezelye	940101	2,17	1300	0,0074	0,1
Nohut	90031	0,21	625000	3,54	694,2
Fasulye	81481	0,19	174000	0,99	213,5
Mercimek	27684	0,06	517000	2,93	1867,5
Tütün	147320	0,34	260000	1,47	176,5
Şeker pancarı	2041101	4,72	440000	2,49	21,6
Pamuk (çiğit)	533322	1,73	731320	2,14	137,1
Soğan	98253	0,23	113000	0,64	115,0
Sarımsak	37288	0,029	11600	0,066	31,1
Patates	1388224	3,21	220000	1,25	15,8
Ayçiçeği tohumu	2015711	4,66	595000	3,37	15,8
Susam	200	0,0004	51000	0,29	29,5
Yer fıstığı	807	0,002	28000	0,16	25500,0
Soya	380355	0,88	24000	0,14	6,3
TOPLAM	43263096	100,00	17654220	100,00	40,8

Kaynak: ÖZOĞUZ, Y. Ziya , **AB ve Türkiye’de Tarımsal Yapıda Görülen Temel Farklılıklar ve Bunun Türk Tarımına Yansıma Biçimi**, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Urfa, 2001, s:36

Yukarıda tabloya bakıldığı zaman AB ekim alanı açısından Türkiye’den daha büyük bir alana sahiptir. Türkiye ise buğday üretiminde büyük bir paya sahiptir. Türkiye’de ekim alanının yarısından fazlası buğday üretimine ayrılmıştır. Bu açıdan bakıldığında ülkemiz buğday üretiminde önemli bir paya sahiptir.

Tablo 30- AB ve Türkiye’de Seçilmiş Bazı Ürünlerin Verimleri

Ürünler	AB’de verim (kg/ha)	Türkiye verim (kg/ha)	Türkiye ve AB kar- şılaştırması
Buğday	5686,3	1919	33,75
Arpa	4493,3	2101	46,76
Çavdar	4849	1664	34,32
Yulaf	3210,6	1883	58,65
Mısır	90575	4434	4,89
Bakla	2121,3	1857	87,5
Bezelye	4490,8	2308	45,38
Nohut	432,2	896	207,3
Fasulye	1463,2	1362	93,1
Mercimek	598,5	735	122,8
Tütün	2351	963	41
Şeker pancarı	58090,5	38305	66
Pamuk (çiğit)	2949,4	1797	61
Soğan	34547,	22124	64
Sarımsak	7476,9	7414	99,2
Patates	34369,5	27273	79,4
Ayçiçeği tohumu	1520,2	1596	104,9
Yerfıstığı	3522,9	2679	76,04
Soya	3238,1	2750	84,92

Kaynak: ÖZOĞUZ, Y. Ziya , **AB ve Türkiye’de Tarımsal Yapıda Görülen Temel Farklılıklar ve Bunun Türk Tarımına Yansıma Biçimi**, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Urfa, 2001, s:37

Örnek olarak alınan ürünlerin verimleri açısından AB ve Türkiye karşılaştırıldığında, Türkiye’nin nohut, mercimek ve ayçiçeği tohumu üretiminde üstünlüğü

görülürken, sarımsak verimi AB ve Türkiye’de aynı miktarda gerçekleşmiş, diğer ürünlerde AB’nin verim üstünlüğü görülmüştür¹⁵⁶.

Tablo 31- AB ve Türkiye’de Seçilen Bazı Ürünlerin Üretici Fiyatları (Euro/Ton)

Ürün ve Yıl	Türkiye	AB	Türkiye/AB (yüzde)
Tahıllar			
Buğday(2002-2003)	177	119	%149
Arpa(2002-2003)	117	104	%113
Mısır(2002-2003)	164	132	%130
Diğer Ürünler			
Ayçiçeği(2002-2003)	342	281	%122
Tütün(2002-2003)	2559	2350	%109
Şeker (toptan,2001-2002)	681	715	%95
Hayvan Ürünleri			
Süt(2002-2003)	241	312	%77
Tereyağı(toptan-müdahale,2001-2002)	5009	3282	%153
Süt Tozu(toptan-müdahale,1998-2000)	4300	2055	%209
Yumurta(2002-2003)	1234	1064	%116

Kaynak: TÜSİAD, DTÖ ve AB’deki Gelişmeler Işığında 21. Yüzyılda Türkiye Tarımı, (Yayın No: TÜSİAD-T/ 2005-06/397), s:136

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere Türkiye üretici fiyatları açısından AB’ye oranla hayli yüksek bir değere sahiptir. Bu da gösteriyor ki pek çok tarım ürününün fiyatı ülkemizde AB ülkelerine nazaran fazladır. Türkiye sadece süt ürünleri ve şeker fiyatında AB’den daha düşük bir orana sahiptir.

¹⁵⁶ ÖZOĞUZ Y. Ziya , a.g.e. , s:37

2.5. Hayvansal Üretim Açısından Karşılaştırma

Aşağıda Türkiye ve AB hayvansal üretim açısından karşılaştırılmaktadır.

2.5.1. AB ve Türkiye’de Hayvan Sayısı

Tablo 32- AB ve Türkiye’deki Hayvan Sayısı (1999)

	AB	AB	Türkiye	Türkiye	AB Türkiye karşılaştırması
Hayvan cinsi	Hayvan sayısı	%	Hayvan sayısı	%	%
Sığır	82939624	39,6	11054000	22,7	13,33
Koyun	114634261	54,8	30256000	62,3	26,4
Keçi	11782449	5,6	7284490	15	61,82
Toplam	209356334	100	48594490	100	23,21

Kaynak: ÖZOĞUZ, Y. Ziya , **AB ve Türkiye’de Tarımsal Yapıda Görülen Temel Farklılıklar ve Bunun Türk Tarımına Yansıma Biçimi**, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Urfa, 2001, s: 40

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi AB, Türkiye’den daha fazla hayvana sahiptir. AB’de hayvan sayısının Türkiye’den çok olması ise AB’ye üye ülke sayısının fazla olmasıdır.

2.5.2. AB ve Türkiye’de Süt Üretimi

Tablo 33- AB ve Türkiye’de Süt Üretimi (1999)

	AB	AB	Türkiye	Türkiye	AB Türkiye karşılaştırması
Hayvan cinsi	Süt üretimi(ton)	%	Süt üretimi(ton)	%	%
Sığır	121319588	97,2	8832000	89,3	7,28
Koyun	2065065	1,6	813000	8,22	39,37
Keçi	1466503	1,2	245000	2,48	16,71
Toplam	124851256	100	9890000	100	7,92

Kaynak: ÖZOĞUZ, Y. Ziya , **AB ve Türkiye’de Tarımsal Yapıda Görülen Temel Farklılıklar ve Bunun Türk Tarımına Yansıma Biçimi**, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Urfa, 2001, s: 40

Tabloda görüldüğü üzere hayvan sayısının çok olmasına bağlı olarak AB’de süt üretimi de Türkiye’ye nazaran daha fazladır.

Tablo 34- AB ve Türkiye’de Toplam Süt Üretimi Değişim (ton)

	1995	1997	1999	2000	%
AB	126097632	125134110	125111284	124502782	100,00
Türkiye	10601550	10076526	9876200	9876200	7,93

Kaynak: ÖZOĞUZ, Y. Ziya , **AB ve Türkiye’de Tarımsal Yapıda Görülen Temel Farklılıklar ve Bunun Türk Tarımına Yansıma Biçimi**, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Urfa, 2001, s: 40

Yıllar itibariyle AB’de süt üretimi büyük bir değişiklik göstermezken; Türkiye’de 1999 ve 2000 yıllarında diğer yıllara nazaran bir düşüş yaşanmıştır.

Tablo 35- AB ve Türkiye’de Kişi Başına Düşen Yıllık Süt Miktarı (1999)

	Toplam süt üretimi (kg)	Toplam nüfus (kişi)	Kişi başına düşen yıllık süt miktarı (kg)	%
Türkiye	10076526000	63000000	159,94	47,67
AB	125134110000	373000000	335,48	100,00

Kaynak : ÖZOĞUZ, Y. Ziya , **AB ve Türkiye’de Tarımsal Yapıda Görülen Temel Farklılıklar ve Bunun Türk Tarımına Yansıma Biçimi**, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Urfa, 2001, s:40

Uyumla ilgili olarak hayvancılığın en büyük sıkıntısı süt sanayiindedir. Modern teknolojiye sahip olduğumuz halde, toplam üretimin ancak %15’i, % 20’si modern sanayide değerlendiriliyor.. Yabancı uzmanlar tesislerimizden son derece güzel olduğunu söylüyor ancak 25 bin, 28 bin üreticiden süt toplandığından bunu olumsuzluk olarak değerlendiriyorlar. Çünkü birimler çok küçük, birimlerin küçük olması, çiğ süttan yana bir kalitesizlik sorununu getiriyor¹⁵⁷.

¹⁵⁷ Tarım ve Köyşleri Bakanlığı, **Avrupa Birliği Tarım Müzakerelerinde Hazırlık ve Müzakere Süreci Üzerine Tartışma Toplantıları**, s:46

2.5.3. AB ve Türkiye’de Et Üretimi

Aşağıda Türkiye ve AB’nin et üretimleri açısından karşılaştırması yapılmıştır.

Tablo 36- AB ve Türkiye’de Toplam Et Üretimi

	1995	1997	1999	2000	%
AB	34166589	34965295	36423031	35902850	100,00
Türkiye	1190800	1253733	1385997	1385997	3,86

Kaynak: ÖZOĞUZ, Y. Ziya , **AB ve Türkiye’de Tarımsal Yapıda Görülen Temel Farklılıklar ve Bunun Türk Tarımına Yansıma Biçimi**, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Urfa, 2001, s:44

Her iki ülkede de et üretimi yıllar içerisinde fazla bir değişim göstermemiştir. Ancak ülkemizdeki et üretimi oldukça düşük seviyededir.

Tablo 37- AB ve Türkiye’de Kişi Başına Düşen Yıllık Et Miktarı

	Toplam et üretimi (kg)	Toplam nüfus (kişi)	Kişi başına düşen yıllık et miktarı (kg)	%
Türkiye	1253733000	63000000	19,90	21,23
AB	34965295000	373000000	93,74	100,00

Kaynak: ÖZOĞUZ, Y. Ziya , **AB ve Türkiye’de Tarımsal Yapıda Görülen Temel Farklılıklar ve Bunun Türk Tarımına Yansıma Biçimi**, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Urfa, 2001, s:41

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere, Türkiye ile AB arasında kişi başına düşen et miktarı açısından büyük farklılık vardır. Türkiye kişi başına düşen et miktarı AB’ye göre beşte bir oranındadır.

Tablo 38- AB ve Türkiye’deki Sığır Üretimindeki Değişim

	1995	1997	1999	2000	%	Değişim (%)
AB	7983480	7897207	7754027	7698474	100,00	-14,37
Türkiye	609500	564000	430000	433000	5,58	-41,79

Kaynak: ÖZOĞUZ, Y. Ziya , **AB ve Türkiye’de Tarımsal Yapıda Görülen Temel Farklılıklar ve Bunun Türk Tarımına Yansıma Biçimi**, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Urfa, 2001, s:41

Türkiye’de yıllar itibariyle sığır üretiminde büyük düşüşler yaşanmıştır. Ancak AB’de sığır üretiminde düşüş olmasına ramen bu çok az bir oranda kalmıştır.

Tablo 39- AB ve Türkiye’de Tavuk Eti Üretimindeki Değişim

	1995	1997	1999	2000	%	Değişim (%)
AB	6052224	6444308	6623358	6447258	100,00	6,53
Türkiye	500000	471415	642000	642000	9,96	28,40

Kaynak: ÖZOĞUZ, Y. Ziya , **AB ve Türkiye’de Tarımsal Yapıda Görülen Temel Farklılıklar ve Bunun Türk Tarımına Yansıma Biçimi**, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Urfa, 2001, s:41

Türkiye’de tavuk üretimi yıllar itibariyle artış göstermiş, AB’de de ise tavuk üretiminde büyük bir değişme olmamıştır.

Sonuç olarak, bu şartlar altında hayvansal ürünler alanında rekabet gücümüz çok zayıftır. Kişi başına hayvansal ürün tüketiminde AB’nin ancak üçte biri düzeyine ulaşabilmiş durumdayız¹⁵⁸.

2.6. Girdi Kullanım Düzeyi Açısından

2.6.1. Gübre Kullanımı

Bitkisel üretimde birim alandan elde edilen ürün miktarını kısa zamanda artıran tarımsal girdilerin başında gübre yer almaktadır. Türkiye’de 1980 yılından 1999 yılına kadar gübre tüketimi incelendiğinde, tüketimde önemli artışların olduğu dikkati çekmektedir. 1980 yılında 1.165.380 ton gübre tüketilirken, bu oran 1999 yılında 2.204.224 tona yükselmiştir. Türkiye’de hektara gübre tüketimi ise 1980 yılında 41.4 kg iken, 1999 yılında 82.5 kg olarak gerçekleşirken, tüketilen gübrenin % 67.4’nü azotlu, % 28.9’nu fosforlu ve % 3.7’ni de potasyumlu gübre oluşturmaktadır¹⁵⁹.

Geçen süre içerisinde gübre tüketiminde artışlar kaydedilse de, Türkiye’de hektar başına gübre tüketimi açısından AB ülkeleri ile karşılaştırıldığında hâlâ gerilerde olduğumuz görülmektedir. AB ülkeleri arasında gübre tüketiminin en düşük olduğu ülke ise 95.0 kg/ha ile Portekiz’dir.

¹⁵⁸ Türkiye Erozyonla Mücadele Vakfı,a.g.e.,s:38

¹⁵⁹ <http://www.turkforum.net/showthread.php?t=420471> 27-02-2006

Türkiye'de ekstansif koşullarda tarım yapılan birçok arazide gübre kullanımı ortalamanın gerisinde kalırken, Çukurova gibi bazı bölgelerde de çevresel sorunlara neden olacak kadar aşırı kullanımlar söz konusu olmaktadır¹⁶⁰.

Ülkemizde geçmiş yıllarda çiftçilere gübre desteği yapılmaktaydı. 1994 yılından beri fatura bedeli üzerinden çiftçilere ödenen gübre desteği, 2002 yılından itibaren yürürlükten kaldırılmıştır¹⁶¹.

2.6.2. Tarımsal Mekanizasyon

Tarımsal faaliyetlerin tekniğine uygun olarak zamanında yapılması ve işgücü verimliliğinin artırılmasında tarım alet ve makinaları büyük önem taşımaktadır. Türkiye'de uygulanan tarım politikalarının sürekli ürün artışını hedeflemesi açısından, mekanizasyon hem işgücü tasarrufu hem de daha geniş alanların işlenebilir hale gelmesi açısından sürekli olarak desteklenmiştir¹⁶².

Mekanizasyon önce büyük işletmelerin bulunduğu yerlerde başlamış ve 1960'lardan sonra hızla yayılmıştır. Bu gelişme sonucu traktör başına tarım alanı 1950 yılında 965 hektar iken 2000 yılında 28.3 hektara düşmüştür.

Ülkemizde 1975 yılında 243.066 adet olan traktör sayısı, montaj sanayindeki gelişmeler sonucu 1999 yılında 924.471 adede ulaşmıştır. 100 hektar işlenen araziye 1975 yılında 0.9 adet traktör düşerken, bu miktar 1999 yılında 3.9'a ulaşmıştır. Ancak ulaşılan bu düzey AB ülkelerinin çok gerisinde kalmaktadır.

Nitekim Tablo 7'de izlenebileceği gibi, 100 hektar işlenen araziye Avusturya'da 25.2 adet, İtalya'da 19.9 adet, Hollanda'da 16.4 adet traktör düşmektedir¹⁶³.

2.6.3. Sulama

Sulama alanlarını incelediğimizde, 77.8 milyon hektar olan Türkiye yüzölçümünün 16.7 milyon hektarı topografik yönden, 12.5 milyon hektarı toprak özellikleri yönünden, 8.5 milyon hektarı ise ekonomik yönden sulamaya uygundur. Bununla beraber 1980 yılında 2.672.817 hektar olan sulanan alanlar, 1999 yılında 4.747.000 hektara yükselmiştir.

Sulanan alanların tarım alanları içindeki payı 1980 yılında % 9.5 iken sürekli artarak 1999 yılında % 17.8'e yükselmiştir. Oysa AB ülkelerinde sulanan alanların

¹⁶⁰ Bayraç ,Naci ve Yenilmez ,Fusun, **Tarım Sektörünün Yapısal Analizi ve Avrupa Ortak Tarım Politikası**,www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/Naci2.doc -18-09-2005

¹⁶¹ Emiroğlu ,Meftune, **Tarım-Sanayi İlişkilerindeki Gelişmeler**,
<http://www.zmo.org.tr/etkinlikler/Stk02/03.pdf> 12-04-2007

¹⁶² <http://www.turkforum.net/showthread.php?t=420471> 27-02-2006

tarım alanları içerisindeki payı Hollanda'da % 59.5, Yunanistan'da % 37.2 ve Portekiz'de % 24.0'dır. Sulama açısından Ülkemiz AB'ye oranla daha geride kalmaktadır¹⁶⁴.

2.7. Tarımsal Politikalar Açısından Karşılaştırma

Tarım sektöründe yaşayan bireylerin yaşam düzeylerini yükseltmek, tarımsal üretimi toplum yararına olacak şekilde teşvik etmek, tüketiciyi aşırı fiyat artışlarından korumak, kaliteli ve sağlıklı ürün yetiştirilmesini sağlamak amacıyla görevli devlet kurumlarının toplumsal baskı gruplarını da dikkate alarak düzenleyici ve özendirici önlem ve uygulamalarının tümü tarım politikası olarak ifade edilmektedir.

Tarım sektörleri açısından ortaya çıkan belirgin farklılıklar, doğal olarak uygulanan tarım politikalarındaki farklılıkların bir sonucudur. Avrupa Birliğinde tarım sektörü bir bütünlük içinde ele alınmıştır. Konuya öncelikle iç piyasaya yönelik olarak uygulanan politikalar açısından bakıldığında, belirgin farklılıklar gözlenmektedir¹⁶⁵.

AB'de daha önce de belirtildiği gibi temel amaç, tarım ürünlerinde serbest dolaşımın sağlanarak ortak piyasaların oluşturulması ve birliğe dahil tüm ülkelerin tarımsal ürün ihtiyaçların karşılanarak AB'nin tüm tarımsal ürünlerde kendine yeterli hale gelmesidir. Türkiye'de ise, tarımsal üretimin artırılması dışında tarım politikasının belirgin bir amacına rastlanmamaktadır.

Türkiye'de tarımsal destekleme politikaları ile; ülke gereksinimlerine uygun optimum üretim deseninin sağlanması, üreticinin korunarak uygun gelir olanağına kavuşturulması ve böylece tarımın ülke ekonomisine olan katkısının artırılması amaçlanmaktadır.

Türkiye'de tarım politikalarının belirlenmesi ve yönlendirilmesine dönük karar mekanizmaları AB'ne göre daha dağınık ve karmaşık bir yapı içerisinde yer almaktadır. Tarım hizmetleri çok çeşitli kurum ve kuruluşun görev alanında yer almaktadır. Nitekim bu amaçla "Tarım Hizmetlerinin Yeniden Düzenlenmesi" konusunda bir yasa tasarısı hazırlanmış olup belirtilen dağınıklığın giderilmesi amaçlanmaktadır.

¹⁶³ Bayraç ,Naci ve Yenilmez, Füsün, **Tarım Sektörünün Yapısal Analizi ve Avrupa Ortak Tarım Politikası**,www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/Naci2.doc -18-09-2005

¹⁶⁴ <http://www.turkforum.net/showthread.php?t=420471> 27-02-2006

¹⁶⁵ Bayraç ,Naci, Yenilmez ,Füsün, **Tarım Sektörünün Yapısal Analizi ve Avrupa Ortak Tarım Politikası**,www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/Naci2.doc -18-09-2005

AB’de ise, konuya ilişkin karar organları ve bunların görevleri çok öncesinden belirlenmiştir.

Türkiye’de tarımsal politikaların yürütülmesinde Tarım Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Hazine, Dış Ticaret Müsteşarlığı başta olmak üzere yaklaşık 20 kuruluş için hizmet tanımlaması yapılmıştır. Bu kurumlar arasında sağlıklı bir koordinasyonun olmamasının yanı sıra, Türkiye’de iç içe geçmiş ve politik tercihlere bağlı bir tarım politikası uygulanmaktadır.

AB tarımsal destekleme politikalarını, sağlıklı olarak yürüten müdahale kuruluşlarını güçlendirirken, Türkiye bu görevi yapan TMO, TEKEL, Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri, Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. vb. kurumlarını özelleştirmekte ya da tasfiye etmektedir. AB’de destek kurumları tek ve merkezi olup, ürünlerin kalitesi ve bölgenin gelişmişlik düzeyine göre ayarlanabilir iken, Türkiye’de dağınık yapılı ve ürün çeşidine göre değişen, ürün kalitesi ve bölge gelişmişliğini dikkate almayan bir politika söz konusudur. Türkiye’deki zayıf üretici örgütlenmesine karşın, AB’de güçlü bir örgütlülüğün bulunması ve kapsamlı yapısal politikaların uygulanması tarım politikalarında bir üstünlük sağlamaktadır.

Türkiye’de tarım ürünlerinin pazarlanmasına yönelik kurumsal yapılanma henüz oluşum aşamasında ve çeşitli noksanlıkları bulunmaktadır. Yaş meyve ve sebzeler için Hal Yasası düzenlenmesi en belirgin yapılanmadır. Bunu ticaret borsaları, ürün ihtisas borsaları, mezarlar ve mahalli pazarlar izlemektedir. Hayvansal ürünlerin pazarlanmasında ise ülkedeki sorun daha belirgin olup çözüm arayışları devam etmektedir.

Üretici örgütlenmesine dayalı pazar yapısı, endüstriyel hammadde olan veya ithalat gücü yüksek belirli ürünlere yönelik düzenlemeler dışında oldukça yetersizdir. İthalata yönelik yapılanma, iç piyasaya dönük yapılanmaya oranla daha sağlıklıdır. Ancak ülkede tarımsal ürünler pazarlamasına ilişkin altyapı noksanlığı ve bu alana dönük üretici örgütlenmesinin yetersizliği söz konusudur.

Türk tarım politikasının AB karşısında farklılık gösteren ve önemli bir noksanlık olarak beliren yönü de, tarım politikalarının finansmanında ortaya çıkan dağınıklığıdır. AB’de FEOGA kanalıyla bunun gerçekleştirildiği ve bunun dışında, çeşitli finansman kaynaklarının da olduğu bilinmektedir.

Türkiye’de ise, uzun yıllar boyunca başta Ziraat Bankası olmak üzere diğer bankalar, Tarım Kredi Kooperatifleri, çeşitli aracılar ve fonlar aracılığıyla tarım

sektörü finanse edilmiş ve desteklemeler nedeniyle ortaya çıkan görev zararları ise Hazine tarafından karşılanmıştır. Ancak geline nokta IMF kaynaklı program nedeniyle Ziraat Bankası'nın özelleştirme kapsamına alınması, çeşitli fonların kapatılması ve hazine'den görev zararı ödenmesi uygulamasına son verilmesi gibi nedenlerle ülkede tarım kesiminin finanse edilmesi konusunda büyük bir boşluk bulunmaktadır. Bunun FEOGA benzeri bir yapılanma ile çözülmesi ve Ziraat Bankası'nın da özelleştirme yerine bu amaç için yeniden organizasyonu önemli bir adım olarak düşünülmektedir¹⁶⁶.

Türkiye 2001 yılından itibaren uygulanmaya başlanan Tarım Reformu Projesi kapsamında; tüm tarımsal fiyat desteklemeleri, girdi sübvansiyonlarını kaldırarak Doğrudan Gelir Desteği Sistemine (DGDS) geçmiştir. Türkiye'de OTP'ye uyum çerçevesinde, yeni bir tarım reformu oluşturulmakta ve bunun temelinde, tek başına uygulanan DGDS yer almaktadır.

ABD ve AB ülkeleri dahil pek çok sanayileşmiş ve gelişmiş ülkelerde son yıllarda uygulamasına geçilen ve Türkiye'de de 14 Mart 2000 tarih ve 23993 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak uygulanmasına karar verilen hedef çiftçilere yönelik birim alan başına doğrudan gelir desteği (DGD) sağlanması ve bu amaçla oluşturulacak çiftçi kayıt sistemi uygulamalarının olası sonuçlarını belirlemek amacıyla pilot proje uygulaması başlatılmıştır. Bu amaçla ilk etapta Adıyaman, Ankara, Antalya ve Trabzon'da sınırlı sayıda üreticiye dekar başına 5 dolar olmak kaydıyla en fazla 200 dekar kadar ödeme yapılmıştır. Daha sonra bu uygulamanın Türkiye genelinde sürdürülmesi kararı alınmış ve uygulama yaygınlaştırılmıştır.

DGD uygulaması 2001 yılına bazı değişikliklere uğramış, daha önce pilot bölgelerde dönüm başına ödenen 5 \$ miktar değiştirilerek dönüm başına 10 milyon TL. yapılmıştır. Uygulama Türkiye genelinde yaygınlaştırılarak, Çiftçi Kayıt Sistemi ile 2001 yılında 11.8 milyon hektar tarım arazisi ve 2 milyon 182 bin çiftçi kayıt altına alınmıştır. 2001 yılı DGD ödemesi olarak tarım üreticilerine 1 katrilyon 200 milyar lira ödeme yapılmıştır.

2002 yılında DGD uygulaması tekrar değişime uğramıştır. Arazi için dekar başına ödenen miktar artırılarak 13,5 milyona, 2003 yılı başlarında ise, 15 milyona çıkartılmıştır. Dana önceki yıllarda ödemeye konulan ve 199 dekar olarak belirlenen arazi miktarı artırılarak 500 dekar çıkartılmıştır. Ödeme miktarının ve ödemeye tabi

¹⁶⁶ Bayraç ,Naci ve Yenilmez,Fusun, a.g.m., s:17

olan arazi miktarının arttırılmasındaki neden, çiftçinin eline daha fazla miktarda para geçmesinin sağlanmasıdır.

Uygulanmakta olan sistem içerisinde arazi miktarlarının artırılarak, neden böyle bir değişiklik yapıldığına bakıldığında, bir takım suüstimallerin olduğu gerçeğiyle karşılaşılmaktadır. Desteklerden yararlanan büyük arazi sahipleri, arazilerini bölme yoluna giderek daha fazla yardım alma hedefini amaçlamışlardır.

DGD'den yararlanmak amacıyla 2002 yılında Tarım Bakanlığı'na yeniden 2600 tarım üreticisinin müracaat ettiği ve buradan elde edilen veriler sonucunda 16 milyon hektar tarım arazisinin DGD ödemelerine konu olacağı belirtilmektedir. Mevcut talepler doğrultusunda çiftçilerimize 2 katrilyon 200 trilyon doğrudan gelir ödemesi yapılmıştır.

Yapılacak olan ödemelerde öncelikle afete maruz kalan bölgelerde ve iklim koşullarına göre ekim yapılacak olan yerlere öncelik tanınacağı Tarım Bakanlığı tarafından vurgulanmaktadır. Bu amaçla 2002 yılı ödemeleri üreticilerimize aynı yıl ödenmeye başlanmıştır. 2003 yılına ait geri kalan ödeme işlemlerine 2004 de, 2004 ödemelerine ise 2005 yılında devam edilmiştir.

Son OECD rakamlarına göre, 2003'te Türkiye'de Üretici Destek Oranı (ÜDO) %26 olmuş, (AB- 15'te %37) ve Toplam Destek Oranı (TDO) ise GSYİH'nin %4.41'ini temsil etmiştir (AB-15'te %1.32). Türkiye'de 2001-2003 döneminde piyasa fiyat desteği, girdi ve çıktı ödemelerinin ÜDO'daki toplam payı %85 iken, bu rakam AB-15'te %69 olarak gerçekleşmiştir (aradaki fark, doğrudan desteğe AB-15'te daha çok önem verilmesinden kaynaklanmaktadır)¹⁶⁷.

Buna karşılık AB ülkelerinin OTP'da, DGDS ödemelerine kısmen yer verilmekte ve bu ödemeler fiyat politikası, garanti eşikleri, üretim planlaması gibi diğer iktisat ve maliye politikası araçları ile birlikte uygulanmaktadır.

Üretici desteklemelerinde AB'de yaygın düzeyde doğrudan ödeme ve yardım yöntemi de diğer desteklemeler yanında kullanılmaktayken Türkiye'de sadece koza, pamuk, süt, et ve bazı yağlı tohumlar için prim sistemi uygulanmıştır. Günümüzde ise bunlardan bazıları devam ettirilmektedir.

Türkiye'deki destekleme uygulamaları sadece garantili devlet destekleme alımları (müdahale alımları) şeklinde sürdürülmemiş aynı zamanda çeşitli tarımsal girdilerin sübvansiyonlu fiyatlardan üreticiye verilmesi yolu da uzun yıllar boyunca

¹⁶⁷ AB Komisyonu Türkiye Raporu, http://www.belgenet.com/arsiv/ab/etki_2004-5.html 6-10-2004

kullanılmıştır. Buna karşılık AB’de girdi bazlı desteklemeler olmayıp fiyat desteği şeklinde uygulamalar yürütülmektedir. Günümüzde ise AB’ne uyumunda etkisiyle Türkiye’de girdi sübvansiyonu desteklemelerine 2001 yılından itibaren son verilmiştir.

IMF ve Dünya Bankası destekli tarım politikasının bir getirisi olan bu reformlar, Türkiye’nin tarımsal desteklemelerini azaltması konusunda yoğun bir baskı ile karşılaşmasının sonucu ortaya çıkmıştır. Buna karşılık Türkiye, 2001 yılında tarıma toplam 6.3 milyar dolar destek verirken, aynı dönemde AB’nin tarıma verdiği destek 45 milyar euro’dur. AB bütçesinin % 50’sini tarımdaki desteklemelere ayırırken Türkiye, bütçesinin ancak % 4.3’nü desteklemeye ayırabilmektedir.

AB tarım ürünleri fiyatlarını, üretici gelir ve maliyetlerini dikkate alarak ve kırsal kalkınmayı hedefleyerek belirlerken, Türkiye tarım ürünü fiyatlarında ancak, IMF ile yapılan stand-by anlaşmasında öngörülen enflasyon hedefi oranında artış yapabilmektedir. Bu durum üreticinin reel gelirini azalttığından, kırsal kalkınma gerçekleşmemekte ve dolayısıyla ciddi anlamda bir köyden kente göç sorunu ile karşı karşıya kalınmaktadır.

AB’de iç piyasaya yönelik olarak sistemli bir fiyat ve müdahale politikası izlenmekte iken, Türkiye’de çoğunlukla iktidarda bulunan siyasi güçlere bağımlı sürekli değişkenlik gösteren ve seçim öncesi yıllarda da seçim ekonomisi olarak adlandırılabilen bir yöntemle desteklemelerin yürütüldüğü ifade edilebilir. Buna bağlı olarak, desteklenen ürün sayısında zaman zaman değişiklikler yapılabilmektedir.

Diğer taraftan AB’de uygulanan hedef ve müdahale fiyatı sistemi ve bu fiyatların üretim döneminden önce ilanı ile, üreticiler elde edebilecekleri gelir seviyesi hakkında bilgi sahibi olabildiğinden dolayı da üretim istenen yönde geliştirilebilmektedir.

Türkiye’de fiyatların belirlenme zamanı çoğunlukla üretim dönemi içinde veya sonunda olmakta ve fiyatların düzeyi de siyasal faktörlerin etkisinde kalabilmektedir.

AB’de OTP’nin temeli artık kırsal kalkınmayı da kapsamaktadır. Tarımı gelişmiş ülkelerde bile kırsal kalkınmayı OTP’nin ikinci direği ilan eden yaklaşıma karşın, toplam ülke istihdamının önemli bir bölümünün tarım sektöründe yer aldığı Türkiye’de kırsal kalkınmanın ikinci planda ele alınması önemli bir noksanlık olarak

görülmektedir. Bu nedenle konuya yönelik AB’de ele alınan yaklaşımın daha yoğun bir şekilde, Türkiye’de de yerleştirilmesi gerektiği düşünülmektedir

Dış ticarete yönelik düzenlemeler konusunda Gümrük Birliği ve GATT Antlaşması’nın da etkisiyle, önemli sorunlar olmadığı ve bazı sağlık düzenlemeleri dışında genelde AB’ne uyum konusunda daha iyi konuma ilerlenmekte olduğu görülmektedir. Nitekim bu konuda bitki, hayvan sağlığı ve gıda işletmelerinde hijyen, kalite, standart gibi konularda Türkiye’de yoğun bir hızlanma olduğu görülmektedir.

İthalatın teşvik edilmesi konusunda da GATT Antlaşması nedeniyle, Türkiye’de AB’de izlenen politikalara paralel düzenlemeler bulunmaktadır. Ancak Teşvik oranları konusunda, AB’nin Türkiye’den daha fazla destekleme yapmakta olduğu bilinmektedir.

AB’de tarım politikası amaçları günün koşullarına göre yeniden şekillendirilmektedir. Örneğin son olarak Gündem 2000 reform düzenlemeleri uygulanmakta ve çevreye uyumlu tarımsal faaliyetin desteklemelerde daha fazla ön plana çıkarılmakta olduğu izlenmektedir. Örneğin önceden üretim artışı öncelikle vurgulanmaktayken günümüzde üretim fazlalığı nedeniyle kalite, teknoloji ve sağlık gibi kriterler öne çıkarılmış durumdadır.

Türkiye’de ise, sağlıklı bir tarım politikası izlenmiş olduğunu söylemek zordur. Kuşkusuz bunda tarım politikalarının belirlenmesi, yürütülmesi ve yönlendirilmesi konusunda ülkede yaşanan dağınık yapının önemli etkisi bulunmaktadır. Nitekim son yıllarda ülkede “tarımda yeniden yapılanma ve destekleme kurulu” adında yeni bir yapılanmaya gidilmiş olması da bu sorunun çözümü amaçlıdır.

Türkiye’de tarım sektöründe yapısal anlamda önemli gelişme ve ilerlemeleri sağlayacak politikaların günümüzde de yeterli ve isabetli olmadığı sonucuna varılabilmektedir.

Diğer taraftan tarım ürünleri dış ticaretinde uygulanan politikalar açısından bir karşılaştırma yapılırsa; AB’de iç piyasaya yönelik düzenlemeler yanında üçüncü ülkelerle ticareti düzenleyecek bir dış ticaret sistemi de oluşturulduğu dikkati çekmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi ürünlere göre farklı şekillerde adlandırılma da, tüm ürünlerde üçüncü ülkelere ithalatta ürünlerin fiyatlarını hedef fiyat seviyesine yükseltmeyi amaçlayan eşik fiyat sistemi ve buna bağlı vergilendirme

sistemi uygulanmaktadır. İhracatta ise, ürünlerin dünya fiyatlarıyla rekabet edebilmesini sağlamak amacıyla teşvik edici ödemeler uygulanmaktadır.

Türkiye'de ise, Topluluğa benzer bir eşik fiyat sistemi uygulanmamaktadır. Ancak bazı ürünlerin ithalatında fon kesintisi zaman zaman uygulanmıştır. Diğer taraftan ihracatı teşvik amacıyla ihracat iadesi uygulanmıştır. GATT anlaşması gereği bu uygulamalarda da değişiklikler olmuştur. AB ve Türkiye GATT' a imza koyan ülkeler olarak bu uygulamaları en aza indirmiştir. Bu tip uygulamaların gümrük vergisine dönüştürülerek aşamalı olarak kaldırılması planlanmaktadır.

Sonuç olarak, Türkiye ile AB tarım politikaları açısından bir değerlendirme yapıldığında, AB'de destek kurumaları tek ve merkezi olup, ürünlerin kalitesi ve bölgenin gelişmişlik düzeyine göre ayarlanabilir iken Türkiye'de dağınık yapılı ve ürün çeşidine göre değişen, ürün kalitesi ve bölge gelişmişliğini dikkate almayan bir politika söz konusudur. Bunun yanı sıra Türkiye'deki zayıf üretici örgütlenmesine karşı AB'de güçlü bir örgütlülüğün bulunması ve kapsamlı yapısal politikaların uygulanması tarım politikalarında bir bütünlük oluşturmaktadır. Ayrıca Türkiye'de tarım sektöründe kullanılan finansman kaynaklarının birçok dağınık fondan sağlandığı görülürken, AB'de Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu (FEOGA) bu işi üstlenmektedir. Bunun yanı sıra Türkiye'de tarımsal politikaların yürütülmesinde Tarım Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Hazine, Dış Ticaret Müsteşarlığı başta olmak üzere yaklaşık 20 kuruluş için hizmet tanımlaması yapılmaktadır. Bu kuruluşlar arasında sağlıklı bir koordinasyon olmadığı gibi ayrıca, Türkiye'de politika ile iç içe geçmiş, seçimlere endeksli bir tarım politikası uygulanmaktadır¹⁶⁸.

3. Türkiye'nin OTP'ye Uyum Çalışmaları

3.1. Genel Bir Bakış

Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerde Türk tarımı ile ilgili en önemli unsur, Türkiye'nin tarım politikasının OTP'ye uyumudur.

Türkiye'nin tarımsal yapısının, tarım nüfusu, işletme büyüklüğü, üreticinin örgütlenmesi, tarımsal desteklemeler, kurumsal organizasyon, teknoloji kullanımı, verimlilik, bitki ve hayvan sağlığı şartları, ürün kalite ve standartları açısından AB ülkelerinden önemli ölçüde farklılıklar arzemesi nedeniyle Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerin gelecekteki en önemli ve en sorunlu yönünü tarım alanındaki

¹⁶⁸ Göktürk, Atilla, **AB Türkiye Gerçekler Olasılıklar**, Yenihayat Yayınları, İstanbul-2003,s:197

ilişkiler oluşturacaktır. Nitekim AB'ye sonradan katılan bütün ülkelerle ilişkilerde tarım ile ilgili konular, ilişkilerin en önemli ve sorunlu yönünü oluşturmuştur

AB'ye yeni ülkelerin katılımı ve OTP'de yapılan reformlar neticesinde, AB tarımında ve OTP'sinde önemli değişiklikler ortaya çıkabileceğinden Türk tarımının OTP'ye uyumunun muhtemel etkileri ile ilgili şimdiden yapılacak tahmin ve hesaplamalarda büyük yanılgılar olabilecektir. Türk tarımı AB tarımı ve dünya tarımı hızlı ve sürekli bir değişim içerisinde. Bu değişimlerden en çok etkilenecek sektörlerin başında tarım sektörü yer almakta olup, Türkiye'nin ekonomik ve toplumsal yapısında ve hatta yönetim süreçlerindeki tarımın payı ve AB'nin kendi tarım politikalarına verdiği önem dikkate alındığında tablo daha da derinlik kazanmaktadır¹⁶⁹. Tam üyelik çerçevesinde gerçekleşecek uyum koşullarında, desteklemenin yoğun bir şekilde uygulandığı dönemde uyumun gerçekleştirilmesiyle birlikte desteklemenin azaltıldığı bir dönemde uyumun gerçekleştirilmesi Türk tarımı için çok farklı sonuçlar doğurabilecektir. Bu nedenle muhtemel bir uyumun sonuçları büyük ölçüde uyumun ne zaman ve ne şartlarda gerçekleşeceğine bağlıdır. OTP'ye uyumun başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesi amacıyla, Türkiye tarım politikasını verimlilikte sağlanacak artışlarla rekabet gücünün artırılması esasına dayandırılmalıdır. Böyle bir yaklaşım, Türk tarımının dünya tarımı ile entegrasyonuna da katkıda bulunacaktır¹⁷⁰.

Türkiye açısından en önemli değişiklik Türkiye'nin tam üyeliğinin kendisi olacaktır. Tam üyeliği kesin gözüyle bakıldığında, Türkiye'nin üyeliğinin AB'ye sorun yaratacağı düşünülen konularla ya "istisnalarla" ya da yeni kurallarla değiştirilecektir. 2003 yılı reformlarının en önemli gerekçesi birliğe yeni üyelerin katılmasıdır. Vurgulanması gereken önemli bir değişiklikte piyasalara yapılan müdahale destekleri tek doğrudan gelir desteğine dönüşürken kırsal gelişme politikalarının giderek önem kazanmasıdır. Bu artan önemin gerekçeleri arasında genişleme vardır. Yeni üyeleri yeniden yapılanabilmesi için öngörülen artık kırsal gelişme politikalarıdır. Yakın gelecekteki ortak tarım politikası tek ödeme ve kırsal gelişme olarak özetlenebilir¹⁷¹.

¹⁶⁹ Göktürk, Atilla, a.g.e., s:189

¹⁷⁰ T.C. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, **Avrupa Birliği'ne Giden Yolda Türk Tarımı**, s:50

¹⁷¹ TÜSİAD, **DTÖ ve AB'deki Gelişmeler Işığında 21. Yüzyılda Türkiye Tarımı**, (Yayın No: TÜSİAD-T/ 2005-06/397), s:123

Tarım alanında uyum açısından karşılaşılabilecek olan problemleri üç temel grupta toplayabiliriz.

- 1) Somut ve makro hedefleri bulunan ulusal tarım politikasının yokluğu: Kalkınma planlarında sıklıkla dile getirilen ve bir önceki planlarda yer alanların tekrarı mahiyetindeki evrensel nitelikli tarım politikası hedefleri söz konusu planlarda zikredilmiş olmaktan öte bir anlam taşımamaktadır. Zira anılan hedeflere nasıl ve ne kadar sürede ulaşılması planlandığı hususunda bilgi bulunmamaktadır. Dolayısıyla aslında uyum açısından öncelikli konulardan biri olan AB Ortak Tarım Politikası ile karşılaştırılacak bir ulusal tarım politikası bulunmamaktadır. Bunun doğal sonucu, çıkarlarımızın müzakere edileceği bir uyumlaştırma yerine, OTP'nin olduğu gibi üstlenilmesi şeklinde bir süreç yaşanmasıdır.
- 2) Yeterli sağlıklı istatistiki bilgi eksikliği: Türkiye tarım istatistikleri sağlıklı derlenmemektedir. Arazi çiftçi ve hayvan kayıt sistemleri gelişmemiştir. Bu alandaki rakamlar sekiz on yıl. geriden takip edilmektedir. Dolayısıyla mevcut durumu net olarak tespit edilemeyen, öte yandan azımsanamayacak bir büyüklüğe sahip Türk tarımının, organize, modern, kayıt altında bir tarım politikasına uyum sağlaması oldukça zor olacaktır.
- 3) Farklı taahhütler: Türkiye'nin OTP'ye uyumu çalışmaları yanında, DTÖ üyesi bir ülke olarak taahhütleri bulunmakta ve yaşanmakta olan ekonomik krizin atlatılması amacıyla IMF denetiminde uyguladığı programın tarım kesimi üzerinde ciddi sonuçları bulunmaktadır. Türkiye bu üç farklı değişkeni, ulusal çıkarlarını gözeterik paralel olarak yürütmelidir.

Dolayısıyla, sürecin zor olduğu, yoğun bir çalışma ve disiplin gerektirdiği ortadadır. Bu da, Türkiye'nin geçireceği geniş kapsamlı yasal değişimlere Türk insanın zihinsel olarak hazır olmasının neden bu kadar önemli olduğunu göstermektedir¹⁷².

Türkiye'nin OTP'ye uyumu, tarım sektöründe fiyat ve pazar mekanizmalarının yakınlaştırılması, yapısal politikaların uyumlaştırılması ve mevzuatın yakınlaştırılması olmak üzere üç genel unsur çerçevesinde

¹⁷² İktisadi Kalkınma Vakfı, **Avrupa Birliği'nin Ortak Tarım Politikası ve Türkiye'nin Uyumu**,s:211

değerlendirilebilir. Bütün bu unsurları etkileyen bir diğer husus ise, uyum çabalarının gerektirdiği mali finansmandır¹⁷³.

Fiyat ve pazar mekanizmaları alanında AB ile Türkiye arasındaki temel farklılık, destek mekanizmalarının özellikleri ve kapsamıdır. AB’de farklı kurallar içeren çok sayıda Ortak Piyasa Düzeni çerçevesinde idare edilen destek mekanizmalarının belirli bir sistematığı bulunmaktadır. Ortak Piyasa Düzenlerinin kapsamı değiştirilmemekte, kuralları ise, iç ve dış etkenlere bağlı olarak yıllar içerisinde çeşitli açılardan değişse dahi, fiyat mekanizmasının istikrarı korunmaktadır. Buna karşılık Türkiye’de destek mekanizmalarının yöntemi ve kapsamı, siyasi konjoktüre ve ekonomik krizlere bağlı olarak sürekli değişmekte, bu durum ise destek sisteminde istikrar sağlanmasını engellemektedir¹⁷⁴.

Türk tarımının OTP’ye uyumunu iki şekilde değerlendirebiliriz. Tam üyelik çerçevesinde uyum ve ortaklık çerçevesinde uyum.

• **Tam üyelik çerçevesinde uyum**

Bugünkü yoğun destekleme düzeyinin devam edeceği tam üyelik şartlarında, Türk tarımının OTP’ye uyumu Türk tarımına önemli imkanlar sağlayabilecektir. Bu durum Türk tarımının OTP’nin en önemli aracı olan Tarımsal Garanti Ve Yön Verme Fonu (FEOGA) vasıtasıyla uygulanan bütün desteklemelerden yararlanacağı anlamına gelmektedir. Bugünkü OTP uygulamalarıyla birçok tarım ürünüde, üreticiye AB’nin yaşam standardına göre belirlenen bir müdahale fiyatıyla alım garantisi verilmesi ve buna ek olarak doğrudan gelir desteği dahil bütün desteklerden ve ihracat geri ödemelerinden yararlandırılması, Türk üreticisinin, dolayısıyla tarım sektörünün önemli ölçüde lehine olacaktır.

Ancak, tarım sektöründe önemli altyapı sorunları bulunan Türkiye’nin, bu yapısıyla OTP’ye dahil edilmesi AB bütçesine getireceği mali yük dolayısıyla oldukça güç gözükmemektedir. Türkiye, OTP’ye uyum ile Türk tarımına ne kadar kaynak aktarılacağını hesaplarken, AB, uyumun kendisine nasıl bir mali yük getireceğinin hesabı içinde olacaktır. Türkiye’nin tam üyelik koşullarında OTP’ye uyumu durumunda, AB bütçesinden 5-7 Milyar Euro civarında bir pay alacağı tahmin edilmektedir. Ancak, Türk tarımının OTP’ye uyumunun, OTP’de yapılan reformlar çerçevesinde, desteklemenin azaldığı bir dönemde gerçekleşmesi durumunda bu miktar azalacaktır. Dolayısıyla, Türkiye’nin adaylık sürecinde ve

¹⁷³ İktisadi Kalkınma Vakfı, a.g.e., s:98

müzakereler neticesinde tarımsal yapısını AB'nin ortak tarım politikasının içine sindirilebileceği bir duruma kavuşturması istenecektir.

Tarım sektörünün AB bütçesindeki ağır yükü dolayısıyla OTP'de yapılmakta olan reformlar ve Dünya Ticaret Örgütü taahhütleri çerçevesinde, AB'de tarıma sağlanan desteklerde bir azalma eğilimi gözükmemektedir. Bu durumun devam etmesi halinde, Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği zamanında OTP kapsamındaki destekler azalmış olacak ve OTP Türk tarımı için yeterli ölçüde destekleyici olmayacaktır. Bu durumda AB üreticileriyle üretim maliyetleri, kalite ve standartlar açısından rekabet yaşanacaktır¹⁷⁵.

• Ortaklık İlişkisi Çerçevesinde Uyum

Ortaklık ilişki çerçevesinde gerçekleştirilecek bir uyumun kuralları ise bir takım belirsizlikler içermektedir. Nitekim AB bugüne kadar hiçbir ülke ile ortaklık ilişkisi çerçevesinde uyum gerçekleştirmemiştir. Ortaklık ilişkisi çerçevesinde; bütün tarımsal ürünlerde uyumun gerçekleştirilip gerçekleştirilmeyeceği, uyumun aşamaları, AB mevzuatının ne ölçüde benimseneceği, uyumu gerçekleştirmek için mevzuatlarda fiyat ve pazar sistemlerinde köklü değişikliklere gidilmeksizin, tarım ürünlerinin fiyatlarının serbest dolaşıma imkan sağlayacak şekilde eşitlenmesinin yeterli olup olmayacağı gibi konular belirsizdir.

Ortaklık ilişkisi çerçevesinde gerçekleştirilecek uyum süreci AB'nin yapısal fonlarını kapsamayacağından veya Türk tarımının OTP'ye uyumu için AB'nin Türkiye'ye yeterli miktarda bir mali kaynak sağlaması söz konusu olmadığından, Türk tarımının rekabet gücü sınırlı olacaktır. Ulusal kaynaklardan sağlanacak desteklerin AB destekleri düzeyinde olması mali nedenlerle son derece güçtür ve Türk tarımının rekabet gücünü yeterli düzeye yükseltebilecek ölçüde olması beklenemez.

AB'ye üye olmadan ve AB'nin mali imkanlarından faydalanmadan, AB'ye adaylık süreci içerisinde tarım ürünlerinin Türkiye ve AB arasında gümrük birliğine dahil edilmesi ise tarım sektörünü son derece olumsuz etkileyecektir. Çünkü, bugünkü yapısıyla tarım sektörümüzün, gerek üretim maliyetleri, gerekse AB üreticisinin aldığı mukayese kabul edilmez destekler açısından AB ile rekabet şansı bulunmamaktadır. Başta sorunlu sektör olan hayvancılık ve hububat olmak üzere tarımın birçok alt sektörlerinde ülkemizin rekabet şansı olmadığından net ithalatçı

¹⁷⁴ İktisadi Kalkınma Vakfı, a.g.e., s:99

duruma düşülecek ve bu sektörlerde Türkiye, AB menşeyli ürünlerin istilasına uğrayıp, açık bir pazar haline gelecektir. Bu durum söz konusu alt sektörlerin olumsuz yönde etkilenmesine ve Türk çiftçisinin güç durumlarına düşüp, üretimden çekilmesine neden olacaktır. Bu bakımdan, Türkiye AB'ye üye olmadan ve AB'nin mali kaynaklarından yararlanmadan, tarım ürünleri AB ile gümrük birliğine dahil edilmemelidir¹⁷⁶.

Özetle ifade etmek gerekirse, ülkemizin AB üyeliği sürecinden nasıl etkileneceği, kısa vadedeki olumsuzlukların uzun vadede avantaja dönüştürülebilmesine bağlıdır¹⁷⁷.

3.2. Türkiye'nin AB'nin OTP'sine Uyum Konusunda Yükümlülükleri

Tarım sektöründe Türkiye ile Topluluk ilişkileri;

- 12 Eylül 1963 tarihli Ankara Anlaşması,
- 1 Ocak 1973'te yürürlüğe giren Katma Protokol
- 30 Haziran 1980 tarihli ve 1/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı,
- 6 Mart 1995 tarihli ve 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı,
- 1 Ocak 1998'de yürürlüğe giren 1/98 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı,
- 8 Mart 2001 tarihli Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB),
- 19 Mart 2001 tarihli Avrupa Birliği Müktesebatı'nın Üstlenilmesine ilişkin

Türkiye Ulusal Programı (UP),

- 14 Nisan 2003 tarihli gözden geçirilmiş Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB) ve
- 25 Temmuz 2003 tarihli gözden geçirilmiş Ulusal Program(UP) ,

çerçevesinde yürütülmektedir.

Türkiye ile topluluk ilişkilerinin tarımla ilgili bölümü, tarım ürünlerinin serbest dolaşımı çerçevesinde Türk tarımının OTP'ye uyumu, tarım ürünleri ticaretinde karşılıklı olarak tercihli bir rejim uygulanması ve işlenmiş tarım ürünleri olarak üç ayrı başlık altında yürütülmektedir. Tarım alanında Türkiye-AB ilişkilerinde en önemli konu Türk tarımının OTP'ye uyumudur. Bu gerçekleştiğinde Türkiye ile birlik arasında tarım ürünlerinin serbest dolaşımı sağlanacak, böylelikle, işlenmiş tarım ürünleri ve karşılıklı tarımın tavizleri ile ilgili rejim OTP kapsamına girerek sona erecektir¹⁷⁸.

¹⁷⁵ T.C. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, **Avrupa Birliği'ne Giden Yolda Türk Tarımı**, s:51

¹⁷⁶ A.g.e., s:52

¹⁷⁷ Türkiye Ziraat Odaları Birliği, a.g.e., s:34

¹⁷⁸ Candan, a.g.e., s:25

12 Eylül 1963 tarihinde Ankara Anlaşması imzalanmış ve 1 Aralık 1964'te yürürlüğe girmiştir. Ankara Anlaşması 33 maddeden, Geçici Anlaşma ve Mali Protokolden oluşmaktadır. Ankara Anlaşması'nın 2. maddesinde Türkiye AET ortaklığının; hazırlık, geçiş ve son dönem olmak üzere üç dönemden oluştuğu belirtilmiştir¹⁷⁹.

Katma Protokol'de, 22 yıllık dönem sonunda 1995 yılında, Türk tarımının OTP'ye uyumunun sağlanması için, Türkiye'nin gerekli OTP tedbirlerini alması öngörülmüştü. 1973 yılında yürürlüğe giren Katma Protokol'de tarımla ilgili olarak şu ifadeler yer almaktadır: “Topluluk, tarım politikasının tespiti ve gelişmesi sırasında Türk tarımının çıkarlarını göz önünde tutacak ve Türkiye, bu amaca yararlı bütün unsurları topluluğa bildirecektir. Topluluk ayrıca, OTP'nin tespit edilmesi ve gelişmesi ile ilgili komisyon tekliflerini, bu tekliflere ilişkin görüşleri ve alınan kararları Türkiye'ye bildirecektir. Ortaklık Konseyi, Türkiye'nin 22 yıllık dönem sonunda OTP tedbirlerini aldığını belirlemesini takiben tarım ürünlerinin serbest dolaşımı ile ilgili hükümleri tespit edecektir. Ortaklık Konseyi, uyum için öngörülen tarihi değiştirebilecektir¹⁸⁰.”

Türkiye ile Topluluk arasında Gümrük Birliği'ni öngören 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'nın 24. maddesinde yukarıda belirtilen sürenin herhangi bir tarih belirtilmeden uzatılması öngörülmüştür. Ortaklık Konseyi'nin ilke Kararı'nın tarımsal işbirliği ile ilgili hükümleri, tarafların uyguladıkları tarım politikaları konusunda düzenli danışmalarda bulunmaları ve Türkiye'nin OTP'ye daha iyi bir şekilde uyum sağlamasını teminen, AB'nin teknik yardımda bulunmasını öngörmektedir. Gümrük Birliği'nin tamamlanmasından önce düzenli olarak gerçekleşmeyen toplantılar bu tarihten itibaren düzenli olarak gerçekleşmektedir. Toplantıların öncelikli gündemini Gümrük Birliği'nin işleyişi oluşturmaktadır¹⁸¹.

Katma Protokol'de ayrıca, tarafların geçiş dönemi boyunca tarımsal ürün ticaretinde karşılıklı olarak tavizler tanımaları hükme bağlanmıştır. Bu çerçevede 1/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararıyla Türkiye ve AB arasında belirli tarım ürünlerinde tavizli bir ticaret rejimi uygulaması başlamış, 1/98 sayılı karar ile de tavizli ticaret rejiminin kapsamı genişletilmiştir. Halihazırda Türkiye'nin AB ye yaptığı tarım ürünleri ihracatının %93'ü, AB'nin Türkiye'ye yaptığı tarım ürünleri

¹⁷⁹ Akman , Vedat, **Avrupa Topluluğu ve Türkiye**, Alfa, İstanbul-1995, s:36

¹⁸⁰ **Katma Protokol 1973**, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupa/ab/abab/protokol.htm>

¹⁸¹ Ortaklık Kurumları, <http://www.ikv.org.tr/ortaklikkurumlari.php> 2005

ihracatının ise %33'ü tavizli rejim kapsamında ya vergiden muaf tutulmakta ya da vergi indirimine tabi olmaktadır.

Geçiş dönemi içinde, 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile tamamlanan gümrük birliğine, işlenmiş tarım ürünlerinin sanayi payı da dahil edilmiştir. Buna göre, temel tarım ürünü olan hububat, şeker ve sütün ilk işleme safhasından daha ileri düzeyde işlenmiş olarak ticarete konu olduğu ürünlerdeki sanayi paylarına ilişkin gümrükler sıfırlanmıştır. Bu ürünlerin tarım paylarına ise temel ürün fiyatları esas alınarak bir vergi uygulanmaktadır. 2003 yılı içinde işlenmiş tarım ürünlerinin tarım paylarının düşürülmesi ya da sıfırlanması konusunda Türkiye ile AB arasında görüşmeler gerçekleşmiştir. Önümüzdeki dönemde bu ürünlerin tarım paylarına uygulanan vergi oranlarında bir indirim beklenmektedir¹⁸². Gümrük Birliği, Türkiye'nin dış ticaret rejimini yeniden yapılandırmakla kalmamış; AB ile geleneksel olarak sürdürülen ticari ilişkilerin geliştirilmesinde de rol oynamıştır¹⁸³.

Türkiye'nin OTP'ye uyum konusundaki yükümlülükleri ile ilgili son ve en önemli gelişmeler, ilki 2000, gözden geçirilmiş hali de Nisan 2003'de açıklanan Katılım Ortaklığı Belgesi ile ortaya çıkmıştır. Bilindiği üzere KOB, AB tam üyeliğinin gerçekleşebilmesi için Türkiye tarafından yerine getirilmesi gereken koşulların AB tarafından belirlendiği belgedir. AB tarafından 2000 yılında açıklanan ilk KOB'da Türkiye'nin yerine getirmesi istenen koşullar, Türkiye tarafından 2001 yılında hazırlanan Ulusal Program'da yansımaları bulmuş ve Türkiye tam üyelik doğrultusundaki taahhütlerini bu şekilde ortaya koymuştur. Nisan 2003'te açıklanan gözden geçirilmiş KOB'a göre tarım alanında Türkiye'nin AB OTP'sine uyum konusundaki yükümlülükleri kısa ve orta vadede olmak üzere şu şekilde sıralanmaktadır:

Kısa Vade

- Bütünleştirilmiş idare ve Denetim Sistemi'nin önemli unsurlarından olan hayvan kayıt sistemlerinin oluşturulmasının tamamlanması,
- Arazi Parsel Tanımlama Sistemleri gibi diğer unsurlara ilişkin hazırlık çalışmalarına başlanması,

¹⁸² Candan, a.g.e., s:27

¹⁸³ Avrupa Birliği,

<http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detay&dil=TR&yayinid1130&icerikid=1236&from=home> 2005

- AB kırsal kalkınma politikası ve orman stratejisine giriş için bir strateji hazırlanması,

- Bir veterinerlik çerçeve yasasının ve AB müktesebatı ile uyumlaştırılmış ikincil mevzuatın kabul edilmesi; ilgili idari, bilimsel, test ve denetime dair insani, teknik ve bilgi kaynaklarının güçlendirilmesi; mevzuatın uygulanmasının sağlanması; hayvan hastalıklarının ortadan kaldırılmasına yönelik çabaların, kontenjan planlaması ve izleme kapasitesinin hızlandırılması,

- Üçüncü ülkelerle, AB sistemi ile uyumlu bir Sınır Denetim Noktaları Sistemi'nin oluşturulması ve işletilmesi için gerekli belgelerin belirlenmesi,

- Veterinerlik ve bitki sağlığına ilişkin AB müktesebatının ulusal mevzuata geçirilmesine yönelik bir programın kabul edilmesi; basta laboratuvar deneyleri olmak üzere, bitkilerin korunmasına ilişkin AB müktesebatının etkin ve etkili bir şekilde uygulanmasını sağlayacak idari, bilimsel ve teknik yapıların güçlendirilmesi; bitki ve bitkisel ürünlerin ithalatı ve gıda işleme sanayi kuruluşlarına ilişkin yerel üretimdeki denetim düzenlemelerinin güçlendirilmesi.

Orta Vade

- Bütünleştirilmiş idare ve Denetim Sistemi'nin kurulmasının tamamlanması,
- AB kırsal gelişme politikası ve orman politikasının uygulanması için gerekli idari yapıların kurulması,

- Ortak Pazar yapılarının kurulması ve tarım piyasalarının etkili bir biçimde izlenmesi için siyasi temeller, idari yapılar ve uygulama mekanizmalarının kabul edilmesi,

- Üçüncü Ülkeler Sınır Kontrolü Görevleri Sistemi'nin güncelleştirilmesine yönelik bir plan ve takvim sunulması,

- Gıda Güvenliği ve Kontrol Sistemi'nin yeniden düzenlenmesi ve insani, teknik ve mali kaynakların, AB gıda güvenliği standartlarına uygun şekilde iyileştirilmesi,

- AB'nin hijyen ve kamu sağlığı standartlarına uyum sağlamak amacıyla, gıda işleme tesislerinin modernizasyonuna yönelik takvim ile iyileştirme planının oluşturulması ve muayene ve tanı tesislerinin kurulması¹⁸⁴.

¹⁸⁴ Oğuz , Binhan, **AB ile Müzakere Sürecinde Tarım ve Gıda Sanayinin Rekabetliliği**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No:2005-25,İstanbul-2005,s:208

3.3. AB'nin Türk Tarım Sektörüne Dair Değerlendirmeleri

AB Komisyonu'nun 6 Ekim 2004 tarihli İlerleme Raporu'nda;

- Türkiye'de tarım sektöründe çalışan nüfusun fazla olduğu,
- İşletmelerin küçük ölçekli olduğu ve bunların bir kısmının pazarla entegre olmadığı,
- Üreticilerin örgütlenmesinin yetersiz kaldığı,
- Tarım ürünleri ticaretinde yüksek gümrük vergileriyle korumanın devam ettiği,
- Bitki-hayvan sağlığı şartları ve gıda kontrolünün istenilen düzeyde olmadığı vurgulanmaktadır,

AB ile temel farklılıkları oluşturan bu yapının iyileştirilmesi amacıyla, geçmiş yıllarda bazı olumlu adımların atıldığına altı çizilirken, özellikle;

- Ürün kalitesinin iyileştirilmesi,
- Organik tarım,
- Hayvan kimlik sistemi ve hayvan hareketlerinin kontrolü çalışmalarında başarı sağlandığı
- Tarım politika reformunun başlatıldığı,
- Gıda mevzuatının yeniden düzenlendiği,
- Üretici örgütleri yasının çıkarıldığı vurgulanmakta,
- AB projeleri ile, bitki ve hayvan sağlığı ile balıkçılık konularında idari kapasitesinin geliştirilmesi yönünde çalışmaların başlatıldığı belirtilmektedir.

İlerleme raporunun devamı niteliğindeki tavsiye metninde ise, tarım sektörüne önümüzdeki dönemde özel dikkat verilmesi gereken bir alan olduğu kabul edilerek;

- Kırsal kalkınma çabalarının devamı,
- Hayvan sağlığı şartlarının iyileştirilmesi, doğu sınırlarında hayvan sağlığı kontrollerinin güçlendirilmesi,
- Tarımda rekabet gücünü artırıcı düzenlemelerin yapılması ve bunun sonucunda çiftçilerin olası gelir kayıplarının önlenmesi bakımından, bu düzenlemelerin uzun bir süreye yayılması,
- Üretici örgütlenmesini teşvik edici programlar,
- Kırsal alt yapının ıslahına ilişkin projeler ve yasal düzenlemeler,

- Verimliliği artırmak-işletme yapılarının iyileştirilmesi,
- Kırsal sanayinin geliştirilerek, tarım nüfusunun sanayi ve hizmetler sektörlerine kaydırılması,
- Tarımla ilgili güçlü idari yapıların oluşturulması gerekli olduğuna dair görüş birliğine varılmaktadır¹⁸⁵.

3.4. Türk Tarımının OTP ile Uyum Durumu

Türk tarımının GSYİH içindeki payı 1980 yılında %26 seviyesinde iken, 2002 yılında %13.8'e gerilemiştir. 1980 yılında toplam ihracat değerinin %57'sini oluşturan tarım sektörünün, toplam ihracat içindeki payı 2002 yılı itibariyle %6 seviyesine düşmüştür. Sivil istihdamın tarım sektöründeki payı 1980'de %54 iken bu oran 2002'de %33.9 olarak tespit edilmiştir. Türkiye'deki tarım sektörünün eski öneminin giderek azaldığı ortadadır. Ancak AB ülkeleri ile kıyaslandığında AB'ye aday ülke statüsünde bulunan Türkiye ekonomisinde tarım sektörünün önemli bir yer kapladığı görülmektedir. Türk toplumunun üçte biri geçimini tarım sektöründen sağlarken bu oran AB'de yirmide bir düzeyindedir. Bu yüzden Türk tarımının OTP ile uyumlaştırılması ve bu çerçevede yapısal sorunlarının tam üyelik sürecinde çözülerek tarımsal üretimin rasyonelleştirilmesi büyük önem taşımaktadır.

8 Mart 2001 tarihli KOB'da AB'nin, OTP'ye uyum konusunda Türkiye'den beklentileri dikkate alınarak hazırlanan 2001 tarihli Ulusal Program kapsamında tarım alanında ortaya koyulan hedefler ve gerçekleşme durumları şu şekildedir:

- Çiftçi Kayıt Sistemi'nin oluşturulması ve çiftçilere yönelik doğrudan gelir desteği uygulamasının Türkiye geneline yaygınlaştırılması / İlgili kararname ve uygulama tebliği çıkarılmıştır. Türkiye geneline yaygınlaştırma çalışmaları sürdürülmektedir.

- Tütün Kanunu'nun yasalaşması ve tütündeki destek politikaları reform çalışmasının sonuçlandırılması /Gerçekleşmiştir. Tütün Kanunu onaylanmış, tütün destek alımları 2002 yılı itibarı ile kaldırılmıştır.

- AB mevzuatı ile birebir uyumlu olmayan 3285 sayılı Hayvan Sağlığı ve Zabıtası Kanunu'nun AB mevzuatı ile uyumlu hale getirilmesi / Gerçekleşmiştir.

- Hayvan Islahı Kanunu'nun çıkarılması /10 Mart 2001 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

¹⁸⁵ Oğuz , Binhan, a.g.e., s:209

- Gübre desteğinin kaldırılması / Gerçekleşmiştir.
- Hayvan Kimlik Sistemi'nin Türkiye genelinde yaygınlaştırılması ve Sığır Cinsi Hayvanların tanımlanması. Tescili ve izlenmesi Yönetmeliği'nin çıkarılması /Yaygınlaştırma çalışmaları 10 Eylül 2001'de başlanmış, Yönetmelik ise 28 Temmuz 2002 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir
- Çiftçi Muhasebe Veri Ağı'nın geliştirilmesi, tarımsal veri tabanını kullanan Tarım Bilgi Sistemi kurulması / Çiftlik Muhasebe Veri Ağı - Coğrafi Bilgi Sistemleri - tarım Bilgi Sistemi alt çalışma grupları kurulmuş ve ilgili konularda proje düzeyinde çalışmalar başlamıştır.
- Şeker Kanunu'nun çıkarılması /14 Nisan 2001 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanıp yürürlüğe girmiştir.
- Zoonoz ve salgın hayvan hastalıklarıyla mücadeleyle ilişkin topluluk düzenlemelerinin üstlenilmesi / AB veterinerlik mevzuatı gözden geçirilerek mevzuat uyumu için eylem plan oluşturulacaktır. Deli Dana Hastalığı (BSE) tarama sistemi kurulmuştur, ithal atlara sertifika uygulaması için düzenlemeler tamamlanmaktadır. Canlı hayvanlarda kalıntı izleme programı kapsamında balık, bal ve süt için bir eylem planı hazırlanmaktadır.
- Tapu ve Kadastro Bilgi Sistemi'nin (TAKBİS) kurulması / Pilot proje halihazırda devam etmekte ve Sistem'in 10 yıl içinde tamamen kurulması öngörülmektedir.
- Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına ilişkin Yönetmeliğin çıkarılması / 11 Temmuz 2002 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.
- Veterinerlik ispençiyari ve Tıbbi Müstahzarlar Sınıflandırma ve Ruhsatlandırma Yönetmeliği'nin çıkarılması / 23 Ekim 2002 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.
- Zirai Karantina Yönetmeliği'nin çıkarılması / 3 Temmuz 2002 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.
- Türk Gıda Kodeksi Tebliğleri'nin çıkarılması / Bulaşanlar Tebliği, Pirinç Tebliği, Bal Tebliği, Yumurta ve Yumurta Ürünleri Tebliği, Çikolata ve Çikolata Ürünleri Tebliği, Yenilebilir Kazein ve Kazeinatlar Tebliği, Meyve Suyu ve Benzeri

Ürünler Tebliği ile Koyulaştırılmış Süt ve Süttozu Ürünleri Tebliği yürürlüğe girmiştir¹⁸⁶.

25 Temmuz 2003 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Avrupa Birliği Müktesebatı’nın Üstlenilmesine İlişkin Gözden Geçirilmiş Ulusal Program’ın tarım alanında öngördüğü öncelikler listesi ve bunlara ilişkin yapılacak düzenlemeler, başlıklar halinde, aşağıdaki gibidir¹⁸⁷:

Yatay Konulara ilişkin Düzenlemelere Uyum

- Entegre İdare ve Kontrol Sistemi’nin (IACS) temel unsurlarının oluşturulması,
- Çiftlik Muhasebe Veri Ağı’nın (FADN) kurulması,
- Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu’na (FEOGA) yönelik idari yapıların oluşturulması,
- Organik Ürün ve Girdilerin Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun’un çıkarılması.

Veteriner Mevzuatına Uyum

- Veterinerlik Çerçeve Kanunu’nun çıkarılması ve bunun uygulanmasına yönelik AB ile uyumlu idari yapılanmanın oluşturulması,
- Hayvan ve Hayvan Maddelerinin Uluslararası Ticaretinde Kullanılan Sağlık Sertifikası Modellerine ilişkin Tebliğin çıkarılması,
- AB Üye Ülkelerinin Dışındaki Ülkelerden ithal Edilecek Canlı Hayvanların Muayene ve Kontrollerine ilişkin Tebliğin çıkarılması,
- Hayvan Hastalıklarının Bildirim Sistemi Yönetmeliği’nin hazırlanması,
- Hayvan hastalıklarının kontrolü ve izlenmesi ile ilgili acil eylem planlarının yapılması,
- Hayvan refahına ilişkin yönetmeliklerin ve tebliğlerin çıkarılması,
- Veteriner halk sağlığına ilişkin yönetmeliklerin ve tebliğlerin çıkarılması,
- Yem Yönetmeliği’nin çıkarılması.
- Bitki Sağlığı Mevzuatına Uyum ve Gerekli Kurumsal Kapasitenin Oluşturulması
- Bitki pasaportu uygulamaları ve sınır kontrol noktaları dahil zararlı organizmalara ilişkin kanun ve yönetmeliklerin çıkarılması,

¹⁸⁶ Candan, a.g.e., s:38

¹⁸⁷ Candan, a.g.e., s:38

- Bitki koruma ürünlerine (Pestisitler) ilişkin yönetmelik ve tebliğlerin çıkarılması,
- Yeni Bitki Çeşitlerine Ait İslatıcı Haklarının Korunmasına ilişkin Kanun'un çıkarılması,
- Tohum Kanunu ve fide kalitesine ilişkin yönetmeliklerin çıkarılması.
- Ulusal Kırsal Kalkınma ve Ormancılık Stratejisinin Oluşturulması
- Kırsal Kalkınma Stratejisi'nin Kabulüne ilişkin Başbakanlık Genelgesi ile Bakanlar Kurulu Kararı'nın yayımlanması,
- Ulusal Ormancılık Stratejisi'nin Kabulüne ilişkin Başbakanlık Genelgesi'nin yayımlanması.

Gıda Güvenliği ve Kontrolü

- Bitkisel kökenli gıda maddelerinde gıda güvenliğine ilişkin tebliğlerin çıkarılması,
- Süt ve süt ürünlerinde gıda güvenliğine ilişkin tebliğlerin çıkarılması,
- Et ve et ürünlerinde gıda güvenliğine ilişkin tebliğlerin çıkarılması,
- Diğer tarımsal ürünlerde gıda güvenliğine ilişkin tebliğlerin çıkarılması,
- Alkollü içkilerde gıda güvenliğine ilişkin tebliğlerin çıkarılması.
- Ortak Piyasa Düzenlerinin Oluşturulması ve Uygulanmasına Yönelik Düzenlemelerin Gerçekleştirilmesi ile Tarım Piyasalarının Daha Etkin İzlenmesi
- Aşağıda sıralanan ürünlere ilişkin Ortak Piyasa Düzeni Çerçeve Kanunu, ilgili Bakanlar Kurulu Kararları ve yönetmeliklerin çıkarılması;
- Hububat ve çeltik,
- Sığır ve dana eti,
- Süt ve süt ürünleri,
- Taze meyve ve sebze,
- İşlenmiş meyve ve sebze,
- Zeytinyağı,
- Şarap,
- Şeker,
- Tütün¹⁸⁸.

¹⁸⁸ Candan, a.g.e., s:39

Sonuç olarak, OTP'ye uyum yolunda ilgili mevzuat uyumunun tamamlanması, AB'dekilere benzer idari yapıların oluşturulması ve bu yapıları işletebilecek idari kapasiteye ulaşması oldukça uzun ve zorlu bir süreç olacaktır¹⁸⁹.

4. Türkiye'nin AB'ye Uyumunun Tarım Sektörü Reformuna Sağlayacağı Katkılar

Türkiye'de AB'de olduğunun aksine kapsamlı ve bütünleştirilmiş bir tarım politikası uygulanmaktadır. Tam üyelik il Türkiye'nin ortak tarım politikasına dahil olması ile; geçmişte rastlanan politik saikler ve populist yaklaşımlarla kısa vadeli tarım politikaları belirlenmesi gibi keyfi uygulamalar engellenecek, Türkiye istikrarlı ve tutarlı bir tarım politikasına kavuşacaktır. Bu çerçevede, tam üyelik sonrasında Türkiye, AB Tarım Politikası Bütçesinin büyük bir bölümünü oluşturan Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu'ndan (FEOGA) destek alacaktır. FEOGA'dan sağlanacak mali destek tarım nüfusunun gelirinin artırılması, yetki karmaşasının ortadan kalkması, tarım sektörünün modernizasyonu ve üretim miktarı, kalitesi ve çeşitliliğin artmasına önemli ölçüde katkıda bulunacaktır. Ancak, bu yararların gerçekleşebilmesi için Türk tarım politikasında kapsamlı reformların yapılması gerekmektedir¹⁹⁰.

Bilindiği gibi, Türkiye ve AB tarım politikaları arasında en önemli farkın bulunduğu alanlardan biri de ürün destekleme mekanizmalarıdır. Türkiye, IMF'ye sunulan niyet mektubu kapsamında bütçe disiplini sağlamak ve çiftçiye doğrudan gelir temin etmek amacıyla Pazar fiyatı destekleme politikalarından uzaklaşacağını ve çiftçi gelirini artırmaya yönelik Doğrudan Gelir Desteği sistemi uygulanacağını taahhüt etmiştir. Aynı taahhüt Ulusal Program'da da yer almaktadır. Avrupa Birliği de OTP reformu çerçevesinde doğrudan destek mekanizmalarını tam anlamıyla uygulayabilmesi için teknik ve idari kapsamlı düzenlemeler yapması gerekmektedir. Bu düzenlemelerin başında arazi, çiftçi ve hayvan kayıt sisteminin oluşturulması gelmektedir. Tarımsal üretim açısından dünyada önemli bir konuma sahip olan Türkiye'de istatistik ve kayıt sistemi yetersizdir ve sağlıklı bilgilere dayanmaktadır. Başta teşvik sistemi olmak üzere zaman zaman bazı politika araçlarının etkin olarak uygulanmamasının ardında da esasen, yetersiz kayıt ve istatistik sistemi yatmaktadır. Arazi kayıt sistemiyle, alan birimi üzerinden yapılacak ödemeler için toplam

¹⁸⁹ Baş, a.g.e. s:48

¹⁹⁰ İktisadi Kalkınma Vakfı, *Türkiye'nin Tam Üyeliğinin AB'ye ve Türkiye'ye Katkıları*, s:22

ekilebilir alanların faaliyet türlerine göre tespiti yapılabilecek; çiftçi kayıt sistemiyle üretimden ayırma ve erken emeklilik gibi uygulamalar; hayvan kayıt sistemiyle de canlı hayvan primleri düzenlenebilecektir. Bu kapsamda Türkiye’de Arazi ve Çiftçi Kayıt Sistemi Grubu kurulmuş ve çalışmalarına başlamıştır. Çiftçi kayıt sisteminin oluşturulması ve çiftçilere yönelik doğrudan gelir desteği uygulamasının Türkiye genelinde yaygınlaştırılmasında dair kararname ve Uygulama Tebliği de çıkarılmış olup yaygınlaştırma çabaları sürdürülmektedir. Kayıt sistemlerinin yanı sıra, Türkiye’de Coğrafi Bilgi Sistemi ve Çiftlik Muhasebe Veri Ağı geliştirilecek; tarımsal veri tabanı kullanan Tarım Bilgi Sistemi kurulacaktır. Bu çerçevede Çiftlik Muhasebe Veri Ağı- Coğrafi Bilgi Sistemleri- Tarım Bilgi Sistemi çalışma grubu çalışmalarına başlamıştır.

Tam üyelik doğrultusunda, tarımsal faaliyetlerin denetimi ve sağlıklı istatistik ve diğer verilerin toplanması açısından önem ve öncelik taşıyan üretici organizasyonları da geliştirilecektir. Bu aynı zamanda, üretici organizasyonları aracılığıyla dağınık ve küçük ölçekli çiftçilerin çıkarlarının temsil edilmesini; sektöre yönelik destekleme araçlarının iletilmesini; desteklerin şeffaf, adil ve kontrol edilebilir şekilde dağıtılmasını ve çiftçinin tarım politikaları hakkında bilgilendirilmesini de sağlayacaktır. Bu çerçevede Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri özerkleştirilecek ve kamu tarafından sürdürülmekte olan bazı görevler üretici organizasyonlarına devredilecektir¹⁹¹.

Türkiye’nin Avrupa Birliği tam üyeliği hedefi doğrultusunda tarım alanında gerçekleştireceği en önemli reformlardan AB’nin kırsal kalkınma politikalarına paralel olarak işleyeceği FEOGA kapsamında mali destek sağlanan kapsamlı bir kırsal kalkınma politikasının belirlenmesi olacaktır. Tam üyelik sürecinde kırsal kalkınma kavramı AB’de olduğu gibi ele alınmaya başlanacak, bu kapsamda kırsal alanların sadece tarımla ilgili olan ve tarım nüfusunu barındıran alanlar olmadığı; sosyal, ekonomik, kültürel ve doğal kaynakları barındıran ekonomik bir bütün olduğu kabul edilecektir. Kırsal kalkınma politikası; sosyal ve ekonomik dengelerin kurulması ve kültürel çeşitliliğin sağlanması doğrultusunda sosyal ve bölgesel politikalara entegre edilecek, kırsal alanlardaki tarıma ve tarım nüfusuna yarar sağlanacak şekilde yönlendirilecek ve Türk tarımının temel sorunlarını gidermesine yardımcı olacaktır. Bu çerçevede işletmelerin modernleştirilmesi, mesleki eğitimin sağlanması, ulaşım, eğitim

¹⁹¹ İktisadi Kalkınma Vakfı, **Türkiye’nin Tam Üyeliğinin AB’ye ve Türkiye’ye Katkıları**, s:23

, haberleşme gibi sistemlere ulaşımın iyileştirilmesi, özellikle turizm alanında küçük ve orta ölçekli teşebbüslerin kurulmasıyla yeni iş sahalarının oluşması desteklenecek ve böylece kırsal nüfus korunurken kırsal ekonominin ve faaliyet alanının genişletilmesi sağlanacaktır.

Kalkınma kapsamında önemli bir husus olan tarım-çevre ilişkisi de tam üyelikle düzenlenecek; bu çerçevede tarımsal üretimin çevre üzerindeki olumsuz etkileri azaltılacak; gübre, ilaç ve sulama girdilerinde doğal kaynaklar ve çevre ile uyumlu kullanımlar yaygınlaştırılacak; başta biyolojik mücadele olmak üzere, alternatif mücadele metotlarına öncelik verilecek ve entegre zararlı yönetimi anlayışının yaygınlaştırılması sağlanacaktır.

Tam üyelikle birlikte aynı zamanda tarım ürünleri ticaretinde AB ve Türkiye arasında serbestleşme yaşanacak, böylece yüksek derecede korunan AB pazarında Türk ürünleri engelsiz girebilecek ve bu da özellikle AB'nin dış ticaret açığının bulunduğu ve Türkiye'nin dış ticaret fazlası verdiği taze meyve, sebze, fındık, çay ve baharat gibi ürünlerin piyasasının genişlemesine neden olacaktır. Söz konusu serbestleşmeye hazırlık amacıyla gıda üretimi AB'nin hijyen ve kamu sağlığı standartlarına uyacak şekilde modernize edilecek; gerekli test ve teşhis merkezleri kurulacak; gıda standartları yükselerek gerek iç piyasada daha sağlıklı ve güvenli ürünlerin temini garanti altına alınacak; gerek Türk ürünlerinin uluslar arası piyasalardaki rekabet gücü artacaktır. Bu kapsamda hayvan ve bitki sağlığına ilişkin mevzuat da uyumlaştırılarak, hayvan ve bitki hastalıkları ile olan mücadele güçlendirecek, laboratuvar ortamında test uygulamaları, denetleme düzenlemeleri ve kuruluşları iyileştirilecek ve bu da özellikle Türkiye'nin halihazırda canlı hayvan ve hayvansal ürünlerin ihracatında yaşadığı en önemli sorunların ortadan kalkmasına neden olacaktır.

Türkiye'de yüksek istihdama sahip olan tarım sektörü adaylık sürecinde ve tam üyelik sonrasında önemli değişikliklere uğrayacaktır. Bu zorlu değişim süreci tarım nüfusu için bazı sorunlar oluştursa da , tarım politikası kapsamında sağlanan mali destekler tarım nüfusunun yapısal değişiklikler nedeniyle yaşadığı güçlüklerin çözümüne katkıda bulunacak ve bu reformların sonucunda verimli, modern, sağlık ve çevre standartlarına uygun üretim yapan bir tarım sektörünün oluşması sağlanacaktır.

Bu çerçevede halihazırda güçlü bir tarım potansiyeline sahip olan Türkiye, tam üyelik sonrasında bu potansiyeli en üst düzeyde kullanma noktasına erişecektir¹⁹².

5. Türk Tarımının OTP'ye Uyumunun Olası Etkileri

Türk tarımının OTP'ye uyumu hem Türkiye'de hem AB'de birçok alan üzerinde etkili olacak;

- Üretici ve tüketici refahı
- Üretim
- Tüketim
- Fiyat ve pazar politikası
- Dış ticaret
- Teknoloji kullanımı, verimlilik, işletme yapısı,
- Kendine yeterlilik
- Mali politikalar
- Bölgesel ve sosyal politikalar
- Mevzuat ve kurumsal yapı

5.1. Uyumun Refah Üzerine Etkisi

Tablo 40- Türk Tarımının OTP'ye Uyumunun Refah Etkileri

AKDER VE ARK. 1988			AKDER VE ARK. 1995			ERTUĞRUL 1995			ÇAKMAK & KASNAKOĞLU 2005		
TÜRKİYE AB DIŞINDA	TÜRKİYE AB İÇİNDE	DEĞİŞİM	TÜRKİYE AB DIŞINDA	TÜRKİYE AB İÇİNDE	DEĞİŞİM	TÜRKİYE AB DIŞINDA	TÜRKİYE AB İÇİNDE	DEĞİŞİM	TÜRKİYE AB DIŞINDA	TÜRKİYE AB İÇİNDE	DEĞİŞİM
(MİLYON \$)		%	(MİLYON \$)		%	(MİLYON \$)		%	(MİLYON \$)		%
TOPLAM TOPLUMSAL REFAH											
29,900	35,400	18	47,300	58,600	24	36,800	45,400	23	100. ²	103	3
ÇİFTÇİ REFAHI (ÜREİCİ ARTIĞI)											
6,400	13,200	106	10,500	15,000	42				100. ²	85	-15
TÜKETİCİ REFAHI (TÜKETİCİ ARTIĞI)											
23,500	22,200	-6	36,800	43,600	19				100. ²	112	12

Kaynak : <http://www.tarim.gov.tr/kurumsal/birimler/merkez/diatk/web/sunumlar> 02.05.2006

- Toplam toplumsal refah: 1980'li ve 1990'lı yıllarda %18-%23 oranında, 2000'li yıllarda %3 oranında artacaktır.
- Üretici refahı: 1980'li ve 1990'lı yıllarda %42- %106 oranında artacak, 2000'li yıllarda OTP reformundan kaynaklanan etkiler ile %15 oranında azalacaktır.

¹⁹² İktisadi Kalkınma Vakfı, **Türkiye'nin Tam Üyeliğinin AB'ye ve Türkiye'ye Katkıları**, s:25

- Tüketici refahı: 1990'lı yıllarda %19 , 2000'li yıllarda %12 oranında artacaktır. Reform süreci devam ederse; üretici refahı daha da azalırken tüketici refahı daha da artabilecektir¹⁹³.

5.2. Uyumun Fiyat ve Pazar Politikasına Etkileri

- Serbest dolaşım ile fiyatlar eşitlenecek; çoğu tarım ürününde, özellikle hayvansal ürünlerde fiyatlar önemli oranda düşecektir.
 - 2005 yılında fiyatlarda düşüş: koyun eti %47; sığır eti %36; tavuk eti %17; inek sütü %37; buğday %31; arpa %18; pirinç %21; ayçiçeği %22 olarak tahmin edilmiştir.
 - 2005 yılında fiyatlarda artış: belirli meyve-sebzede düşük oranda olacaktır. Örneğin: portakal %2,.
- OTP reformları ile fiyatlardaki düşüş daha yüksek oranda gerçekleşebilecektir.

Fiyat ve pazar rejimi Türk tarım ürünleri için yeterli ölçüde destekleyici değildir

5.3. Uyumun Üretim Üzerine Etkileri

Tablo 41- Türk Tarımının OTP'ye Uyumunun Üretim Etkileri (Fiziksel)

AKDER VE ARK. 1988			AKDER VE ARK. 1995			ERTUĞRUL 1995			ÇAKMAK & KASNAKOĞLU 2005		
TÜRKİYE AB DIŞINDA	TÜRKİYE AB İÇİNDE	DEĞİŞİM	TÜRKİYE AB DIŞINDA	TÜRKİYE AB İÇİNDE	DEĞİŞİM	TÜRKİYE AB DIŞINDA	TÜRKİYE AB İÇİNDE	DEĞİŞİM	TÜRKİYE AB DIŞINDA	TÜRKİYE AB İÇİNDE	DEĞİŞİM
(1000 TON)		%	(1000 TON)		%	(1000 TON)		%	(1000 TON)		%
TOPLAM ÜRETİM (FİZİKSEL)											
100. ²	103	3	100. ²	106	6	100. ²	109	9	100. ²	94	-6
TAHİL + BAKLAGİL (TOPLAM BİTKİSEL)											
32,471	29,059	-11	37,696	37,190	-1	100. ²	115	15	100. ²	101	1
SANAYİ BİTKİLERİ											
16,310	22,017	35	23,045	29,777	29						
MEYVE VE SEBZE											
27,264	27,843	2	35,519	37,199	5						
HAYVANCILIK											
6,542	6,479	-1	12,316	10,731	-13	12,285	7,952	-35	12	9,551	-20

Kaynak : <http://www.tarim.gov.tr/kurumsal/birimler/merkez/diatk/web/sunumlar> 02.05.2006

Tablo 42- Türk Tarımının OTP'ye Uyumunun Üretim Etkileri (Parasal)

AKDER VE ARK. 1988			AKDER VE ARK. 1995			ERTUĞRUL 1995			ÇAKMAK & KASNAKOĞLU 2005		
TÜRKİYE AB DIŞINDA	TÜRKİYE AB İÇİNDE	DEĞİŞİM	TÜRKİYE AB DIŞINDA	TÜRKİYE AB İÇİNDE	DEĞİŞİM	TÜRKİYE AB DIŞINDA	TÜRKİYE AB İÇİNDE	DEĞİŞİM	TÜRKİYE AB DIŞINDA	TÜRKİYE AB İÇİNDE	DEĞİŞİM
(MİLYON \$)		%	(MİLYON \$)		%	(MİLYON \$)		%	(MİLYON \$)		%
TOPLAM ÜRETİM (PARASAL)											
14,863	20,229	36	23,653	24,352	3	23,435	19,917	-15	39,231	31,613	-19
TAHİL + BAKLAGİL (TOPLAM BİTKİSEL)											
3,582	6,910	93	4,911	7,118	45	16,952	16,465	-3	25,387	24,498	-4
SANAYİ BİTKİLERİ											
2,553	4,049	59	3,495	3,443	-1						
MEYVE VE SEBZE											
5,832	6,104	5	8,722	8,512	-2						
HAYVANCILIK											
2,896	3,166	9	6,525	5,279	-19	6,483	3,452	-47	13,934	7,115	-49

Kaynak : <http://www.tarim.gov.tr/kurumsal/birimler/merkez/diatk/web/sunumlar> 02.05.2006

Fiziksel olarak:

2000'li yıllarda toplam tarımsal üretim %6 azalacak, azalma hayvancılıkta %20 olacaktır.

- Parasal olarak¹⁹⁴:

2000'li yıllarda toplam tarımsal üretim %19 azalacak, azalma hayvancılıkta %49 olacaktır.

¹⁹³ Varol, Sinan , AB OTP'sinin Dünü, Bugünü, Yarınları adlı sunumu , www.tarim.gov.tr 02-05-2006

¹⁹⁴ Varol, Sinan , AB OTP'sinin Dünü, Bugünü, Yarınları adlı sunumu , www.tarim.gov.tr 02-05-2006

5.4. Uyumun Tüketim Üzerine Etkileri

Tablo 43- Türk Tarımının OTP'ye Uyumunun Tüketim Etkileri (Fiziksel)

AKDER VE ARK. 1988			AKDER VE ARK. 1995			ERTUĞRUL 1995			ÇAKMAK & KASNAKOĞLU 2005		
TÜRKİYE AB DIŞINDA	TÜRKİYE AB İÇİNDE	DEĞİŞİM	TÜRKİYE AB DIŞINDA	TÜRKİYE AB İÇİNDE	DEĞİŞİM	TÜRKİYE AB DIŞINDA	TÜRKİYE AB İÇİNDE	DEĞİŞİM	TÜRKİYE AB DIŞINDA	TÜRKİYE AB İÇİNDE	DEĞİŞİM
(1000 TON)		%	(1000 TON)		%	(1000 TON)		%	(1000 TON)		%
TOPLAM ÜRETİM (FİZİKSEL)											
100. ²	104	4	100. ²	103	3	100. ²	106	6	100	108	8
TAHİL + BAKLAGİL (TOPLAM BİTKİSEL)											
18,157	16,975	-7	25,712	22,800	-11	100. ²	104	4	100	102	2
SANAYİ BİTKİLERİ											
14,717	17,155	17	23,132	25,248	9						
MEYVE VE SEBZE											
24,830	25,869	4	34,598	36,583	6						
HAYVANCILIK											
6,671	6,972	5	12,207	13,525	11	100. ²	119	19	100	117	17

Kaynak : <http://www.tarim.gov.tr/kurumsal/birimler/merkez/diatk/web/sunumlar> 02.05.2006

Tablo 44- Türk Tarımının OTP'ye Uyumunun Tüketim Etkileri (Parasal)

AKDER VE ARK. 1988			AKDER VE ARK. 1995			ERTUĞRUL 1995			ÇAKMAK & KASNAKOĞLU 2005		
TÜRKİYE AB DIŞINDA	TÜRKİYE AB İÇİNDE	DEĞİŞİM	TÜRKİYE AB DIŞINDA	TÜRKİYE AB İÇİNDE	DEĞİŞİM	TÜRKİYE AB DIŞINDA	TÜRKİYE AB İÇİNDE	DEĞİŞİM	TÜRKİYE AB DIŞINDA	TÜRKİYE AB İÇİNDE	DEĞİŞİM
(MİLYON \$)		%	(MİLYON \$)		%	(MİLYON \$)		%	(MİLYON \$)		%
TOPLAM ÜRETİM (PARASAL)											
12,481	15,140	21	21,929	22,010	0	22,002	20,760	-6	35,727	31,241	-12
TAHİL + BAKLAGİL (TOPLAM BİTKİSEL)											
2,182	3,502	60	3,480	4,040	16	15,327	14,330	-7	18,895	18,055	-5
SANAYİ BİTKİLERİ											
2,129	2,642	24	3,520	2,815	-20						
MEYVE VE SEBZE											
4,930	5,191	5	8,281	8,036	-3						
HAYVANCILIK											
3,240	3,804	17	6,648	7,120	-17	6,658	6,43	-4	14,347	10,64	-25

Kaynak : <http://www.tarim.gov.tr/kurumsal/birimler/merkez/diatk/web/sunumlar> 02.05.2006

- Fiziksel olarak:

2000'li yıllarda toplam tarım ürünleri tüketimi %8, artacak, artış hayvansal ürünlerde %17 olacaktır.

- Parasal olarak:

2000’li yıllarda toplam tarım ürünleri tüketimi parasal olarak %12 azalacak, azalma hayvansal ürünlerde %27 olacaktır.

- OTP’ye uyum ile, tüketiciler, daha çok miktarda, daha ucuz ve daha kaliteli tarım ürünü tüketme imkanına kavuşacaktır.

5.5. Uyumun Dış Ticarete Etkileri

Tablo 45- Türk Tarımının OTP’ye Uyumunun Dış Ticaret Etkileri (İhracat)

AKDER VE ARK. 1988			AKDER VE ARK. 1995			ERTUĞRUL 1995			ÇAKMAK & KASNAKOĞLU 2005		
TÜRKİYE AB DIŞINDA	TÜRKİYE AB İÇİNDE	DEĞİŞİM	TÜRKİYE AB DIŞINDA	TÜRKİYE AB İÇİNDE	DEĞİŞİM	TÜRKİYE AB DIŞINDA	TÜRKİYE AB İÇİNDE	DEĞİŞİM	TÜRKİYE AB DIŞINDA	TÜRKİYE AB İÇİNDE	DEĞİŞİM
(MİLYON \$)		%	(MİLYON \$)		%	(MİLYON \$)		%	(MİLYON \$)		%
TARIMSAL İHRACAT											
2,110	5,668	169	1,207	4,449	269	1,260	5,475	335			
TAHİL + BAKLAGİL (TOPLAM BİTKİSEL)											
390	2,760	608	353	2,276	545						
SANAYİ BİTKİLERİ											
475	1,661	250	78,000	1,086	39						
MEYVE VE SEBZE											
904	1,096	21	609,000	894	47						
HAYVANCILIK											
341	152	-55	168	193	15						

Kaynak : <http://www.tarim.gov.tr/kurumsal/birimler/merkez/diatk/web/sunumlar> 02.05.2006

Tablo 46- Türk Tarımının OTP’ye Uyumunun Dış Ticaret Etkileri (İthalat)

AKDER VE ARK. 1988			AKDER VE ARK. 1995			ERTUĞRUL 1995			ÇAKMAK & KASNAKOĞLU 2005		
TÜRKİYE AB DIŞINDA	TÜRKİYE AB İÇİNDE	DEĞİŞİM	TÜRKİYE AB DIŞINDA	TÜRKİYE AB İÇİNDE	DEĞİŞİM	TÜRKİYE AB DIŞINDA	TÜRKİYE AB İÇİNDE	DEĞİŞİM	TÜRKİYE AB DIŞINDA	TÜRKİYE AB İÇİNDE	DEĞİŞİM
(MİLYON \$)		%	(MİLYON \$)		%	(MİLYON \$)		%	(MİLYON \$)		%
TARIMSAL İTHALAT											
1,334	1,555	17	312	3,237	938	336	2,706	705			
TAHİL + BAKLAGİL (TOPLAM BİTKİSEL)											
49	284	480	26	336	1192						
SANAYİ BİTKİLERİ											
400	283	-29	64	460	619						
MEYVE VE SEBZE											
0	186	1000+	0	417	1000+						
HAYVANCILIK											
685	801	17	222	2,033	816						

Kaynak : <http://www.tarim.gov.tr/kurumsal/birimler/merkez/diatk/web/sunumlar> 02.05.2006

Tablo 47- Türk Tarımının OTP'ye Uyumunun Dış Ticaret Dengesi Üzerine Etkileri

AKDER VE ARK. 1988			AKDER VE ARK. 1995			ERTUĞRUL 1995			ÇAKMAK & KASNAKOĞLU 2005		
TÜRKİYE AB DIŞINDA	TÜRKİYE AB İÇİNDE	DEĞİŞİM	TÜRKİYE AB DIŞINDA	TÜRKİYE AB İÇİNDE	DEĞİŞİM	TÜRKİYE AB DIŞINDA	TÜRKİYE AB İÇİNDE	DEĞİŞİM	TÜRKİYE AB DIŞINDA	TÜRKİYE AB İÇİNDE	DEĞİŞİM
(MİLYON \$)		%	(MİLYON \$)		%	(MİLYON \$)		%	(MİLYON \$)		%
DİŞ TİCARET DENGESİ ⁴											
776	4,133	430	895	1,212	35	924	2,769	200	899	-1,917	-313

Kaynak : <http://www.tarim.gov.tr/kurumsal/birimler/merkez/diatk/web/sunumlar> 02.05.2006

- Toplam tarım ürünleri ihracatında 1990'lı yıllarda %335 oranında artış, tahıl+baklagil ihracatında %545 oranında artış tahmin edilmiştir.
- Toplam tarım ürünleri ithalatında 1990'lı yıllarda %705, tahıl+baklagil ithalatında %1192, meyve ve sebze %1000'in üzerinde, hayvancılıkta %816 oranında artış tahmin edilmiştir.
- Dış ticaret dengesi 1980'li ve 1990'lı yıllarda Türkiye'nin lehine iken, 2000'li yıllarda %313 oranı ile Türkiye'nin aleyhine olmaktadır. Türkiye tarım ürünlerinde önemli ölçüde dışa bağımlı bir duruma gelecektir.

5.6. Uyumun Bütçe Üzerindeki Etkileri

- 1998 yılında 4,5 milyar dolar, 1995 yılında ise iki farklı çalışmada 3.1 ve 1,8 milyar dolar olarak tahmin edilmiştir.
- OTP'nin reformu çerçevesinde bu değer önümüzdeki yıllarda daha da azalabilecektir.
- Kırsal, çevresel, bölgesel, yapısal vs. Fonlardan tarım kesimine akacak kaynakların artması beklenmektedir. Ancak, bu artış bütçe disiplini çerçevesinde, tarıma sağlanan daha önceki desteklere göre sınırlı miktarlarda olacaktır¹⁹⁵.

5.7. Uyumun Teknoloji Kullanımı, Verimlilik, İşletme Yapısı Üzerindeki Etkileri

- Serbest dolaşım ile fiyatlar eşitlenecek; çoğu tarım ürününde, özellikle hayvansal ürünlerde fiyatlar önemli oranda düşecektir.

¹⁹⁵ Varol, Sinan , AB OTP'sinin Dünü, Bugünü, Yarınları adlı sunumu , www.tarim.gov.tr

- 2005 yılında fiyatlarda düşüş: koyun eti %47; sığır eti %36; tavuk eti %17; inek sütü %37; buğday %31; arpa %18; pirinç %21; ayçiçeği %22 olarak tahmin edilmiştir.
- 2005 yılında fiyatlarda artış: belirli meyve-sebze düşük oranda olacaktır. Örneğin: portakal %2,.
- OTP reformları ile fiyatlardaki düşüş daha yüksek oranda gerçekleşebilecektir.
- Fiyat ve pazar rejimi Türk tarım ürünleri için yeterli ölçüde destekleyici/koruyucu olmayacaktır.
- Türkiye; tarım işletmelerinin yapısındaki bozukluk, teknoloji kullanımındaki yetersizlik, düşük verimlilik gibi sorunlara bağlı olarak, doğal kaynakları nedeniyle üstün durumda olduğu ve meyve-sebze, tütün, pamuk gibi, topluluk tarımını tamamlayıcı nitelikte olabilecek ürünler dışında, çoğu tarım ürününde, özellikle büyükbaş hayvancılıkta topluluk ile rekabet edemeyecektir.
- Rekabet koşulları sonucu çok sayıda küçük ve verimsiz tarım işletmesi ortadan kalkacaktır. Ancak, uzun dönemde, teknoloji kullanımı ve verimlilik artabilecek ve tarım işletmeleri büyüyecektir

Türkiye ile AB arasındaki ekonomik entegrasyonun bir diğer göstergesi de ülkemizdeki AB menşeli yabancı sermayedir. 2004 yılı Eylül ayı itibarıyla ülkemizde faaliyet gösteren 8884 adet yabancı firmanın 4124'ü AB menşeli firmadır.

Türkiye ile AB arasındaki ticaret hacminin büyüklüğü taraflar arasında ticari entegrasyonun büyük ölçüde sağlandığını göstermektedir. Ülkemiz açısından AB en büyük ticari ortak konumundadır. Diğer taraftan, Türkiye'de yatırım yapan AB menşeli firmaların Türkiye'deki toplam yabancı sermaye içindeki payının yüksekliği, ülkemiz ile AB arasındaki ekonomik entegrasyonun derinliğinin bir göstergesidir.

Ülkemiz ile AB arasındaki ticari ve ekonomik ilişkilerin gelişmesinde çok önemli bir aşamayı oluşturan gümrük birliği, Türkiye için üyeliğe giden sürecin bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Ancak, Türkiye'nin üyelik beklentilerinin gerçekleşmemesi durumunda, diğer bir çok alanda sürdürülen işbirlikleri gibi gümrük birliği de tartışılır bir hale gelebilecektir. Zira, gümrük birliği çerçevesinde, Türkiye'nin Topluluğun Ortak Ticaret Politikasına uyum yükümlülüğü bulunması,

ülkemizin üçüncü ülkelerle ticari ilişkilerini belirleme serbestisini ortadan kaldırmaktadır¹⁹⁶.

5.8. Uyumun Gümrük Birliği ile İlişkisi ve Etkileri

Tablo 48- TASM-AB Senaryolarının Genel Sonuçları(milyon ABD Doları)

	Temel Dönem	2005			
		AB'ye Üye Değil	AB'ye Gümrük Birliği	AB'yle Üye	AB'yle GB+iç politika
Toplam Refah(Endeks)	100	120.5	123.1	122.8	123.9
Üretici Refahı	100	115.0	96.7	96.6	98.2
Tüketici Refahı	100	123.6	137.7	137.2	138.0
Toplam Üretim					
Miktarı	31.996	34.511	30.930	30.496	32.315
Hasılatı	31.996	39.231	30.600	30.467	31.613
Alan Telafi Ödemesi	-	-	-	2.453	-
Bitkisel Üretim					
Miktarı	21.475	22.627	22.784	22.417	22.764
Hasılatı	21.475	25.387	24.435	24.347	24.498
Alan Telafi Ödemesi	-	-	-	-	-
Hayvancılık Üretimi					
Miktarı	10.521	11.885	8.146	8.080	9.551
Hasılatı	10.521	13.934	6.164	6.119	7.115
Toplam Tüketim					
Miktarı	27.578	32.142	34.623	34.564	34.683
Harcaması	27.578	35.727	31.366	31.543	31.241

¹⁹⁶ VAROL Sinan , AB OTP'sinin Dünü, Bugünü, Yarınları adlı sunumu , www.tarim.gov.tr
02-05-2006

Bitkisel Tüketim					
Miktarı	16.875	19.325	19.667	19.613	19.658
Harcaması	16.875	20.859	20.046	20.215	20.077
Hayvancılık Tüketimi					
Miktarı	10.703	12.818	14.995	14.951	15.027
Harcaması	10.703	14.868	11.320	11.328	11.164
Net İhracat	1.980	899	-2.797	-3.064	-1.917
Bitkisel Ürünler	2.150	1.530	2.256	2.038	2.127
Hayvancılık Ürünleri	-170	-631	-5.053	-5.101	-4.045
Fiyat Endeksi	100	112.75	95.06	95.84	94.89
Bitkisel Ürünler	100	110.29	104.35	105.49	104.70
Hayvancılık Ürünleri	100	117.77	76.09	76.16	74.84

Kaynak: TÜSİAD, DTÖ ve AB'deki Gelişmeler Işığında 21. Yüzyılda Türkiye Tarımı, s:137

Gümrük birliğinde bugüne göre Türkiye'deki fiyatlar düşmek zorunda kalacağından, üretici refahında düşüş, tüketici refahında artış bekleniyor. Fiyatların en fazla düşmesi beklenen hayvan ürünlerinde ithalat artışı oldukça yüksek, neredeyse beklenen bitkisel üretim (meyve-sebze) ihracat artışını aşıyor¹⁹⁷.

¹⁹⁷ TÜSİAD, DTÖ ve AB'deki Gelişmeler Işığında 21. Yüzyılda Türkiye Tarımı, s:138

Tablo 49- TURKSİM Gümrük Birlikli ve Gümrük Birliksiz Karşılaştırma (2006)

	Üretici Fiyatları	Üretim	Tüketim	Net Ticaret (milyon avro)	
				Gümrük Birliği Olmazsa	Gümrük Birliği
Tahıllar	-1.11	-4.5	1.4	-264.8	-466.8
Diğer Ürünler	2.0	2.4	-0.1	66.7	183.1
Meyveler	0.0	0.5	2.9	691.4	795.2
Sebzeler	-0.4	-0.3	2.3	313.9	204.4
Bitkisel Üretim	-2.3	-0.4	1.8	807.2	715.9
Hayvansal Üretim	-10.6	-4.4	6.7	14.0	-702.0
İşlenmiş Ürünler	-	-	2.5	-489.5	-517.2
Toplam	-4.7	-1.5	3.5	331.7	-503.3

Kaynak: TÜSİAD, DTÖ ve AB'deki Gelişmeler Işığında 21. Yüzyılda Türkiye Tarımı,s:138

6. Türkiye'nin AB'ye Getireceği Bütçesel Yük

Avrupa Birliği bütçesi, Topluluk politikalarında öngörülen hedeflerinin gerçekleştirilmesinde kullanılan en etkili araçlardan biridir. 1970 yılına kadar sadece üye ülkelerin transferleriyle oluşturulan AB bütçesi, bu tarihten itibaren öz kaynak sistemine dayanmaktadır. Buna göre, AB bütçesi;

- Şeker ve isoglüköz üretiminden elde edilen gelirler ve Ortak Gümrük Tarifesi çerçevesinde elde edilen gümrük vergisi gelirlerinin oluşturduğu geleneksel öz kaynaklar,
- Üye ülkelerin katma değer vergisi gelirlerinin yüzde 0,5'i,
- Üye ülkelerin GSMH'sinin belirli bir oranından oluşmaktadır.

AB'de şeker üretimiyle tüketimi arasında dengenin korunması ve şeker harcamalarının finansmanına sektörün katkısının sağlanması amacıyla, şeker pancarı ve şeker üreticilerinden üretim vergisi alınmaktadır. Şeker sektörüne ilişkin

müdahale sistemi halen bir reformdan geçmekte olup bu kapsamda önümüzdeki dönemde bahse konu verginin ortadan kalkacağı tahmin edilmektedir.

2002 yılında AB’de toplam şeker üretimi yaklaşık 17 milyon ton, şeker üretiminden alınan vergi ise yaklaşık 865 milyon euro tutarında olup, 2002 yılı için ton başına vergi miktarı 51 euro civarındadır. Bu çalışmada şeker üretiminden alınan vergi miktarının değişmeyeceği varsayılmaktadır. Gümrük vergileri ile ilgili olarak ise, Türkiye için 2003 yılında yüzde 0,3 olan gümrük vergisi gelirlerinin GSYİH’ye oranının önümüzdeki dönemde de değişmeyeceği öngörülmektedir¹⁹⁸.

Üye devletler geleneksel öz kaynaklara ilişkin gelirlerinin yüzde 25’ini bu kaynakların toplama maliyetini telafi edebilmek için kendi bütçelerinde tutmakta ve kalan kısmını AB bütçesine aktarmaktadır.

Bu çerçevede, Türkiye’nin AB’ye üye olması durumunda 2004 yılı için, AB bütçesine geleneksel öz kaynaklar kapsamında yaklaşık 612 milyon euro, 2014 yılında 1.493 milyon euro ve 2020 yılında 2.619 milyon euro tutarında kaynak aktaracağı tahmin edilmektedir.

¹⁹⁸ Devlet Planlama Teşkilatı , **Türkiye’nin Üyeliğinin AB’ye Muhtemel Etkileri**, s:29

Tablo 50- Türkiye'nin Üyeliğinin AB Bütçesi Üzerine Tahmini Etkisi
(milyar euro, 2004)

	2015		2025
	Tamamı Öde- niyor	Doğru- dan Ödeme- nin %25'İ	
Bütçe Kalemleri			
OTP			
DoğrudanÖdemeler	3.8	2.4	
İkinci Ayak	1.5	2.0	
Diğer Politikalar	1.0	1.0	
Toplam OTP	6.3	5.4	
Yapısal Politika	7.7	25.6	
Diğer	1.6	1.6	
Toplam	15.6	32.6	

Türkiye'nin Katkısı			
Normal Hızda Büyüme	5.2	5.1	7.8
Hızlı (catch-up) Büyüme	6.1	6.0	11.0
Yavaş Büyüme	4.4	4.3	5.5
Türkiye'ye Net Transferler			
	10.4	7.6	24.8
Toplam (normal hız)	4.5	1.7	2.9
OTP (normal hız)	9.3	6.5	31.4
Toplam (hızlı)	4.0	1.3	1.9
OTP (hızlı)	11.3	8.6	19.6
Toplam (yavaş)	4.9	2.1	3.8
OTP (yavaş)			

Kaynak: Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği, **DTÖ VE AB'deki Gelişmeler Işığında 21. Yüzyılda Türkiye Tarımı**, TÜSİAD Yayınları, Yayın No:TÜSİAD-T/2005-06/397, İstanbul-2005, s:141

Tablodan görüleceği üzere, doğrudan ödemelerde azalma olamayacağı durumda bile (azalacağı kesin), Türkiye tarımdan ötürü bütçeye önemli bir yük getirmeyeceği tahmin edilmektedir. Tam tersine, bir yandan fiyatlar düşerken tarıma önemli bir destek de gelmeyebilir. Gelecek desteğin en önemli kısmı toprak sahiplerine gideceğinden bunun tarıma nasıl geri döneceği kestirmek oldukça güçtür. Tarımda yapısal dönüşüm için tek umut veren alan kırsal gelişme, ancak buraya

gelecek paralarda çok yüksek olmayacaktır. Bütçeden Türkiye'ye önemli bir transfer olacaksa yapısal fonlardan, bölgesel gelişme için olacaktır¹⁹⁹. Burada şuna da değinmek gerekir, Türkiye'nin üyeliği üçüncü ülkelere zarar verecek ticaret saptırıcı etki yaratmayacaktır.²⁰⁰ Ayrıca tazminat gerektirecek derecede ticaret sapması yaratmayacağı düşünülmektedir. Ortak gümrük tarifesine geçişin ticaret saptırıcı (ithalatın AB'ye kayması) etkisinin yanında, ticaret yaratıcı etkisi de olmaktadır.

Tablo 51- Türkiye'nin AB Bütçesine Yapacağı Geleneksel Özkaynak Katkısı

	2004	2014	2020
Şeker üretimi (1000 ton)	1.830	1.500	1.500
Ton başına vergi miktarı (euro)	51	51	51
Toplam şeker üretim vergisi (milyon euro)	93,3	76,5	76,5
GSYİH (milyon euro)	241.017	638.425	1.138.681
Gümrük vergilerinin GSYİH'ya	0,003	0,003	0,003
Gümrük vergisi miktarı (milyon euro)	723,1	1.915,3	3.416,0
Toplam	816,4	1.991,8	3.492,5
Maliyetler için kesilecek yüzde 25'lik miktar (milyon euro)	204,1	497,9	873,1
Toplam öz kaynaklar katkısı (milyon euro)	612,3	1.493,8	2.619,4

Kaynak: Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği, **DTÖ VE AB'deki Gelişmeler Işığında**

21. Yüzyılda Türkiye Tarımı, TÜSİAD Yayınları, Yayın No:TÜSİAD-T/2005-06/397, İstanbul-2005,s:29

AB'ye üye devletler KDV gelirlerinin yüzde 0,5'ini AB bütçesine katkı olarak aktarmaktadır. Bu çalışmada AB bütçesine aktarılabilecek KDV katkısının GSYİH'ye oranının değişmeyeceği varsayılmaktadır. Bu çerçevede, Türkiye için 2003 yılında yüzde 0,04 olarak hesaplanan KDV katkı oranı 2014 ve 2020 yılları için de kullanılmıştır. Bu varsayım ile, Türkiye'nin AB üyesi olması durumunda 2004 yılında AB bütçesine yaklaşık 96,4 milyon euro, 2014 yılında 255,4 milyon euro ve

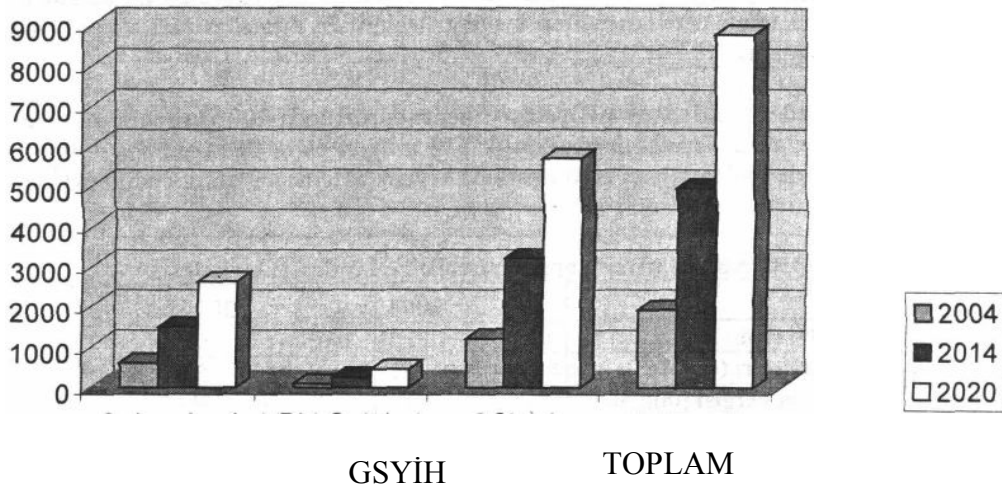
¹⁹⁹ TÜSİAD, **DTÖ ve AB'deki Gelişmeler Işığında 21. Yüzyılda Türkiye Tarımı**, s:142

²⁰⁰ TÜSİAD,a.g.e., s:23

2020 yılında ise 455,5 milyon euro tutarında KDV katkısı ödeyeceği tahmin edilmektedir.

AB bütçesine GSMH katkısı üye ülkelerin GSMH büyüklüğü ile ilişkilidir. GSMH katkı payları bütçe süreci içerisinde, bütçenin gümrük vergileri ve KDV gelirleri ile giderleri arasındaki fark dikkate alınarak hesaplanmaktadır. Hesaplanan fark, ülkelerin GSMH büyüklükleri dikkate alınarak belirlenen ülke katkıları aracılığıyla finanse edilmektedir. Bu çerçevede, GSYİH'sı yüksek olan ülkeler AB bütçesine daha fazla katkıda bulunmaktadır. 2002 yılında AB üyesi ülkelerin AB bütçesine katkısı ülkelerin GSMH'lerinin yüzde 0,5'i oranında olmuştur. Bu oranın değişmeyeceği varsayımıyla, baz senaryoya göre, Türkiye'nin AB bütçesine GSMH katkısı olarak 2004 yılında 1.205 milyon euro, 2014 yılında 3.192 milyon euro ve 2020 yılında 5.693 milyon euro kaynak aktaracağını söylemek mümkündür. Bu çerçevede, Türkiye'nin AB bütçesine toplam katkısının 2014 yılında 4.941 milyon euro, 2020 yılında ise 8.768 milyon euro olması beklenmektedir. AB'ye üyeliğin ilk yıllarında Türkiye'nin AB bütçesine katkısının sınırlı kalacağı ancak, bu katkının ilerleyen yıllarda ekonomik büyümeyle birlikte artacağı öngörülmektedir.

Grafik 1- Türkiye'nin AB Bütçesine Yapacağı Katkı (Cari Fiyatlarla)

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı, **Türkiye'nin Üyeliğinin AB'ye Muhtemel Etkileri**, Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, Ankara Kasım 2004,s:30

AB bütçesinin gelir kalemleri arasında en büyük pay, üye ülkelerin GSMH katkısına aittir. Söz konusu kalem, AB bütçesinin yaklaşık yarısını oluşturmaktadır. Grafik 1'de, Türkiye'nin ve AB-25'in GSYİH büyüme oranlarına ilişkin

projeksiyonlar verilmektedir. Tablodan da görüleceği üzere, Türkiye'nin GSYİH büyüme oranı yıllar itibarıyla AB-25'in ortalama büyüme oranının üzerinde gerçekleşmektedir. Bunun sonucu olarak, Türkiye'nin AB bütçesine GSMH katkısı diğer ülkelere oranla her yıl daha fazla artacaktır.

Tablo 52- GSYİH Büyüme Oranları

	2004	2007	2014	2020	2004-2020
Türkiye (Baz Senaryo)	9,6	5,1	6,4	6,4	6,2
AB-25	2,6	3,0	3,0	3,0	3,0

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı, **Türkiye'nin Üyeliğinin AB'ye Muhtemel Etkileri**, Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, Ankara Kasım 2004,s:30

AB bütçesinin harcama kalemlerine bakıldığında ise, en büyük payın, azalmakla birlikte Ortak Tarım Politikası çerçevesinde yapılan harcamalara ait olduğu, bunun ardından ise, Ekonomik Uyum ve Yapısal Fonlar çerçevesinde yapılan harcamalarına geldiği görülmektedir²⁰¹.

Tüm aday ülkeler için 2000-2003 döneminde öngörülen toplam 8.50 milyar euro tutarında Katılım Öncesi Kolaylığı Fonu kapsamı krediden Türkiye'nin de yararlanabilmesi için hukuki süreç, Avrupa Yatırım Bankası tarafından 15.05.2001'de tamamlanmıştır. Fon, kamu ve özel sektör kuruluşlarına açık durumdadır. Fondan tahsisat, proje esasına göre ve ülkeler için herhangi bir kısıtlama olmaksızın “ilk gelen ilk faydalanır” esasına göre yapılmaktadır. Kredi, kamu sektörü tarafından kullanılacaksa aday ülkenin kredi notunun “BBB” ve özel sektör tarafından kullanılacaksa aday ülkenin kredi notunun “A+” düzeyinde olması gerekir²⁰².

²⁰¹ Devlet Planlama Teşkilatı, **Türkiye'nin Üyeliğinin AB'ye Muhtemel Etkileri**, s:31

²⁰² Dışişleri Bakanlığı, “Ocak 2003 Türkiye-AB Mali İşbirliği (Bilgi Notu)”, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupa/ab/abab/genel050203.html>, s:1-5

Tablo 53- AB Tarafından Türkiye ve Diğer Aday Ülkelere Verilen Hibe Nitelikli Yardımlar

Aday Ülkeler	1989-1999 Toplam	1989-1999 Yıllık Ortalama	2000-2002 Toplam	2000-2002 Yıl- lık Ortalama
Slovenya	192.00	17.40	159.20	53.00
Estonya	187.00	17.00	219.00	73.00
Letonya	248.00	22.50	328.60	109.50
Slovakya	415.00	37.70	373.90	124.60
Çek Cumhuriyeti	629.10	57.00	543.30	181.10
Macaristan	1.030.00	93.60	667.10	222.30
Bulgaristan	865.50	78.70	831.00	277.00
Litvanya	328.00	29.80	1.180.00	396.00
Romanya	1.203.00	109.30	1.986.00	662.00
Polonya	2.050.00	186.30	2.885.00	951.60
Türkiye	431.00	39.10	486.00	162.00

Kaynak: Cesur , Özden, **Avrupa Birliği’nde Tarıma Yönelik Mali Yardımlar Ve Türkiye İle Bir Karşılaştırma**, Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma Ve Uygulama Merkezi, Araştırma Dizisi No:21, Ankara-2004, s:185

Tabloda MDAÜ ile karşılaştırıldığında, Türkiye için öngörülen mali yardımın ne kadar düşük seviyede kaldığı açıkça görülebilmektedir.

Tarıma yönelik mali yardımlar kapsamında, MDAÜ için oluşturulmuş olan tarımsal ve kırsal kalkınma aracı SAPARD gibi bir fon, Türkiye için bulunmamaktadır Türkiye tarafından adaylık sürecinde AB tarafından öngörülen genel nitelikli hibe yardımlarından tarım için kullanılacak mali yardımları, ayrı bir fon yerine mevcut genel nitelikli hibe yardımlar içinde taahhüt ve gerçekleşen olarak değerlendirmek mümkün olabilmektedir²⁰³.

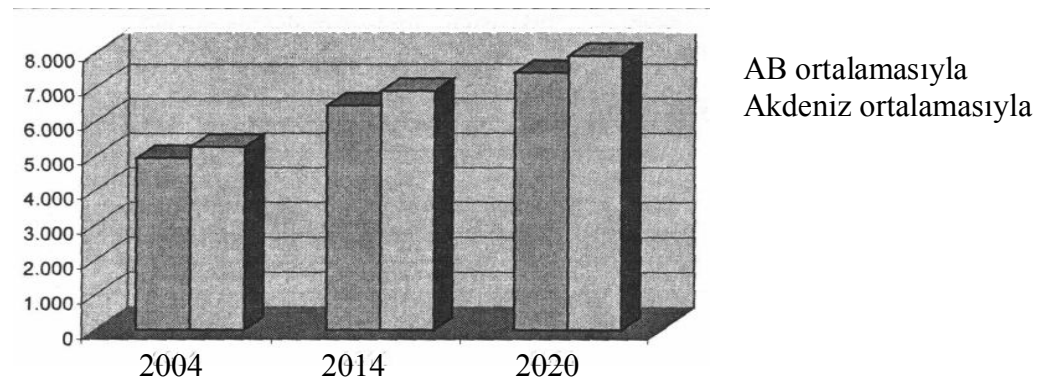
OTP’nin finansmanı Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonundan (ATYGF) sağlanmaktadır. Bu Fonun Garanti Bölümünden, 22 farklı ürün grubu için belirlenmiş olan ortak piyasa düzenleri kapsamında, doğrudan ödemeler, müdahale alımları, telafi edici ödemeler, depolama yardımları ve ihracat iadeleri gibi

harcamalar finanse edilmektedir. Fonun Yönlendirme Bölümü ise, temelde kırsal kalkınma faaliyetlerinin finansmanında kullanılmaktadır. Bu nedenle Yönlendirme Bölümü Yapısal Fonlar arasında sayılmaktadır.

Üyelikle birlikte Türkiye'nin ATYGF'nin Garanti Bölümünden alabileceği destek miktarı, OTP'nin mevcut destekleme sisteminin değişmeyeceği varsayımı ile, tarımsal üretim değeri başına düşen tarımsal destek miktarı kullanılarak hesaplanmıştır. Ayrıca, hesaplamada kolaylık sağlamak bakımından Garanti Bölümü kapsamındaki ihracat iadesi, doğrudan ödeme, depolama gibi farklı harcama türleri arasında bir ayrıma gidilmemiştir. 2001 yılında AB'de 1 euroluk tarımsal üretime verilen ortalama destek miktarı 0,146 euro olmuştur. Tarımsal üretim açısından Türkiye ile benzerlik gösteren Akdeniz ülkeleri (İspanya, İtalya, Portekiz ve Yunanistan) için ise bu miktar 0,156 eurodur.

Bu durumda, tarımsal üretim değeri başına tarımsal destek miktarı olarak AB ortalaması kullanıldığında, Türkiye'nin ATYGF Garanti Bölümünden alabileceği destek miktarı 2014 yılında yaklaşık 6,4 milyar euro, 2020 yılında ise, 7,4 milyar euro olacağı tahmin edilmektedir. Akdeniz ülkeleri için hesaplanan miktar uygulanacak olursa, Türkiye'nin 2014 yılında yaklaşık 6,8 milyar euro, 2020 yılında ise, 7,8 milyar euro tarımsal destek alacağı öngörülmektedir.

Grafik 2- Türkiye'nin ATYGF Garanti Bölümünden Alabileceği Destek Tahmini (milyon euro)

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı, **Türkiye'nin Üyeliğinin AB'ye Muhtemel Etkile-ri**, Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, Ankara Kasım 2004,s:31

²⁰³ Cesur , Özden, **Avrupa Birliği'nde Tarıma Yönelik Mali Yardımlar Ve Türkiye İle Bir Karşılaştırma**, Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma Merkezi, Ankara-2004, s:185

ATYGF'nin Yönlendirme Bölümünden ise, proje bazlı tahsisatlar yapılmakta olup, bu kalemde elde edilebilecek destek miktarı büyük ölçüde ülkelerin AB standartlarına uygun proje geliştirilebilme kapasitesine bağlıdır. Tarımsal yapısı ve kırsal nüfusunun sorun ve beklentileri Türkiye'ye benzeyen İspanya, İtalya ve Fransa'nın Yönlendirme Bölümü kapsamında aldığı kaynağın ortalaması kullanıldığında, üyelikle birlikte Türkiye'nin Yönlendirme Bölümünden yıllık yaklaşık 1 milyar euro kaynak alması mümkün görülmektedir. AB'nin yeni üyelerinden Polonya'nın 2004-2006 yılları arasında Yönlendirme Bölümünden yıllık ortalama 847 milyon euro kaynak alacağı düşünüldüğünde Türkiye için öngörülen bu rakamın oldukça makul olduğu söylenebilir.

Yönlendirme Bölümü kapsamında destek verilebilecek proje konulan ve AB'nin katkı payının ne olacağı müzakerelerde belli olacaktır. Son genişleme sırasında AB yeni üyeler için Yönlendirme Bölümü destek kapsamını genişletmiş ve bu kapsamda hazırlanacak olan projelere AB katkısını yüzde 50'den yüzde 80'e yükseltmiştir. Sonuç olarak, müzakerelerde AB'nin talep edebileceği geçiş düzenlemeleri ve Türkiye'deki tarımsal üretimin ve AB fonlarını kullanım kapasitesi Türkiye'nin üyelik sonrası alacağı tarımsal destek miktarını doğrudan etkileyecektir²⁰⁴.

AB Bütçesinde yer alan Yapısal Harcamalar kalemi altında, Yapısal Fonlar ve Uyum Fonu aracılığıyla AB üyesi ülkelerin projeleri desteklenmektedir. Yapısal Fonlar ve Uyum Fonundan faydalanmanın tek yolu söz konusu fonların amacına yönelik ve belli bir standartta projeler hazırlanmasıdır. Bu fonlardan yararlanma oranı, ülkelerin AB fonlarını kullanabilme kapasiteleriyle doğru orantılıdır. Komisyon, yeni üye ülkelerin AB fonlarını kullanım kapasitelerini dikkate alarak her bir üye ülkenin kullanabileceği fon miktarını tespit etmiştir. AB'ye üye olan 10 yeni üye için 2005 yılında ortalama AB fonlarını kullanma kapasitesi GSYİH'nin yüzde 0,69'u kadardır. Bu çalışmada, fon kullanma kapasitesi oranlarından yola çıkarak Türkiye'nin üyelik sonrası AB fonlarından alabileceği kaynak miktarı tahmin edilmektedir. Çalışmada, 10 yeni üyenin 2005 yılı için belirlenen ortalama AB fonlarını kullanma kapasitesi Türkiye'nin AB fonlarını kullanma kapasitesi olarak alınmıştır.

²⁰⁴ Devlet Planlama Teşkilatı , **Türkiye'nin Üyeliğinin AB'ye Muhtemel Etkileri**, s:32

2014 yılında Türkiye'nin üye bir devlet olduğu varsayımı altında yapılan hesaplamalara göre, AB bütçesinden yapısal harcamalar kapsamında yaklaşık 4,4 milyar euro tutarında kaynağın Türkiye'ye aktarılacağı tahmin edilmektedir. 2020 yılında ise, kullanma kapasitesinin değişmediği varsayımı ile Türkiye'nin fonlardan alacağı miktarın 7,9 milyar euro civarında olacağı öngörülmektedir.

Tablo 54- Türkiye ve AB Bütçesi İlişkisi –I

	2014	2020
GELİRLER		
Geleneksel öz kaynaklar	1.494	2.619
KDV Gelirleri	255,4	455,5
GSYİH Katkısı	3.192	5.693
Toplam (1)	4.941	8.768
HARCAMA		
TARIM	6.439	7.389
YAPISAL HARCAMALAR	4.405	7.857
Toplam (2)	10.844	15.246
NET DENGİ (2)-(1)	5.903	6.478

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı, **Türkiye'nin Üyeliğinin AB'ye Muhtemel Etkileri**, Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, Ankara Kasım 2004,s:32

Yukarıda ortaya konulan varsayımlar çerçevesinde, Türkiye'nin AB'ye üyeliği durumunda AB bütçesine getireceği net maliyetin 2014 yılında yaklaşık 5,9 milyar euro, 2020 yılında ise 6,5 milyar euro olacağı tahmin edilmektedir.

Türkiye'nin müzakere döneminde AB fonlarını kullanma kapasitesinin AB'ye yeni üye olan ülkelerin kullanım kapasitelerinin ortalamasının üzerinde gerçekleşmesi durumunda, üyelik sonrasında AB'nin yapısal fonlarından daha fazla kaynak kullanması mümkün olabilecektir. 2014 yılında Türkiye'nin AB fonlarını kullanma kapasitesi GSYİH'nın yüzde 1'i seviyesine çıkması durumunda, Tablo 54'de de görüldüğü üzere, Türkiye'nin AB bütçesinden alacağı net kaynak yaklaşık 7,9 milyar euro, 2020 yılında ise yaklaşık 10 milyar euro olacaktır²⁰⁵.

Tablo 55- Türkiye ve AB Bütçesi İlişkisi -II

	2014	2020
<i>GELİRLER</i>		
Geleneksel öz kaynaklar	1.494	2.619
KDV Gelirleri	255	456
GSYİH Katkısı	3.192	5.693
Toplam (1)	4.941	8.768
<i>HARCAMA</i>		
TARIM	6.439	7.389
YAPISAL HARCAMALAR*	6.384	11.387
Toplam (2)	12.823	18.776
<i>NET DENGE (2)-(1)</i>	7.882	10.008

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı, **Türkiye'nin Üyeliğinin AB'ye Muhtemel Etkileri**, Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, Ankara Kasım 2004,s:33

Sonuç olarak Türkiye'nin AB üyeliği ile birlikte AB'ye yılda 11.3 milyar euroluk bir yük getireceği beklenmektedir. Bu yükün en büyük bölümünü tarıma yapılacak sübvansiyonlar oluşturacaktır. Tarım kesimine uyum sürecinde AB fonlarından yapılacak katkı, gerçekleşmesi öngörülen değişikliklerle kıyaslanamayacak kadar düşük düzeydedir²⁰⁶.

²⁰⁵ Devlet Planlama Teşkilatı, **Türkiye'nin Üyeliğinin AB'ye Muhtemel Etkileri**, s:33

²⁰⁶ Ankara Ticaret Odası ,a.g.e., s:43

SONUÇ

AB Ortak Tarım Politikasına uyum sürecinde Türk tarımını zorlu bir dönem beklemektedir. Nüfusun %30'unun tarımda istihdam edilmesi, tarımsal arazilerin ve işletmelerin parçalı ve küçük ölçekli oluşu, bitki sağlığı ve hayvan sağlığı konularında uluslar arası standartlara halen ulaşamaması, kırsal kalkınma konusundaki alt yapı eksiklikleri halihazırda uyum sürecinde Türkiye'nin önündeki en büyük engeller olarak görülmektedir.

Bitki ve hayvan sağlığı standartlarına AB seviyesine ulaştırılması ve mevzuat uyumunun sağlanması konusu belki de Türkiye'nin önündeki en önemli engellerden biri olarak görülebilir. Mevzuat uyumu dikkate alındığında, yaşama sürecinde yaşanman olumlu gelişmelerin uygulamada da gerçekleşmesi AB çevrelerinin genel beklentisi olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, uyum için gerekli uzman personelin oluşturulmasına ve yetiştirilmesine önem verilmesine, hayvan kayıt sistemi gibi kontrol mekanizmalarının daha etkin ve faydalı olabilmesi için çalışmaların sürdürülmesine ihtiyaç vardır.

OTP'nin çatısı altında tek pazar, topluluk tercihi ve mali dayanışma prensipleri düşünüldüğünde, Türkiye'nin gelecekteki olası AB entegrasyonu çerçevesinde fayda sağlayabilmesi için halihazırda devam etmekte olan tarımda reform sürecini istikrarlı bir şekilde sürdürmesi gerekmektedir. Uyum sürecinde ve iç reformda, geçmiş genişlemelerin gerçekleştiği ülkelerdeki reformların ayrıntılı analizleri, AB'nin OTP için tek ödeme prensibi ve kırsal kalkınmayı öncelikli olarak hedefleyen gelecek perspektifinin dikkate alınması, oluşturulacak politikaların belirlenmesinde kolaylık sağlayacaktır.

OTP'nin evrim sürecinde özellikle aday ülkelerin yaşadıkları sorunlar ve sorunların aşılması için uygulanan politikalar ve en önemlisi uyum sürecinde bu ülkelere AB kaynaklı sağlanan destekler Türkiye'nin varolan statüsünde ayrı bir öneme sahiptir. Bu noktada topluluk bütçesinin OTP'nin gelişim süreciyle yaşadığı değişiklikler, genişlemelere ayrılan kaynaklar Türkiye için örnek teşkil etmeli tarım müzakerelerinde gerekli desteği alabilme için geçmiş dönemlere referans verilmelidir. Dolayısıyla mali konularda, özellikle topluluk bütçesiyle ilgili olarak Türkiye'nin geçmiş genişleme dönemlerini de dikkate alarak tüm üye ülkelerin tarım

destek politikaları ve oluşturulan bütçedeki stratejik konumları üzerine yapacağı iyi bir gözlem, müzakerelerde pazarlık açısından fayda sağlayacaktır.

Tarım sektörü ile ilgili sorunlara sadece tarım politikaları ile çözüm getirmek mümkün değildir. Bu nedenle tarım politikaları ile sağlanacak gelişmeler yanında, diğer alanlarda sağlanacak gelişmelerle, tarım sektörü ile ilgili sorunlara yeterli bir çözüm bulunabilir. Bu kapsamda, dünya tarımında ve ekonomisinde ortaya çıkan gelişmeler ve OTP'ye uyum sorunları göz önünde bulundurularak, Dünya tarımına ve OTP'ye uyum için, Türkiye'de, tarım toplumundan sanayi toplumuna; hatta, bilgi toplumuna geçişin sağlanması ile ulusal kalkınmanın, bu çerçevede tarım sektörü ile ilgili sorunların çözülmesi mümkündür²⁰⁷

Sonuç olarak, Türkiye, verimlilik ve rekabet gücünün artmasına imkan verecek, etkin teknoloji kullanımı, kırsal ve tarımsal alt yapının ve tarım işletmelerinin yapısının iyileştirilmesi politikalarına ağırlık vermelidir. Bu durum sadece topluluk tarımına uyum için değil, küreselleşme çerçevesinde, serbest ticaretin giderek daha egemen olacağı dünya tarımına uyum için de zorunludur. Aksi takdirde, Türk tarımı, gerek AB gerek dünya tarımı karşısında ciddi bir rekabet sorunu yaşacak, tarım kesimi kısa dönemde telafisi imkansız yaralar alacaktır. Türk tarımı, uzun dönemde, yukarıda belirtilen iyileştirmelerin sağlanması ile ancak, AB ve dünya tarımı ile belirli bir rekabet gücüne ulaşabilecektir. Türk tarımının OTP'ye uyumunda topluluk gerekli mali ve teknik desteği Türkiye'ye sağlamalıdır. Topluluk topluluğa aday diğer ülkeler için oluşturulan SAPARD benzeri bir uygulamanın, Türkiye için de hızla gerçekleştirilmesi, Türk tarımının OTP'ye uyumunu kolaylaştırıcı bir unsur olabilecektir.

²⁰⁷ Ertuğrul, Cemil, Tarımda Küreselleşme ve Türk Tarımı, Muğla Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Tartışma Tebliği No:II – 2005/05, s:50

KAYNAKLAR

Kitap ve Makaleler

AKMAN, Vedat, **Avrupa Topluluğu ve Türkiye**, Alfa Yayınları, İstanbul-1995

AKAT, Asaf Savaş, **Avrupa Yolunda Türkiye ve Polonya Değişim Sürecinde İki AB Aday Ülkesi**, Konrad Adenauer Vakfı Yayınları, Ankara-2001

AKTAR, Cengiz, **Avrupa Birliğinin Genişleme Süreci**, İletişim Yayınları, İstanbul-2002

BAŞ, Erhun, **Avrupa Birliği'nde Ortak Tarım Politikası Alanında 2003 ve 2004 Yıllarında Gerçekleştirilen Reformların Genişleme Süreci ve Türkiye'nin Adaylığı Göz Önüne Alınarak İncelenmesi**, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği Ticari İşler Genel Sekreter Yardımcılığı Tarım ve Balıkçılık Dairesi Başkanlığı, Ankara-Mayıs 2004

Candan, Armağan., **Avrupa Birliği'nin Ortak tarım Politikası,(15 Soruda 15 AB Politikası No:2)** İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, Ankara-2003

CANPOLAT, Mehmet, “**Bir Düş,Bir Hedef,Zorlu Bir Yol Avrupa,Birliğe Bir Adım**”, DSP Eğitim Yayınları, Tarsus-Ekim 2002

CESUR, Özden, **Avrupa Birliği'nde Tarıma Yönelik Mali Yardımlar Ve Türkiye İle Bir Karşılaştırma**, Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma Ve Uygulama Merkezi, Araştırma Dizisi No:21, Ankara-2004

DURA Cihan ve ATİK Hayriye , **Avrupa Birliği, Gümrük Birliği ve Türkiye**, Nobel Yayınları, Ankara-2000

ERTUĞRUL, Cemil, **Tarımda Küreselleşme ve Türk Tarımı**, Muğla Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Tartışma Tebliğleri No: II – 2005/05

GÜRBÜZ, Mahir, **Türkiye İçin Tarım Durum-Sorun ve Çözüm Arayışları**, Tema Vakfı Yayınları, Ankara-2003

KARLUK, Rıdvan, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Yayınları, İstanbul-1996

OĞUZ, Binhan, **AB ile Müzakere Sürecinde Tarım ve Gıda Sanayinin Rekabetliliği**, İstanbul Ticaret Odası Yayını, Yayın No:2005-25, İstanbul 2005

SOĞUK, Handan, “Avrupa Birliği ve Türkiye’de Tarım Politikası”, **İktisadi Kalkınma Vakfı Dergisi**, Ocak-Nisan 2001

TÜRKAY, Mehmet, Nail Satılğan, Mike Peters, Eren Deniz Tol Göktürk, Gaye Yılmaz, Emine Tahsin, Atilla Göktürk, Yüksel Akkaya, **AB Türkiye Gerçekler Olasılıklar**, Yenihayat Yayınları, İstanbul-2003

ÜLGER,İrfan Kaya, **Avrupa Birliği’nin ABC’si**, Konrad Adenauer Vakfı-Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, Ankara-Mayıs 2003

ÜZÜMCÜ Adem, “**Türkiye ve AB Tarımı: Karşılaştırmalı Bir Analiz ve Ortak Tarım Politikasına Uyum Süreci**”, Alfa Aktül Yayınları, 2006

YALÇINKAYA Neslihan, YALÇINKAYA, Hakan, ÇILBANT Çoşkun, Avrupa Birliği’ne Yönelik Düzenlemeler Çerçevesinde Türk Tarım Politikaları ve Sektörün Geleceği Üzerine Etkisi, **Yönetim ve Ekonomi**, Cilt:13, Sayı:2, Yıl:2006

YAVUZ,Fahri, **Türkiye’de Tarım**, TC. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Aralık-2005

YENTÜRK, Nurhan, “**Ulusal Gelirin Yapısı ve Gelişimi**” **Türkiye Ekonomisi**, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, Yayın No:1579, Eskişehir-Ekim 2004
Zeynel Dinler, **Tarım Ekonomisi**, 4.Basım, Etkin Kitabevi, Bursa-1996

Tezler

ATAKAN, Mehtap, **Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası ve Türkiye’nin Uyumu**, Uzmanlık Tezi, TC. Başbakanlık Gümrük Müsteşarlığı AT ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara, Eylül 1998

Çelik, Nebi, Tarımda Girdi Kullanımı ve Verimliliğe Etkileri, **DPT Uzmanlık Tezleri**, Temmuz-2000

ÖZOĞUZ, Y. Ziya , **AB ve Türkiye’de Tarımsal Yapıda Görülen Temel Farklılıklar ve Bunun Türk Tarımına Yansıma Biçimi**, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Urfa, 2001

İnternet Adresleri

Avrupa Birliği,

<http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detay&dil=TR&yayinid1130&icerikid=1236&from=home> 2005

Avrupa Birliği'nin Genişlemesi,

<http://www.abgs.gov.tr/indextr.html/2006>

AB Komisyonu Türkiye Raporu,

http://www.belgenet.com/arsiv/ab/etki_2004-5.html 6-10-2004

AY Ahmet ve YAPAR Sinem, **Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması ve Türkiye**, www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/makaleler%5CAhmet%20AY%20Sinem%20YAPAR%5C57-80.pdf –

BAYRAÇ, Naci ve YENİLMEZ, Füsun, **Tarım Sektörünün Yapısal Analizi ve Avrupa Ortak Tarım Politikası,**

www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/Naci2.doc -

ÇIKIN, Ayhan, Tarımda Sivil Örgütlenme

www.tohum.org/topic.asp?_t=2&_i=22&_m=20 - 72k – Ocak-2003

Dışişleri Bakanlığı, “Ocak 2003 Türkiye-AB Mali İşbirliği (Bilgi Notu)”,

<http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupa/ab/abab/genel050203.html>, s:1-5

EMİROĞLU, Meftune, Tarım-Sanayi İlişkilerindeki Gelişmeler,

<http://www.zmo.org.tr/etkinlikler/5tk02/03.pdf> 12-04-2007

Katma Protokol 1973,

<http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupa/ab/abab/protokol.htm>

Ortaklık Kurumları,

<http://www.ikv.org.tr/ortaklikkurumlari.php>

VAROL Sinan , AB OTP'sinin Dünü, Bugünü, Yarınları adlı sunumu ,

www.tarim.gov.tr 02-05-2006

YALÇINKAYA Neslihan, YALÇINKAYA, Hakan, ÇILBANT Çoşkun, **Avrupa Birliği'ne Yönelik Düzenlemeler Çerçevesinde Türk Tarım Politikaları ve Sektörün Geleceği Üzerine Etkisi,**

www.bayar.edu.tr/~iibf/dergi/pdf/C13S22006/NYHYCC.pdf –13-02-2006

YÜCER, Ahmet, **Dünya Ticaret Örgütü ve Türk Tarımı**,
sgb.tarim.gov.tr/AB_Tarim/abhazirlik_konferanslar/ahmet_yucer/25_mayis.ppt – 25-05-2005

<http://www.arip.org.tr/foy8.htm> 2005

<http://www.deltur.cec.eu.int/abtarim.rtf> 2000

<http://www.deltur.cec.eu.int>, 24.03.2004

http://europa.eu.int/comm/agriculture/external/wto/index_en.htm 2004

www.ikv.org.tr/pdfs/6c02d3a6.pdf Kasım-2003

<http://makale.turkcebilgi.com/kose-yazisi-19198-emre-alkin-sorgulanan-sorunlari-ile-tarim-sektoru.html> 05-02-2005

<http://www.zmo.org.tr/odamiz/odagorusleri.php?kod=1283>, 08-07-2006

<http://www.zmo.org.tr/odamiz/bizden.php?kod=374> 24-06-2003

http://www.zmo.org.tr/odamiz/ana_hatlatlariyla_turkiye_tarimi.php 09-04-2007

<http://makale.turkcebilgi.com/kose-yazisi-19198-emre-alkin-sorgulanan-sorunlari-ile-tarim-sektoru.html> 05-02-2005

http://www.referansgazetesi.com/haber.aspx?HBR_KOD=75665&KOS_KOD=25&ForArsiv=1 09-08-2007

<http://www.tarim.gen.tr/deniztarim/ddeniz.htm> 18-02-2006

www.tarim.gov.tr/.../diatk/web/faaliyetler_dosyalar/taramacalismalar/STK_to_plantilari/02subat06_koop.doc

<http://www.turkforum.net/showthread.php?t=420471> 27-02-2006

http://europa.eu.int/comm/agriculture/external/enlarge/index_en.htm

<http://www.tarim.gov.tr/kurumsal/birimler/merkez/diatk/web/sunumlar> 02.05.2006

www.tumgazeteler.com

Diğerleri

Ankara Ticaret Odası, **Türkiye'nin Tarımı Sorunları Ve Çözüm Önerileri, 60 Soruda 60 Cevap**, ATO Yayınları no:85, Ankara Kasım 2004

Devlet İstatistik Enstitüsü, **2001 Genel Tarım Sayımı Köy Genel Bilgileri**, Yayın no:2898, Ankara-Temmuz 2004

Devlet Planlama Teşkilatı ve Dünya Bankası İnceleme Raporu, Tarım Stratejileri 2006-2010, Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, Ankara-2004

İktisadi Kalkınma Vakfı, **Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası Reformları**, İKV Yayınları, İKV 193, İstanbul-Nisan 2006

İktisadi Kalkınma Vakfı, **Avrupa Birliği'nin Ortak Tarım Politikası ve Türkiye'nin Uyumu**, İKV Yayınları, İstanbul-Ağustos 2001

İktisadi Kalkınma Vakfı, **Türkiye'nin Tam Üyeliğinin AB'ye ve Türkiye'ye Katkıları**, İKV Yayınları, Ankara 2002

İktisadi Kalkınma Vakfı, **Avrupa Topluluğu OTP Problemleri ve Reform Çalışmaları**, İKV Yayınları, Ankara 2002

İktisadi Kalkınma Vakfı, **21. Yüzyılın Eşiğinde Avrupa Birliği'nde Ortak Tarım Politikası**, İKV Yayınları, İKV:158, İstanbul-Eylül 1999

Tarım Reformu Genel Müdürlüğü APK Daire Başkanlığı, **“Ülkemizde Tarımsal Yapıya İlişkin Özellikler”** Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Yayınları, Temmuz-Ağustos 1998

Devlet Planlama Teşkilatı, **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**, Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Devlet Planlama Teşkilatı Yayın ve Temsil Daire Başkanlığı Yayın ve Şube Müdürlüğü, Ankara 2000

Devlet Planlama Teşkilatı, **Ekonomik ve Sosyal Sektörlerdeki Gelişmeler (2001-2005)**, Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, Ankara 2005

Devlet Planlama Teşkilatı, **Türkiye'nin AB'ye Katılım Sürecine İlişkin 2004 Yılı İlerleme Raporu ve Tavsiye Metni**, Devlet Planlama Teşkilatı Yayın ve Temsil Daire Başkanlığı Yayın ve Şube Müdürlüğü, Ankara 2004

Devlet Planlama Teşkilatı, Ekonomik ve Sosyal Sektörlerdeki Gelişmeler, Sekizinci 5 Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005), **2004 Yılı Mali Programı Destek**

Çalışmaları, Devlet Planlama Teşkilatı Yayın ve Temsil Daire Başkanlığı Yayın ve Şube Müdürlüğü, Ankara 2004

Devlet Planlama Teşkilatı, **Türkiye'nin Üyeliğinin AB'ye Muhtemel Etkileri**, Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, Ankara Kasım 2004

Devlet Planlama Teşkilatı, **Ön Ulusal Kalkınma Planı (2004-2006)**, Devlet Planlama Teşkilatı Yayın ve Temsil Daire Başkanlığı Yayın ve Şube Müdürlüğü, Ankara 2003

Devlet Planlama Teşkilatı, **Sayılarla Türkiye Ekonomisi Gelişmeler (1980-2001) Tahminler (2002-2005)**, Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, Ankara 2002

Dış Ticaret Müsteşarlığı AB Genel Müdürlüğü, **Avrupa Birliği OTP Reformunun Yeni Tur DTÖ Müzakereleri ve Genişleme Olguları Çerçevesinde Değerlendirilmesi**, Dış Ticaret Müsteşarlığı Yayınları, Ankara-2002

Dış Ticaret Müsteşarlığı, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, 5.Baskı, Dış Ticaret Müsteşarlığı Yayınları, Ankara-Kasım 2002

Dış Ticaret Müsteşarlığı Yıllık Programlar ve Konjonktür Değerlendirme Genel Müdürlüğü, **Ekonomik Gelişmeler**, Ankara 2004

Merkez Bankası, **Avrupa Birliği El Kitabı**,“Avrupa Birliği ve Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Semineri 20-31 Mart 1995”,T.C. Merkez Bankası Personel Genel Müdürlüğü, Ankara-1995

Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, **Avrupa Birliği'ne Giden Yolda Türk Tarımı**, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Yayınları, Ankara , Mart 2000

Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, **Avrupa Birliği Tarım Müzakerelerinde Hazırlık ve Müzakere Süreci Üzerine Tartışma Toplantıları**, Ankara-2005

Türkiye Çevre Vakfı, **Türkiye'nin Tarım Politikası ve Çevre**, Türkiye Çevre Vakfı Yayınları, Ankara-2000

Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı, **AB Hazırlık ve Müzakere Dönemleri İle Üyelik Koşullarında Türkiye Tarım Sempozyumu (04-05 Mayıs 2005)**, TEMA Vakfı Yayınları, Yayın No:46, Ankara-2005

Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği, **DTÖ VE AB’deki Gelişmeler Işığında 21. Yüzyılda Türkiye Tarımı**, TÜSİAD Yayınları, Yayın No:TÜSİAD-T/2005-06/397, İstanbul-2005

Türkiye Ziraat Odaları Birliği, **“Türkiye-Avrupa Birliği Entegrasyonunda Tarım” Konulu Uluslar arası Konferans**, Ankara-2006

Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği, **Sektörel Durum Analizi Sorunlar Çözüm Önerileri** , Yayın No:3, İstanbul, Mayıs 2002